

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
BİLİŞİM BİLİM DALI**

**DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE BİLİŞİM TOPLUMUNUN ETİK
SORUNLARI: TÜRKİYE’DE ÜNİVERSİTELER ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA**

Doktora Tezi

HÜSEYİN YÜCE

İstanbul, 2010

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
BİLİŞİM BİLİM DALI

**DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE BİLİŞİM TOPLUMUNUN ETİK
SORUNLARI: TÜRKİYE’DE ÜNİVERSİTELER ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA**

Doktora Tezi

HÜSEYİN YÜCE

Danışmanı: PROF. DR. AHMET LÜTFİ ORKAN

İstanbul, 2010

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLETİŞİM BİLİMLERİ Anabilim Dalı BİLİŞİM Bilim Dalı Doktora öğrencisi
HÜSEYİN YÜCE'nin DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE BİLİŞİM TOPLUMUNUN
ETİK SORUNLARI : TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA adlı tez
çalışması ,Enstitümüz Yönetim Kurulunun 19.04.2010 tarih ve 2010-7/28 sayılı kararıyla
oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 21.5.2010

- 1) Tez Danışmanı : PROF. DR. AHMET LÜTFİ ORKAN
2) Jüri Üyesi : PROF. DR. ŞULE İŞINSU ÖZMEN
3) Jüri Üyesi : DOÇ. DR. CEM SEFA SÜTÇÜ
4) Jüri Üyesi : PROF. DR. MURAT ÖZGEN
5) Jüri Üyesi : PROF. DR. ÖZHAN TINGÖY

GENEL BİLGİLER

Adı Soyadı	: Hüseyin YÜCE
Anabilim Dalı	: İletişim Bilimleri
Programı	: Bilişim
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Ahmet Lütüf ORKAN
Tez Türü ve Tarihi	: Doktora – Nisan 2010
Anahtar Kelimeler	: Dönüşüm Süreci, Bilgi Toplumu, Etik, Üniversiteler

ÖZ

DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE BİLİŞİM TOPLUMUNUN ETİK SORUNLARI: TÜRKİYE’DE ÜNİVERSİTELER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Bilgisayar ve iletişim alanlarındaki teknolojik gelişmeler sonucu ortaya çıkan ekonomik ve toplumsal gelişmeler artık endüstri çağının kapandığını ve yeni bir çağa girildiğini göstermektedir.

Bilişim teknolojilerinin kendine özgü doğası ve sosyal etkileri vardır ve bu etkilerin başkaları aleyhine bir durum ortaya çıkarmaması için “bilgisayar etiği” kavramı geliştirilmiştir.

Bilimsel ilerlemeler ve teknolojik gelişmeler bireylerin günlük hayatını birçok yönden etkilemektedir. Akademik ortamı oluşturan üniversitelerin kendi temel alanlarındaki gelişmelere uyum sağlayabilmek için sürekli olarak kendilerini yenilemek zorundadır. Bunun için de teknolojik yenilikleri bu paralelde kullanmak mecburiyetindedir. Bu kullanım sırasında bireyler kısa vadeli kazanımlar edinmek için etik olmayan davranışlar sergileyebilmektedir. Bunun için, özellikle bilişim teknolojilerinin kullanımında ahlaki erozyona karşı kendilerini korumalıdırlar.

Bu tezde Türkiye’deki üniversitelerde mevcut durumu ortaya koymak için ampirik bir çalışma yapılmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Hüseyin YÜCE
Field	: Communication Science
Programme	: Informatics
Supervisor	: Prof. Dr. Ahmet Lütfi ORKAN
Degree Awarded and Date	: Ph.D. – April 2010
Keywords	: Transformation Process, Information Society, Ethic, Universities

ABSTRACT

ETHICAL ISSUES OF INFORMATION SOCIETY THROUGHOUT THE TRANSFORMATION PROCESS: A RESEARCH ON THE UNIVERSITIES IN TURKEY

Economic and social developments, which result from technological developments in the area of computer and communications, show that industrial age has been ended and a new age has been welcomed.

Information Technologies have specific nature and social impacts which may cause negative situations against others so that the concept of “computer ethics” has been developed.

Scientific advancements and technological developments affects daily life from different aspects. Universities, that constitute academic environment, should renew themselves continuously in order to cope with the developments in their fundamental areas. For this, they have to use technological developments. Individuals show unethical behaviors to gain short-term benefits along this usage. Therefore, individuals should protect themselves against moral erosions especially during the usage of information technologies.

In this dissertation, an empirical study has been conducted to examine the current situation of the computer ethics in the universities in Turkey.

ÖNSÖZ

Bilimsel ilerlemeler ve teknolojik gelişmeler bireylerin günlük hayatını birçok yönden etkilemektedir. Akademik ortamı oluşturan üniversitelerin kendi temel alanlarındaki gelişmelere uyum sağlayabilmek için sürekli olarak kendini yenilemek zorundadır. Bunun için de üniversiteler teknolojik yenilikleri bu paralelde kullanmak mecburiyetindedir. Bu kullanım sırasında bireyler kısa vadeli kazanımları nedeniyle etik olmayan davranışlar sergileyebilmektedirler. Bunun için özellikle bilişim teknolojilerinin kullanımında ahlaki erozyona karşı kendilerini korumalıdırlar.

Tüm çalışmam boyunca araştırmayı ve bilimsel incelemeyi özendiren, bu çalışmayı gerçekleştirmeme büyük katkıları olan, beni yönlendiren ve yüreklendiren danışmanım Sayın Prof. Dr. Ahmet Lütfi ORKAN'a teşekkürü borç bilirim.

Zorlu akademik hayatım boyunca benden desteğini esirgemeyen büyük katkıları olan tüm dostlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak, manevi yönden desteklerini esirgemeyen ve her zaman yanımda olan aileme teşekkür ederim.

Bu çalışmanın araştırmacılara ve uygulayıcılara yararlı olmasını dilerim.

Canım Anneme...

İstanbul, 2010

Hüseyin YÜCE

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ	iii
TABLO LİSTESİ.....	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. BİLİŞİM TOPLUMU VE DÖNÜŞÜM.....	4
2.1. Bilgi, İletişim ve Bilişim	4
2.1.1. Bilgi Kavramı	6
2.1.1.1. Bilgi Kaynakları.....	7
2.1.1.2. Bilgi Tipleri	9
2.1.1.3. Bilgi Hiyerarşisi.....	11
2.1.1.4. Bilgi Bilimi	13
2.1.2. İletişim	14
2.1.2.1. İletişim Modelleri	15
2.1.2.2. Sanal İletişim	17
2.1.2.3. İnternet.....	19
2.2. Bilişim Teknolojisi.....	23
2.2.1. Bilişim Teorisi	24
2.2.1.1. Teknoloji Kavramı.....	25
2.2.1.2. Teknolojik Değişim	26
2.2.2. Bilişim Teknolojilerinin İletişim Boyutu.....	28
2.2.3. Bilişim Teknolojilerinin Teknolojik Boyutu	29
2.2.3.1. Teknolojik Gelişim	30
2.2.3.2. Teknolojik Dönüşüm	31
2.2.4. Bilişim Teknolojilerinin Sosyal Boyutu	33
2.2.5. Bilişim Teknolojilerinin Bireysel Boyutu.....	35
2.2.6. Bilişim Teknolojilerinin Ekonomik Boyutu	37
2.2.7. Bilişim Teknolojilerinin Eğitim Boyutu	39
2.3. Bilgi Toplumu	41
2.3.1. Bilgi Toplumu ve Türkiye	46

2.3.2.	Bilgi Toplumunda Üniversitelerin Rolü	48
3.	DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE ETİK VE DAVRANIŞLAR	51
3.1.	Dönüşüm	51
3.2.	Etik	55
3.2.1.	Etğin Boyutları.....	57
3.2.1.1.	Bireysel Boyut	58
3.2.1.2.	Örgütsel Boyut.....	59
3.2.1.3.	Toplumsal Boyut	60
3.2.2.	Etik Modeller	61
3.2.2.1.	Betimleyici (Descriptive) Etik.....	62
3.2.2.2.	Normatif Etik	63
3.2.2.2.1.	Teleolojik (Sonuç) Etik.....	64
3.2.2.2.2.	Deontolojik (Ödev Bilimi) Etik.....	65
3.2.2.3.	Metaetik	66
3.2.3.	Meslek Etiği.....	66
3.2.4.	Bilgisayar Etiği	67
3.2.4.1.	Mahremiyet (Privacy)	69
3.2.4.2.	Doğruluk (Accuracy)	72
3.2.4.3.	Mülkiyet (Property)	73
3.2.4.4.	Erişebilirlik (Accessibility).....	74
3.2.5.	Etik Kodlar.....	75
3.2.6.	Etğin Yasal Altyapısı.....	76
3.3.	Davranış Kuramı ve Modelleri.....	80
3.3.1.	Sebepli Eylem Teorisi.....	81
3.3.2.	Planlanan Davranışlar Teorisi.....	84
3.3.3.	Yeniliklerin Yayılması Modeli	86
3.3.4.	Teknoloji Kabul Modelleri	88
3.3.4.1.	Teknoloji Kabul Modeli	88
3.3.4.2.	Teknoloji Kabul Modeli 2	90
3.3.4.3.	Teknoloji Kabul Modeli 3	93
4.	ARAŞTIRMA	99
4.1.	Araştırmanın Amacı ve Kapsamı	99

4.2.	Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	101
4.3.	Veri Toplama Araçlarının Hazırlanması	101
4.4.	Verilerin Çözümlemesi ve Yorumu	102
4.5.	Deskriptif Bulgular.....	103
4.5.1.	Demografik Bulgular	103
4.5.1.1.	Türe Göre.....	103
4.5.1.2.	Metropole Göre.....	103
4.5.1.3.	Bölgelere Göre.....	104
4.5.1.4.	Cinsiyete Göre	105
4.5.1.5.	Yaş Grubuna Göre	105
4.5.1.6.	Medeni Duruma Göre	106
4.5.1.7.	Çocuk Sahibi Olma Durumuna Göre.....	106
4.5.1.8.	Eğitim Durumuna Göre	107
4.5.1.9.	Görev Unvanına Göre.....	108
4.5.1.10.	Akademik ve İdari Göreve Göre.....	108
4.5.1.11.	Yabancı Dil Bilgisine Göre	109
4.5.1.12.	Temel Çalışma Alanına Göre	110
4.5.1.13.	İnternet Kullanım Yılına Göre.....	110
4.5.1.14.	Günlük İnternet Kullanım Saatine Göre	111
4.5.1.15.	İnternet Üzerinden Alışveriş Deneyimine Göre	112
4.5.1.16.	Web Sayfası Sahipliğine Göre.....	112
4.5.2.	Demografik Bulgularının Değerlendirilmesi	113
4.6.	Analiz Bulguları	116
4.6.1.	Faktör ve Güvenirlik Analizleri.....	118
4.6.1.1.	Bilişim Teknolojilerinden Faydalanma Amacı.....	118
4.6.1.2.	Endişe ve Mahremiyet Algısı	120
4.6.1.3.	Genel Bilişim Teknolojileri Harcamaları	122
4.6.1.4.	Dönüşüm Sürecinde Etik Değerlere İlişkin Algı	123
4.6.1.5.	Bilişim Teknolojilerine İlişkin Tutum	125
4.6.1.6.	E-Hizmetlerden Faydalanma Düzeyi.....	126
4.6.1.7.	Genel Ahlaki Değerler	127
4.6.1.8.	Bilişim Teknolojilerini Kullanıma Yönelik Yaklaşım	129

4.6.1.9. Yasal Düzenlemelere İlişkin Algı.....	130
4.6.1.10. Bilişim Teknolojisinin Zararlarından Etkilenme	131
4.6.2. Fark Testleri.....	132
4.6.2.1. Bağımsız Gruplar t-Testi	132
4.6.2.1.1. Türe Göre.....	132
4.6.2.1.2. Cinsiyete Göre	134
4.6.2.1.3. Çocuk Sahipliğine Göre.....	136
4.6.2.1.4. Akademik veya İdari Personel Olma Durumuna Göre.....	138
4.6.2.1.5. Eğitim Alma Durumuna Göre	140
4.6.2.1.6. Web Sayfası Olma Durumuna Göre	141
4.6.2.1.7. İnternet Üzerinden Alış Veriş Durumuna Göre.....	142
4.6.2.1.8. Açık Kaynak Kodlu Yazılımlar Kullanma Durumuna Göre	144
4.6.2.2. Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA).....	146
4.6.2.2.1. Metropole Göre Faktörlerin ANOVA Testi	146
4.6.2.2.2. Bölgelere Göre Faktörlerin ANOVA Testi.....	148
4.6.2.2.3. Yaş Ortalamalarına Göre Faktörlerin ANOVA Testi.....	153
4.6.2.2.4. Medeni Duruma Göre Faktörlerin ANOVA Testi.....	156
4.6.2.2.5. Eğitim Duruma Göre Faktörlerin ANOVA Testi	158
4.6.2.2.6. Akademik Unvana Göre Faktörlerin ANOVA Testi.....	160
4.7. Araştırma Bulgularının Yorumlanması.....	162
5. SONUÇ.....	171
KAYNAKÇA.....	175

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1. Değişen Eğitim Modeli.....	40
Tablo 2. Ülkelerin Bilgi Toplumuna Hazır Olma Durumu	47
Tablo 3. Devlet ve Vakıf Üniversitelerinin Cinsiyet Faktörüne Göre Dağılımı.....	113
Tablo 4. Diğer İllerin Bölgelere Dağılım Oranı.	114
Tablo 5. Devlet ve Vakıf Üniversitelerin Medeni Duruma Göre Dağılım Oranı.	114
Tablo 6. Devlet ve Vakıf Üniversitelerin Eğitim Duruma Göre Dağılım Oranı.	115
Tablo 7. Akademik ve İdari Personelin İnternet Kullanım Süreleri.	115
Tablo 8. Kadın Erkek Faktörüne Göre Yaş Dağılımı	116
Tablo 9. Akademik Personelin Temel Çalışma Alanlarına Göre Dağılımı.	116
Tablo 10. Faydalanma Amacı Faktör Analizi Sonuç Tablosu.	119
Tablo 11. Endişe ve Mahremiyet Algısı Faktör Analizi Sonuç Tablosu.	121
Tablo 12. Genel Bilişim Teknolojileri Harcamaları Analizi Sonuç Tablosu.	122
Tablo 13. Dönüşüm Sürecinde Etik Değerlere İlişkin Algı Analizi Sonuç Tablosu	124
Tablo 14. Bilişim Teknolojilerine İlişkin Tutum Analizi Sonuç Tablosu.	125
Tablo 15. E-Hizmetlerden Faydalanma Düzeyi Analizi Sonuç Tablosu.....	126
Tablo 16. Genel Ahlaki Değerler Analizi Sonuç Tablosu	128
Tablo 17. Yaklaşım Analizi Sonuç Tablosu	129
Tablo 18. Yasal Düzenlemelere İlişkin Analizi Sonuç Tablosu	130
Tablo 19. Bilişim Teknolojisinin Zararlarından Etkilenme Analizi Sonuç Tablosu	131
Tablo 20. Türe Göre <i>t</i> -testi Sonuçları	133
Tablo 21. Cinsiyete Göre <i>t</i> -testi Sonuçları.....	134
Tablo 22. Çocuk Sahipliğine Göre <i>t</i> -testi Sonuçları	137
Tablo 23. Akademik veya İdari Personel Olma Durumuna Göre <i>t</i> -testi Sonuçları	139
Tablo 24. Eğitim Alma Durumuna Göre <i>t</i> -testi Sonuçları.....	140
Tablo 25. Web Sayfası Olma Durumuna Göre <i>t</i> -testi Sonuçları	141
Tablo 26. Alış Veriş Yapma Durumuna Göre <i>t</i> -testi Sonuçları.....	143
Tablo 27. Açık Kaynak Kodlu Yazılımlar Kullanımına Göre <i>t</i> -testi.....	145
Tablo 28. Metropole Göre Faktörlerin ANOVA Testi Sonucu	146
Tablo 29. Metropol Gruplarının Scheffe Testleri	148
Tablo 30. Bölgelere Göre Faktörlerin ANOVA Testi Sonucu	149
Tablo 31. Bölge Gruplarının Scheffe Testleri	151
Tablo 32. Yaş Ortalamalarına Göre Faktörlerin ANOVA Testi Sonucu.....	153
Tablo 33. Yaş Gruplarının Scheffe Testleri.....	155
Tablo 34. Medeni Duruma Göre Faktörlerin ANOVA Testi Sonucu.....	157
Tablo 35. Medeni Hal Gruplarının Scheffe Testleri	158
Tablo 36. Eğitim Duruma Göre Faktörlerin ANOVA Testi Sonucu.....	159
Tablo 37. Eğitim Gruplarının Scheffe Testi	159
Tablo 38. Akademik Unvana Göre Faktörlerin ANOVA Testi Sonucu.....	160
Tablo 39. Unvan Gruplarının Scheffe Testi.....	162

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1. Genel İletişim Sistemlerinin Şematik Gösterimi	5
Şekil 2. Bilgi Hiyerarşisi.....	12
Şekil 3. Sebepli Eylem Teorisi (Theory of Reasoned Action) Şematik Gösterimi.	82
Şekil 4. Sebepli Eylem Teorisi (Theory of Reasoned Action) Düzenlenmiş Hali.	83
Şekil 5. Planlanan Davranışlar Teorisi	85
Şekil 6. Rogers’a Göre Yeniliklerin Yayılması.	87
Şekil 7. Teknoloji Kabul Modeli	88
Şekil 8. Teknoloji Kabul Modeli 2	91
Şekil 9. Teknoloji Kabul Modeli 3	98
Şekil 10. Üniversite Türüne Göre Ankete Katılım Oranı.	103
Şekil 11. Metropole Göre Ankete Katılım Oranı.....	104
Şekil 12. Coğrafi Bölgelere Göre Ankete Katılım Oranı.....	104
Şekil 13. Cinsiyete Göre Ankete Katılım Oranı.	105
Şekil 14. Yaş Grubuna Göre Ankete Katılım Oranı.	105
Şekil 15. Medeni Duruma Göre Ankete Katılım Oranı.	106
Şekil 16. Çocuk Sahibi Olma Durumuna Göre Ankete Katılım Oranı.....	107
Şekil 17. Eğitim Durumuna Göre Ankete Katılım Oranı.	107
Şekil 18. Görev Unvanına Göre Ankete Katılım Oranı.....	108
Şekil 19. Akademik ve İdari Göreve Göre Ankete Katılım Oranı.....	109
Şekil 20. Yabancı Dil Bilgisine Göre Katılım Oranı.	109
Şekil 21. Temel Çalışma Alanına Göre Ankete Katılım Oranı.	110
Şekil 22. İnternet Kullanım Yılına Göre Ankete Katılım Oranı.....	111
Şekil 23. Günlük İnternet Kullanım Saatine Göre Ankete Katılım Oranı.	111
Şekil 24. Bireylerin İnternet Üzerinden Alışveriş Deneyim Oranı.....	112
Şekil 25. Bireylerin Web Sayfası Sahiplik Oranı.	113

1. GİRİŞ

Tarih boyunca toplumsal yapının ölçülebilen, sınıflandırılabilen ve düzeyleri belirlenebilen en önemli unsurlarından sayılan teknoloji, toplum hayatının önemli değerlerinden biri olan ahlak üzerinde kuşkusuz güçlü bir etkiye sahiptir. Günümüzde çağdaş teknoloji, bilim alanında uğraşan insanların bir arada çalışmalarına olanak sağlamaktadır. Teknolojik her gelişmenin toplumun ve bireyin ihtiyaçlarına yönelik olması nedeniyle bu teknolojik gelişmelere yön vermesi gereken üniversitelerde bu teknolojilerden bağımsız değildir.

Çağın her döneminde değişim, gelişiminin temel gerekliliği iken; bilgi ve bilgi teknolojileri inanılmaz bir hızla katlanarak gelişmiş ve değişim bir zaruret haline gelmiştir. Toplum-bilim araştırmacıları bilim ve teknolojide ortaya çıkan yenilik ve gelişmelerin toplumla ilgili her alanda değişikliğe neden olduğuna belirtmektedirler. Genel olarak; teknoloji bilime bağlıdır, bilim ise insanın yaratıcı özelliğinin ortaya çıktığı bir alan olarak, kullanılan her bilgi ile yeni bilgiler elde edilmesine yol açmaktadır.

Bilişim teknolojileri, endüstri devrimiyle birlikte edinilmiş alışkanlıkları ve iş yapma biçimlerini köklü bir şekilde değiştirmiştir. Bilgisayar ve iletişim alanlarında başlayan teknolojik gelişmeler sonucunda, ekonomik ve toplumsal gelişmeler artık endüstri çağının kapandığını ve yeni bir çağa girildiğini göstermektedir.

Teknolojik gelişme ve değişimler eğitim kurumlarının yapı ve işlevlerini etkilemektedir. Bilgi teknolojilerinin değişik, etkili ve ekonomik kullanımlarını öğretecek şekilde üniversitelerin sürekli yenilenen yapı içinde olması gerekir. Yeni teknolojilerin benimsenerek uygulamaya konmasında birincil rol oynayacak akademik ortamın bilinçlendirilmesi eğitim kurumlarını teknolojik olanaklarla donatmak kadar önemlidir. Teknolojinin ve yeni öğretim tekniklerinin kullanılarak öğrenme etkinlikleri düzenleme becerilerinin de eğitimcilere kazandırılması gerekmektedir (Percival, Ellington, & Race, 1993, s. 68).

Bilişim teknolojilerinin kendine özgü doğası ve sosyal etkileri vardır ve bu etkilerin başkaları aleyhine bir durum ortaya çıkarmaması için “bilgisayar etiği”

kavramı geliştirilmiştir. Çünkü yeni teknolojiler ahlaken yanlış davranışlar için ilave seçenekleri sunabilmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında, e-teknoloji denilen e-devlet, e-ticaret, e-kütüphane ve e-dergi gibi uygulamalar yaygınlaştıkça üniversite çalışanlarının yanında, hizmeti kullanan kişilerin etik sorumluluklarına daha fazla vurgu yapma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

Bilişim sistemlerine karşı ya da bilişim sistemleri vasıta kılınarak işlenmiş suçların araştırılması, soruşturulması ve yargılanması aşamasında birçok güçlük bulunmaktadır. Uluslararası hukuk bakımından internetteki hukuk düzenlemelerine bakıldığında, bu düzenlemelerde bir birliktelik sağlandığını söylemek güçtür; şimdilik, her ülke kendi politikası ve dünya görüşüne göre düzenleme yapmaktadır.

Bir eylem ya da işlemin elektronik ortamda gerçekleşmesiyle ortaya yeni ve farklı etik sorunların çıkıp çıkmadığının belirlenmesi gerekir. Aynı zamanda gündelik ahlaki söylem ve ahlaki ilişki anlayışlarımızdan farklı olan veya benzer olanın ne olacağı da göz önünde bulundurulmalıdır.

Literatür çalışması sonucunda akademik dünyaya hizmet eden üniversite çalışanlarının teknolojinin dönüşüm sürecinde bilişim teknolojilerinin kullanımı ile ilgili etik sorunlarını inceleyen Türkiye’de yapılmış bir çalışmaya ulaşılmamıştır. Amacı, bilişim teknolojilerinin değişim sürecindeki rolünü ortaya koymak olan bu araştırma; konuyu somutlaştırarak pratiğe dökme ve sonraki çalışmalara yön verme açısından önem arz etmektedir.

Bu çerçevede, böyle bir boşluğu ülkemiz açısından irdelemek önemli bir gereklilik olarak görülmüştür. Bu noktadan hareketle, çalışmanın konusu “Dönüşüm Sürecinde Bilişim Toplumunun Etik Sorunları: Türkiye’de Üniversiteler Üzerine Bir Araştırma” olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada Türkiye’deki kamu ve vakıf üniversitelerinden tümüne çevrim içi anket soruları gönderilmiştir. 87 Devlet ve 30 vakıf olmak üzere toplam 117 üniversiteye anket uygulanmıştır. Sonuçta, 2564’ü devlet ve 318’i vakıf üniversitesinden olmak üzere toplam 2882 anket verisi toplanmıştır.

Bu araştırma, ilgili üniversitelerde çalışan akademik ve idari personelin ölçek sorularına verdikleri cevaplar ile araştırma konusu olan bilişim toplumunun etik sorunları için geliştirilmiş ölçeğin faktörleriyle (alt boyutlarıyla) sınırlıdır.

Üniversitelerde bilişim teknolojilerinin kullanılmasının etik değerlerle ilişkisi betimlenerek bu tutumlar ile yaş, cinsiyet, bölge, medeni hal, temel alan ve eğitim durumu gibi değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir.

Bu doğrultuda tezin planı şu şekilde geliştirilmiştir. Giriş bölümüne müteakip “bilişim toplumu ve dönüşüm” başlığı altındaki ikinci bölümde; bilgi, iletişim ve bilişim kavramları, bilişim teknolojisi, dönüşüm ve bilgi toplumu kavramlarına yer verilmiştir.

Üçüncü bölüm dönüşüm, etik ve davranış kuramlarıyla ilgilidir ve araştırmanın unsurlarını teorik olarak ortaya koymaktadır. Dönüşüm sürecinde etik olgusunu anlamak için klasik anlamda, etik kavramı işlenmeye çalışılmış ve bilgisayar teknolojisinin insan yaşamına girmesiyle değişen ve elektronikleşen davranışlar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Yine bu bölümde, Türkiye’de literatürde henüz değinilmemiş “teknoloji kabul modeli 3” incelenmiştir.

Dördüncü bölüm teorik olarak anlatılan çalışmanın uygulama bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde araştırma ayrıntılı olarak sunulmuştur ve yedi kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda araştırmanın amacı ve temel dayanağı ortaya konulmuş, ikinci kısımda ise araştırma evreni ve örneklem konusunda bilgi verilmiştir. Üçüncü ve dördüncü kısımlarda ise araştırma verilerinin toplanması, verilerin çözümlenmesi ve yorumu hakkında bilgilere değinilmiştir. Beşinci bölümde anket sonucuna göre elde edilen deskriptif bulgular verilmiştir. Altıncı bölümde faktör ve güvenirlik analizleri yapılmış fark testleri ile analiz edilmiştir. Yedinci bölümde ise araştırma verileri ve analiz bulguları değerlendirilmiştir.

Araştırmanın son bölümü olan beşinci bölümde ise çalışmanın sonuçları ele alınmıştır.

2. BİLİŞİM TOPLUMU VE DÖNÜŞÜM

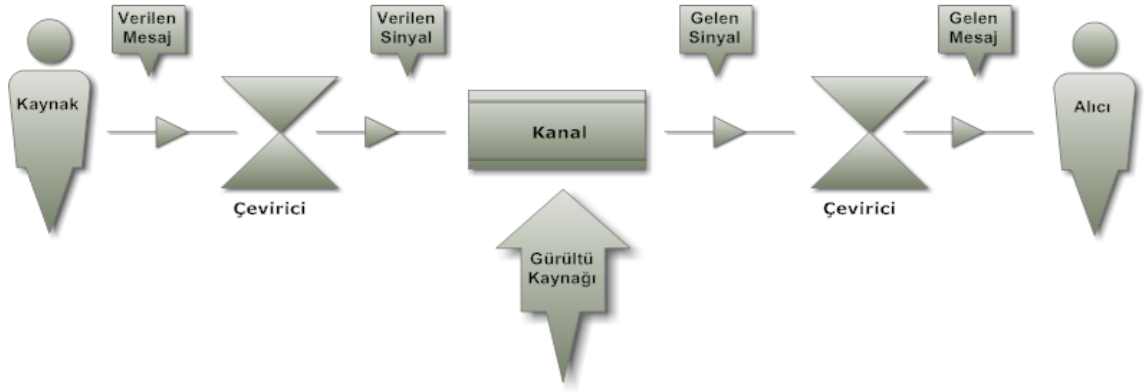
İnsan toplumları basitten karmaşığa doğru ilerlerken toplumsal yaşamda niteliksel ve niceliksel değişimler geçirmektedir. Son dönemdeki kültürel ve sosyal değişimin bir ürünü olarak günümüz toplumları “bilgi toplumu” olarak isimlendirilmektedir (İçli, 2001, s. 66).

Toplumları, ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel vb. tüm alanlarda etkileyen ve köklü yapısal değişikliklere neden olan büyük değişimin altında yatan en önemli faktör, artık teknoloji olmaktadır. Maillat'e göre ekonomik gelişmelerin yaşaması teknolojik devrimlere bağlıdır. Teknik gelişme aşamalı bir nitelik gösterir süreklilik taşır ve genel bir olgudur. Tarihsel süreç içerisinde teknik ilerlemenin hız kazandığı ve durgun olduğu dönemler olmuştur. Bununla birlikte teknolojiideki evrim sürecinin hiç bir anında tam bir kesintiye veya duraklamaya rastlanmamaktadır. “Teknoloji insan-doğa ilişkisi sonucu ortaya çıkar ve toplumsal yapının önemli belirleyicilerindendir. Teknoloji insanın doğayı denetlemesini olanaklı kılması yanında insan ilişkilerini de etkiler. Teknoloji değişimin itici gücüdür. Teknoloji zaman tasarrufu sağlama, kentleşme, tabakalaşma, uzmanlaşma gibi değişimlerin temelinde yatan önemli bir etmendir (Kocacık, 2000, s. 137).

2.1. Bilgi, İletişim ve Bilişim

Bilgi aslında genel bir kavramdır. Bu bakımdan bilgiyi “bir şeyin bir şey olarak kavranması” şeklinde tanımlamak olanaklıdır. Ancak “bir şey” ve bir de “kavranma” sözcükleri olduğuna göre, öyleyse bir “kavrayan” ve bir de “kavranan” ya da “bilen” ve “bilinen” olacaktır. O zaman tanım böyle bir belirlemeyi gerektirdiğine göre, bilgi genellikle bir “şeyin” bilgisi olmak durumundadır (Topdemir, 2009, s. 120).

Bilginin alınmasına, verilmesine, iletilmesine ve depolanmasına ilişkin, çeşitli sistemler bakımından, çeşitli yollar mevcuttur. Tüm karakteristikler göz önüne alındığında ise, bir kaynak, bir kaynaktan çevirici, bir kanal, bir alıcıya çevirici ve bir alıcıdan oluşan iletişim sistemi genelleştirilebilir (Orkan, 1992, s. 3). **Şekil 1**'de Shannon'nın genel iletişim sistemlerinin şematik gösterimi (Maras, 2009) aşağıda verilmiştir.

Şekil 1. Genel İletişim Sistemlerinin Şematik Gösterimi

(Shannon & Weaver, 1998).

İnsan, dünya üzerinde var olduğu ilk andan itibaren, sürekli olarak hayatını daha rahat ve daha kolay devam ettirebilmenin yollarını aramıştır. Hayatı kolaylaştırmak amacıyla herhangi bir araç ya da gerecin ortaya çıkarılabilmesi için öncelikle bilgilerin üretilmesi gerekmektedir. Yeni bilgilerin üretilmesi insanlara yeni ufuklar açmakta, insanların düşünce alanlarını genişletmektedir. Bir bilginin insanlığın hizmetine verilebilecek bir mal ya da hizmet haline getirilmesine ilişkin çalışmalar bütünü olarak tanımlanabilen teknolojinin kapsamı çok geniştir. İnsanoğlunun teknik, ekonomik ve toplumsal alanlardaki iletişimde kullandığı ve bilimin dayanağı olan bilginin, özellikle elektronik makineler aracılığıyla düzenli ve rasyonel biçimde işlenmesi ile de bilişim kavramları ortaya çıkmıştır.

Bilimle teknoloji arasında tabii bir döngüsel ilişki vardır; bilimsel çalışmalar uygulamaya elverişli bilgi üreterek teknolojik gelişmeye yol açarken, teknolojik gelişmeler de bilimsel araştırmaların daha uygun şartlarda yapılmasını sağlayarak bilimsel gelişmeyi hızlandırmaktadır. Yeniçağ başlarından itibaren belirginleşmeye başlayan bilimle teknoloji arasındaki bu ilişki mahiyet değiştirmeden günümüze kadar devam etmiştir. Ancak, 1950’li yıllardan itibaren kullanılmaya başlanan elektronik bilgisayarlarla birlikte bilim-teknoloji ilişkisindeki döngü giderek daha kısa sürelerde tamamlanır olmuştur (Acun, 1998).

Bilgi iletişim teknolojileri tüm dünyanın bilgiye ulaşabilmesini sağladıktan sonra bilgi evrimi gerçekleşecek ve “bilgi toplum”ları oluşacaktır. Bu toplumlar yeni sosyal değerlere ve sosyal ilişkilere sahip olacaktır.

2.1.1. Bilgi Kavramı

Sevinç’e göre bilgi; okuma, araştırma, gözlem ve deney sonucunda edinilen ya da öğrenilenlerin bütünüdür. Diğer bir tanımda bilgi, verilerin karar alma sürecine destek sunacak bir biçimde anlamlı bir duruma getirilmek üzere analiz edilerek işlenmesiyle ulaşılan sonuçlardır. Türkçede bilgi, malumat ve veri olmak üzere üç kavram bulunmaktadır. Bunlardan ilk ikisi aynı anlama gelmekte ve bilgi ya da malumat, gerçek ve ilkelerin bütününe verilen ad olarak tanımlanmaktadır. İngilizcede ise bilginin karşılığı “data”, “information” ve “knowledge” olarak adlandırılmaktadır. “Data” terimi veri olarak çevrilebilirken “information” terimine karşılık olarak bilgi denilmektedir. Veri, işlenmemiş bilgi olarak adlandırılmaktadır (Sevinç, 2006, s. 5).

Turban bilgiyi; problem çözme veya karar verme amacıyla enformasyonun organize edilmesi ve anlaşılır hale getirilmesi için analiz edilmesi şeklinde tanımlamaktadır (Turban & Frenzel, 1992, s. 34). Bir diğer tanım da bilgiyi; enformasyonun analiz ve yorum ile zenginleştirilmiş hali olarak açıklamaktadır (Duffy, 2000, s. 11). Wiig ise bilginin; inanışlar ve gerçekler, kavramlar ve bakış açıları, usuller ve metodolojiler ile yargılar ve beklentilerden oluştuğunu ifade etmektedir (Wiig, 1994, s. 11).

Davenport; bilginin işletmelerde kullanımını daha net ve anlaşılır hale getirmek için, bilgiyi şu şekilde açıklamaya çalışmışlardır: Bilgi; belli bir düzen içindeki geçmiş deneyimler, değerler, amaca yönelik enformasyon ve uzmanlık görüşüyle yeni deneyimlerin ve enformasyonun bir araya getirilip değerlendirilmesi için çerçeve oluşturan esnek bir bileşimdir. Bilgi, bilenlerin beyinde ortaya çıkar ve orada uygulamaya geçirilir. İşletmelerde genellikle yalnızca belgelerde ya da dolaplarda değil rutin çalışmalarda, süreçlerde, uygulamalarda ve normlarda kendisini gösterir (Davenport, 1998, s. 5).

Bilgi yönetimine ilişkin birçok kaynak bilgi yönetiminin tanımını yaparken öncelikle ‘bilgi’ (knowledge) kavramı üzerinde durmaktadır. Bilgi yönetimi ile ilgili literatürde bilgi kavramsal olarak açıklanırken, bilginin özellikle örgütsel boyutu da ele alınmaktadır. Bilgi yönetimine göre bilgi, öncelikle bireysel düzeyde yaratılmakta ve oradan da çeşitli bilgi süreçlerinden geçerek örgütsel boyuta yayılmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında bilgi en temel anlamda, her türlü örgütsel faaliyetin en temel girdisi olarak tanımlanabilir. Örgütsel faaliyetlerden kasıt, verimlilik amacıyla gerek birimler gerekse örgüt çevresinde yürütülen çeşitli faaliyetlerdir. Bunlar, örgütün çevresine ayak uydurması için ürettiği bir strateji olabileceği gibi; örgütün verimliliğini artırması için gelecekte uygulayacağı politikalar da olabilir. İşte bilgi, bu tür örgütsel faaliyetlerin gerçekleşmesini destekleyen, onlara olanak sağlayan, gerek örgüt-içi, gerekse örgütün çevresinde cereyan eden her türlü dinamiklerin toplamından oluşmaktadır (Sağsan, 2003, s. 248).

Genellikle veri ile bilgi arasında farklılık olduğu ve verinin bilgi elde etmeye yarayan işlenmemiş ham malzeme olduğu kabul edilir. Kişi; bilmek, öğrenmek istedikten ve veriyi kullanmaya başladıktan sonra bilgi ortaya çıkar (Sütçü, 1995, s. 31).

Buradan hareketle bilgi; kişisel becerilerin, yeteneklerin, düşüncelerin, fikirlerin bir araya gelerek zenginleşen enformasyon ve verilerden tam anlamıyla yararlanmak şeklinde tanımlanabilir. Diğer bir deyişle, bilgi; bir hareket sonucu bir yeniliğin elde edilmesi ve birikmiş tecrübelerin ortaya konmasıdır.

2.1.1.1. Bilgi Kaynakları

Bilgi çok çeşitli kaynaklardan elde edebilirler. Bilgi kaynakları içinde; bilgiyi üretme, toplama ve kullanma konusunda kurumların ellerindeki en önemli kaynak kendi çalışanlarıdır. Bunun haricinde kurum dışı kaynaklar olarak; yayınlar (kitaplar, dergiler, sektör raporları, konferans bildirileri, diğer periyodik yayınlar vb.), sektör ile ilgili konferanslar, eğitim kursları, seminerler, akademik araştırmalar, işletmeler arası kıyaslama ve en iyi uygulayıcıların bulunması ile ilgili olarak yapılan araştırmalar, ortak girişimler, stratejik ortaklıklar, (politik, ekonomik, sosyo-kültürel, teknolojik ve hukuki) çevre koşulları, Internet araştırmaları ve (yazılı ve görsel) medya şeklinde sıralanabilir.

Tobin'e göre kurumlar bu iç ve dış bilgi kaynaklarından bilgiyi üç şekilde elde edebilirler. Bu yollar bilginin satın alınması, bilginin kiralanması ve bilginin geliştirilmesidir. Bilginin satın alınması; bilgili ve yetenekli yeni elemanların işe alınması, diğer bir işletme ile ortaklık oluşturulması ya da işletmenin kendi ana faaliyet alanı dışındaki faaliyetlerle ilgili fonksiyonları dış kaynaklardan sağlaması yollarıyla gerçekleştirilebilir. Bilginin kiralanması ise bir danışman ile çalışarak; müşterilerden, tedarikçilerden veya üniversitelerden yardım sağlayarak ya da işlerin bir kısmını diğer işletmelere yaptırarak yapılabilir. Çalışanların işletme dışına eğitime gönderilmesi, kurum içi eğitim programlarının geliştirilmesi, işletme dışından sağlanan eğitim programlarının içeride uygulanması ya da işletmedeki mevcut bilgi kaynaklarından herkesin yararlanmasının sağlanması yollarıyla da bilginin geliştirilmesi gerçekleştirilebilir (Skyrme & Amidon, 1997, s. 75).

Tüm kaynakları ve varlığı ile yaşıntımızın vazgeçilmez bir parçası haline gelen ve çok farklı amaçlarla kullandığımız İnternet'e, bilgi ihtiyaçlarımızı karşılamak amacıyla bir bilgi kaynağı olmuştur. İnternet üzerinde, bilgi vermek, bir ürünü veya hizmeti pazarlamak, eğlendirmek, bir görüş açısını veya inancı yaymak gibi çok çeşitli amaçlarla yazılmış, çok çeşitli türde ve büyük miktarlarda bilgi mevcuttur. Sürekli büyüyen İnternet üzerinde, doğruluk, güvenilirlik ve değer açısından çok büyük farklılıklar gösteren çok çeşitli materyal bulunmaktadır. Geleneksel bilgi ortamlarının (kitaplar, dergiler vb.) aksine İnternet üzerinde yayımlanmadan önce içeriğin onaylanması ve bir süzgeçten geçirilmesi zorunluluğu yoktur. Diğer bir deyişle, bir denetim söz konusu değildir. Bu durumda erişilen bilginin kaynağının değerlendirilmesi çok büyük önem kazanmakta ve bu sorumluluk kullanıcının kendisine bırakılmaktadır. (Harris, 2007).

Harris'in de vurguladığı gibi, bilgi; inançlara, kararlara, seçimlere ve araştırmalara temel teşkil eder. Eğer eldeki bilgi hatalı veya eksikse hata yapma olasılığı yüksektir. Dolayısıyla, bilginin niteliğinin ölçümü, diğer bir deyişle kaynak değerlendirme büyük önem taşımaktadır.

İletişim ortamlarının yaygınlaşması ve kullanımının artması sonucunda elektronik ortamlarda bulunan bilgilerin her geçen gün katlanarak artmasından dolayı

bilgi güvenliğinin sağlanması ihtiyacı kişisel veya kurumsal olarak en üst seviyelere çıkmıştır (Vural & Sağiroğlu, 2008, s. 507).

Bir kurumda, bilgi güvenliğini etkin bir şekilde sağlamak amacıyla çeşitli kurallar ve metotlar uygulanabilir. Bu metotlardan en önemlisi, kurumun bilgi güvenliği hedefini ve bu hedefe ulaşmak için uygulanacak kural ve metotların çerçevesini çizen bilgi güvenliği politikalarının oluşturulması ve uygulanmasıdır.

Bilgi güvenliği; bilginin bir varlık (asset) olarak hasarlardan korunması durumudur (Çağlayan, 2003, s. 3). Bilgi güvenliği politikaları, bir kurumun değerli bilgilerinin yönetimini, korunmasını, dağıtımını ve önemli işlevlerinin korunmasını düzenleyen kurallar ve uygulamalar bütünüdür (Tuğlular, 2003, s. 20).

2.1.1.2. Bilgi Tipleri

Bilgi, bilginin türlerine, yapısal özelliklerine, kullanım amaçlarına ve kavramsal düzeylerine göre sınıflandırılmakta ve tanımlanmaktadır. Bilgi sosyolojisi ile uğraşan kimi düşünürler bilginin toplumsal boyutunu ele almanın yanında bilgiler sisteminin varlığına değinmişler fakat pek azı bu konuda sınıflandırma yapma eğiliminde bulunmuşlardır. Bilgi sosyolojisinin fikir önderlerinden Max Scheler ve özellikle toplumla bilgi sistemleri arasındaki bağlantıya eğilerek bilgi sosyolojisine önemli katkılar sağlamış olan Georges Gurvitch bilgiyi sistematik bir şekilde ele almış, bilgi türleri ve bilgi şekilleri ile ilgili sınıflamalar yapmışlardır (Canlıoğlu, 2008, s. 25).

Collins (alıntılayan (Y. Şahin, 2009, s. 13)) ise bilgiyi dört şekilde sınıflandırmaktadır:

- Simge ile gösterilen bilgi (symbol-type): Bu tip bilgi somuttur.
- Birikim ile gelen bilgi (embodied): Bu tip bilgi gizlidir.
- Düşünce ile oluşturulan bilgi (embrained): Bu tip bilgi gizli veya soyuttur.
- Kültür ile gelen bilgi (encultured): Bu tip bilgi soyuttur.

Van der Spek ve Spijkervet ise bilgi tiplerini değerlendirirken yapısal özelliklerini göz önüne almışlardır. Bilgi tiplerini belirleyen yapısal özellikler bilginin

zaman, yer ve şekil özelliklerinden oluşan uygunluğu ile yapısı ve uygulanma şeklinden oluşan içeriğidir demektir (Spek & Spijkervet, 2005, s. 6).

Parsaye ve Chignell ise bilgi tiplerini belirlerken, bilgiyi nesneleri ve nesnelerin birbirleri ile olan etkileşimlerini temsil etmek ve tanımlamak amacıyla kullanılan bir yapı olarak düşünmüştür. Bu tip bilginin beş temel kullanım şekli ise isimlendirme, tanımlama, organize etme, bağlantı kurma ve engellemedir (Parsaye & Chignell, 1988, s. 17).

Quinn ve arkadaşları ise bilgi tiplerini belirlerken bilginin amacı ve kullanım tarzını esas almıştır. Quinn'e göre bilgi tipleri; ne olduğunu bilme (know-what), nasıl olduğunu bilme (know-how), nerede olduğunu bilme (know-where), niye olduğunu bilme (know-why), niye olduğunu önemseme (care-why) şeklinde sıralanabilir (Quinn, Anderson, & Finkelstein, 1996, s. 72).

Bilgi ve yönetimi üzerine yazılmış literatürde farklı şekillerde bilgi sınıflamaları bulunmaktadır. Bilgi ve yönetimi literatüründe öne çıkan iki sınıflama vardır. Bunlardan biri Nonaka'nın ortaya koyduğu örtük bilgi ve açık bilgi, diğeri ise bilgi hiyerarşisi ve bilgi döngüsüdür (Nonaka & Krogh, 2009, s. 636).

Örtük Bilgi: Örtük bilgi insanın içinde, beyinde taşıdığı bilgidir. İnsanın içine o kadar işlemiştir ki bazen ona sahip olunduğunu dahi bilinmez ve oldukça sık düşülen bir hata yaparak başkalarının da aynı bilgilere benzer düzeyde sahip olduğunu varsayar.

Açık Bilgi: Sözlerle, resimlerle veya diğer araçlarla kolaylık ifade edilebilen bilgidir. Erişime açıktır ve erişimi çok kolaydır. Çok iyi organize edilmiş biçimsel bilgi kaynakları ya da belgeler halindedir.

Açık bilgi kitaplar ve belgelerde, raporlarda, veri tabanlarında ve politika el kitaplarında kendisini gösterir. Örtük bilgi ise bunun tersine çalışanların beyinde, müşterilerin deneyimlerinde, geçmişte birlikte çalışılan satıcıların anılarında yer alır. Saklı bilginin belgelere geçirilmesi zordur, daha çok deneylerden kaynaklanır, ayrıntılarını saptamak kolay değildir. Kısa ömürlü ve geçicidir (O'Dell & Grayson,

1998, s. 28). Bernbo'a göre ise açık bilgi düzenlenebilir, iletilebilir, aktarılabilir iken saklı bilgi, kişisel, içeriğe bağlı, düzenlenmesi ve aktarılması zor bir yapıya sahiptir (Bernbom, 2000, s. 4).

2.1.1.3. Bilgi Hiyerarşisi

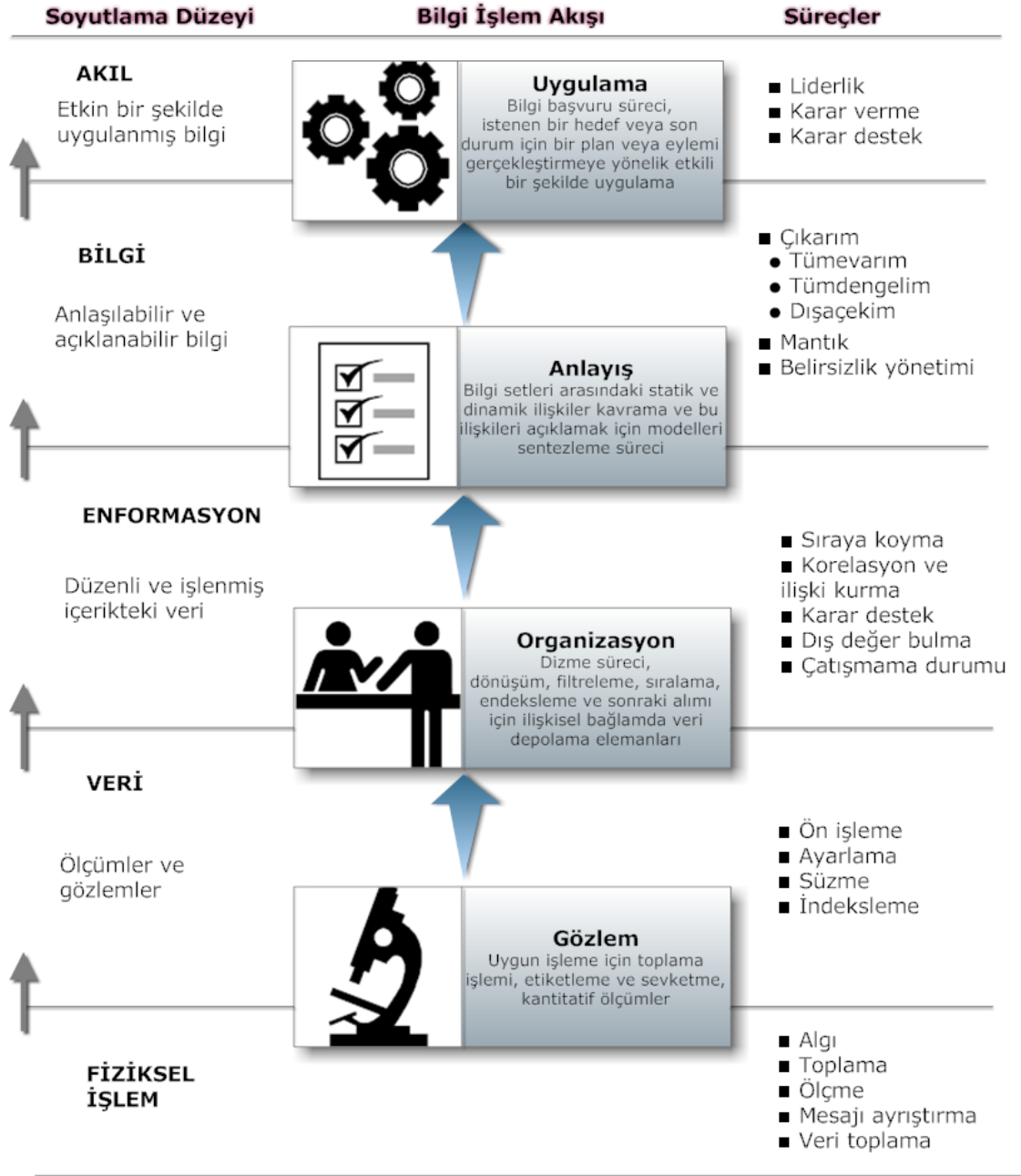
Bilgi, çok geniş kapsamlı bir kavram olup farklı nitelikteki unsurların birbiriyle hiyerarşik ilişkileri çerçevesinde tanımlanır. Bilginin oluşumunu gösteren hiyerarşik sıralama bilgisayar bilimlerinde yaygın kabul gören haliyle sinyal, veri, enformasyon ve bilgi şeklindedir. Bazı tanımlarda bu sıralamanın sonuna akıl (bilgelik) da ilave edilir (Mertins, Heisig, & Vorbeck, 2003, s. 2).

Gerek örgütsel gerekse de bireysel aşamada üretilen ve bilgi yönetimi açısından örgütün en temel girdisi olarak görülen bilginin, hangi süreçlerden geçerek bilgi halini aldığını açıklayabilmek için bilginin hiyerarşisine göz atmak gerekir.

Waltz, bilgi hiyerarşisinin soyutlama düzeyini (level of abstraction); yani veriden akla giden süreçteki işlemlerin düzeylerini Veri-Enformasyon-Bilgi-Akıl olarak 4 aşamada açıklamaktadır (**Şekil 2**) (Waltz, 1998, s. 51).

Bilgi hiyerarşisinin ilk aşamasında, çevredeki belirsizlik ve bulanıklık, fiziksel bir süreç ile önceden belirlenmiş amaçlar doğrultusunda giderilmeye çalışılır. Fiziksel çevreden belirsizlikleri en aza indirerek elde edilen bulgular, uygun işlemin yapılması için niceliksel yöntemler sayesinde gözlem yolu ile toplanarak kodlanır ve veri elde edilir (Sağsan, 2003, s. 249).

İkinci aşama, veri adını taşımaktadır ve elde edilen bulguların organizasyonunu gerektirir. Veriler, veri olarak nitelendirilmeden önce boyut belirtme, süzme ve indeksleme süreçlerinden geçerek veri haline dönüştürülür. Bu aşama, daha ziyade karmaşık süreçlerin yapıldığı aşamadır. Bundan dolayı veriler arasında herhangi bir bağlantı yoktur. Bu aşamadaki verileri sıraya koyma, birbirleri ile ilişkili olanları kümeleme, belirli bir süzgeçten geçirme, aralarındaki ilişkiyi kurma ve belirli bir bağlam içerisinde örgütsel süreçleri gerçekleştirme gibi eylemler, verinin enformasyona dönüştürülmesinde kullanılmaktadır (Sağsan, 2003, s. 250).

Şekil 2. Bilgi Hiyerarşisi.

(Waltz, 1998, s. 51)

Üçüncü aşama olan enformasyon, aslında örgütün enformasyonu varlığa dönüştürdüğü aşamadır ve bilginin bir önceki aşamasını oluşturmaktadır. Bu aşamada enformasyon, bir diğer enformasyon ile muhakeme edilmekte ve belirsizlikler ortadan

kaldırılmaya çalışılmaktadır. Yani, önceden elde edilen enformasyon, anlaşılabilir ve açıklanabilir belirsizliği ortadan kaldırmışsa bilgi haline dönüşmüş demektir. O zaman bilgi, daha önce de ifade ettiğimiz gibi enformasyonun varlığa dönüştürülerek, örgütler için bir değer oluşturduğu katmandır. Bilgi, örgütün çeşitli yöntemlerle sahip olduğu dışsal ve içsel kaynaklarının tümünü oluşturmaktadır. Örneğin, “dışsal bilgi örgüt yöneticilerinin diğer örgütlere yönelik olarak gerçekleştirdiği iş ziyaretleri, diğer örgütlerle yaptığı telefon görüşmeleri, telekonferans yolu ile yaptığı tartışmalar veya toplantılar sonucunda elde edilen kaynaklardan meydana gelmektedir. İçsel bilgi ise, örgütün içinde meydana gelen verilerin enformasyona dönüştürülerek anlaşılabilir halidir. Yani örgütün yapmış olduğu iş ile ilgili her türlü belge, örgütün eylemleri sonucu ortaya çıkan çeşitli yayın, rapor”, tanıtıcı kitapçık vb. gibi yazılı fikir ürünleri; nihayetinde örgütün iç bilgisini oluşturur (Sağsan, 2003, s. 250).

Şekilde son aşama akıldır. Örgütün içsel ya da dışsal; açık veya örtük bilgilerinin belirli örgütsel kararları almada kullanılması, örgüt için bir akıl oluşturmaktadır. Yani bu aşamada bilgi, örgütte uygulama safhasına girmektedir. Bilginin örgütsel kararlara yardımcı olmasını sağlayacak en kritik noktada liderler yer almaktadır. O nedenle, liderlik bilginin akıl haline dönüşmüş bir sürecinden meydana gelir ve örgütsel yeterliliklerde liderlik son derece önemlidir (Sağsan, 2003, s. 250).

Bilginin tanımına ve hiyerarşisine yönelik bu türden açıklamalar, aslında bilgi biliminin de araştırma alanı içerisine girmektedir. Bu nedenle, bilgi yönetiminin kavramsal çerçevesini açıklamak için, bilgi biliminin ne olduğunu izah etmek gerekir. Çünkü disiplinler arası bir dal olan bilgi yönetiminin arka planındaki bilim dallarından birisi de bilgi bilimidir (Sağsan, 2003, s. 251).

2.1.1.4. Bilgi Bilimi

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi bilginin tanımı ve bilgi hiyerarşisine yönelik geliştirilen teoriler, bilgi biliminin bir alt boyutunu oluşturmaktadır. En genel ve açık tanımı ile bilgi bilimi, “toplum içinde birey ve grupların bilgiye en fazla ve yerinde erişimi ve kullanımı için, bilginin nitelikleri ve davranışını, bilgi akışının yönetimini etkileyen güçleri ve optimum kullanılabilirlik ve erişilebilirlik için bilginin süreçlerini

inceleyen bilim dalı” olarak ifade edilebilir. Bilginin bu süreçlerinden ise, yaratılması, yayımı, derlenmesi, düzenlenmesi, depolanması, erişilmesi, yorumlanması ve kullanılması anlaşılmalıdır (Sağsan, 2003, s. 251).

Verinin sınıflandırmasında enformasyon ve bilgi en az altı alanda yaklaşım vardır. Bunlar epistemoloji ve felsefenin mantık dalları, bilgi teorisi ve karar teorisinin mühendislik disiplinleri, göstergebilim teorisi ve bilgi yönetimidir. Her disiplin farklı bakış açısıyla bilgi ve bilgi kavramıyla ilgilenir ve soyut kaynakları anlamımıza katkıda bulunur (Waltz, 1998, s. 52).

Bilgi bilimi çeşitli kuruluşların bilgi ihtiyaçlarının karşılanması amacına yönelik olarak doğmuştur. Örneğin bilginin paketlenmesine ilişkin kitapçılar, bazı kuşaklara yönelik olarak derlenmiş bilginin öğretilmesi için okullar, bilginin depolanması ve yayılması için kütüphaneler, bilginin görsel ve işitsel görünümü için filmler ve sinemalar, bilginin sözlü iletişimi için konferanslar bu kurumlar arasında sayılabilir (Sağsan, 2003, s. 251).

Bilgi biliminden ilk defa Wiener (1948) “Cybernetics is Control and Communication in the Animal and the Machine” adlı çalışmasıyla ve takip eden yılda Shannon and Weaver (1949) “The Mathematical Theory of Communication” bahsetmişlerdir. Buna rağmen teorik temeller hakkında ilk tartışmalar 1960’larda başlamıştır (Wang & Pontes, 2005, s. 8).

2.1.2. İletişim

İletişim sözcüğü, Latince kökenli “communication” sözcüğünün karşılığıdır. Birbirlerine ortamlarındaki nesneler, olaylar, olgularla ilgili değişimleri haber veren, bunlara ilişkin bilgilerini birbirine aktaran, aynı olgular, nesneler, sorunlar karşısında benzer yaşam deneyimlerinden kaynaklanan, benzer duygular taşıyıp bunları birbirine ifade eden insanların oluşturduğu topluluk ya da toplum yaşamı içinde gerçekleştirilen tutum, yargı, düşünce, duygu bildirişimlerine iletişim (Özçağlayan, 1996, s. 35) denmektedir.

Türk Dil Kurumuna göre iletişim “duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, komünikasyon” şeklinde tanımlamıştır.

Bilişim Terimleri Sözlüğüne göre ise “Bir yerden, bir kişiden, bir makineden bir başkasına, herhangi bir ortamdan yararlanarak bilgi gönderme” olarak açıklamıştır.

İki insanın karşılıklı konuşmasını iletişim sayabileceğimiz gibi, arıların bal bulunan yeri birbirlerine bildirmelerini de iletişim kabul edebiliriz. İletişimin gerçekleşmesi için iki sistem gereklidir. İki insan, iki hayvan, iki makine ya da bir insan bir hayvan, bir insan ile bir makine (örneğin bir bilgisayar) olabilir. O halde iletişim; en az iki sistem arasındaki duygu, düşünce veya herhangi bir bilginin akla gelecek her türlü yollarla yapılan bilgi alışverişidir. İnsan ilişkileri açısından iletişim ise; bireylerin birbirlerini anlayabilmek için oluşturdukları bir haber alışverişidir. “Alışveriş” sözünden de anlaşıldığı gibi iletişimde, bilgi akışının iki yönlü olması beklenir. Sibernetikte bir bilgi kaynağından yek yönlü bilgi iletimine “enformasyon”, karşılıklı bilgi alışverişine ise “komünikasyon ya da iletişim” adı verilir (Ulutaşdemir, 2007, s. 38).

Kısaca iletişim günümüzde, iletişim sürecini çevreleyen ve kişilere ilişkin özelliklerin (örn. kişilik özellikleri, bilişsel süreçleri, inançlar, ‘benlik kavramları’ gibi) tüm bağlamsal etmenlerin işin içerisine girdiği karmaşık bir süreç olarak algılanmaktadır (Çubukçu, 2006, s. 77).

2.1.2.1. İletişim Modelleri

“Katılanların bilgi/sembol üreterek birbirlerine ilettikleri ve bu iletileri anlamaya yorumlamaya çalıştıkları bir süreçtir” biçiminde tanımlanabilen kişilerarası iletişim kavramını açıklamaya çalışan modeller içerdikleri yaklaşımlar yönünden üç ana başlık altında özetlenebilir:

1. Tek yönlü (çizgisel) iletim odaklı modeller,
2. Karşılıklı iletim odaklı modeller ve
3. Etkileşim odaklı modeller.

Politika bilimci Harold Lasswell'in (1948) etki odaklı kitle iletişim modeli ; (Kim? →ne söyler? → Hangi kanal ile? → kime? → ne etki ile?) ve ardından, Shannon ve Weaver'in (1949) tarafından geliştirilen Matematik Yaklaşımlı İletişim Modeli 'ni temel alan tek yönlü (çizgisel) modeller arasında yaygın olarak kullanılan, Kişilerarası Düzgü Modelidir. Bu yalın model, kendi başına iletilmesi olanaksız olan iletinin/gönderenin/mesajın düzgülenmesi ve alıcı tarafından çözülerek iletinin alınması işlemlerinden oluşmaktadır. İleti, kaynakların göndermek istedikleri anlam, düzgüleme ise bu anlamın bir belirtke ile eşleştirilmesidir. Örneğin, düzgülemenin sözlü dille yapıldığı karşılıklı konuşmada anlamsal canlandırmalar (semantic representations), sessel canlandırmalarla (phonetic representations) eşlenerek iletilmektedir. İzleyiciyi/dinleyiciyi yalnızca etkilenen kişi/kitle olarak niteleyen bu yaklaşımlar yerini 1970'lerde izleyicilerin etkin katılımcılar sayıldığı izleyici odaklı iletişim kuramlarına bırakmaktadır. Osgood ve Schramm (1954)'ın Dairesel modeli bu yönüyle kendinden önceki modellerden ayrılıyor. Bu modelde gönderici-alıcı gibi terimler kullanılmazken, her iki tarafın da düzgüleme, açıklama, yorumlama işlemleri yaptığı belirtilir. Bu bağlamda iletişim düz çizgisel ve tek yönlü bilgi iletimi (enformasyon) kimliğinden ayrılarak 'karşılıklılık' özelliği ile öne çıkmaktadır. Dairesel Model'in kimi yetersizliklerini tartışan Dance (1967), iletişimin başladığı noktaya tam bir daire oluşturarak geri dönemeyeceğini ileri sürerek, sürekli genişleyen ortak iletişimin alanını ve iletişimin devingenliğini gösteren sarmal model'i geliştirir. Etkileşim odaklı modellerin öncüsü sayılan bu modele göre, iletişim süreci tüm toplumsal süreçler gibi değişime uğrayan öğeler, ilişkiler ve çevreleri içermektedir. Ayrıca, Paul Grice'in 'anlam'ın nasıl oluştuğunu açıklamaya dönük çalışmaları (1957, 1975) ve karşılıklı konuşmada konuşanlar arasında bulunduğu ileri sürülen 'işbirliği' ilkesi edimbilimsel (etkileşimsel) iletişim modellerinin (örn. Çıkarımsal Düzgü Modeli) doğmasına yol açmıştır.

Kısaca iletişim günümüzde, iletişim sürecini çevreleyen ve kişilere ilişkin özelliklerin (örn. kişilik özellikleri, bilişsel süreçleri, inançlar, 'benlik kavramları' gibi) tüm bağlamsal etmenlerin işin içerisine girdiği karmaşık bir süreç olarak algılanmakta. Bu çerçevede ortaya çıkan Ruhsal (Fisher ve Adams,1987), Bilişsel (Sperber &Wilson, 1986), Toplumsal ilişki yönelimli modeller (örn. İlişkide Yaklaşım Modeli , İlişki

Sonlandırma Modeli (Knapp,1984), İlişki Süzgeci Modeli (Duck,1985) kimi örnekler olarak sayılabilir. Kişilerarası iletişim kavramı da bu çerçevede güncel bir yaklaşımda, “kişilerin karşılıklı olarak anlam yaratmaları, bu anlamları paylaşmaları, birebirleriyle ilgili bilgi edinmeleri ve ilişki kurmaları süreci” olarak yeniden tanımlanabilir. Bu türden yaklaşımlar, ‘kişilerarası iletişim’ teriminin kimi zaman ‘kişilerarası etkileşim’ kavramıyla özdeş biçimde kullanılmasına yol açarken, bu iki kavramın ayrılması gerektiğini öne süren görüşler de ileri sürülmüştür. Ne var ki, bu ayrımı yapmanın kolay olmadığı, çoğu kez bu iki tür iletişim birbiriyle iç içe sürebileceği görüşüyle, Orbe&Bruess (2005)’in tanımını temel alan bu çalışmada, ‘kişilerarası iletişim’ terimi ‘kişilerarası etkileşim’ terimiyle özdeş olarak kullanılacaktır. Ayrıca, yüz yüze yapılan karşılaşmaların (encounters) yanı sıra, zaman ve/veya uzam yönünden aralanan, telefon, mektup gibi araçların kullanıldığı iletişim biçimleri de kişilerarası iletişim ya da etkileşim sayılacaktır. Bu ayırım, konferans, söylev gibi topluluk önünde bir konuşmacı tarafından yapılan konuşmaları kapsamı dışında bırakmaktadır (Çubukçu, 2006, s. 78) .

2.1.2.2. Sanal İletişim

Bilgisayar alanında yaşanan gelişmelere paralel olarak iletişim teknolojisinde de sürekli bir gelişme yaşanmıştır. İletişim sistemleri elektronik mesajların oluşturulması, gönderilmesi, kaydedilmesi ve bu mesajların alınmasında kullanılan sistemler olarak tanımlanabilir (Schultheis & Sumner, 1997, s. 236). İletişim sisteminde veri, sinyaller seklinde hareket eder, iletişim kanalları vasıtasıyla gönderilir ve alınır. Bu noktada iletişim alanındaki önemli gelişmelerden biri, veri iletiminde analog teknolojiye dijital teknolojiye geçişle yaşanmıştır. Dijital iletim sistemleri, bilgisayar destekli iletişim araçlarının kullanımını büyük oranda artırmıştır. Bu sayede büyük miktarlarda bilginin son derece hızlı ve hatasız bir şekilde hareket etmesini sağlamıştır. Diğer önemli bir gelişme ise iletişim kanallarındaki değişimdir. Fiber optik hatların ve uydu sistemlerinin kullanılmaya başlaması geleneksel iletişim araçlarında karşılaşılan sorunları ortadan kaldırmış, örgütlerin büyük miktarlardaki veriyi iletmek için ihtiyaç duydukları hız ve kapasitede önemli artışlar sağlamıştır (Bülbül, 2003, s. 119)

Çakır’a göre internetin gelişmesi ile sayısal ortamda gerçekleştirilen iletişim, genel olarak sanal iletişim olarak tanımlanmaktadır.

Bilgisayarların iletişimde kullanılmasının dört prensibi bulunmaktadır:

1. Etkileşimli yaratım süreci,
2. İletişimde kolay ve serbestlikle birlikte kısa sürede yanıt alma,
3. Küçük yerel ağların birleşimiyle evrensel iletişimin doğması ve bu iletişimde yazı-ses-görüntü öğelerinin birlikte sunum imkânı,
4. Evrensel iletişim ile toplumlar ve bireyler arasında yakınlaşma ve ortak ilgilerin oluşması.

İnternet ile etkileşimli bir iletişim süreci doğmuştur. Geleneksel medyadaki yansıma gecikmeleri ve okurdan tepki alamama sorunlarına karşın, İnternet ortamında okurdan anlık tepkiler alabilme olanağı bulunmaktadır. Çünkü İnternet kullanıcısı, bilgisayar ekranında okuduğu yazının tepkisini, herhangi bir materyale (kağıt, kalem, zarf, telefon vb.) ihtiyaç duymadan, web sayfasındaki ilgili yere tıklayarak anında iletebilmektedir. Bu kolay ve çok basit bir şekilde kitleden yanıt alabilme; İnternet kullanıcısının görüşlerini, deneyimlerini, gördüklerini aktarabilme olanağını doğurmuş ve etkileşimli bir iletişim süreci oluşturmuştur.

İnternetteki evrensel iletişimde yazı-ses ve görüntü aynı ortamda kullanılmakta; bu da iletişimi diğer geleneksel medyaya göre daha etkin kılmaktadır. Böylece İnternet, gazete, radyo ve televizyonun üstünlüklerini aynı ortamda bir araya getirerek güçlü bir enformasyon sunumu gerçekleştirmektedir. İnternetin oluşturduğu sanal iletişim çerçevesinde bireyler ve toplumlar arasında yakınlaşma ve ortak ilgiler oluşturma ile sanal kültür ortamı da doğmuştur. Sanal iletişimle oluşan sanal kültürde İnternet kullanıcıları, farklı yaşam koşullarında ve kültürlerde yaşayanlarla yakınlaşmakta ve kültürel değişim gerçekleştirmektedir.

Geleneksel medya; “birden birçoğa modelindedir (one-to-many). Bu modelde, iletişim aracının sahibi, gazete, matbaa, radyo, televizyon altyapısı olarak bir yatırım yapar ve kuruluşun bünyesinde belirli bir süzgeçten geçirildikten sonra üretilen enformasyon çok sayıda kişiye ulaştırılır. Burada, üretilen enformasyona yönelik bir tepki çoğunlukla alınamaz ya da gecikmeli olarak ve çok az sayıda alınır. Oysaki İnternetle oluşan İletişim süreci; “birçoktan bir-çoğa modeli” (many to many)

uygulamaktadır. Burada, iletişim aracının (İnternet'in) bir sahibi bulunmamaktadır ve üretilen enformasyon, geleneksel medyadaki gibi bir süzgeçten geçmeden doğrudan diğer insanların yararına sunulmaktadır. Bu modelin temel avantajı ise iletişim sürecine, geleneksel medyadakinin aksine, herkesin katılımcı olarak katılabilesidir. Burada her İnternet kullanıcısı bir yayımcıdır, dolayısıyla bir kaynaktır; ayrıca enformasyon tüketicisidir yani hedef kitlenin bir üyesidir. Bu bağlamda İnternet, geleneksel medyanın iletişim sürecine göre oldukça farklı bir yapı göstermektedir (Çakır, 2005, s. 76).

2.1.2.3. İnternet

Bir çok şirketin iletişim ve müşteri hizmetleri alanlarında bir rekabet avantajı olarak kullandığı (Chan & Land, 1999, s. 319) İnternet, birçok bilgisayar sisteminin birbirine bağlı olduğu, dünya çapında yaygın olan ve sürekli büyüyen bir iletişim ağıdır.

İnternet, insanların her geçen gün gittikçe artan “üretilen bilgiyi saklama/paylaşma ve ona kolayca ulaşma” istekleri sonrasında ortaya çıkmış bir teknolojidir. Bu teknoloji yardımıyla pek çok alandaki bilgilere insanlar kolay, ucuz, hızlı ve güvenli bir şekilde erişebilmektedir. İnternet'i bu haliyle bir bilgi denizine, ya da büyükçe bir kütüphaneye benzetebiliriz (ODTÜ_Rektörlük_BİM, 1997).

İnternetin kendine özgü yaratmış olduğu simgesel iletişim dilini ortaya koymadan önce internet kavramını, gelişimini ve Türkiye'deki kullanım boyutunu kısaca betimlememizde yarar olacaktır.

Çakıra göre “İnternet, ağların ağı anlamına gelmektedir, dünya çapında milyonlarca bilgisayarı birbirine bağlayan bir sistem olarak tanımlanabilir” demektedir (Çakır, 2005, s. 75).

İnternet, 1960'ların başında askeri ve bilimsel araştırma ve geliştirme alanında, bilgisayarlar yardımıyla bilgi paylaşımında büyük potansiyel değer olduğunu gören bir grup insanın vizyoner düşüncesinin bir sonucudur. MIT'ten (Massachusetts Institute of Technology) J.C.R Licklider, 1962 yılında bilgisayarların global şebekesini önerdiği ve

sosyal etkileşimlerin kayıtlı ilk tanımını yaptığı, “kısa notlar serisi” çalışmasını yayınlamıştır. Aynı yılın sonunda, Licklider ilk başkanı olduğu DARPA’ya girdi.

MIT’ten Leonard Kleinrock internet bağlantısının temelini biçimlendirmek için paket anahtarlar teorisini geliştirdi. MIT’ten Lavvrence Roberts 1965 yılında çevirmeli telefon hatları üzerinden Kaliforniya’daki bir bilgisayarla Massachusetts’teki bir bilgisayar arasında bağlantı kurdu. Bu deneme, geniş alanda şebekeleşmenin yapılabilir olduğunu gösterdi. Böylece, Kleinrock’un paket anahtar teorisi doğrulanmış oldu. Roberts 1966 yılında DARPA’ya katıldı ve ARPANET için kendi planını hazırladı. Burada ismi geçen ve geçmeyen vizyonerler ilk internetin kurucuları oldular.

1969 yılında ARPA kuruldu ve internet kavramı olarak kullanılmaya başlandı. ARPA başlangıçta 4 ayrı üniversitedeki ana bilgisayarlarla bağlantı halindeydi. Birkaç yıl içinde çok sayıda kurum (çok sayıda araştırma enstitüsü ve üniversite) aşamalı olarak ARPA’ya bağlandı.

İnternet, başlangıç aşamalarında bilgisayar uzmanları, bilim adamları ve kütüphaneciler tarafından kullanıldı. Sıradan insanların kullanabileceği kolaylıkta değildi. Bu anlamda, ilk internet bugün kullanılan gibi kolay kullanım olanağı olan kullanıcı dostu değildi. O günlerde, evlerde ve ofislerde bilgisayar yoktu. İnterneti kullanacak kişi kim olursa olsun, karmaşık bir sistemi kullanmayı öğrenmesi gerekiyordu.

1971 yılında, Ray Tomlinson tarafından elektronik posta ARPAnet’e uyumlaştırıldı. Kullanıcı adı ve adresini birleştirmek için, birçok sembol arasından “@” sembolünü seçti. 1972 yılında RFC137 olarak yayınlanmış Telnet protokolü uzaktaki bilgisayara bağlanmayı başardı. 1973 yılında RFC114 standartlarında yayınlanmış Ftp Protokolü, internet siteleri arasında dosya transferini olanaklı kıldı.

İlk defa Bob Kahn tarafından önerilen TCP/IP mimarisinin bir sonucu olarak, internet 1970’li yıllarda olgunluğa ulaştı. TCP/IP çok sayıda bilgisayar arasında dosya transferi, elektronik posta ve uzaktan bağlanma gibi olanaklar sunan bir internet protokolüdür. TCP/IP yukarıda belirtilen birkaç temel hizmeti verebildiği için başarılı

olmuştur. 1983 yılında ABD savunma bakanlığı daha önce kullandığı NCP protokolü yerine TCP/IP'yi adapte etmiştir.

1986 yılında ABD'de Ulusal Bilim Vakfı'nın sponsorluğunda, NSFnet ABD çapında 56 kbps hızında internet omurgası oluşturulmuştur. Vakıf sponsorluğunu yaklaşık on yıl devam ettirmiş ve ticari olmayan hükümet işleri ve araştırma amaçlı kuralların düzenlenmesini desteklemiştir. E-posta, Ftp ve Telnet komutları standartlaştırılmış, teknik olmayan personelin internet kullanımı da kolaylaşmıştır. Bugünkü standartlar kadar kolay olmasa da, üniversitelerdeki belirli insanlara internet kullanımını açmıştır. Kütüphanelerin yanı sıra, bilgisayar, fizik, mühendislik bölümleri internet şebekesinin yararlı bir şekilde kullanımının yolunu bulmuşlardır.

Kütüphane katalogları dışında, ilk internet indeksi 1989 yılında yaratıldı. Peter Deutch ve onun ekibi, Montreal McGill Üniversitesi'nde Ftp dosyaları için "archie" adıyla anılan bir arşivleyici yaratmıştır. Bu yazılım periyodik olarak elde edilmeye açık olduğu bilinen Ftp dosyalarına ulaşıyor ve listeliyordu. Archie Unix işletim sistemi komutlarını kullanıyor ve tam kapasite kullanılabilmesi için bazı unix bilgilerini de sunuyordu.

1991 yılında, Minnesota Üniversitesi'nde ilk gerçek kullanıcı dostu internet arayüzü geliştirildi. Üniversite, kampus içindeki yerel ağında bilgi ve dosyalara erişim için basit bir menü sistemi geliştirdi. Hemen ardından ana makinelerde kullanılan bu sistemin kişisel bilgisayarlarda da kullanım olanakları tartışılmaya başlandı. Bir süre sonra, menü sistemini kullanıcılara da yaygınlaştıran Gopher geliştirildi. Gopher, Minnesota Üniversitesi'nin maskotu olan sincap demektir. Gopher, internette arama yapan kelimeye dayalı bir arama motorudur. Geliştirildikten birkaç yıl sonra dünya çapında 10.000'den fazla Gopher ortaya çıktı.

1989 yılında başlayan fakat Gopher'dan daha yavaş gelişen, kullanımı kolaylaştıran başka bir gelişme yaşandı. Tim Berners ve ekibi, Avrupa Parça Fiziği Laboratuvarı'nda bilgi dağıtımı için Cern adıyla bilinen yeni bir protokol önerdiler. Bu protokol 1991 yılında günümüzde de yaygın olarak kullanılan www (world wide web) adını aldı. www hipertextlere dayalı bir internet protokolüdür.

1993 yılında, internet tarihi açısından çok ileri bir gelişme olarak görülen, ilk grafiğe dayalı tarayıcı Mosaic, Marc Andreessen ve ekibi tarafından geliştirildi. Andreessen daha sonra, Microsoft'un Internet Explorer'i geliştirmesine kadar en popüler grafik tipi tarayıcı ve servis sağlayıcı olarak bilinen Netscape firmasına katıldı.

Delphi, abonelerine internet üzerinden ulusal çapta ticari işlemler yapma olanağı sunan ilk işletmedir. Delphi, Haziran 1992'de bir e-posta bağlantısı ile hizmete açıldı ve aynı yılın sonlarında tam internet hizmeti vermeye başladı. 1995 yılında, Ulusal Bilim Vakfı'nın internet omurgasına yönelik sponsorluğuna "son verdiğinde ticari kullanımdaki hileli sınırlamalar kalktı ve tüm aktörler ticari şebekeye güven duydular. AOL, Prodigy, CompuServe internete katıldılar. Böylece, internetin ticari kullanımı genişledi.

Microsoft'un tarayıcı ve internet servis sağlayıcı pazarına tam olarak girmesi, ticarete dayalı internetin sınırlarının gelişmesinde başlıca rolü oynamıştır. 1998 yılında, Microsoft'un Windows 98 sürümü işletim sistemi, internet tarayıcısı ile masa üstü kişisel bilgisayarlara iyi entegre oldu. Bu sayede, internet çok hızlı yayılmaya başladı. Microsoft'un başarısı o kadar yüksek oldu ki, ABD mahkemeleri rekabeti düzenlemek için Microsoft'un faaliyetlerini ayırarak küçültme kararı aldı.

İnternetin dünya üzerinde herhangi bir yerden her an kullanılabilmesi, gerek tüketicilerin gerekse işletmelerin ticari amaçla internet ortamına gelmesine neden olmuştur. İnternetin son 10 yıllık dönemdeki adaptasyonu o kadar hızlı olmuştur ki, fiziki ortamda yer alan hemen her şey internet ortamına taşınmıştır. İnsanlar için tanışma, sohbet etme, alışveriş yapma, müzik dinleme, film seyretme veya satın alma, bilgi arama v.b. çok çeşitli amaçlar için dünyanın her yerinde birçok ülkede çok sayıda işletme ve tüketici internet ortamında boy göstermektedir.

Bütün bu hızlı gelişimine rağmen, internet ile ilgili gelişmelerin sonuna gelindiği anlaşılmamalıdır. İnternetin verimli bir pazar ortamı olabilmesi için önünde daha birçok engeller mevcuttur. Bağlantı hızlarının artırılması, internete yönelik güvenin oluşturulması, işletme ve tüketicilerin internet ortamına adaptasyonları v.b. birçok alanda yapılması gereken birçok çalışma mevcuttur (Vikipedi, 2009, s. 1)

Castell'e göre "Internet yaşamımızın önemli bir parçasıdır. Internet, bugün, elektrik şebekelerinin ve elektrik motorlarının sanayi toplumu için gerçekleştirdiği aktiviteleri bilişim toplumu için yapmaktadır, çünkü internetin görevi bilginin gücünü tüm insanlık evreninde yaymaktır" demektir(Castells, 2002, s. 14). Bununla birlikte; küreselleşen bir ekonomi, internet ağı haline gelen bir toplumda ve her şeyin giderek internete dayalı hale geldiği bir ortamda; internete bağlı olmamanın bir anlamda toplum dışında kalmak ve dışlanmak anlamına gelmek olduğunu belirtir(Castells, 2002, s. 334).

2.2. Bilişim Teknolojisi

En basit ifadeyle bilişim teknolojisi, bir örgütün taşıdığı misyonu gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu bilgiyi yönetecek kaynaklarla ilgili bir kavramdır. Bilişim teknolojisinin öncelikli temel amacı ise yönetim faaliyetinde, karar almada ve örgütsel yapı ve işleyişi kontrol etmede yararlanılacak bilginin toplanması, işlenmesi ve iletilmesidir. Bilişim teknolojisinin tanımını yaparken iki açıdan bakmakta yarar vardır. Bilişim teknolojisinin birinci ve dar bir tanımına göre bilişim teknolojileri bilgisayarların fiziksel yapısını oluşturan donanım ile donanım faaliyetlerini yönlendiren komutlar olarak adlandırılan yazılım ile sınırlıdır. Bu tanım bilişim teknolojisinin "elektronik, dijital, telekomünikasyon, yazıcılar, işlemciler ve ekranlar gibi" fiziksel özellikleriyle ilgilidir. İkinci ve daha kapsamlı bir tanıma göre ise "bilişim teknolojileri işletmelerde karar alan yöneticilere yararlı bilgi ve veri kazandırmak suretiyle işletme süreçlerinin işlev işini sağlayan teknoloji uygulamalarıdır" (Şimşek & İraz, 1999, s. 38). Bir başka tanıma göre ise bilişim teknolojisi, bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin, özellikle iletişimin alt yapısındaki gelişmelerin ortaya çıkardığı, her tür verinin elde edilmesi, işlenmesi, depolanması ve dağıtılması konusunda yeni ve sürekli gelişmelere neden olan bir teknolojidir

Genel bir ifadeyle bilişim teknolojilerini bir bilginin toplanmasını, bu bilginin işlenmesini, saklanmasını ve gerektiğinde herhangi bir yere iletilmesi ya da herhangi bir yerden bu bilgiye erişilmesini bugün için elektronik, optik vb. tekniklerle otomatik olarak sağlayan teknolojiler bütünü olarak tanımlamak mümkündür.

Whisler'in bilişim teknolojilerinin iletişim süreci üzerindeki etkileri konusunda yaptığı araştırmada, bilgisayar kullanımından sonra operasyonel düzeyde çalışanların daha fazla yalnız çalıştıkları, bir başka deyişle diğer iş arkadaşları ve şefleri ile daha az iletişim kurdukları ortaya çıkmıştır (Sanders, Courtney, & Loy, 1984).

Bilişim teknolojilerinde ve internette yaşanan gelişmeler, iletişimde ve bilgiye ulaşmada daha önce hayal edilemeyecek bir hızlılığa olanak tanımaktadır. Bu oluşumların olumlu ve olumsuz pek çok etkileri olmakla birlikte, geleceğin toplumunu da bu teknolojilerin oluşturması veya temel olması öngörülmektedir.

2.2.1. Bilişim Teorisi

Bilgiyi bu özellikleri itibariyle ele alıp inceleyen, yüzyılımızın ikinci yansından itibaren gelişmeye başlayan Bilişim Teorisi (Information Theory) dir.

Temeli istatistiksel termodinamiğe dayanan Bilişim Teorisi, iletişim mühendisliği paralelinde ortaya çıkıp gelişmeye başlamıştır. Bu bakımdan, bu yeni teori, bazı yazarlar tarafından iletişim Teorisi (Communication Theory) olarak da adlandırılmaktadır. Teorinin ilk öncülüğünü, Bell Telephone Company' nin mühendislerinden Hartley "Transmission of Information" adlı çalışmasıyla 1928 yılında yapmıştır. Daha sonra, aynı şirkette görev yapan Shannon, 1948 yılında yayınlanan çalışmalarında konuyu en geniş biçimde ele almış ve bunu takip eden dönemde de Weaver ile birlikte yine aynı konuda çalışmalarını sürdürmüştür.

Bilişim Teorisi, bilginin iletilmesi, işlenmesi ve saklanması ile ilgili nicel konuların etüdü ile ilgilidir. Bu teorinin çözümlemeyi amaçladığı başlıca problemleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Minimum sembol sayısı ile belirli bir mesajın iletilmesini sağlayacak en ekonomik kodlama yöntemlerinin araştırılması,
2. Mesajın iletişim kanalından gecikmesiz ve bozulmadan geçişinin sağlanması,
3. Bilginin saklanmasına ayrılmış hafıza kapasitelerinin belirlenmesi, vs.

Bilginin elde edilmesi, depolanması ve aktarılması ile ilgili tüm bu problemler, bilgisayar sistemlerinde temel konulan oluşturma'nın yanı sıra, günümüzde tüm örgütsel toplumlarda olduğu gibi, işletme örgütlerinde de karşılaşılan en karmaşık ve zor problemlerdir (Orkan, 1992, s. 29).

2.2.1.1. Teknoloji Kavramı

Teknoloji Techne (sanat ya da beceri) ve Logia (bilmek), sözcüklerinin birleşiminden oluşmuştur. İnsanoğlunun gereklerine uygun yardımcı alet ve araçların yapılması ya da üretilmesi için gerekli bilgi ve yetenektir. Teknoloji ayrıca, bir sanayi dalıyla ilgili üretim yöntemlerini, kullanılan araç, gereç ve aletleri kapsayan bilgidir (Vikipedi, 2009, s. 1).

Teknoloji kavramı bilimin uygulamaya geçirilmesi olarak da tanımlanmaktadır. Bu gün ulaşılan teknolojinin temeli bilimdir. Bu iki kavram tarihsel süreçte ilk kez ilişkiye girdiklerinde bilim teknolojinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Önce icat yapılmış sonra neden ve sonuç irdelenerek prensipler oturtulmuştur. Günümüzde ise bilim teknolojiye öncülük etmektedir.

Teknoloji, insanoğlu çevresini yönetme gereksinimi duyduğundan beri sürekli bir değişim göstermektedir. Bu nedenle teknoloji üretme becerisi, insanı diğer canlılardan ayıran önemli bir özellik olarak nitelenebilir. “Bilginin uyarlanması üzerine kurulu bir sistem” olarak tanımlanan teknoloji'deki değişimler, bilgi verisinin artan ivmesiyle süreklilik kazanır. Teknolojinin sürekli değişimi üzerine yapılan çok sayıda çalışma değerlendirildiğinde (örn. Norman, Teich, Littler, Volti), teknolojinin görünümü ile oluşum ve gelişim süreçlerinin, yanında önemli tartışma odakları olarak öne çıktığı görülmektedir. Mesthene'e göre teknoloji, sosyal değişimi iki yolla eyleme geçirir:

1. Fırsatlar yaratarak
2. Bireyler ve toplumlar için yeni sorunlar geliştirerek.

Bu bakış açısı ışığında, değer değişimine neden olan teknolojinin ana misyonu, toplumu sosyal değişimlere zorlamaktır. Buna göre toplum gereksinimleri, yeni

teknolojilerin geliştirilmesi için gerekli bir koşul olarak değerlendirilemez (Çalgüner, 2008, s. 3).

Toplumu sosyal değişime zemin hazırlayan etkenlerden biri olan teknoloji, bireysel ve toplumsal gereksinimler ile sürekli bir etkileşim halindedir. Zamana bağımlı olarak büyük ölçüde plansız ve rastlantısal bir değişim süreci izleyen teknolojiler bütünüyle gereksinim odaklı olmakla birlikte, bu gereksinimleri biçimlendiren sosyal değer ve yönelimler çoğu zaman bu değişimi doğrudan etkiler.

Teknolojinin yakıtı bilgidir. En ilkel teknolojilerin bile kaynaklandıkları bilgi birikimleri vardır. Yüksek teknolojiler ise bilimin ulaştığı en üst seviyede üretilen bilgileri kullanırlar.

Küreselleşmenin iki kaynağı vardır. Birincisi teknolojik, diğeri siyasal kaynaktır. Teknoloji kaynağını da iki farklı devrim oluşturmaktadır. İlki iletişimi teknolojisi devrimi (telefon), ikincisi ise bilişim teknolojisinin devrimi (bilgisayardır). Bu ikisi yani telefon ve bilgisayar bir arada geliştiği için yeni bir teknoloji “İletişim ve Bilişim Devrimi” doğmuştur (Kocacık, 2003, s. 2).

2.2.1.2. Teknolojik Değişim

Gelişen teknoloji sonucu, iş bölümünün artması, toplumsal varlıkları örgütlenişini etkiler ve insan ilişkileriyle beraber toplumsal yapıyı da değiştirir (Kongar, 1985, s. 101) Toplumsal değişimin farklı tanımları yapılsa da özünde benzer unsurları ifade etmektedirler. Kongar toplumsal değişmeyi “temelinde teknolojik değişimin yattığı, insanlar arası ilişkilerin değişmesidir (Kongar, 1985, s. 23)” şeklinde tanımlarken Özer (2003) “Toplum yapısının temel alanlarında (ekonomi, siyaset, eğitim, aile, kültür ve inançlar); var olan ilişkilerde ortaya çıkan farklılıklar (Bostancı ve diğerleri, 2003, s. 565)” şeklinde tanımlamıştır. Güven “toplumsal ilişkiler ağının ve bunları belirleyen kurum ve değerlerin değişmesi (Güven, 1999, s. 214)” biçiminde ifade etmiştir. Tezcan ise toplumsal değişmeyi “toplumsal yapının ve onu oluşturan toplumsal ilişkiler ağının ve bu ilişkileri belirleyen toplumsal kurumların değişmesi (Tezcan, 1995, s. 191) şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımlarda teknolojik gelişmelerin toplumsal yapı üzerindeki belirleyiciliğinin vurgulandığı görülmektedir. Bunun yanında

Ergün (2005) toplumsal değişimin etmenlerini “demografi, teknoloji, ekonomik yapı, değerler, ideolojiler ve insanlar arası mücadele ve çekişmeler (Ergun, 2005, s. 377)” olarak sıralayarak toplumsal değişimin birçok unsurdan etkilendiğini belirtmiştir.

Batı dünyasında 1970’lerde yaşanan ekonomik kriz 1980’lerin başında Neo-liberal iktisat politikalarının devreye girmesiyle sonuçlandı. Neo-liberal yönelişler 1990’larda geçmişe göre en yüksek düzeyine ulaşırken, ekonomi dünyasında da teknolojik gelişmelerin de desteğinde bilişim teknolojisine dayalı sanayi politikaları ile bilişim yatırımlarının çoğaltan etkisinin istihdam ve büyüme üzerindeki olumlu etkileri olacağı beklentisi birçok ülkede yaygınlaşmaya başlamıştır. Ancak bu yönelişin ve değişimin basit ve kolay bir gelişme olmadığı açıktır. Her şeyden önce belirtmek gerekir ki, bu değişimin başlangıcında 1970’lerde dünya ekonomisinde yaşananlar (petrol krizi v.d.) yer alır. Bu sürecin sonunda Bretton Woods sistemi çökerken, bunun sonucunda uluslararası parasal ve finansal sistem büyük zarar görmüştür. 1970’lerin başlarında yaşanan gelişmeler sonrasında, daha öncesine göre, gelişmiş ekonomiler yaşanan sorunlar karşısında “ne yapılabilir?” sorusuna yanıt aramaya çalışmışlardır.

Dünya ekonomisinde 1980’lerde başlayan ve 1990’larda görece olarak önem kazanan küreselleşmeye bağlı yeni ekonomi dönüşümünde etkili olan bir diğer etkenin ise gelişmiş ekonomilerde 1980’lerin başlarında gündeme gelen liberalleşme yönelişlerinin olduğu söylenmelidir. Daha öncesinde Keynesyen iktisat bağlamında devletin ekonomiye karışımının yüksek olduğu bir ortam vardır. Ve bu ortamda bu iktisat hakim iken, -bu hakimiyetin bir nedeni olarak da- ekonomik hayatta özel girişime ve piyasa mekanizmasına bir güvensizlik vardı. Oysa bu koşullarda 1970’lerin dünya krizine çözüm bulunamaz iken, Keynesyen iktisadın yeri sarsılmaya başlamış ve Liberal iktisatçılar iktisat politikalarının belirlenmesinde Keynesçi iktisatçıların yerini almaya başlamışlardır. İktisat düzleminde bu gelişmeler yaşanırken, bu gelişmelerin koşutunda ve hukuk düzleminde de liberalleşme noktasında mevzuat değişikliklerinin ortaya çıktığı görülür. Zaman içerisinde artan serbestleşmenin sadece şirketler için serbestleşme anlamına gelmediği, onların karşısında onların ürettiği malların talep edicisi olan tüketici kitleler içinde serbestleşme anlamına geldiği açıktır. Ortaya konan hukuksal düzenlemeler ile şirketlerin ve tüketicilerin daha önceki döneme göre hareket

kabiliyetlerinin arttığı bir ortam ortaya çıkmıştır. Bu hareket kabiliyetinde teknolojinin imkanları -bilgisayar teknolojilerinin gelişmesi ve internet ortamı- önemli bir destekleyici olmuştur. Özellikle 1970'lerin sonuna doğru bilgisayarda işlem kabiliyeti yüksek işlemcilerin kullanılması hukuksal mevzuatın da serbestleştiği ortamda gerek üretici-satıcı olarak ve gerekse istemde bulunanlar-tüketiciler olarak, ekonomi dünyasına günümüzde e-ekonomi, e-dönüşüm ve/veya yeni ekonomi dediğimiz gelişmelere de kapının aralanmasına imkân sağlamıştır (Oktay, Balkanlı, & Salepçioğlu, 2004 s. 156).

2.2.2. Bilişim Teknolojilerinin İletişim Boyutu

Bilindiği gibi, 80'lerde büyük bir ivme kazanan ve 90'larda altın çağına tanık olduğumuz, bilgisayarlaşma çağı, bilim çağı ya da bilgi toplumu gibi isimlerle andığımız evrensel süreç, teknik boyutlarıyla sadece iletişim ve bilgi alışverişi odaklı süreci hızlandırmakla kalmamış, "bilgi teknolojileri"nin (BT), iletişim temeline dayanan her türlü ilişkinin ve işin yürütülmesinde büyük değişimlere yol açmıştır (Ada, 2007, s. 545).

Bilgi teknolojileri örgütlerde iletişimi değiştirmiş ve yeni gelişmeler sonucu giderek etkilemeye devam etmektedir. Bu teknolojilerin; yönetim bilgi sistemi, yönetici bilgi sistemi, karar destek sistemleri ve elektronik mesaj sistemleriyle kullanılması örgüt iletişiminde yeni bir dönemi başlatmıştır.

Günümüzde bilgi toplumunda yer alan örgütlerde iletişim sürecinin incelenmesi, insanlar, bilgisayar ve iletişim olanakları ile disiplinler arası çalışma gibi unsurların üzerinde durulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu disiplinler arasında örgüt ve bilgi sistemleri ayrı bir öneme sahiptir. Sanayi toplumu örgütlerinde iletişim olgusu ağırlıklı olarak örgüt açısından incelenirken, bilgi toplumu örgütlerinde iletişim olgusunun incelenmesinde bu yaklaşım tek başına yeterli olmamaktadır (İraz, 2004, s. 418).

Bilgisayar ve iletişim teknolojisindeki hızlı gelişme, üretim için her türlü bilgi akışını hızlandırıp kolaylaştırdığı gibi, zaman ve mekân konusunda sağladığı avantajlarla, üretimde etkinliği ve verimliliği arttırmıştır.

İletişim teknolojileri bilgisayar teknolojisinden çok daha uzun bir geçmişe sahiptir. Bilginin iletiminde elektriğin ideal bir teknik olduğunun anlaşılması çok uzun sürmemiştir, telekomünikasyonda elektriğin kullanılması 150 yıllık bir geçmişe dayanır. Bu süreç içerisinde her yirmi yılda iletişim alanında önemli bir aşama kaydedilmiştir: 1850'lere doğru telgraf, 1850-1880 arasında telefon, 1900'e doğru elektromanyetik dalgalarla iletim, 1920-30 arası radyo, 1950-60 arası televizyon teknolojisi gelişmiş, son olarak 1970 yılından başlayarak yeni medya teknolojileri kullanılmaya başlanmıştır.

Yeni iletişim teknolojileri çok sayıda özelliğe sahiptir. Bu özelliklerden en önemlisi, üretim, depolama, işleme, aktarma ve alma yeteneğindeki hızlı artıştır. İletişim teknolojisindeki gelişmeler, seçme imkânlarının çoğalmasını ve esnekliğini de beraberinde getirmiştir. Önceleri hantal, pahalı ve çok profesyonel aygıtlarla yapılan işler, teknolojik gelişmeler sayesinde artık basit, hafif, ucuz ve pek fazla uzmanlık gerektirmeyen aygıtlarla yapılabilmektedir. Teknolojik yeniliklerin kazandırdığı diğer bir özellik ise, birbirinden farklı teknolojileri, yöntemleri ve sistemleri birbirine ekleme imkânı sunarak yeni iletişim biçimlerinin denenmesine olanak sağlamasıdır. Yeni iletişim teknolojisinin üçüncü özelliği ise, ikinci özelliğe tepki olarak değerlendirilebilecek olan âdem-i merkezîyet eğilimidir. Bu, iletişim araçlarının, kanallarının ve tekniklerinin bireyselleşmesi ve bağımsızlaşması anlamına gelmektedir (Şeker, 2005, s. 383).

2.2.3. Bilişim Teknolojilerinin Teknolojik Boyutu

Günlük hayatta teknoloji terimi çok sık kullanılmaktadır. Teknoloji denildiği zaman, herkes tarafından anlaşılan anlam, teknolojinin fiziksel donanımdır (donanım). Hâlbuki teknolojinin kuramsal (yazılım) boyutu da bulunmaktadır. Fiziksel boyutu teknolojik aletleri içerirken, kuramsal boyutu, teknolojinin kullanıldığı iş koluna göre, öğrenme tekniklerini ya da yönetim biçimlerini kapsamaktadır (Karadal & Türk, 2008, s. 60).

19. yüzyılın sonlarında birtakım teknolojik gelişmelerle tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş gerçekleşmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında ise teknolojideki hızlı gelişmeler ve ileri teknolojilerin insan hayatına girmesiyle birlikte sanayi

toplumundan bilgi toplumuna geçiş gerçekleşmiştir. Günümüzde, her gün yeni bir teknolojik ürün insanların kullanımına sunulmakta, bu ürünler insan hayatını kolaylaştırmaktadır.

İletişim ve bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler mikro elektronik teknolojilerdeki gelişmelere bağlı olarak artmaktadır. Mikro elektronik teknolojiler bilgi teknolojilerinin yenilenmesini sağlamış, gelişmelere bağlı olarak bilgi miktarındaki artış, bilgilerin saklanması ve dağıtılmasıyla ilgili kanalların geliştirilmesini de hızlandırmıştır. Günlük yaşamı kolaylaştıran önemli uygulamalar bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalardan bazıları, elektronik posta, kişisel, mobil bilgisayarlar, elektronik banka işlemleri, internet olarak sıralanabilir.

Teknolojinin ortaya çıkmasına yardımcı olduğu birçok toplumsal yarar, gün geçtikçe, bunların kullanımıyla ortaya çıkan toplumsal sorunlarla dengelenmektedir. Bunlar, bireyin baskı altında tutulmasından, doğal çevrenin çok yönlü yıkımına ve dünyanın sınırlı doğal kaynaklarının tkutilmesine kadar varan sorunlardır. Teknolojinin toplumsal dünyanın ayrılmaz bir parçası ve gündelik etkinliklerin hemen her bölümünde temel bir öğe durumuna geldiği yadsınamaz (Tıngöy, 2009, s. 37).

2.2.3.1. Teknolojik Gelişim

Teknolojinin tarihsel gelişimine bakıldığında büyük oranda anonim olduğu görülmektedir. Sevinç'e (Sevinç, 2006, s. 40) göre teknolojik yeniliklerin çokluğunun ardında yatan yönlendirici g, ekonomik gereksinim değildir. Bu yenilikler bizzat kendisinden ve olasılığın sınırları içerisinde işlerlik gösterebilme yeteneğinden hoşlanan ve doğurgan bir hayal gücünün ürünleridir.

şeker'e (şeker, 2005, s. 378) göre teknolojik gelişim açısından gelinen düzeyin, toplumsal ilişkiler açısından da önemli etkileri bulunmaktadır. Teknolojik gelişmeler insanları, toplumları ve kültürleri birbirine yaklaştırmış, farklı özelliklere sahip kültürler ve toplumlar arasında yakın ilişkiler oluşmasını sağlamıştır. Bilgi çağını oluştıran ve biçimlendiren öğelerin başında, hızla gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri, rekabetin küresel bir boyuta taşınması ve ulusal gelenekleri açan uluslar arası ve etkileşimli bir kültür gelmektedir.

Dünyamız, hızlı bir değişim ve gelişim sürecine girmiştir. İnsanoğlunun yaratıcı zekâsı, bilimsel ve teknolojik gelişim sürecini hızlandırmış, önümüze yepyeni ufuklar açmıştır. Uydu teknolojilerindeki ilerlemeler, elektronik ve bilgi işlem alanlarındaki son derece önemli gelişmelerin yarattığı bu oluşumun belirleyici özelliği ise, iletişimin alabildiğine yoğunlaşmasıdır.

Teknoloji, ekonomi politikalarında da önemli bir yere sahiptir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sürdürülebilir kalkınma ve istihdam sorunlarına bulunan çözümlerde teknolojinin çok büyük etkisi olduğu, emek ve sermayenin yanında bir üretim girdisi olarak uzun vadeli ekonomik büyümenin büyük bir kısmını sağladığı gözlenmektedir (TMMOB, 2004, s. 9).

Bilgisayar ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler bilgisayar ağlarının geleceğini belirleyen en önemli faktördür. Bu gelişmeler yerel alan ağlarından çok uluslu işletmelerde küresel AR-GE ağlarının mühendisler, ürün yöneticileri ve pazarlama uzmanlarının ürün geliştirme amaçlı koordinasyonda kullanılmasına kadar geniş bir alana yayılmaktadır. Faks, elektronik posta, elektronik veri değişimi, video konferans ve çoklu ortam kullanımı bilişim ve iletişim teknolojilerinin üretim ve dağıtımın farklı coğrafi bölgelerden koordinasyon ve kontrolünde anahtar rol oynamalarına imkân sağlamaktadır.

2.2.3.2. Teknolojik Dönüşüm

Geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinde ivmesi hızlanan, hem bilgi hem de iletişim teknolojilerinde gerçekleşen gelişmelere paralel olarak nicelik ve nitelik yönünden artan işlevleri, kullanım alanları, yaygınlığı ve etkileri ile toplumsal yaşam üzerinde belirleyici niteliklere sahip olmaya başlamış, neden olduğu değişiklikler “dönüşüm” sözcüğü ile ifade edilir olmuştur (Dedeoğlu, 2004, s. 12).

İlkel toplumdan modern topluma geçişi simgeleyen bir kavram olarak dönüşüm, toplumun yaşayışının ve hayatını kazanma biçiminin değişmesiyle yakından ilgilidir. Sosyolojik olarak dönüşüm; toplumun ahlak anlayışının, değer yargılarının, gelecek beklentisinin, yücelttiği veya yerdiği kavramların bir veya birkaçının geçmişte olduğundan farklı bir hale gelmesi durumudur (Elitsoy, 2008, s. 7).

İnsanoğlu, toplayıcılık ve avcılıkla geçen ilkel dönemler sonrasında üç büyük devrimsel süreçten geçmiştir. Bunların ilki ve en uzununu, tarım toplumu haline gelerek yerleşik düzene geçiş, ikincisi 18.yüzyılda yaşanan Sanayi Devrimi, sonuncusu da 20.yüzyılın sonundaki gelişmeleri kapsayan bilgi toplumuna dönüşümdür. Toplumsal dönüşüm tek başına teknolojik değişimlerin bir sonucu olamayacağı gibi, toplumsal dönüşümün somut ifadelerinden biri olarak gösterilebilecek mimarlık pratiğini; ekonomik, politik, kültürel, bilimsel, ideolojik süreçlerdeki ve gündelik yaşamdaki dönüşümlerden bağımsız olarak ele almak ve sadece teknolojik gelişimlerden etkilendiğini iddia etmek mümkün değildir. Ancak ‘teknoloji’nin temel bir parametre olarak gündelik hayatımızı çok çeşitli bağlamlarda derinden etkilediği ve günümüz mimarisinde var olan “gelecek” ve “yeni” arayışlarının itici gücünü oluşturduğu saptaması yapılabilir (Altun, 2007, s. 78).

Küreselleşme, ekonomik, sosyal, teknolojik, kültürel, politik ve çevre dengesi açılarından dünya çapında bütünleşmenin, uyum ve dayanışmanın artması anlamına gelmektedir. Küreselleşme örgütler için hem zor rekabet şartları ve riskler oluştururken aynı zamanda önemli fırsatlarda oluşturmaktadır. Bu fırsatlardan yararlanabilmek mevcut rekabet şartlarında ayakta kalabilmek önemli biçimde teknolojik dönüşümlere enformasyon ve bilgi teknolojilerini en iyi şekilde kullanabilmek ve sürekli değişimle mümkündür (Acuner, 2000, s. 108).

Bilgiyi toplamak, işlemek, düzenlemek, depolamak, bir yerden bir yere aktarmak ve bu bilgiye erişmek için kullanılan bilgi teknolojisi ekonomik yapıda bir dönüşüm yaratmıştır. Bilgi çağı sadece bireysel, kurumsal ya da toplumsal yaşamı değil, bunlar aracılığıyla ekonomik yaşama paralel olan teknolojik gelişmeyi de değiştirmiştir.

Küresel pazarda başarılı olmak isteyen işletmeler yeni teknolojilerin keşfedilip, uygulamaya konulmasında rakiplerinden daha hızlı olmak zorundadırlar. Çünkü gelecekte endüstriler, teknoloji temelli bir rekabetle karşı karşıya kalacaktır. Bu rekabet ortamına önce uyum sağlayan işletmeler yarışı kazanacak, diğerleri ise kaybedecektir. Yani rekabet üstünlüğünü, teknolojiyi iyi yöneten işletmeler elde edecektir. Bilişim alanındaki gelişmelerin bu hızda artarak devam edeceği dikkate alındığında da, gelecekte teknoloji yönetimi ile ilgili bilgilerin işletmeler arasındaki transferi daha da

kolaylaşacak ve bu gelişmeleri uygulamaya aktaran işletmelerde başarı şansını daha da artıracaktır.

Ekonomik büyümenin gelişmesinde üç süreç vardır. Bunlar;

1. Rekabete dayalı kaynakların tahsisi
2. Sermaye birikimi
3. Teknolojik gelişim

Ülkeler rekabeti geliştirmek için çabaları teknolojik ilerlemeye yönelik olmalıdır (Katsouli, 2006, s. 155).

Bilgi teknolojisindeki hızlı gelişmelere, internet vasıtasıyla elektronik ağı'n girişteki yaygın uygulamalara rağımen, bu süreçlerin ticari işlemlerde kullanımı, gelişimin ilk aşamaları düzeyinde gözükmemektedir. Gerçekte ortaya çıkan “elektronik piyasa” dünya ekonomisinin küçük bir parçasını içermektedir.

Yeni iletişim ortamları etkileşimle kişilerdeki bireyselliğı öne çıkarır. Yeni iletişim ortamlarının sundukları bireylerin düşüncelerini de farklılaştırır. Bu durumda yapılması gereken kaynağıın kullanıcılara olduğıunca geniş olanak sunmasıdır. Bu olanaklar bireysel ve toplumsal hayattaki dönüşümün çeşitli yansımalarını ortaya çıkarır (Tingöy, 2009, s. 36).

2.2.4. Bilişim Teknolojilerinin Sosyal Boyutu

Bilişim teknolojilerinin azımsanamayacak bir başka boyutu da sosyal boyuttur. Bilişim teknolojileri insanların iş yapma biçimleri, ticaret şekilleri, eğılenceleri gibi yaşamın her alanını etkileyerek toplumda olumlu ve olumsuz sosyal değışimlere neden olmaktadır. Teknolojik imkânlar gibi bilişim de doğrudan insanı etkilemekte ve doğal olarak sosyal bir varlık olan insanla birlikte sosyal bir boyut almakta, insanların toplumsal yani sosyolojik hayatını etkilemektedir.

Bilişim teknolojilerinin organizasyona ve çalışanlara yaptığı etkiler üzerine yapılmış araştırmalar incelendiğinde, 1980’li yılların başından itibaren bilişim teknolojilerinin ağırlıklı olarak verimlilik üzerindeki etkisinin incelendiğı

görülmektedir. Verimlilik ile birlikte organizasyona ilişkin bir diğer değişim ise iş süreçlerinin yeniden tasarlanması ve buna bağlı olarak çalışanın iş yükünün azalması ve iş tatmini üzerindeki etkilerin ve stresin incelendiği görülmektedir. Yapılan çalışmaların sonuçlarından görüldüğü üzere bilişim teknolojileri, organizasyonel yapıyı, çalışanları, çalışanların kullandıkları sistemleri, iş yapış şekillerini, çıktıları ve içinde bulunan çalışma ortamını etkilemektedir (Yücel & Erkut, 2003, s. 51).

Bilişim teknolojilerinin dışındaki diğer otomotiv, elektrik-elektronik, savunma vb. teknolojiler insanları doğrudan etkilediği için çabuk kabul görmüş, bir yaşam biçimi şeklini almıştır. Bu durumda sürekli sosyo-teknolojik kavramlar önde tutulmuş ve insanların sürekli özendirilmesi sağlanmıştır. Günümüzde bilginin önemi yeni yeni anlaşıldığı için diğer teknolojiler kadar olmasa da bilgi teknolojilerine de önem vermeye başlanılmıştır. Artık bilgiye sahip olmak insan için toplumsal anlamda bir saygınlık ve kazanç olmaktadır.

İnsanların temel bilgisayar bilgilerini öğrenmeleri ve bu bilgileri modern yaşamda kullanmaları kendilerinin olduğu gibi gelecek nesillerin de yönlendirilmesi, açısından önemlidir. Sosyal yaşamda bu yenilik ve gelişmişlik karşısında bilgisayar okur-yazarlık gibi bir kavramla karşı karşıya kalınmaktadır. Bilgisayar okur-yazarlığı; eğitim ortamında bilgisayarın araç ve ortam ikilisi olarak kullanılmasıdır diye düşünmek mümkündür. Okur-yazarlık denince, bilgisayar ve kullanım alanlarının neler olduğu ve niçin kullanıldığı, özelliklerinin neler olduğu anlaşılır. Bilgisayar okur-yazar olma bilgisayara her yönüyle teknik olarak hakim olmak yerine günlük hayatta bilgisayarın kullanılabilecek yerlerin farkında olunması ve günlük gereksinimler için sürekli kullanılmasıyla geliştirilecek bir olgudur diye tanımlansa da, bilgisayar teknolojisindeki sürekli gelişen donanım ve yazılım teknikleri bilgisayar okur-yazar niteliklerini de sürekli değiştirmektedir.

Bilgisayar okur-yazar bir neslin yetişmesi için, öncelikle bilgisayarın günlük yaşamdaki kullanımlarının ve toplum üzerinde etkilerinin farkına varılması gerekir. Bu teknolojinin öneminin farkında olan toplumun, kendilerini bu teknolojinin içerisinde bulmaları kaçınılmazdır.

Bilgisayar teknolojilerindeki hızlı gelişim ve hitap ettiği toplum, bilgisayar okur-yazar olmanın bir kerede tamamlanabilecek bir eğitim aşaması olmadığını bu eğitimin ömür boyu sürmesi gerekliliğini ortaya koymuştur (Varol, 2002, s. 4).

Sonuçta bilgi teknolojilerine dayanan sosyo-bilişim bu bağlamda tam bir iletişim, erişim ve bütünleşme sağlayarak insan merkezli bir yapı oluşturacaktır. Merkezinde insan olan tüm uygulamalar da daha çok ve çabuk kabul görüp, daha fazla katma değer üretecektir.

Bilgisayar okur-yazarlığı gelecek için zorunlu olmuş, önümüzdeki yıllarda ise tam anlamıyla bir hayat biçimi olacaktır. Bu geçiş süreci elbette insanların radyo ve televizyonu kabul etmesi kadar kolay olmayacaktır ama hayatın tüm alanına yayılan bilişim teknolojileri biraz da zorunlu olarak kendini kabul ettirecektir.

2.2.5. Bilişim Teknolojilerinin Bireysel Boyutu

Değişimi yaratan davranışlar bireysel değerler sistemi tarafından etkilendiğinden örgütsel değişimin temelinde birey olduğu varsayılır..

Bilişim teknolojilerinin birey ve toplum üzerindeki başlıca olumsuz etkisinin özel yaşam ve mahremiyete ilişkin olduğu görülmektedir. Bu durum kişisel verilerin bireylerin kendi rızasıyla toplanıp toplanmadığından, bu verilerin doğruluğuna; kişilerin haberleşmesinin ya da internet üzerindeki dolaşımının izlenmesinden, doğrudan kameralarla gözetlenmesine kadar çok geniş bir yelpazeyi içermektedir. Her geçen gün daha karmaşıklılaşarak gelişen elektronik teknolojisi, gündelik yaşamı bütün boyutlarıyla kuşatmaya başlamıştır. Toplumsal yaşamın yalnızca araçsal nitelikteki maddi öğeleri değil, artık bütün bir bireyler arası iletişim süreci ve etkileşim düzeni sanal ortama taşınmaktadır. Böylece yeni bir toplumsal yapılaşmaya doğru, gidilmekte, daha önce var olmayan yeni ilişki biçimleri gelişebilmektedir. Her teknolojik yenilik, bireyi bütünleşik sisteme biraz daha bağlamaktadır. Her geçen gün gündelik yaşama katılan ve onu dönüştüren araçlar, başta cep telefonu ve internet olmak üzere, aynı zamanda çok yaygın ve yoğun bir denetim aygıtının kurumsallaşmasını da kolaylaştırmaktadır. Yaşamı kolaylaştıran ürünler, aynı zamanda kullanıcılarını da gözetim altına almaktadır. Bu noktada, kapitalist toplumsal örgütlenme içinde gündelik yaşamın ne denli tüketim

işlevlerince belirlendiği, diğer araçların yanında yaptığı her telefon görüşmesi ve kullandığı kredi kartları sayesinde her bir konuşma ve tüketme eylemi, bireyin ardında bıraktığı en; somut iz durumuna dönüşmektedir (Tıngöy, 2009, s. 38).

Birçok teknolojik gelişmede olduğu gibi internet ve bilişim teknolojilerinin de eğitim sektöründe kullanılmasının olumlu katkılarının yanı sıra bireysel ve toplumsal olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bunların başında sağlıklı bir şekilde kullanılmayan ve yasalar ile denetlenmeyen internet teknolojileri kullanımının, bireyin fiziki ve ruh sağlığı üzerinde yapabileceği olası olumsuz etkiler gelmektedir. İnternet kullanımındaki olumsuz etkilerin dar anlamda kurumsal, geniş anlamda toplumsal barış ve bütünlük kavramını tehdit etmeye kadar uzanabilen sonuçları olduğu bilinmektedir (Cerrah, 2002, s. 141).

İlerleyen teknoloji iki açıdan kullanılabilir. Teknoloji bireysel hak ve özgürlüklerin gelişmesi için kullanılıyorsa, insanın özgürleşmesine, bireysel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması için kullanılıyorsa köleleşmesine yol açabilecektir(Kocacık, 2003, s. 2).

Teknolojinin bireyler üzerindeki etkisini hem olumlu hem de olumsuz boyutu ile ele almak mümkündür. Teknolojinin olumlu etkisini tahlil ederken sıklıkla onun yararlarından ve insan hayatını kolaylaştırmasından hareket edilmektedir. Teknolojinin olumsuz etkisine vurgu yapanlar ise geniş manada modern teknolojiyi temel almaktadırlar. Martin Heidegger, modern teknolojiyi ilkel teknolojiden ayıran, modern teknolojiyle nasıl özgür ilişki kurabileceğimizi felsefi anlamda sorgulayan, teknolojinin doğasını eleştiren ilk kişidir. Teknolojinin merhametsizce karşımıza çıktığını ifade eden Heidegger, insanlığın amacının teknoloji ile birlikte yaşamının yolunu bulmak olduğuna inanır(Gökalp, 2009, s. 2).

Burada ortaya çıkan düşünce, her iki bakış açısında teknolojinin insan hayatındaki yeridir. Bilgiye her an ulaşabiliyor olmak, sürekli iletişim halinde kalmak, hatta sosyal yapısını bile bilgisayarı ve internet ile şekillendirmek günümüz insanının en büyük özelliği olmuştur.

2.2.6. Bilişim Teknolojilerinin Ekonomik Boyutu

Toplum olarak son 50 yıl içinde genel teknoloji ürünlerinin hayatımızı sosyal ve kültürel yönden nasıl etkilediği ortadadır. Herhangi bir mal veya hizmet üretimi emek ve sermaye gibi geleneksel üretim faktörleri yanında bilgiye veya teknolojiye gereksinim duymaktadır.

Teknolojiler toplumsal üretim süreçleriyle yakından ilişkilidirler. Bu ilişki, hem teknolojilerin mal ve hizmet üretimindeki en üst düzeydeki rolü, hem de teknolojinin kendisinin üretiminin karmaşık yapısı nedenleriyle, dikkat çekicidir. Bu bağlamda, teknolojileri üretimde kullananlar ve teknolojiyi üretenler açısından teknolojinin mülkiyeti önem kazanmaktadır. Bu nedenle, patent, fikrî mülkiyet gibi konular giderek ön plana çıkmakta ve modern toplumlar bu alanda birçok yasal düzenlemeye gitmektedirler. Teknolojik gelişmelerin giderek hız kazanması karşısında da yapılan düzenlemeler sürekli yenilenmek durumunda kalmaktadır. Öte yandan teknolojinin mülkiyeti uluslararası platformda da bir sorun haline gelebilmekte, devletler ulusal teknolojik çıkarlarını koruyucu bir takım tedbirler almaya yönelmektedirler(Atabek, 2001, s. 18).

Küreselleşmenin ticari sınırları kaldırdığı ortamda teknolojiyi sistemin bizi yönlendirdiği şekilde bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarımız için kullanmaktayız. Gelişen teknoloji emek değerini daha az önemli kılarken, bilgi ve bilgi kullanımı değer kazanmaktadır. Bu gelişmeyi son yirmi yılda ivme kazanan yüksek teknoloji ürünlerinde (elektronik, uzay teknolojileri, iletişim sistemleri, bilgisayarlar, savunma sistemleri, tıp, genetik vb) çok belirgin bir şekilde yaşamaktayız. Teknolojinin gelişmesiyle emek payının azalması Türkiye’de teknolojik ürün pazarlama sektörünün imalat sektörünün önüne geçmesine sebep olmaktadır (Töre, 2001, s. 37).

Bunun yanı sıra ekonomi dünyası teknolojik gelişimleri sürekli yakından takip etmiş gelişimin hem uygulayıcısı çoğu zamanda yaratıcısı olmuştur. Teknoloji ekonominin etkinlik, verimlilik ve karlılık mekanizmalarının ahenkli bir bütün olarak yükselmesini sağlarken diğer taraftan üretim, pazarlama, finansman ve satış süreçlerinde yeni uygulamaların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bilgi toplumunun içinde bulunduğu ekonomi bilgi ekonomisidir. Bilgi Teknolojileri sayesinde bilgiye erişim çok hızlı olmakta, bu nedenle de bilgi üretim sürecinin ana girdisi haline gelmiştir. Bu süreçte coğrafi sınırlar ortadan kalkmış, sınırsız ve sanal bir piyasa ortamı oluşmuştur. Dünya küçülmüş, en uzak köşeler insanların parmak uçlarına kadar yaklaşmıştır.

Bilişim teknolojilerinin büyüme sürecine katkısı genel olarak iki kanaldan olmaktadır. Bunlardan birincisi, bu teknolojilerin sermaye birikimine veya yatırımlarına olan katkısı; ikincisi ise toplam faktör verimliliğine olan katkısıdır (Saygılı, 2003, s. 98).

Rönesans’la sanayi toplumu derinleşirken matbaa ile ortaya çıkan etki, günümüz küresel ekonomisi içinde bilgisayar ağları ile derinleşen bilgi toplumunda interneti etkin bir biçimde karşımıza çıkartmaktadır. Bu ise internet üzerinden eğitimi, yeni ekonominin üzerine, diğer bir deyişle bilgi çağının yeni e-dönüşüm politikasını ortaya koyabilecek şekilde e-ticaret ve e-devlet yaklaşımının yanına yerleştirmektedir. O da mevcut endüstriyel toplum bireyinin yeni bilgi toplumuna adaptasyonunu ve yeni ekonomiye entegrasyonunu sağlayacak e-eğitim ve e-eğitim politikalarının biran önce geliştirilmesi ve uygulamaya konulması gerekliliği ve ülkemiz için e-dönüşümün stratejik hareket noktasını ortaya çıkartmaktadır. Yeni ekonomi kavramı ve kapsamı içinde salt bilgi teknolojilerini kullanmak ve bu tür mal ve hizmetlerin kullanıcısı olmak kadar teknoloji üreten teknolojileri oluşturabilmek, yani üreticisi durumuna geçebilmek bilgi toplumunun başarı kıstasını oluşturmaktadır (Oktay ve diğerleri, 2004 s. 165).

Organizasyonlar sanallaştıkça şebeke organizasyonu yapısını kazanmakta veya tersinden bakılırsa organizasyonlar şebeke organizasyonu yapısına doğru gittikçe sanal hale gelmektedir. Aynı şekilde, elektronik ticaret veya daha genel bir ifade ile “internet ekonomisi” (veya bilişim ekonomisi) uygulamaları da bir sanal organizasyon uygulamasıdır (Kurttepe, 2007, s. 105) .

E-ticaret, elektronik bir ağ üzerinden bir ürün ya da servisin alınması veya satılması sürecini belirtir. E-ticaretin en popüler olarak yapıldığı ortam da internet’tir.

Türkiye’de ise “Elektronik Ticaret Ağının” tesis edilmesi ve ülkemizde elektronik ticaretin yaygınlaştırılması amacıyla, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu’nun (BTYK) 25 Ağustos 1997 tarihli toplantısında, bir çalışma grubu oluşturulması kararlaştırılmış ve yapılacak çalışmalarda koordinatörlük görevi Dış Ticaret Müsteşarlığı’na, sekreteryaya görevi de TÜBİTAK’a verilmiştir.

Bu Karar uyarınca, Dış Ticaret Müsteşarlığı’nın başkanlığında ilgili kuruluşların katılımıyla oluşturulan Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu’nun (ETKK) ilk toplantısı 16 Şubat 1998 tarihinde yapılmış ve ETKK bünyesinde hukuk, teknik ve finans çalışma grupları oluşturulmuştur.

Haziran 2003 tarihinde, e-Dönüşüm Türkiye çalışmaları içerisinde Kısa Dönem Eylem Planı (KDEP) hazırlanmıştır. 2003-2004 dönemi eylemlerini kapsayan KDEP içerisinde, e-Ticaret bölümü (bkz. KDEP Eylem No: 68-73) Eylemleri ile Hukuki Altyapı bölümünde yer alan 24 ve 25 No’lu Eylemler e-Ticaret Çalışma Grubu tarafından hazırlanmıştır. KDEP, 4 Aralık 2003 tarih ve 25306 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 2003/48 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile yürürlüğe girmiştir (Dış_Ticaret_Müsteşarlığı, 2009).

2.2.7. Bilişim Teknolojilerinin Eğitim Boyutu

20. Yüzyılın ortalarında başlayan, özellikle son çeyreğinde yoğunlaşan değişimler, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da değişmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda son yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çoğu, eğitim sistemlerini geliştirmek amacıyla birçok yenilikler yapmıştır. Bu yenilikler, sistem düzeyinde reformları, modern kurumlar oluşturma çabalarını, modern öğretim araç ve gereçlerin sağlanmasını, öğretmenlerin mesleki bilgi ve beceri düzeylerinin yükseltilmesini ve okul yönetiminde yenilikler yoluyla öğretme-öğrenme sürecini geliştirmeye yönelik değişik politika ve uygulamaları kapsamaktadır (Balay, 2004, s. 67).

Bilişim teknolojilerinin gelişiminin eğitime yansımada bireyin beceri düzeyinin yükselmesi, kendini yetiştirmesi, geliştirmesi ve bireysel yeteneklerini sonuna kadar kullanması ön plana çıkacaktır. Bu şekilde hızla çoğalan bilgi karşısında,

her şeyi bilmek yerine, hangi bilgiyi nereden ve nasıl sağlayacağını bilen, seçici davranan, yani öğrenmeyi öğrenen bireyler olacaktır.

Tarım toplumundan kitlesel üretimin, tüketimin ve eğitimin önemli olduğu sanayi toplumundan kitlesel refahın, bilginin ve nitelikli insan sermayesinin önem kazandığı bilgi toplumuna geçişte eğitimde yaşanan değişmelere ilişkin özet bilgiler (Tablo 1)'de verilmiştir.

Tablo 1. Değişen Eğitim Modeli

Ölçütler	Sanayi Toplumu Eğitim Modeli	Bilgi Toplumu Eğitim Modeli
Öğretmenin Rolü	Her şeyi bilen öğretmen, bilgi aktarıcı, alanında uzman	Yönlendirici, yol gösterici öğretmen
Öğrencinin Rolü	Dinleyici, edilgen, bireysel çalışma	Aktif, işbirliğine dayalı takım çalışması
Yöneticinin Rolü	Yönetim lideri	Öğretim-yönetim lideri
Öğrenme Yöntemi	Sınıfta öğrenme	Kişisel araştırma
Öğrenme Şekli	Bireysel çalışmayla öğrenme	Takım çalışmasıyla öğrenme
Eğitim Programları	Standart eğitim programları	Değişken eğitim programları
İşgören Geliştirme	Hizmet-içi eğitim	Örgütsel öğrenme
Başarı Ölçütü	Ezberlenmiş bilgi aktarımının esas alınması	Kavramları çok boyutlu olarak tanımlayabilme

Tablo 1'de görüldüğü gibi sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişte eğitim modelleri önemli değişiklikler göstermektedir. Buna göre bilgi toplumuna geçişte, yol

gösterici öğretmen, takım çalışmasıyla öğrenen öğrenci, öğretim-yönetim liderliğine dayalı yöneticilik, kişisel araştırmaya dayalı öğrenme yöntemi, değişken eğitim programları, örgütsel öğrenme ve çok boyutlu kavramsal öğrenme ölçütü önemli hale gelmektedir (Balay, 2004, s. 68).

Bilgiye erişmenin, bilgiyi uygulayabilmenin ve bilgi üretebilecek yeterliliğe sahip olmanın yolu eğitimidir. Bu yüzden eğitimin yaşam boyu sürmesi, hem bireyler hem de uluslar için yaşamsal bir zorunluluk olmuştur. Eğitimin yaşam boyu sürmesi, insanların okul eğitimi sonrasında eğitim olanaklarına sahip olması ile yani yetişkin eğitimi, ya da ülkemizde yıllardan beri geleneksel olarak kullandığımız kavramla söylersek, halk eğitimi ile olanaklıdır (Miser, 2002, s. 56).

2.3. Bilgi Toplumu

Bilgi toplumu bilgi teknolojilerinin kullanılmasıyla ortaya çıkan bir olgudur Sosyal, ekonomik, teknolojik ve siyasi alandaki gelişmeler bilginin yaratılması ve kullanılmasına bağlıdır. Yoğun değişim süreci yaşayan dünyamızda bilgi yoğun bir toplumun kurum ve kuralları hızla oluşmaya başlamıştır. Bu süreçte yaşanan en önemli değişim sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecidir (Akyüz, Görmüş, & Bektaş).

Toplum kavramının, çok değişik tanımlamaları yapılabilmektedir. Birçok toplumbilimci de, toplumun tanımını verme gayretini gütmüştür. Ancak, toplumun tanımını, bu tanımlamaların kapsayıcı bir şekilde verdiklerini söylemek de güç. Çünkü toplum; birlikteliğin, çatışmanın, özdeğin, kültürün, belirli bir yerleşikliğin ortaya çıkardığı bir oluşumdur. Bu oluşum, tarih ve ideoloji bağlamında, değişik karakterde ve değişik yönsemelerde bulunabilmektedir (Sağ, 2003, s. 11).

Günümüz bilgi toplumunun oluşumuna dek, insanlık tarihi pek çok aşamalardan geçmiş, değişim ve gelişimler sonucu bugünkü halini almıştır. Günümüz bilgi toplumunun oluşumuna ve gelişimine ise iki önemli olayın temel oluşturduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, milattan önce ortaya çıkan ve avcı-toplayıcı toplumları çiftçi ve çoban toplumlarına dönüştürerek yerleşik hayata geçmelerini sağlayan *Tarım Devrimi*, ikincisi ise 18. yüzyılda başlayan ve nüfusun çoğunluğunun tarımla uğraştığı

toplumları mal ve hizmet üreticisi konumuna sokan *Sanayi Devrimi*'dir (Çalık & Çınar, 2009, s. 4).

Günümüzde, insanlık tarihini ve buna bağlı olarak mevcut topluluk biçimini kökünden değiştirecek bir üçüncü devrim ve toplum biçiminden bahsedilmektedir. Öngörülen bu üçüncü köklü değişime "*Enformasyon Devrimi*" ve bu devrime bağlı olarak ortaya çıkan topluluk biçimine ise "*enformasyon toplumu*" denmektedir (Torun, 2003, s. 181).

Enformasyon toplumu veya bilgi toplumu kavramlarının hararetle tartışıldığı bugünlerde bilgi toplumu bilgi teknolojilerinin kullanılmasıyla ortaya çıkan bir olgudur.

Sanayi toplumundan sonra oluşan bu yeni toplum modeline geçiş döneminde bu topluma isimler önerilmeye başlanmıştır. Yeni toplumu, Amitai Etzioni "postmodern çağ" (post-modern Era), George Lichtheim "burjuva sonrası toplum", Daniel Bell "sanayi sonrası toplum" (Post Industrial Society), Lyotard "post modern durum", Baudrillard "toplumsallığın sonu", Heller ve Feher "Postmodern politik durum", Jameson "post modernizm ya da geç kapitalizm", Fritz Machlup "bilgi ekonomisi", Morgan "elektronik çağ", Rolf Dahrendorff "post kapitalizm" ve "hizmet sektörü toplumu", Porat ve Masuda "enformasyon toplumu", Peter Drucker "bilgi toplumu" (Knowledge Society) ve "kapitalist ötesi toplum", Herman Kahn "ekonomi sonrası toplum", Murray Bookchin "kıtlık sonrası toplum", Kenneth Boulding "uygarlık sonrası toplum" Zbigniew Brzezinski "tekntronik çağ", Manuel Castells "ağ toplumu" olarak adlandırır (Frankel, 1987).

Balay, Özden (2002)'den yapmış olduğu alıntıda: "Çağdaş uygarlığın ulaştığı bilgi düzeyini tanımlamada tam bir görüş birliğine henüz varılmış değilse de, son 20 yıl içerisinde bilim ve teknolojideki baş döndürücü gelişmelerin meydana getirdiği bilgi patlaması ve bilgi teknolojilerinin toplumsal ve ekonomik gelişmeye sundukları olanaklar dikkate alındığında, Toffler'in "üçüncü dalga" olarak betimlediği aşamanın "bilgi çağı, bu dönemin öngördüğü toplumun da "bilgi toplumu" olarak adlandırılması uygun görülmektedir" demektedir (Balay, 2004, s. 66).

“Bilgi toplumu” kavramının 1900’lerden önce ortaya atıldığı; “iletişim çağı” kavramının ilk kez Kanada’lı iletişimci Marshall Mc Luhan tarafından 1962 yılında kullanıldığı ve ABD’li iktisatçı Fritz Machlup’un da aynı yıl “bilgi toplumu” kavramını kullandığı belirtilmektedir (Kocacık, 2003, s. 3).

Daniel Bell (1973), Yoneji Masuda (1981) ve Alvin Toffler (1981) gibi düşünürler tarım ve sanayi toplumlarından bütünüyle farklı bir “Bilgi Toplumu”nun ortaya çıkmakta olduğunu ve bu toplumsal aşamada insanlığın daha özgür bir ortama kavuşacağını ileri sürdüler. Onlara göre, buhar makinesi insanın fiziki gücünü nasıl katlamışsa, bilgi teknolojileri insan aklının gücünü öylesine katlamışlardır. Buhar makinesi ekonomik ve toplumsal gelişmeleri nasıl etkilediyse, günümüzde de bilgisayar ve iletişim teknolojileri insan ilişkilerinde devrimci bir etki yaratmaktadır (A. Çelik, 1998, s. 54).

Günümüzde “sanayi ötesi toplum”, “postmodernizm”, “sibernetik kapitalizm”, “kontrol devrimi” gibi terimler çoğu zaman “bilgi toplumu” terimi ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Öte yandan, “bilgi toplumu” terimini herkes farklı tanımlamaktadır. Bazen bilginin işlenmesinde, depolanmasında ve dağıtımında son yüzyılda meydana gelen teknolojik gelişmeler ön plana çıkarılarak bilgisayar ve iletişim teknolojisi (bilgi teknolojisi) ağırlıklı bir bilgi toplumu tanımı yapılmakta, bazen de bir ülkedeki Gayri Safi Milli Hasılanın (GSMH) kaçta kaçının bilgi sektöründen geldiğine ya da bilgi ile ilgili işlerde çalışan insan gücünün toplam iş gücüne oranına bakılarak ekonomik ya da mesleki ağırlıklı tanımlar yapılmaktadır (Yörük, Dikici, & Uysal, 2002, s. 305).

Bilgi toplumuna ilişkin değişimlerin gerçekleşmesi ülkelerin belirlenen alanlardaki politika değişimlerine bağlı görülmektedir. Ülkelerin bu alanlardaki bilinçli tercihleri ile bilgi toplumuna geçiş yapabilecekleri aksi halde bu sürecin dışında kalacakları öngörülmektedir. Bu alanlar şu şekilde belirlenebilir.

- Devletin ekonomik gelişme politikalarında belirleyici bir rol oynaması
- Ülkelerin ileri teknoloji üretir hale gelebilmeleri
- İdari ve mali yönetimlerini bu gelişmelere uyum sağlayabilecek esnekliğe kavuşturmaları

- Eğitim ve öğretime daha çok kaynak ayırmaları
- Ar-Ge harcamalarına milli gelirden daha çok pay ayrılması

Bilgi toplumuna ilişkin yapılan çalışmalarda, teknolojik gelişmelere özellikle bilgi teknolojileri olarak tanımlanan alanlardaki gelişmeler temel bir rol oynamaktadır.

Günümüzde sürekli gelişen bilgi teknolojilerinin en temel ürünlerinden biri de bilgisayardır. Bilgisayar teknolojisindeki hızlı gelişme, önceden üretilmiş dev bilgisayarları küçülmesine ve ucuzlamasına sebep olurken; kimi fırsatlarda yaratmıştır. Örneğin; önceden kitlesel ve sınırlı kullanıma açık olan bilgisayarlar bireysel kullanıma açılarak bireylerin teknolojik olanaklardan daha çok yararlanmasına yardımcı olmaktadır (Çalık & Çınar, 2009, s. 6). Bilgisayar teknolojisinin, çok hızlı bir gelişim göstermesinin yanı sıra özellikle internetin de keşfedilmesi ve gelişmesi bu iki teknolojinin insan hayatının odak noktası haline gelmesine neden olmuştur. Evde, işyerinde, okulda ve daha birçok alanda bilgisayar ve bunun doğal bir uzantısı olan internet sürekli kullanılmaktadır. İnternet; birçok bilgisayar sisteminin birbirine bağlı olduğu, dünya üzerinde çok yaygın olan ve sürekli gelişip büyüme gösteren bir iletişim ağıdır. Bu teknoloji yardımıyla insanlar; üretilen bilgiyi saklama, paylaşma ve istenilen anda istedikleri bilgiye kolay, hızlı, güvenilir ve ucuz bir şekilde ulaşma imkânına sahip olmaktadır (Çalık & Çınar, 2009, s. 7).

Bilgi toplumu üzerine yapılan çalışmalarda, bilginin niceliksel ve niteliksel artışının yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte, ekonomiden politikaya, sanattan kültüre bütün alanları etkileyen yeni ilişkileri ortaya çıkaracağı beklentisi çok belirgindir. Bu beklentilerin oluşmasını sağlayan en büyük etken bilginin, temel üretim faktörü haline gelmesi ve giderek emek ve sermayenin önemini azaltması olarak görülmektedir. Böylece, sanayi toplumuna özgü klasik emek-sermaye ilişkisinin çözülerek yeni bir toplumun oluşmasını sağlayacak yeni ilişkilerin ortaya çıkacağı varsayılmaktadır. Bu dönemde ayrıca çalışma anlayışı dolayısıyla çalışma ortamı değişecek; bilgi sektörü meslekleri olarak tanımlanan yeni meslek gruplarında çalışanların sayısı giderek artacaktır. Bilgi sektörünün gelişmesi doğal olarak sanayi üretiminin önemini azaltacak; böylece, doğaya, çevreye saygılı bir üretim sağlanabilecektir. Diğer taraftan bilgi teknolojileri olarak tanımlanan bilgisayar, iletişim

ve telekomünikasyon teknolojileri sayesinde siyasi kararlara katılım daha kolay ve hızlı olabilecek bu sayede daha demokratik bir toplumun varlık koşulları ortaya çıkacaktır. Son olarak bilgi toplumunda bilginin mülkiyetinin kişilere ait olması, yani herhangi bir sınıfın mülkiyetinde olamaması nedeniyle, özellikle azgelişmiş ülkelerin ekonomik gelişme politikalarında yeni fırsatlar yaratacağı öngörülmektedir (Akay, 2004, s. 30).

Bir toplumun sanayi toplumundan bilgi toplumu aşamasını yaşamaya başlamasını saptayabilmede iki temel ölçüt vardır. Bunlardan birincisi ekonomide bilgi kesiminin GSMH'deki payının boyutu ve bunun gelişim eğilimidir. İkinci ölçüt ise bilgi kesiminde çalışan işgücünün toplam nüfusa oranıdır. Bunların yanı sıra, toplumun bilgi toplumuna geçişte üçüncü gösterge olarak bilgisayar kullanımı ile toplam nüfus oranı bir ölçüt olarak kabul edilebilir. Dördüncü unsur ise internet ekonomisinin de boyutlarını gösterme boyutuyla internet kullanım düzeyi (kişi-saat)/Toplam yıl içi nüfus/saat da bir gösterge olarak alınabilir. Bu ölçütler, göstergeler daha da artırılabilir. Örneğin, haberleşme araçlarının kullanım düzeylerinin karşılaştırılması da bir diğer gösterge olarak düşünülebilir. Bir toplumun bilgi toplumuna ve yeni ekonomi koşullarına geçişi -ki, buna e-dönüşüm de diyebiliriz- bu oranların zaman içerisinde sergiledikleri değişme düzeyidir (Oktay ve diğerleri, 2004 s. 157).

Bilgi toplumunun temel özellikleri şöyle sıralanabilir (Arslan, 2009, s. 6).

- Bilgi toplumunda bilişim teknolojileri, zihinsel emeği ikame etmektedir.
- Bilgi toplumunda bilgi kullanımı ve veri bankaları bilgi ağlarına bağlı olarak üretilmektedir.
- Bilgi toplumunda bilgi kullanımı, ulusal sınırları ortadan kaldırıp küreselleşmeye yöneltmiştir.
- Bilgi toplumunda bilgi endüstrileri doğmuş ve tarım-sanayi-hizmet sektörlerine ilave olarak, dördüncü bir sektör olarak devreye girmiştir.
- Bilgi toplumunda müşterek üretim ön plana çıkmakta ve paylaşım kullanımla gerçekleşmektedir.
- Bilgi toplumunda gelecekteki amaçların gerçekleştirilebilmesi için bilgi kullanımı gündeme gelmektedir.
- Bilgi toplumunda katılım ve sosyal yarar ön plana çıkmaktadır,

- Bilgi toplumunda gönüllü topluluklar, sosyal-ekonomik sürecin öznesi durumuna gelmektedir.
- Bilgi toplumunda sınırlı toplum yapısı, çok merkezli fonksiyonel toplum yapısına dönüşmektedir.
- Bilgi toplumunda bilgi sektörü egemen olmaktadır.

Bilgi toplumunun yukarıdaki özelliklerinden hareketle diyebiliriz ki, dünyamız bilgi toplumunda ulusların zenginliğinin direkt olarak bilgi yaratma ve onu kullanmaya bağlı olduğu bir döneme girmiştir.

Bilgi teknolojisindeki gelişmeler merkezi yapıları kırmakta böylelikle siyasette, ticarete, kültürel yaşamda yerleşme eğilimi güçlenmekte, bilgiye dayalı bir toplumsal yaşam ortaya çıkmaktadır. Çalışma yaşamında ise, işin merkezîyetçi yapısı ortadan kalktığı için pek çok toplumsal etkinliğin elektronik olarak yapılabilmesi olanaklı hale gelmiştir. Artık günümüzde çalışmak için ofise, eğitim için okula, alışveriş için markete, finansal işler için bankaya gitmek gerekmemektedir. Fabrikalardaki işçilerin yerini robotlar almakta, oturduğumuz ev, sanayi öncesi toplumda olduğu gibi, üretim merkezi konumuna gelmektedir.

2.3.1. Bilgi Toplumu ve Türkiye

Bilgi toplumu olma yolunda uzun çabalar gösteren toplumlar, uzun sürece yayılan bu değişimlerden sonra bilgi ve iletişim teknolojilerinin değişim hızını yakalamakla yükümlüdürler. Artık dünyada her şey çok hızlı değişmekte ve bu değişime ayak uyduramayanlar çağın gerisinde kalmak gibi büyük bir bedel ödemektedirler (Canlıoğlu, 2008, s. 3).

Dünya Ekonomi Forumu tarafından 2001 yılından bu yana hazırlanan “Küresel Bilgi Teknolojisi” raporlarında, ülkelerin bilgi toplumuna geçişteki hazırlıkları ve bu konudaki çeşitli göstergeleri dikkate alarak bir sıralama yapılmaktadır. Bu sıralamanın yapılmasında, teknik altyapı göstergeleri kadar, ülkelerin hizmetlerin sunumu ve geliştirilmesindeki durumu, teknoloji üretme yetenekleri, insan sermayesi, hukuki düzenlemeleri gibi pek çok ölçüt değerlendirilmektedir (**Tablo 2**).

Tablo 2. Ülkelerin Bilgi Toplumuna Hazır Olma Durumu

2007 - 2008			2008 - 2009		
SIRA	ÜLKE	PUAN	SIRA	ÜLKE	PUAN
1	Danimarka	5.78	1	Danimarka	5.85
2	İsveç	5.72	2	İsveç	5.84
3	İsviçre	5.53	3	ABD	5.68
4	ABD	5.49	4	Singapur	5.67
5	Singapur	5.49	5	İsviçre	5.58
6	Finlandiya	5.47	6	Finlandiya	5.53
7	Hollanda	5.44	7	İzlanda	5.50
8	İzlanda	5.44	8	Norveç	5.49
9	Güney Kore	5.43	9	Hollanda	5.48
10	Norveç	5.38	10	Kanada	5.41
...			...		
55	TÜRKİYE	3,96	61	TÜRKİYE	3,91
Toplam 127 ülke			Toplam 134 ülke		

KAYNAK: <http://www.bilgitoplumu.gov.tr>

Bilgi toplumu olma yolunda ilerlerken ülkeler için sermaye ve işgücünün yanında önemi giderek artan kavram bilgidir. Bilgiye yapılacak yatırımlar kısa ve uzun vadede toplumsal gelişmişliği sağlayacaktır. Bilgiyi etkin ve verimli kullanmak için bilgi ve iletişim teknolojilerinin önemsenmesi ve toplum çıkarları için yatırım aracı olarak görülüp öncelenmesi gerekmektedir. Türkiye’de bilgi toplumuna dönüşüm çalışmaları da bu gelişmelere paralel olarak 2000’li yılların başından itibaren yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Türkiye, 2001 yılında AB’ye aday ülkeler için tasarlanan eAvrupa+ girişimine taraf olmuştur. 58 ve 59. Hükümet Acil Eylem Planında yer alan “e-Dönüşüm Türkiye Projesi” 2003 yılında başlatılmış, böylece ülkemizde yürütülmekte olan münferit çalışmalar tek proje çatısı altında toplanarak hızlandırılmıştır. e-Dönüşüm Türkiye Projesi; vatandaşlar, işletmeler ve kamu kesimi ile tüm toplumun bilgi toplumuna dönüşümünün uyum içinde ve bütünlük bir yapıda yürütülmesini amaçlamaktadır. e-Dönüşüm Türkiye Projesi kapsamında; ilki 2003-2004 dönemini, ikincisi de 2005 yılını kapsayan eylem planları hazırlanmış ve başarıyla uygulanmıştır (Canlıoğlu, 2008, s. 116). Eylem planları çerçevesinde yürütülen kısa vadeli hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik çalışmaların yanı sıra, 2005 yılında ayrıca, Türkiye’nin bilgi ve iletişim teknolojilerinden etkin olarak yararlanması ve bilgi toplumuna dönüşümün gerçekleştirilmesine yönelik orta ve uzun vadeli strateji ve hedefleri belirlemek üzere, 2006-2010 dönemini kapsayacak olan Bilgi Toplumu

Stratejisi hazırlık süreci başlatılmış ve 2006 yılı Temmuz ayında 2006/38 sayılı Yüksek Planlama Kurulu kararı ile yürürlüğe konmuştur. Kurumlar arası işbirliğinin temini ile ortak ilke ve standartların uygulanması ve bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde Bilgi Toplumu Stratejisinin etkin şekilde hayata geçirilmesi için ortak bir platform teşkil etmek üzere 2007/7 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile Dönüşüm Liderleri Kurulu oluşturulmuştur (Toplumu, 2009).

2.3.2. Bilgi Toplumunda Üniversitelerin Rolü

Yirmi birinci yüzyıl ve teknoloji üniversiteleri yeniden şekillendirmektedir. Ekonomik ve sosyal etkenler 1980'lerden bu yana geleneksel üniversiteyi zorlamaktadır. Yeni eğitim modellerinden, sanal üniversitelere ve giderek artan küreselleşmeye kadar pek çok alanda, üniversiteler bilgi toplumu olarak tarif edilen yeni değerlerle gerilimli bir ilişki içine girmişlerdir.

Eğitim sistemi, yenilikçi elemanları sağlar ve asgari uyumsuzluklarla gerekli değişmelerin cereyanını gerçekleştirir. Yenilikçi elemanlar daha çok okullar yoluyla sağlanır. Bunun için eğitim sisteminin kendini yeniliğe uydurması gerekir (Sağ, 2003, s. 14). Toplumsal değişme içerisinde eğitimin iki ayrı işlevi vardır. Bunlardan ilki, toplumsal değişmelerdeki eğitimin tutucu işlevi; bu işleviyle eğitim, mevcut kültürü korur ve bireyi “yabancı otlardan” geri tutar. İkincisi ise, toplumsal değişmeyi hazırlayıcı işlevi; toplumsal değişmeyi gerçekleştirebilecek bireyler yetiştirir (Sağ, 2003, s. 14).

Bilginin üretim girdisi olmasıyla birlikte, bilgiye yüklenen anlam değişmekte ve bilginin işlevsel olması gibi bir zorunluluğun dayatılması tüm üniversite yerleşkelerinde duyumsanmaktadır. Bu koşullar, insan unsuru göz önüne alındığında, bireyin tüm yetenekleriyle toplumsal bir varlık olduğu, bu yeteneklerin geliştirilmesi ve bunun da öğrenciye kültürün verilmesiyle mümkün olacağı gerçeğini ortadan kaldırılmaz (Yamaç, 2009).

Gelişen bilgi çağında, kişinin kariyerini sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu bilgilerin değerinin süratle değişmesi, öğrenenleri ve öğretmenleri daha dinamik olmaya zorlamaktadır (Winand, Kortzfleisch, & Pohl, 1996, s. 881). Bu nedenle gelecekte

önemli sektörlerden biri eğitim olacaktır. Ancak bu eğitimin özelliği iyi eğitilmiş olan insanlara verilecek olmasıdır. Bu arada, büyük sektörler içinde emeğin ve sermayenin en yoğun olduğu sektör eğitim sektörü olacaktır (Drucker, 1993, s. 52). Bunun için bilgi toplumu olma yolunda gayret gösteren toplumların her zamankinden daha fazla eğitim kurumlarına değer vermeleri gerekmektedir. Bu sayede ülkeler, çağı yakalayabilecekler ve gelişmelerin ortaya çıkardığı yaşam biçimini bireylerine kazandırabileceklerdir (Cerit, 2001, s. 19).

Günümüz bilgi toplumunun bir uzantısı olan bilişim teknolojileri; insanlara pek çok yarar sağlamakla birlikte, aynı zamanda bu teknolojilerin etkili, olumlu ve istenen şekilde kullanılabilmesi için bireylerin yeni beceriler kazanması gerekliliğini de ortaya koymuştur. Son günlerde, örgütler bilgi temelli, bilgiyi üretebilecek ve kullanabilecek nitelikli insan gücüne ihtiyaç duymaktadır. Bu da bir anlamda kişilerin yetkin kabul edilebilmesi için sürekli gelişen teknolojilere daha iyi adapte olabilmelerini, sürekli gelişerek yenilenen bilgi anlayışına uyum sağlamasını gerekli kılmaktadır.

Dünyadaki hızlı bilişim teknolojisindeki gelişmeler, bireylerin ihtiyaçlarının farklılaşması, kültürel değişimler, siyasal ve toplumsal farklılaşmalar, yeni öğrenme kuramları ve bireysel farklılıklar eğitim sisteminde yeni arayışlara girmeyi zorunlu hale getirmektedir (Ünal, 1991). Günümüzde eğitim alanında beceri düzeyinin yükselmesi, bireyin kendini yetiştirmesi, geliştirmesi ve bireysel yeteneklerini sonuna kadar kullanması ön plana çıkacaktır.

Üniversite, toplum ve yaşanan çevrenin ihtiyaçlarını karşılayan bir kaynak merkezdir. Bu yüzden üniversite, çevre ve toplumun beklentilerine göre kendini geliştirmek zorundadır. Bu olgu çerçevesinde her alanda meydana gelen yeni gelişmeler doğrultusunda üniversitelerin buna adaptasyonu da önem taşıyacaktır.

Bilgi toplumuna geçişle birlikte üniversitelerin konumunu etkileyen en önemli dinamiklerden birisi bilgi üretiminin ve iletişiminin iletişim ve bilişim teknolojilerinin yaygınlaşması ile üniversitelerin ve diğer yüksek öğretim kurumlarının bilgi üretme ve yayma tekellerinin kırılmaya yüz tutmasıdır. Bunun altında yatan en önemli süreç bilimsel bilgi üretiminin toplumsal ortamının değişmesi ile ilgilidir (Akşit, 2002, s. 20).

Bilgi toplumunda eğitim, öğrenci merkezli ve onların yeni gelişmelere uyum sağlamalarını kolaylaştırıcı davranış kazandıran, yeniliklere olumlu tepkiler gösteren ve bunları uygulamaya dönüştürebilen, değişime öncülük eden, demokratik bir anlayış çerçevesinde şekillenecektir (Cerit, 2001, s. 37). Üniversiteler, esnek bir yapılanmaya kavuşacak, yerleşkelerin dışında yeni eğitim alanları oluşacaktır. Bilgisayar temeline dayalı bireysel eğitim etkinlikleri üniversitelerin mevcut sınırlarının dışına çıkılmasını gerekli kılacaktır.

Günümüzde, yeni teknolojiler yüksek öğretim kurumlarının sorunlarını ortadan kaldıracak birer kurtarıcı olarak görülmektedir. Bundan dolayı, üniversiteler günümüzde yoğun olarak teknoloji yatırımı yapmaktadırlar. Teknoloji kullanma konusundaki birçok çabaya ve yapılan yatırımlara rağmen, pek çok üniversite öğretim elemanının teknolojiyi sınırlı bir şekilde ve yenilikçi olmayan biçimlerde kullandıkları ortaya çıkmıştır (Surry & Land, 2000)

3. DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE ETİK VE DAVRANIŞLAR

3.1. Dönüşüm

Mevcut duruma göre farklılaşmaya değişim denir. Farklı olmak demektir. Değişim nötrdür. Onu olumlu ya da olumsuz yapan bizim kendi tepkilerimizdir (İpek, 2007). Faydalı veya zararlı değişime uğrayabiliriz. Dönüşüm hedefe göre farklı olmaktadır. Değişim süreci tamamlandığında, yani hedefteki bene ulaşıncaya dönüşüm meydana gelir.

Dönüşüm kavramsal olarak özün korunarak biçim değiştirilmesi anlamını içermektedir. Buradaki önemli nokta, biçimin dinamik bir tavır sergilemesine rağmen, özün sabit kalması durumudur (Öğüt, 2005, s. 1).

İlkel toplumdan modern topluma geçişi simgeleyen bir kavram olarak dönüşüm, toplumun yaşayışının ve hayatını kazanma biçiminin değişmesiyle yakından ilgilidir. Sosyolojik olarak dönüşüm; toplumun ahlak anlayışının, değer yargılarının, gelecek beklentisinin, yücelttiği veya yediği kavramların bir veya birkaçının geçmişte olduğundan farklı bir hale gelmesi durumudur (Elitsoy, 2008, s. 7).

İnsanlık tarihine bir göz atıldığında toplumsal gelişmenin çeşitli etkenlerle birlikte, farklı dönemlerde farklı özelliklerle ve hızla gerçekleştiği belirtilebilir. İlkel çağlardan günümüze bilgi ve teknoloji toplumsal gelişmenin temel itici gücü olmuştur (Çukurçayır & Çelebi, 2009, s. 60).

İnsanlığın geçirdiği evreler, her dönemde farklı bir tekniğin, yeniliğin ve yöntemin keşfiyle oluşmuştur. Genel olarak insanlık tarihinin avcılık ve toplayıcılığın hakim olduğu ilkel toplum, tarım toplumu, sanayi toplumu ve sanayi sonrası toplum olmak üzere dört temel sosyal değişim sürecini geçirdiği kabul edilmektedir (Tutar, 2000, s. 33).

İlk çağlarda insan bilgiyi doğaya hükmetmek için kullanmış, ihtiyaçlarla şekillenen bilgi kullanımı, zamanla bilginin insana hükmetmeye başlaması durumuna kadar gelmiştir. İlkel topluluklar, az sayıda üyenin kabaca eşitlikçi ve yüz yüze ilişkilerinden doğan basit yapıları insan birliklerinin oluşturduğu topluluklardır. İlkel toplulukların toplumsal evriminde geçim kaynaklarının çeşitlenmesi ve dilin gelişimi

etkili olmuştur. Toplumsal ilişkiler ve toplumların ilerlemesi bu unsurlara bağlı olarak gelişmiştir (Canlıoğlu, 2008, s. 28).

Geçmiş uygarlıklar hakkında eski kaynaklar aracılığıyla bildiklerimiz, insanlığın geçirdiği gelişimin çok küçük bir bölümünü kapsar. Uzun yıllar boyunca insanoğlu, günlük yaşam belgelerini saklamadan yaşamıştır. Buna rağmen eski uygarlıklara ait duvar resimleri, kilden, taştan yapılmış birtakım araçlar o dönemlere ışık tutan belirleyiciler olmaktadır (Canlıoğlu, 2008, s. 29).

Yaklaşık yirmi bin yıl önce bazı avcı ve toplayıcı gruplar yaşamlarını sürdürebilmek için evcilleştirilmiş hayvanları yetiştirmeye ve belirli toprak parçalarını ekmeye başladılar. Kır toplumları esas olarak evcil hayvanlara dayanırken, tarım toplumları tahıl yetiştiren, tarımı uygulayan toplumlardır (Giddens, 2008, s. 51). Tarım toplumunda bilgi, “deneyim” yoluyla elde edilmektedir. İnsanlar işleri yaparak öğrenirler.

Tarım devrimi, teknolojinin oluşturduğu ideolojik düzenlemeye dayalı olan yapılanma, sonuçta Endüstri Devrimi teknolojisiyle değişime uğramıştır (Kocacık, 2003, s. 1).

Maddi üretim alanında büyük bir üstünlük sağlayan sanayi üretimi ve sermaye, kapitalist toplum veya sanayi toplumu dediğimiz yeni bir toplum biçimi ortaya çıkarmıştır (Elitsoy, 2008, s. 14). Tarım toplumundaki toprak ve iş gücü sanayi toplumunda sermaye ve işgücü olarak değişmiştir.

Sanayi (endüstri) devrimi, insanlık tarihinin ikinci dönüşüm aşaması olmuştur. Sanayileşme, 18. yy İngiltere’indeki insanların yaşamlarını sürdürdükleri araçları etkileyen karmaşık bir teknolojik değişimler kümesinin kısa adı olan sanayi (endüstri) devrimiyle başlamıştır (Giddens, 2008, s. 58).

Sanayi devrimi ile birlikte fabrikaların kurulmasıyla başlayan yeni üretim biçimi ekonomik olarak da bazı değişimleri beraberinde getirmiştir. İşbölümü üretim verimliliğini arttırmış, yeni teknolojilerin kullanılmasıyla sermaye birikimi sağlanmıştır (Canlıoğlu, 2008, s. 50)

Bilgisayarın keşfinin ve ileri teknolojik gelişmelerin sanayi devriminin üçüncü aşamasını oluşturduğu varsayılmaktadır. Bilgisayarla birlikte internet ağı ile iletişimin maksimum düzeye ulaşması, sermaye ve pazar ekonomisinin hızla kıtalararası yer değiştirmesi küreselleşmeyi doğurmuştur. Bu “3. Dalga Sanayi Devrimi” olarak adlandırılır.

Sanayi toplumunda, insanın doğaya bakışı değişmiş, teknik işin içine katılarak önceki dönemlere göre daha karmaşık nitelikli buluşlar yapılmaya başlanmıştır. Teknolojinin geldiği bu düzey ortaya insanlığın yeni bir bakış açısıyla dünyayı algılamasının ve daha ileri teknolojileri düşlemesinin ve bilgi yelpazesini genişletmesinin yolunu açmıştır. Yapılanlar, yeni yapılacakların önderi olma niteliği kazanmış, bilgiler ve bilinenler insanlık hafızasının sınır tanımayan unsuru haline gelmiştir. Sanayileşme ile varılan noktada şekillenen sanayi toplumunun ardından bilginin kazandığı yeni ve farklı bir anlamla “bilgi toplumu” telaffuz edilmeye başlanmıştır.

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna dönüşümün çok daha hızlı gerçekleşmiştir. Bunun temel nedeni, yeni teknolojilerin gelişme hızı ile bireylerin bu teknolojilere uyum esnekliğinin yüksekliğinden kaynaklanmaktadır. İnsanlık, sanayileşme sürecine göre teknolojik yenilikler konusunda daha bilinçlidir ve daha geniş olanaklara sahiptir. Bu durum bilgi toplumunun, insanlığa getireceği değişim ve dönüşümün, sanayi toplumundan çok daha derin ve köklü olacağının ilk habercisidir (Sevinç, 2006, s. 41).

İnsanlık tarihinin üçüncü dönüşüm aşaması olan (Kocacık, 2003, s. 2) İletişim-Bilişim kavramı ideolojik hedefler olarak ön plana çıkmaktadır. Bu durum, yeni gelişmelerin, insanlığa getireceği değişim ve dönüşümün, sanayi toplumundan daha derin ve köklü olacağının ilk habercisidir.

Sanayi sonrası toplumun özellikleri kırk yıla yakın bir zamandır her görüşten düşünür ve araştırmacının ilgi alanında yer almaktadır. Bilgi çağı ve bilgi toplumu ile ilgili çözümlemelerde, genellikle tarihsel süreç içinde belli özellikler taşıyan dönemleri dalgalar halinde isimlendirmeden yararlanılmıştır. Bu bağlamda, Konradiev’in iktisadi

genişleme, stagnasyonⁱ ve tekrar genişlemeye dayalı Uzun Dalga Kuramı bazı araştırmacılar tarafından kullanılmıştır. Konradiev'in Uzun Dalga Kuramı sanayi devriminden günümüze kadar olan dönem dikkate alınarak incelendiğinde, her biri yaklaşık 50 yıldan oluşan dört dalga bulunduğu görülmektedir. Bunlar, 1770-1830 yılları arasındaki “Erken Mekanizasyon”, 1830-1880 yılları arasındaki “Buhar Gücü/ Demiryolları”, 1880-1940 yılları arasındaki “Elektrik ve Ağır Sanayi” ve 1940-1980 yılları arasındaki “Kitle Üretimi” dönemleridir. Günümüzde ise, yeni bir paradigma olarak “Beşinci Dalga” hüküm sürmektedir. Yani, daha esnek üretim modelleri ve çeşitli talep türleri, toplum üretimi döneminden çok daha farklı özelliklere sahiptir. Katı örgüt yapıları ve klasik işbölümü yeni döneme uygun düşmemektedir. Buna göre, “Beşinci Dalga” 1980’lerde mikro-elektronik alandaki gelişmelerle yükselmeye başlamış, biyo-teknoloji, yeni malzemeler ve uzay araştırmaları öne çıkmıştır. Bu dönemin geleceği ise bilişim ve iletişim teknolojilerinde yatmaktadır (Yörün, Dikici, & Uysal, 2002, s. 306).

Sanayi sonrası toplum olarak adlandırılan bu çağ, Japonya’da iletişim devriminin sonuçları konusunda önemli çalışmalarda bulunan ve “Johoka Shakai” (Bilgi Toplumu) yaklaşımı çalışmalarını sürdüren kişilerin önde gelen isimlerinden biri olarak anılan “Yoneji Masuda”nın 1981 yılında yazdığı “Sanayi Sonrası Toplum Olarak Bilgi Toplumu” isimli eser ile geniş kitlelerce kabul görmüştür. Masuda’ya göre; “bir toplumun belirli yapıdan başka bir yapıya geçişinden söz edilebilmesi için kendisinin sosyal teknoloji adını verdiği bir teknoloji boyutunda, bir teknoloji değişikliği meydana gelmiş olmalıdır. Sosyal teknoloji; toplumun bütün dokularına nüfuz ederek, onu başka bir sisteme dönüştürecek derin sosyal etkiler yaratan bir teknoloji türüdür. Bu niteliğe sahip teknolojiler; tarım ve sanayi toplumu aşamalarında tarım ve sanayi teknolojileri oluşmuştur. Bilgi toplumunda ise enformasyon teknolojisi (Şen & Koç, 2002, s. 928).

Sosyolojik olarak ele aldığımızda sadece teknoloji toplumu belirlemez. Toplum da teknolojik değişimin yönünü çizemez, çünkü bilimsel keşif, teknolojik yenilik ve bunların toplumsal uygulanma süreçlerine bireysel yaratıcılık ve girişimcilik de dâhil

ⁱ Stagnasyon, gayri safi milli hasıla hızının ortalamadan daha düşük bir hızda büyümesi anlamını taşır. Ekonomide durgunluk belirtir. Enflasyonla birleşmesi sonucu Stagflasyon oluşur.

birçok etken dâhil olur; öyle ki, nihai sonuç, karmaşık bir etkileşim sürecine dayalıdır. Hatta teknolojik belirlenimcilik ikilemi büyük olasılıkla yanlış bir sorundur. Çünkü teknoloji toplumdur, çünkü toplum teknolojik aygıtlarına değinilmeksizin anlaşılamaz, resmedilemez. Örneğin, 1940’larda ve 60’larda henüz erken dönemlerindeki elektronik endüstrisinin desteklenmesinde askeri finansman ve piyasaların belirleyici bir etkisi olduysa da, 1970’lerin başında gerçekleşen teknolojik patlama, şöyle ya da böyle 1960’larda yeşeren özgürlük kültürü, bireysel yenilikçilik ve girişimcilikle ilişkilendirilebilir (Castells, 2002, s. 6).

Çoban (1997)’ye göre (alıntılayan (Yörün ve diğerleri, 2002, s. 305)): Yirmi birinci yüzyıla girildiği şu günlerde, gelişmişlik seviyesi ne olursa olsun, bütün toplumları aynı derecede ilgilendiren çok köklü bir dönüşüm ve değişim sürecine girildiği herkes tarafından kabul edilmektedir. Buna karşılık tartışmalar daha çok, içinde yaşanan bu değişimin adlandırılması, tarihte daha önce yaşanmış diğer köklü toplumsal değişikliklerden ayrılan yönlerinin belirlenmesi ile bu değişim ve dönüşümün gelecekte alabileceği muhtemel durumların şimdiden kestirilmesi gibi konular üzerinde odaklanmaktadır. Bir başka deyişle, topluma her dönemde yön vermiş olan toplum ünitelerinin (siyasetçiler, sanatçılar, üniversiteler, araştırma merkezleri ve diğerleri) bu değişimin önünde yer almaya çalıştıkları ve bu dönüşümde birlikte hareket etmeye çalıştıkları bilinen bir gerçektir.

Buradan hareketle teknolojik, ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel alanlarda, toplumsal yaşamda yaşanan dönüşümler teknolojinin oluşmasında ve kullanımında önderliğini yapan akademik dünyayı da etkilemektedir.

3.2. Etik

“Etik” Yunanca “ethos” sözcüğünden “moral” ise Latince “mos” sözcüğünden gelmektedir. Her iki sözcükte gelenek görenek, alışkanlık anlamlarında kullanılmaktadır. “Moral”ın karşılığı olarak bizim kullandığımız “ahlak” sözcüğü de Arapça “hulk” kökünden gelmektedir. Bu nedenle etimolojik olarak bakıldığında “ethos” (etik) ile “mos” (mo-ral-ahlak) arasında bir anlam farkı bulunmamaktadır. Türkçede “ahlak”ın üçüncü anlamı “etik”tir (Tepe, 1998). Ahlak; yanlış ve doğrunun,

iyi ve kötünün, erdem ve kusurun yapabildiklerimizle yapamadıklarımızın sonuçlarını değerlendirmektir. Etik kavramı, ahlakı içine alarak insan davranışlarını değerlendirmede evrensel ilkeler koymaya çalışmaktadır.

Etik kelimesinin bilim dalı olarak tanımını Bedia Akarsu (Akarsu, 1984, s. 62) şöyle yapmıştır: etik, felsefî anlamda değerlerin özünü ve temellerini araştıran, insanın bireysel ve toplumsal yaşamındaki değer ilişkileri ile ilgili sorunları inceleyen bir daldır. Daha açık bir tanım Cevizci'den gelmektedir: Etik, neyin iyi ve doğru, neyin kötü ve yanlış olduğunu araştıran, insan hayatının gerçek amacının ne olması gerektiğini soruşturan, ahlâklı ve erdemli bir yaşayışın hangi unsurları içerdiğini irdeleyen felsefe dalıdır (Cevizci, 2002, s. 5).

Kemal İnal'a göre ise etik, insanların kurduğu bireysel ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan değerleri, normları, kuralları, doğru-yanlış ya da iyi-kötü gibi ahlâksal açıdan araştıran bir felsefe disiplini. Etik kuramlar, ahlâkın özü, kökeni ve toplumsal yaşamdaki işlevinin yanı sıra, insanların bir arada yaşayabilmelerinin gerekleri, toplumsal yaşamın normları ve değerleri, kişilerle toplum arasındaki ilişkiler, bireysel yaşamın amacı ve anlamı üstüne görüşleri dile getirir.

Harun Tepe'ye (Tepe, 1998, s. 10) göre etik, yapılması gerekeni söyleyen ya da normlar koyan bir etkinlik değil, insana ilişkin ahlâkî sorunlarla ilgili doğrulanabilir ya da yanlışlaşabilir bilgiler ortaya koyan ya da en azından koyması beklenen felsefenin alt bir disiplini.

Felsefî bir disiplin olan etik, “insan eylemlerini” konu alır. Buna karşın karakteristik bir eylem kuramı sayılmaz, çünkü etiğin konusunu her türlü insani çalışma ve eylemi değil de öncelikle ahlâki eylemleri oluşturur. Etik, bir eylemi ahlâki açıdan iyi bir eylem yapan niteliksel durumu sormaktadır ve bu bağlamda; ahlâk, iyi, ödev, gereklilik, izin vb. kavramları ele almaktadır (Tingöy, 2009, s. 133).

Etik insana ilişkin kuralları, izlenmesi gereken değerleri ve yaşamda geliştirilmeyi hak eden karakter özelliklerini belirleyerek bireysel ve sosyal ahlaki deneyimimizin anlam kazanmasını amaçlayan sistematik bir çaba olarak tanımlanmaktadır.

Etik, bilimsel perspektifte bir felsefe alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Hem düşünsel boyutta, hem de uygulama alanında etiğin değişik sekilerde tanımlandığını görmekteyiz. “Etik, iyi ve kötü hakkında bir bilim ya da belirli bir gurup veya her insan için geçerli eylem kurallarının geneli olarak yorumlanabilir”. Bir başka tanımda etik, “insanların kurduğu bireysel ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan değerleri, normları, kuralları, doğru-yanlış ya da iyi-kötü gibi ahlaksal açıdan araştıran bir felsefe disipliniidir” şeklinde tanımlanmıştır (G l & Gökçe, 2008, s. 378).

Muncy ve Vitell (Muncy & Vitell, 1992, s. 297) etiği; bireyin davranışlarına rehberlik eden bir ahlak  kurallar ve standartlar sistemi olarak tanımlamıştır. Başka bir tanımda etik, bireylerin/grupların davranışları iyi, kötü veya doğru, yanlış gibi değerlendirmeler yapmasına imkân veren ilkeler veya standartlar topluluğu olarak ifade edilebilir (Lavin, 2004).

Tingöy’e göre etiğin dayandığı temel koşul iyi niyettir ve en önemli değer saydığı özgürlüğü temel hedef olarak alır. Ancak bu özgürlük sınırsız değildir ve kuralsızlık olarak anlaşılmamalıdır. Etik, var olan iletişim ve eylem biçimlerini, sorumluluklarının bilincinde bir birey olarak ötekilerle birlikte insanca şekillendirmek ve iyileştirmektir ve sosyal topluluk  yesi herkesi ilgilendirir. Bir topluluğun yaşamı kurallarla belirlenir. Kurallara gereksinim duymak, baskı istemek ya da kurallarla sınırlanmak anlamına gelmez; bu olgu daha çok, özgürlükten herkesin alabildiğince çok yararlanabilmesi için pratiğin ve yapılanmasına müdahalenin gerekliliğine işaret eder (Tingöy, 2009, s. 133).

3.2.1. Etiğin Boyutları

Toplumsal değişim ve dönüşümlerin etik ve ahlak üzerine etkileri, toplumlarda ahlaklılık türlerin araştırılması ahlak sosyolojisini doğurmuştur. Kısaca yaşamda var olan etik ve ahlak, felsefe ve sosyoloji bilimleri tarafından kavramlaştırılmışlar bunun sonucunda etik ve ahlak üzerinde derinlemesine   z mlmeler yapma olanağı doğmuştur.

 nsan ilişkileri çerçevesinde gerçekleşen karmaşık süreçler, analitik bir yaklaşım benimsendiğinde sosyal, psikolojik, ekonomik, politik, tarihi, felsefi, vs.

unsurlara ayrılabilir. Farklı bir açıdan bakarak sıralanan unsurların süreç bütününe birer boyutu olduğunu söylemek de olanaklıdır. Bu bağlamda etik boyut, insan ilişkilerinin iyi davranışı belirlemek ve gerçekleştirmekle ilgili kısmıdır.

Bireylerin etik davranışlarını belirleyen değer sistemleri olduğu gibi, örgütlerin de etik davranışlarını belirleyen değer sistemleri vardır. Her örgüt kendine ait ortak bir değer sistemi geliştirir. Ahlâk dışı örneklerle sonuçlanan kararları veren örgütler bu davranışlarından sorumludurlar.

Örgütler de bireyler gibi etik gelişiminin farklı aşamalarında olabilirler. En alt aşama, yasal olmayan davranışların yalnız örgüt içindeki ilişkiler ile ilgili olduğu aşamadır. Hiçbir yasa çiğnenmediği sürece, örgüt istediği gibi davranmakta özgürdür.

İkinci aşamada, etik kurallar vardır. Ancak bu kurallar yalnız yol göstericidir. Yani uyup uymamak örgüte aittir. Herhangi bir etik davranış uygun olmasa da, eğer yasal ise karşılanabilir. Yapılan davranış kısa dönemli bir yarar sağlamayı hedeflemektedir.

Örgütün etik davranışının üçüncü aşaması, etiksel karar alma süreci ile kurumun karar alma sürecinin bütünleştiği bir aşamadır. Kararların doğruluğu etik bir davranış olması ile kanıtlanır. Etik amaç ve ilkelerin kabul edildiği gözlenir. Etik davranışları gerçekleştirmek için tekniklerin, ilkelerin neler olduğunu anlamayan bir örgüt bu aşamaya ulaşamaz (Tingöy, 2009, s. 56).

Etik ilkelerin bireysel oluşumlar üzerindeki sorgulayıcılığı, boyutlarını da bu yöne çekmektedir. Etik ilkeler aynı temel esasa dayanarak birey, toplum ve örgüt gibi birincil oluşumlarda değişik yorumlara tabi tutularak boyut kazanırlar (Gül & Gökçe, 2008, s. 380).

3.2.1.1. Bireysel Boyut

Etik ilkeler her ne kadar ilk etapta toplumsal yargı ve eylemleri düzenleme ve sorgulama bilincinde olsalar da, bireysellik hiçbir zaman arka plana atılamamaktadır. Zira bireyler toplumsal oluşumun özünü teşkil ederler. Toplum kimliğinin, bireylerin bir

araya gelerek meydana getirdikleri yargı ve eylemler sonucunda oluştuğu küçümsenemeyecek bir gerçektir.

Toplum içerisindeki haklar, ödevler, kurallar, buyruklar tarihsel süreçte değişik konumlara göre bireylerde çeşitli yansımalar gösterirler. Bireylerde meydana gelen bu inançlar zaman içerisinde senkronize hale gelerek bir takım kuralları oluşturmaktadır. Bu kurallar ise her zaman “en yüksek iyi”yi amaçlamaktadır ve bilinçli halde yaşanması etik ilke oluşumlarına da ışık tutar. Makro boyutta, toplumsallık özelliği gösteren eylemler, mikro bazda bireyselliğin bir ürünü olarak karsımıza çıkar. Zira teorik manada ortaya konan etik ilkeler pratik manada bireysel eylemlerle uygulanabilirlik bulabilirler.

3.2.1.2. Örgütsel Boyut

“Belirli amaçları gerçekleştirmek için oluşturulmuş sosyal guruplara örgüt adı verilir”. Örgütlerin toplumsal amaçları yerine getirmek amaçlı olduğu ve birden fazla kişinin bir araya gelerek oluşturuğu sistemler olduğunu görmekteyiz. Örgütler farklı kültürlerle sahip bireyleri bir araya toplayarak onları belli bir birliktelik içerisinde çalıştırır. Bu farklı inanç ve tutumlara sahip bireylerin bir arada çalışmasını sağlayan ve yardım eden oluşum ise örgüt kültürüdür.

Örgütler belirledikleri amaç ve sistemleri çerçevesinde gerek iç çevresine gerekse de dış çevresine karşı belirli bir sorumluluk içerisinde dirler. Belli bir hizmet veya üretim karşılığında örgütlerin yaşamış olduğu çevreye zıt olmamaları gerekmektedir. Bu bilinç etik ilkelerin kurumsallaşması gerekliliğini gündeme getirmektedir.

Topluma faydalı olabilmek amacı ile kurulmuş örgütlerin bu hedefi gerçekleştirebilmek için bünyelerindeki çalışanlara da bu bilinci kazandırmaları gerekir. İşte örgüt üyelerinin bu bilince sahip olabilmeleri için uymaları gereken sistematik hale getirilmiş kurallar etik ilkelerin ürünüdür.

Örgütlerde etik ilkelerin kurumsallaşması farklı yollardan olabilir. Farklı kültürlerden gelen üyelerin aynı tür davranışları göstermesini yasal bir çerçevede gerçekleştirmek etik ilkelerin geliştirilmesinin temel amacıdır. Hatta örgütlerin sosyal

sorumluluk amacını yerleştirmek için örgüt içerisinde sadece bu konularla alakalı kurullar ve komisyonlar kurulmaktadır.

3.2.1.3. Toplumsal Boyut

Yeryüzünde insanların gün geçtikçe çoğalması hayatı ortaklaşma ve paylaşma çerçevesinde oluşturdukları belirli değerler doğrultusunda yaşamayı tercih etmesi onları belirli sayıda yesi bulunan topluluklar (komün) haline getirmiş ve toplum denilen sosyal, siyasi, ekonomik ve coğrafi gruplar oluşmuş ve böylece birtakım örgütlenmeler içerisine gidilmiştir. Toplamların meydana gelmesi onları oluşturan bireylerden çok oluşturmuş oldukları yapının incelenmesini zorunlu hale getirmiştir.

Teknoloji ve toplum; birbiri ile bağımlılık, etkileme ve üretim açısından döngüsel bir ilişkidedir. Temel araçların ortaya çıkışından bu yana, insanoğlu bu sinerjik ilişkiyi sürdürür. Cep telefonlarının kullanımı, sayısal medya araçtan ve internet bu konuda güncel örneklerdendir. Ekonomik gelişme ve teknoloji kullanımı arasında da doğrusal bir ilişki vardır. Ancak sosyolojik açıdan farklı sonuçlar ortaya çıkabilir.

Teknolojinin toplum tarafından kullanımının hedeflenmeyen sonuçları ya da yan etkileri de vardır. Beklenti ve gerçeklikler değiştiğinden değerler de değişir. Mekanik dünya görüşü, verimlilik ve etkinlik yaklaşımı, toplumsal ilerleme bunlar arasında sayılabilir.

Etik konusunda da farklı durumlar söz konusudur. Teknoloji geleneksel etik normlarına meydan okur. Fosil yakıt tüketimi ve küresel ısınma gibi, kendisi küçük, ama etkileri bir araya gelince çok büyük sorunlara yol açan teknolojiler vardır. Teknolojiye sahip olanlar ve olmayanlar arasında adalet dağıtımı farklı gerçekleşir. Sonuçta teknoloji kendisini gereğince kullananlara büyük oranda g sağlar (Tıngöy, 2009, s. 53).

Etik kurullar toplumsal boyutta bir anlaşmayı hedef edinmiş, toplumun temel hak, değer ve hukuki anlaşmalarını grupların çıkarları ile çatıştığı durumlarda bile korumuştur. Bireyler her ne kadar kendi hareket boyutlarında değerlendirilseler de toplumsal bakış açısı makro düzeyde önemli bir yer tutmaktadır. Etik kurullar toplumsal

uzlaşmayı hedeflemektedirler. Bu amaçla; istenecek ve istenmeyecek, yapılacak ya da yapılmayacak, doğru ve yanlış bütün toplumsal gereklilikleri ortaya koyma arzusu içerisinde. Toplumsal fayda amaçlı olan işletmeler de örgütsel bütünlüklerini bu gereklilikleri sayesinde düzenlemektedirler. Böylece iç ve dış yapıda sorumlulukların yerine gelmesinde tutarlılık sağlanmış olmaktadır (Gül & Gökçe, 2008, s. 382).

Etığın amacı; bir dizi alt amaçla birlikte ifade edilebilir:

- İnsan pratiğini ahlâki niteliği bakımından aydınlatma,
- Eleştirel, ahlâk tarafından belirlenmiş bir bilinci geliştirebilecek etik tez biçimlerine ve temellendirme süreçlerine girebilme,
- Ahlâki eylemin, insanın isterse gerçekleştirebileceği keyfi bir eylem olmadığını; aksine, insan olarak varlığına ilişkin vazgeçilmez bir niteliğin ifadesi olduğunu gösterebilme.

Bu hedefler sorumluluk bilinci olarak tanınması biçiminde tanımlanabilecek bir durumu dile getirmektedir.

Ancak etiğin dayandığı, temel koşul iyi niyettir. İyi niyet burada, kişinin tezleri kabullenmeye ilkesel olarak hazır olmasının ötesinde, iyi olarak kabul edileni fiilen kendi eylemlerinin ilkesi durumuna getirmesi anlamına gelmektedir. Bakış açısını sorgulamayı daha en baştan istemeyen kişide, farklı nedenlerden dolayı iyiyi isteme iradesi, yani iyi niyet eksik olabilir (Tıngöy, 2009, s. 134).

3.2.2. Etik Modeller

Tarih boyunca filozoflar ve ilahiyatçılar, ahlaka farklı açılardan bakan çeşitli ahlak teorilerini savunmuşlardır. Bu teorilerden bazıları birey haklarını ve onurunu vurgular; diğerleri ise herkes için iyi olanı. Bazı teoriler dindışı; diğerleri dinseldir. Bazı teoriler, yükümlülük ve görevlere odaklanırlar, diğerleri erdem ve kişiliğe. Bazı teoriler ahlaki idealleri tanımlarlar; diğerleri pratik kuralları. Bazı teoriler eylemleri yargılamada ortaya çıkan sonuçları değerlendirirler, diğerleri nedenleri. Bazı teoriler insan merkezlidir; diğerleri insanı daha geniş ekolojik bir çerçevede ele alır (Resnik, 2004, s. 36) (alıntılardan (Sakin, 2007, s. 11)).

Felsefeciler etik teorilerini konularına göre normatif etik, meta etik ve uygulamalı etik olmak üzere üç ana başlık altında incelemektedir(Aydın, 2003). Ancak bazı kaynaklarda etik teorileri; betimleyici etik, normatif etik ve meta etik olarak belirtilmektedir (Woodbury, 2002, s. 15). Etik teorileri yükümlülük veya ahlaki değer, bireyselci veya toplumsalcı, görece bakış açısı veya evrensel bakış açısıyla değerlendirmek ve sınıflamak mümkündür. Burada etik teorileri araştırma yöntemlerine göre şu başlıklar altında sınıflandırabilir (Sakin, 2007, s. 12).

3.2.2.1. Betimleyici (Descriptive) Etik

Betimleyici etik bireylerin, kültürlerin ve toplumların ahlak sistemlerini, inançlarını, ilkelerini ve değerlerini tanımlar.

Betimleyici yöntem aracılığıyla belirli bir toplum ya da topluluktaki fiili eylem ve davranış biçimleri, söz konusu toplum ya da topluluk içindeki etkin değerler ve geçerlilik talepleri açısından araştırılır. Bunlar, araştırılan toplum ya da toplulukta geçerli olan, yani oradaki var olan, olağan pratiği ve bu pratiği yönlendiren çoğunluğun bağlayıcı olduğunu kabul ettiği ahlâk yasalarının bütününe yönelik yargıları içerir (Tingöy, 2009, s. 134).

Bu etik anlayışı norm bildirmek ya da kural koymak yerine, sadece insan eylemini gözlemleyerek eylemlerin sonuçlarını betimler. Dolayısıyla, o insanların ahlaki görüş ya da inançlarıyla ilgili olgusal önermelerden meydana gelen etik türünü ifade eder(Cevizci, 2002, s. 6).

Cevizci'ye göre betimleyici etik ahlak ve ahlaki eylem bağlamında, olması gereken ya da değer yerine, olan ya da olgularla ilgilenir, ahlaki inançlarımızla ilgili sosyolojik ya da psikolojik olguları ifade eder. Söz konusu yaklaşımda, etik daha ziyade seyirci, gözlemci veya gözlemleyici durumdadır; ahlaki olgu veya olaylara dışarıdan bakar, onları bilimsel bir yaklaşımla gözlemleyip, tasvir eder, açıklar. (Cevizci, 2002, s. 4).

Pieper'e göre betimleyici etik özgürlükten doğan bu ilgiyi, kendi ortaya attığı durumlar hakkındaki her türlü ahlaki yargıdan uzak durarak ortaya koyar. Kişiyi olumlu

ya da olumsuz bir yargıya yöneltmek için ahlakileştiren ya da eleştiren sözcüklere gerek duymaz. Nesnel olguları aynen yansıtan bir açıklama ya da rapor, ahlaki bilinci tahrik etmek ve harekete geçirmekte çoğu zaman kişinin kendi yargısını daha oluşurken engelleyen hatta yönlendiren ve etkisi altına alma olarak algılanabilecek her türlü değerlendirmeden çok daha etkili bir araçtır. Bu anlamda betimleyici etik, kesinlikle tarafsız kalsa ve eleştiri yapmasa da insanın kendi eylemine eleştirel bakarak aydınlanmasına yardım eder (Pieper, 1999, s. 208).

Johnson bilgisayarı da bu teori ile ilişkilendirerek şu örneği vermiştir. Sosyologlar; insanların başka insanlara ait bilgisayar hesaplarını kullanmak ile banka hesaplarını kullanmak arasındaki görüş farklılıklarının nasıl değiştiğini belirlemek için kuramsal olarak düşünebilirler. Bu olgu, insanların bilgisayarlar kullanma ahlakı ile ilgili betimleyici bir çalışmayla incelenebilir. Çünkü betimleyici etik var olan durumu tanımlayan etik teorisidir (Johnson, 1994, s. 9).

3.2.2.2. Normatif Etik

Normatif etik, diğer bir deyişle kural koyucu etik, insanın ahlâki eylemleri için kural ve düzenleyici ilkeler getiren etik türüdür. Nasıl yaşanılması gerektiğini belirten ahlâki ilkeler araştırılır. Hayatta en yüksek değere sahip olan şeylerin neler olduğu; âdil bir toplumun hangi unsurları içermesi gerektiği; bir insanı ahlâki yönden iyi kılan şeylerin neler olduğu tartışma konularıdır. Normatif etik, ahlâki talep ve normların betimlenmesinden çok gerekçelendirilip temellendirilmesini hedeflemiş olup, kendisine uyulması istenen en üst düzeyde ahlâk ilkesine dayanır ya da gerçekleştirilmesi herkesi bağlayan ‘en üst iyi’ye gönderme yapar (Pieper, 1999, s. 224).

Normatif etik, betimleyici etik de olduğu gibi mevcudu belirtmekten çok önceden tanımlayıcı, reçete sunan bir yöntemdir ve neyin nasıl yapılması gerektiğini önceden tanımlar (Pieper, 1999, s. 17).

Bu yöntem, dogmatik bir bakış açısıyla uygulandığında, neyin nasıl yapılması gerektiğini önceden tanımladığı için kolayca ideolojiye dönüşme riski taşır; bundan dolayı durumu saptamakla yetinen ve durumun nasıl olması gereğine ilişkin görüşler

öne sürmeyen tanımlayıcı yönetime göre doğal olarak daha elverişsizdir (Tingöy, 2009, s. 134).

LaFollette'ye göre normatif etik ahlaki yargılar ileri sürmekten kaçınır ve ahlaki eylemi, ahlakilik kavramıyla ilişkilendirip temellendirmeye ve meşrulaştırmaya çalışıp özgürlük ilkesine gönderme yapar. Kişi, iyi niyetli olması ve bir eyleyen olarak kendini doğru kavraması halinde özgürlük ilkesini insan pratiğinin eleştirel ve genel geçer ölçütü olarak tanıyıp benimsemek durumundadır (LaFollette, 2000, s. 182).

Aydın'a (Aydın, 2003, s. 2) göre Normatif etik, hangi kural ve davranışın ahlaki olarak kabul edilebilir olduğunu ve bunun nedenini sorgulamaya çalışır. Böylelikle karşımıza, uyulması beklenen az önce değindiğimiz ahlaki ilke, kural, standart vb. çıkar. Bu tür etik alanında, "etik yönden kabul edilebilir nitelikteki davranışları değerlendirebilecek ve rehberlik edecek genel kurallar hangileridir ve bunun gerekçesi/nedeni nedir ?" sorusuna cevap aranmaya çalışılır.

Modern etik teorisi iki geniş kategoriye ayrılabilir teleolojik ve deontolojik (McCarthy, Halawi, & Aronson, 2005, s. 64).

3.2.2.2.1. Teleolojik (Sonuç) Etik

Teleolojik etik teoriler öncelikle sonuçlara odaklanan (McCarthy ve diğerleri, 2005, s. 65), eğilimin değerini ve doğruluğunu belirleyen tek öge olduğunu savunan, ahlaki yasa, ödev, doğru davranış ya da ahlaki yükümlülüğü iyiye ya da insan tarafından arzu edilene tabi kılan ahlak görüşüdür (Cevizci, 2002, s. 499).

Eylemin özde iyi ya da kötü olduğundan çok yarattığı sonucun/getirinin varlığı önemlidir. Başkalarının yararının ortaya çıktığı sonuçsal yaklaşım biçimi Teleolojik Etiğidir. Bu etik anlayışının temeli dünyada kötülük üzerinde mümkün olan en büyük iyiliğin dengesini kurmaktır. Bu teoride insani değerler yükseltilmeye çalışılır. Yararın yüceltilmesi zararın en aza indirgenmesi aracılığıyla mutluluk ya da iyilik artırılmaya çalışılır. Mutluluk, sağlık, bilgi, kendini gerçekleştirmek ya da genelin refahı gibi kendi içinde değer kabul edilen getiriler faydacılık etiğinde arzulanan sonuçlardır (Aydın, 2003, s. 2).

3.2.2.2.2. Deontolojik (Ödev Bilimi) Etik

Teleolojik etiğin karşısında yer alan deontolojik etik, sonuçtan ziyade doğru eylem problemi üzerinde yoğunlaşır ve ahlaki bir eylemin doğruluğu ya da yanlışlığının, eylemin sonuçlarından bağımsız olarak, onun birtakım ahlaki ödev ya da eylem kurallarını yerine getirip getirmemesi tarafından belirlendiğini öne sürer.

Ahlâk bilimine göre Deontoloji kuramı -yani yerine getirilmesi gereken ödevleri konu edinen bilgi dalı- tarafından incelenir. Deontoloji neden kuramı, eylemin sonuçlarıyla uğraşmayıp daha çok eylemdeki niyetiyle ilgilenir. Bir eylem doğasında olan niyete göre iyi ya da kötüdür. Deontolojik kurama göre bir hareket hareketi yapan bireyin onu o biçimde yapmasının iyi bir nedeni olmuşsa, iyi olarak kabul edilir. Bu kuramın ona bağlı bir görevi vardır. Örneğin, öldürmek kötüdür; ama silahlı birisi eve zorla girse ve kişi onu öldürse deontolojistlere göre, eylemi iyi bir harekettir. Onu öldürdü çünkü ailesi ve malını korumak göreviydi (Tingöy, 2009, s. 138).

Immanuel Kant'ın kuramı olan deontolojik yaklaşımın savunucuları eylemin doğası üzerinde dururlar. Her eylem, kendinde iyi ya da kötü olma özelliği taşır. Bu iyi ya da kötü oluşun eylemin yol açtığı sonuçla ilişkisi yoktur (Waluchow, 2003, s. 173). Kant'a göre, insanı insan yapan ve diğer varlıklardan ayıran özelliği, saf akıldır ve bu akıl, ahlaki olarak insanda kendisini vicdan ve ödev duygusu olarak ortaya koyar. Saf akıl veya onun ahlaki ifadesi olarak vicdan, “biyolojik-fiziksel” doğamıza, onun ihtiyaçlarına uymamızı değil, tam tersine onlara karşı çıkmamızı ve asıl doğamız olan insani ödev duygumuzu tatmin etmemizi emreder.

Ahlak yasası doğa yasası değildir; onun belirleyiciliği doğa yasasınınki gibi zorunlu değildir. Ahlak yasasına uymak bizim için bir zorunluluk değil, bir ödev'dir. Ödev, tanımı gereği, yapmayı, yerine getirmeyi kendi istencimizle üstlendiğimiz, sorumluluğunu üzerimize aldığımız bir buyruktur. Onu ‘görev’den ayıran da budur. Görev de gerçi bir ödevdir; o da yapmayı, yerine getirmeyi üstlendiğimiz, yerine getirme sorumluluğunu üzerimize aldığımız bir buyruktur; fakat burada yapmamız gereken, bizim dışımızda, bir otorite (devlet, kurum, aile büyüğü vs) tarafından bize buyrulmuştur. Tüm bu belirtilenler, Kant'ın ödev etiğinin etikte temel problemin “doğru

eylem” problemi olduğu sayıtlısını benimseyen bir anlayışın ürünü olduğunu da gösterebilir. Kant etiğinde doğru eylem, istençle ve akılla, özgürce konan bir ödevin gereğini yerine getirmeye yönelik eylemdir ve sadece insana özgü ve insana aittir. Başka bir ifadeyle, doğru eylem, ödevi gerçekleştirmeye yönelik eylemdir (Özlem, 2004, s. 73) alıntıl原因 (Sakin, 2007, s. 16).

3.2.2.3. Metaetik

Felsefenin biricik görevinin dilin mantıksal analizi veya kavram çözümlemesi olduğunu öne süren, yirminci yüzyılda dünyada oldukça etkili yeni bir felsefe tarzı olan analitik felsefenin etik alanındaki tavrını veya yaklaşımını ifade eder. Metaetiğe göre, bir filozofun görevi, ahlâk alanına giren kavramları ve yargıları analiz etmek, ahlâkî davranış ölçütlerini tartışmak ve bu kavramların anlamlarını açıklığa kavuşturmadır (Özmen & Güngör, 2008, s. 141).

Metaetik normatif etiğin koymuş olduğu ahlâkî yargılar üzerine tartışır, bu yargılarda geçen kavramları analiz eder ve söz konusu kavramlarla yargıların anlamlarını, mahiyetlerini ve birbirleri karşısındaki durumlarını inceler (Cevizci, 2002, s. 9).

Metaetik ahlâkın doğruları ne tür doğrulardır, bu doğruların kaynağı nedir, duyguların ve aklın ahlâk bilgisindeki rolünün ne olduğu konusundaki soruların cevapları ile ilgilenmektedir.

Meta etik, normatif etiği varsayarak, iste bu temel üzerinde yükselir. Buna göre metaetik, normatif etiğin koyduğu kurallar üzerine konuşur, bu yargılarda geçen kavramları analiz eder ve söz konusu kavramlarla yargıların anlamlarını, mahiyetlerini ve birbirleri karşısındaki durumlarını inceler (Cevizci, 2002, s. 10).

3.2.3. Meslek Etiği

Meslek etiği, bir mesleğin icrası esnasında toplum yararı gözetilerek uyulması gereken davranış kuralları olarak tanımlanabilmektedir. Meslek etiğinin en önemli yanlarından biri, dünyanın neresinde olursa olsun, aynı meslekte çalışan bireylerin bu davranış kurallarına uygun davranmalarının gerekli olmasıdır. Mesleki etiğin temelinde

insanlarla ilişki yatar. Aynı meslekten bireylerin birbirleri ile ilişkilerinde belli davranış kalıplana uymaları meslek etiğinin gereğidir (Aymankuy & Sarıoğlu, 2005, s. 28)

Meslek etiği kişinin, işletmenin/kurumun ve toplumun etik anlayışından etkilenir. Toplum, müşteriler, rakipler, devlet meslek etiğini etkileyen unsurlardır (İşgüden & Çabuk, 2006, s. 63).

Çağdaş sosyolojinin kurucularından Emile Durkheim'e göre sosyolojik temele dayanan etik anlayışı içinde meslek etiği kişilerin her hangi bir mesleği icra ederken göz önünde bulundurması ve içselleştirmesi gerekli iş yaşamındaki kişilerin paylaştıkları kabul gören yaklaşımlar, kurallar, tutum ve davranışları içerir (Durkheim, 1986). Mesleki etik, bir meslek grubu tarafından oluşturulan etik olup, bu grup ne kadar güçlü kurulmuş ve grupta ne kadar köklü kural ve değerler yerleşmiş ise, etik ilkeleri de o kadar etkili olmaktadır (Özmen & Güngör, 2008, s. 142).

Meslek ahlakı, yasal kuralların ötesinde geniş kapsamlı bir kavramdır. Mesleki ahlak kurallarının oluşumunda önemli ölçüde mesleğin özellikleri etkili olmaktadır. Her meslek, kendi meslek ahlâkını ya da ait olduğu grubun ahlâkını üretir ve üretilen bu normlar da bu mesleği seçen ve meslek olarak yürütenleri bağlar.

3.2.4. Bilgisayar Etiği

Temel işlevi bilginin edinilmesi, kullanılması, üretilmesi ve aktarılması olan bilgi ve iletişim teknolojileri hızlı bir değişim ve dönüşüm sürecinde olan yirmi birinci yüzyılda beraberinde sorunları da getirmiştir (Gross, 2008, s. 188).

Bilgisayar teknolojisinin kendine özgü bir takım doğal ve sosyal etkileri de vardır ve bu etkilerin başkaları aleyhine bir durum ortaya çıkarmaması için “bilgisayar etiği” kavramı geliştirilmiştir. Çünkü “yeni teknolojiler ahlâken yanlış davranışlar için ilave opsiyonlar sunar”. Tataroğlu ve Çoşkun, Mallor ve Lodder'dan yapmış olduğu alıntıda “Bilgi İletişim Teknolojileri (BİT) tarafından oluşturulan elektronik yapı ve oluşumların tam olarak gelişmiş kurallar ve davranış modellerine kavuşturulduğu söylenemez” demektedir. İnsanlar ve kurumlar arasındaki çeşitli ilişki biçimleri sanal

eylemlerle gerçekleştirildikçe, yeni etik sorunlar ortaya çıkmaktadır (Tataroğlu & Coşkun, 2006, s. 166).

Uysal ve Odabaşı'na göre bilgisayarlar günümüzde çok çeşitli işlemi yapabilecek şekilde programlanabilmekte, birçok farklı amaçla, birçok farklı alanda ve birçok farklı mekânda kullanılmaktadır. Bilgisayarlar pek çok alanda yaşamı kolaylaştırır da, etik anlamda fikrî mülkiyet, erişim, gibi bazı yeni problemlerin oluşmasına neden olmuştur. Bilgisayarla ilişkili suçlarda görülen artış, bilgisayarlara ilişkin etik anlamına gelen bilgisayar etiği kavramını ortaya çıkartmıştır (Uysal & Odabaşı, 2006, s. 2).

Bilgisayar etiği kavramı geleneksel etik kavramlarını bilgisayarlar ve bilgisayar ağları içeren etik durumlarda başvurmak için kullanılmıştır (Bynum, 2008). Bilgisayarlar ve İnternet'in olumsuz ve istenmeyen kullanımlarıyla bireyler kendilerini etik ikilemlerin içinde bulmakta ve bunların bir sonucu olarak da etik sorunlar ortaya çıkmaktadır (Johnson, 1985). Bilgisayar teknolojilerinin oluşturduğu etik sorunlar, bilgisayar etiği başlığı altında incelenmektedir. Bilgisayar etiği terimi ilk olarak 1970'li yılların ortalarında bilgisayar teknolojileri tarafından yaratılan, kötüleşen ve değişen profesyonel etiğin bir uygulama alanı olarak kullanılmıştır.

Bilgisayar teknolojilerinde yaşanan büyük gelişmeler, bilgisayarlara ilişkin etik sorunların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bilgisayar etiği ile ilgili olarak Mason'a (Mason, 1986, s. 5) göre, bilgi çağı'nın 4 etik sorunu olan mahremiyet, doğruluk, mülkiyet ve erişebilirlik bağlamında sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunların bir kısmı hukuki ve etik olmadığı gibi, bir kısmı da hukuki olduğu halde etik değildir. Ancak bilgisayarlara ilgili etik sorunların çözümü oldukça zor ve karmaşıktır. Kallman ve Grillo (1996) bu zorlukları şöyle ifade etmektedir (Uysal & Odabaşı, 2006, s. 2).

- İletişimde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı bireyler arasındaki ilişkileri değiştirmiştir. Kişisel yakınlığın azalması ve haberleşmedeki hız, eylemlerin etik boyutunun iyice düşünülmesi için kullanıcılara yeterince zaman bırakmaz.

- Elektronik bilgi, kâğıt üstünde olan bilgiden daha fazla kırılgandır. Çünkü elektronik bilgi, çok daha kolay değiştirilebilir ve yetkisiz girişler için tehdide daha çok açıktır.
- Fikrî mülkiyet hakları, eser hırsızlığı, korsanlık ve gizlilik sorunları güncel sorunlar haline gelmiştir.
- Bilgi bütünlüğü, bilgi güvenirliliği ve bilgiye erişebilirliğin korunmasına yönelik çabalarla, bilgi paylaşımının sağladığı faydalara yönelik istekler çatışmaktadır.

Bilgisayar çağının etik sorunlarını Mason (Mason, 1986) dört ana başlık altında incelemiştir. Bu ana başlıklar İngilizce karşılıkları PAPA sözcüğünü oluşturan Mahremiyet (Privacy), Doğruluk (Accuracy), Mülkiyet (Property) ve Erişebilirlik (Accessibility) sorunlarıdır.

3.2.4.1. Mahremiyet (Privacy)

Mahremiyet; gizli olma durumu, gizlilik, mahremine girmek, bir kişinin özel yaşamını öğrenecek kadar yakın olmaktır.

Bilişim teknolojilerinin sağladıkları imkânlarla gözetimin kapsamı genişlemekte, işlevselliği artmaktadır. Şirketlerin, maksimum kazanç dürtüsüyle mahremiyeti bilinçli olarak ihlal edecek denli gözetime başvurmaları oldukça yaygınlaşmıştır. Gözetimin kapsama alanının genişlemesi telefonların dinlenmesini, e-postaların izlenmesini bile sıradan pratikler haline getirmiştir. Gelişmiş ülkelerde şirketler mahremiyete karşı hükümetlerden daha büyük tehdit oluşturuyorlar. Ticari girişimler, internet hizmet sağlayıcılarının veri tabanlarına, hükümetlerin ulaştığı şekilde ulaşmasa da benzer bilgileri farklı yöntemlerle ele geçirebilmektedirler. Örneğin, web de gezinen kullanıcıların ad, cinsiyet, yaş, adres, e-posta adresi vb. kişisel bilgileri ele geçirildikten sonra, belli bir pop sanatçısının sayfalarını, pornografik sayfaları vs. gezenlerin kim oldukları tespit edilmekte ve buna dayanarak kişilerin ilgi alanları analiz edilebilmektedir. Kişilerin hayat tarzları, bu özel girişimlerin yaptığı ticarete de sermaye anlamına gelmektedir (Himanen, 2005, s. 102).

Kişinin yaşamının mahrem bir yaşam olması gerektiği özellikle liberal toplumsal düzen savunucuları tarafından, kapitalizmin gelişmesine koşturarak, 19. yüzyıldan bu yana dile getirilmektedir. Mahremiyet kavramı mülkiyetle doğrudan ilişkilidir, mahremiyetin savunusu bir anlamda mülkiyetin de savunusudur. Mahremiyet tüm insanlık tarihinde her zaman var farklı olmuştur. Örneğin Eski Yunanda mahremiyet kamusal alanda erişilebilecek olan özgürlük ve eşitliği engelleyen bir olumsuzluk olarak kabul ediliyordu, yani gizlilik her zaman kabul edilen ahlaki bir durum değildi (Lyon, 1997, s. 254). Bireysel mahremiyet kapitalizmle birlikte ortaya çıkmıştır.

Tanılır'a göre (Tanılır, 2002, s. 44)mahrem yaşamın en hassasiyetle üzerinde durulan koruma alanlarından biri ise haberleşme mahremiyetidir ve günümüzde vazgeçilmez kişi haklarından biri olarak kabul görür. Flaherty'ye göre mahremiyet otonomi hakkıdır ve yalnız bırakılma hakkını kapsar. Sınırlama hakkı dâhil mahremiyet kendimiz hakkındaki bilgiyi kontrol hakkını içerir. Mahremiyet hakkı sırları gizli tutma hakkını ve onları ancak özel konuşmalarda paylaşmayı kapsar. En önemlisi, mahremiyet hakkı yalnızlık, samimiyet ve anonimliği yaşama hakkı demektir (Flaherty, 1989, s. 253).

Fischer-Hubner mahremiyet kavramının üç özelliğe sahip olduğunu ifade eder. Bunlar mekânsal mahremiyet, kişi mahremiyeti ve bilgi mahremiyetidirler (Fischer-Hübner, 1998, s. 432). Birincisi, kişiyi çevreleyen yakın fiziksel alanı korumayı, ikincisi kişiyi haksız müdahalelere karşı korumayı, üçüncüsü kişisel verilerin toplanma, saklanma, işleme ve dağıtımının nasıl yapılacağını veya yapılmayacağını kontrol etmeyi gerektirir.

Gavison'a (Gavison, 1980, s. 422) göre mahremiyet kavramının işlevsel ya da kullanışlı bir kavram niteliğine kavuşması, bu kavramın bir yandan ayrılıkları ya da farklılıkları ifade eden, diğer taraftan tutarlı, bütünleşik ve ayırıcı niteliğe sahip bir durumu temsil eden bir kavram haline getirilmesini gerektirmektedir. Buna göre mahremiyet, üç farklı bağlamda bir tutarlılığa sahip olmalıdır:

- a) Yansız bir mahremiyet kavramına sahip olmak, bireysel ve toplumsal hayatta ortaya çıkabilecek mahremiyet kaybını tanımlayabilmek açısından gereklidir. Ayrıca bu, mahremiyete ilişkin iddiaların ve tartışmaların anlaşılabilmesi bakımından da önemlidir.
- b) Mahremiyet, bir değer olarak tutarlı ya da tutarlı bir bütünlük arz etmelidir. Bundan hareketle mahremiyet konusunda neyin arzulanıp arzulanmadığı, nasıl bir hukuki düzenlemenin uygun olup olmadığı konusunda bir kanaate varılabilmelidir.
- c) Mahremiyet, ancak hukukî bağlamda kullanışlı bir kavram niteliğine kavuşturulduğu takdirde, hukukî koruma gerektiren olayların veya durumların tespiti mümkün olabilir.

Çünkü hukuk, her olay ya da durum karşısında, onun kişi ve toplum hayatı bakımından taşıdığı değeri veya önemi dikkate almaksızın, onu koruma altına almak üzere harekete geçmez. Başka bir deyişle, hukuken korunması gereken değer ve menfaatin ne olduğu konusunda nispeten bir uyuma bulunmalıdır. Kısacası mahremiyet, hem bir değer olarak tutarlı ve yansız olmalı, hem de hukukî bir kavram olarak kullanışlı olmalı ve bu çerçevede, hem mahremiyet kayıplarını, hem mahremiyete yönelik saldırıları, hem de fiili mahremiyet ihlallerini ifade ya da temsil edecek bir kapsama kavuşmalıdır.

Mahremiyet, bizim başkaları tarafından ne ölçüde tanınıp bilindiğimiz, başkalarının fiziksel olarak bize ne ölçüde ulaşabilir oldukları, bizim başkalarının ilgi ve dikkatinin ne ölçüde nesnesi olduğumuz hususlarıyla yakından ilişkili bir kavramdır (M. Yüksel, 2009, s. 278).

Mahremiyet hakkı, sadece bir kimsenin özel ve aile hayatının saygı görmesini kapsamadığı gibi, yalnızca kişisel bilgi üzerinde denetim ya da egemenlik hakkı anlamına da gelmez. Özel hayat, bir kimsenin fiziki ve ahlâki bütünlüğü üzerindeki mahremiyet iddiaları ve ilgileri kadar, onun kişiliğini geliştirme özgürlüğünü, başkalarıyla kişisel ilişkiler kurma hakkını ve profesyonel iş yaşamına ilişkin etkinliklerini muhafaza etme yetkisini de içerir. Mahremiyet hakkı, hem bir şey yapma veya etme anlamında pozitif yükümlülükleri, hem de bir şeyi yapmaktan veya etmektan

kaçınma anlamında negatif yükümlölükleri kapsar. Bu bağlamda mahremiyet, sadece diğlerlerinin müdahalesinden muaf olma hakkını değil; aynı zamanda, bazı şartların varlığı halinde bir kimsenin özel hayatını yaşamasına yardım etme yükümlölüğünü de içerir (Laurie, 2002, s. 249).

“Mahremiyet” kelimesini zikretmemesine rağmen 1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (EUROPE, 1966)‘nin 8. maddesi özel hayata, meskene ve haberleşmeye saygı hakkını deklare eder ve kamu otoritesinin müdahalesini gerektiren şartlara dikkat çeker:

- a) Herkes özel ve aile hayatına, evine ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.
- b) Bu hakkın uygulanmasında kargaşa veya suç önleme, sağlık veya ahlakı koruma veya diğlerlerinin haklarını ve özgürlüklerini koruma amacı ile bir demokratik toplumda ulusal güvenlik çıkarları, kamu güvenliği veya ülkenin ekonomik refahı açısından zorunlu olan ve kanun ile düzenlenmiş durumlar hariç kamu otoritesinin hiçbir müdahalesi olmamalıdır”.

Bireysel haberleşme mahremiyetinin devletler tarafından korunması gerekir. Bunun için mevzuatlar oluşturulmalı ve uygulamaya konulmalıdır. Mahremiyetin korunması mevzuatın yanı sıra mahremiyet koruma teknolojilerini gerektirir. Bu teknolojilerin uygulanması için ilgili kurumlar kurulmalıdır.

3.2.4.2. Doğruluk (Accuracy)

Doğruluk ya da hakikat, gerçek’ten ya da gerçeklikten ayrı olarak belli bir gerçekliğin düşünsel ya da zihinsel olarak temsil edilmesi ve temsilin gerçekliğe uygun olması halidir.

Doğruluk teorisine ilişkin olarak yararlı kuram vardır. Bu yaklaşıma göre, başarılı olan doğru olandır. Doğruluğu, etkinlikleriyle insanlar yaratır. Doğruluk keşfedilmeyi bekleyen bir şey değildir (Günday, 2003, s. 192).

Mason (Mason, 1986, s. 5) bilginin doğruluğunun önemini bilginin doğruluğundan, güvenilirliğinden ve gerçekliğinden kim sorumludur? benzer olarak bilgi içerisindeki hatalar için kim sorumlu tutulacak ve yaralı taraflar nasıl bütünleştirilecektir? sorularıyla ifade etmiştir.

Woodbury’de (Woodbury, 2002, s. 173) “bilginin doğruluğu ile ilgili, bilginin doğruluğundan kim sorumludur?”, “İnternete aktarılan belgelerin ve dosyaların doğruluğunu kim denetleyebilir?” sorularıyla doğruluk ilkesine dikkat çekmişlerdir.

Mollavelioğlu’ndan alıntıl原因 Uysal (Uysal & Odabaşı, 2007, s. 5) Doğruluk, veri girişi hatalarından kaynaklanan yanlış bilgilerle ilgili olduğu gibi bireylerin kendileriyle ilgili bilgilerinin doğruluğunu kontrol etme hakkıyla da ilgilidir. Yanlış veri girişi kasten yapılmış olabileceği gibi yanlışlıkla da yapılmış olabilir. Bilgisayar teknolojileri, veri tabanı programları ile her geçen gün bilgilerin, bilgisayar ortamına daha kolay aktarılmasını, yüksek kapasiteleri ile sınırsız veri girişi yapılmasını ve kolay erişim özelliği ile istenilen bilgilere hızla ulaşılmasını sağlar (Uysal & Odabaşı, 2007, s. 5).

Woodbury den yapmış olduğu altında Uysal (Uysal & Odabaşı, 2007, s. 5) yaşamımız ve güvenliğimizin ona bağlı olduğu durumlarda, bilgi doğruluğu çok önemlidir demektedir. Hava durumu bilgileri, banka hesap bilgileri ve deney sonuçları bu kapsamda düşünülebilir. Yaşanan olaylar bizlere doğurduğu sonuçlar açısından bilgi doğruluğunun garanti altına alınması gerektiğini göstermiştir (Woodbury, 2002, s. 176). Bilgisayar teknolojileri kullanarak tasarladığımız sistemler, istenmeyen sonuçların doğmasına neden olabilir. Dikkatsizlik ve ilgisizlik nedeniyle oluşan bu hatalar, dikkatli tasarım, test, eğitim yoluyla kısmen azaltılabilir.

3.2.4.3. Mülkiyet (Property)

Mason (1986) Fikrî Mülkiyet kavramını açıklamaya bilgi kime aittir? bilginin değişimi için gereken ücret nedir? bilgi iletişiminin sağlandığı kanallar kime aittir? ayrılan bu kaynaklara nasıl erişilebilir? Sorularını sorarak başlamıştır(Mason, 1986, s. 5).

Mülkiyet daha çok ev, araba, eşya gibi elle tutulan somut fiziksel şeylerdir. Bu tür mülkiyetlerin izin alınmadan kullanılması açık bir durumdur. Çünkü bu tür fiziksel nesnelerin kime ait olduğu kesindir. Oysa fikrî mülkiyet için durum biraz daha farklıdır. Bowyer'e (1996) göre fikrî mülkiyet, yazılımsal çalışmalardan endüstri süreçlerine kadar her türlü çalışmayı kapsar. Bilgisayar bilimlerinde, donanım tasarımı, yazılım, belgeler, öğretim materyalleri (Bowyer, 2000, s. 252) fikrî mülkiyet olarak nitelendirilir.

Fikrî mülkiyetin karşısındaki en büyük sorun, bilişim teknolojilerinin sağladığı imkânla fikirlerin kolay kopyalanabilir ve dağıtılabılır olmasıdır. Mason' da fikrî mülkiyeti korumanın fiziksel mülkiyeti korumaktan zor olduğunu ve bu tür bilgilerin orijinaline zarar vermeden kopyalanabildiğini ve dağıtılabildiğini belirtmiştir (Mason, 1986, s. 9).

Fikrî mülkiyet ile ilgili ilk çalışma Ghazali (2003) tarafından yapılan "Examining high-school students' views on computer and information ethics" isimli doktora tez araştırmasında ele alınmış. Kişisel kullanım amaçlı yazılım kopyalama, bir başkasına vermek için yazılım kopyalama ve ticari amaçlı yazılım kopyalama sorunu ile fiziksel bir mülkiyet olan bir başkasına ait bisikletin izinsiz alınması sorunu incelenmiştir. Çalışma bir başkasına vermek için albüm hazırlamak gibi bilgisayarla ilgisi olmayan potansiyel olarak belirsiz mülkiyet konuları da incelenmiştir. Gizlilik araştırmasında ise görüşmeler, bilgisayar dosyalarına okumadan erişmek, bilgisayar dosyalarına okumak için erişmek ve bilgisayar dosyalarını değiştirmek için erişmek sorunlarının yanında bilgisayarla ilgili olmayan bir başkasının izinsiz günlüğünü okuma hakkında yapılmıştır. Bu çalışmada da bir başkasının sırası üzerinde duran açık bir mektubun okunması gibi bilgisayarla ilgisi olmayan potansiyel olarak belirsiz gizlilik konuları da incelenmiştir (Ghazali, 2003, s. 6).

3.2.4.4. Erişebilirlik (Accessibility)

Bilişim teknolojilerindeki sağladığı imkanlar ile bilgiye erişim kavramında da değişikliklere olmuştur. İnternet sayesinde bulunduğumuz yerden hiç çıkmadan binlerce kilometre uzaklıkta bulunan elektronik veri tabanlarındaki makalelere ve kitaplara ulaşılabilmektedir, satın almayı düşündüğümüz araba, kitap ya da elektronik eşya

hakkında detaylı bilgi alabilir, dünyada gelişen olayları takip edebilir, yeni çıkan filmlerin kısa tanıtım videolarını izleyebilir, konferans ve sunumları takip edebiliriz.

Bireyin bilgi toplumunda değer üretebilmesi için, yerel geçmişlerine ya da gelir düzeylerine bakılmaksızın, teknoloji eşitliğinin sağlanarak bilgiye erişim imkânlarının sağlanması gerekir.

Mason'a göre bilgiyi kullanmada her buluş, kâğıdın bulunuşundan modern bilgisayarlara kadar olan, okur-yazarlığı elde etmek için yeni talepler getirmiştir. Bir bilgi toplumunda, bir vatandaş okur-yazar olmak için en azından üç şeye sahip olmalıdır (Mason, 1986, s. 10).

1. Bilgi ile uğraşmak için zekâ becerilerine sahip olmalıdır. Bunlar okuma, yazma, değerlendirme ve hesaplama gibi zihinsel becerilerdir. Bu eğitim için bir görevdir.
2. Bilgiyi depolayan, ileten ve işleyen bilgi teknolojilerine girebilmelidir. Bu sistem kütüphaneleri, radyoları, televizyonları, telefonları ve artan kişisel bilgisayarları veya ana makineler üzerinden ağlara bağlı terminalleri kapsamaktadır. Bu sosyal ekonomi içinde bir problemidir.
3. Sonuncu olarak, bilginin kendisine erişebilmelidir. Bu gereksinim bizi mülkiyet sorununa geri döndürmekte ve ayrıca sosyal ekonomi için de bir problem olmaktadır.

Bilgiye erişim bir hak olarak görülse de, bilginin de bir üretim maliyeti vardır. Bu nedenle bilgiye erişebilmek için hak ettiği telif ödenmeli ve fikri mülkiyet hakkına saygı duyulmalıdır.

3.2.5. Etik Kodlar

Etik kodları birçok farklı tanımlamaya sahiptir ve yaygın olarak kabul edilen tek tanımlamaya henüz ulaşamamıştır. Etik kodları ile ilgili yazında sürekli olarak kullanılmakta olan aşağıdaki tanımlamalar bulunmaktadır.

Banks'a göre (alıntılayan (Demirci, 2005, s. 286)) etik kodu genellikle bir meslek örgütü, mesleki düzenleme organı veya başka bir profesyonel organ tarafından

oluşturulan ve meslek mensuplarına kılavuzluk etmek, hizmetten yararlananları korumak ve mesleğin itibarını yüceltmek amaçlarını taşıyan yazılı bir belgedir. Ancak, kodların yazılı olması zorunlu değildir ve bazen işveren kurumlar etik kodu denen belgeler üretebilir. Bir mesleğin ne yaptığını tanımlamada yardımcı olacak önemli unsurlardan biri o mesleğin etik veya davranış kodudur.

Etik kodları gerek felsefi gerekse pratik açıdan birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Popüler anlayışların aksine, etik kodun varlığı daha etik dışı davranış olur. Bu etik kodların içeriğine bakılarak açıklanabilir(Pater & Gils, 2003, s. 768). Banks'a (Banks, 2003, s. 140)göre Ahlak felsefesi açısından etik kodu kavramı saçmadır. Çünkü etik temelde ucu açık, derin düşünmeye dayanan ve eleştirel entelektüel bir faaliyettir. Etik ilkeler ancak düşünme ve tartışma yoluyla belirlenebilir. Bu ilkelere anlaşıma, otorite veya resmi emir yoluyla varılamaz. Böyle olacağını düşünmek etiği kanun yapma, kural koyma, politika belirleme gibi diğer karar alma türleri ile karıştırmaktır. Etik ilkeler cemiyetler, organizasyonlar veya üyelerinin uzlaşması ile belirlenemez (alıntılayan (Demirci, 2005, s. 288)).

Etik kodu savunucuları bu kodların yöneticilere iyi işleri yapmak ve kötü işlerden uzak durmak için bir kılavuz görevi yaptığını ileri sürmektedirler. Ayrıca değerler arasında bir çatışma olduğu zaman karar vericilere yol gösterici fonksiyon görürler.

Etik davranış kuralları ile yasalar arasında yakın bir ilişki vardır. Yasaların kimi zaman düzenlemekte yetersiz kaldığı öznel durumlarda etik davranış kuralları düzenlenmekte, belli bir statüye tabi olanların nasıl davranmaları yönünde kurallar koymakta ve böylece bu kurallara uyulmasını sağlamaktadır (Elektrik_Mühendisleri_Odası, 2006, s. 15).

3.2.6. Etiğin Yasal Altyapısı

Modern devletin ortaya çıkışı, devlet yönetiminde güçler ayrımı ilkesini de beraberinde getirmiştir. Devletin sahip olduğu güçler, yasama, yürütme ve yargıdır. Devlet, sorumluluk alanına giren faaliyetleri, kamu görevlileri marifetiyle gerçekleştirir. Kamu görevlileri ise kamusal faaliyetleri, başta anayasa olmak üzere kanun, tüzük,

yönetmelik, yönerge, genelge ve benzeri mevzuata uygun olarak yapmakla mükelleftir. Tüm bu mevzuatın dayandığı ana ilke ise kamu yararının egemen kılınmasıdır. Diğer bir deyişle, kamu yönetiminin işleyişini düzenleyen yasal çerçevenin ruhunu, toplumun genel çıkarının, bireylerin çıkarlarından üstün olduğu varsayımı oluşturmaktadır (Özdemir, 2008, s. 180).

Kamu görevlilerinin davranışlarında iki temel etken rol oynamaktadır. Bunlardan biri yasalar, diğeri ise etik değerlerdir. Yasalar, kamu görevlilerinin davranışlarını dışsal olarak belirlemekte ve denetlemekte iken, etik değerler, davranışı içsel olarak yönetmekte ve denetlemektedir (Özdemir, 2008, s. 182).

Kamu yönetiminde ve ekonomisinde reform çalışmalarının paralelinde yürütülen “etik” konusu uluslar arası kuruluşlarca da sahiplenilmiş ve bu konuda gerek kurumsal ve gerekse pratikte bazı düzenlemeler ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda (Altay, 2007, s. 245);

- Birleşmiş Milletler-Kamu Görevlileri için Uluslararası Davranış Kuralları
- Avrupa Konseyi-Kamu Görevlileri için Model Etik Davranış Kodu Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO)
- Uluslararası Saydamlık Örgütü
- OECD Etik Raporu’ndan söz etmek mümkündür.

Birleşmiş Milletler-Kamu Görevlileri için Uluslararası Davranış Kuralları kapsamında şu unsurlar yer almaktadır:

- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 12 Aralık 1996 tarihinde
- Yolsuzluğa Karşı Eylem Planı’nın bir unsurunu oluşturan 51/59 no’lu kararıyla kamu görevlilerinin etik kuralları konusunda üye ülkelere tavsiye kararı yayınlamıştır. “Ülkelerin Kamu Görevlilerinin Etik Kodu” olarak adlandırılan söz konusu tavsiyeler, üye ülkelerin yolsuzluğa karşı mücadelelerine kılavuzluk yapan bir araç olarak görülebilir. Birleşmiş Milletler Kamu Görevlileri için Uluslararası

Davranış Kuralları (United Nations International Code of Conduct for Public Officials), çıkar çatışması, hak mahrumiyeti, malvarlığının bildirilmesi, hediye ve diğer menfaatlerin kabulü, gizli bilgi ve siyasi faaliyetler hakkında hükümler içermektedir. Söz konusu kod ile ayrıca etkinlik, etkililik, dürüstlük, duyarlılık, adalet, tarafsızlık ve ayrımcılık yapılmaması prensipleri üzerinde de durulmuştur.

- Avrupa Konseyi-Kamu Görevlileri için Model Etik Davranış Kodu Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, “R (2000) 10 numaralı Tavsiye Kararı” ile kamu görevlilerine yönelik etik kural getirilmesinin teşvik edilmesinin ve konu hakkında halkın duyarlılığının yükseltilmesinin yolsuzlukla mücadelede çok önemli bir araç olduğunu belirtmiş ve ulus devletlerin, kendi hukuk sistemlerine ve kamu yönetimi prensiplerine bağlı olarak Tavsiye Kararı’nın ekinde gösterilen Avrupa Konseyi Kamu Görevlileri için Model Etik Davranış Kodu’nu (Council of Europe, Model Code of Conduct for Public Officials), benimsemelerinin faydalı olacağını ifade etmiştir.

Türkiye’de etik dışı davranışlarla mücadele 1990’lı yılların başından bu yana sürdürülmektedir. Bu konuda gerek kamusal alanda, gerekse sivil toplum örgütleri ve mesleki kuruluşlar tarafından yürütülen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu gelişmelerden *bazıları* kronolojik olarak şöyle sıralanabilir (Altay, 2007, s. 250):

- 11 Kasım 1982’de Anayasa’nın 10’uncu, 129’uncu ve 137’nci maddesi,
- 19 Nisan 1990 tarih ve 3628 sayılı “Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu”nun yürürlüğe girmesi,
- 1 Şubat 2000’de “OECD Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Verilen Rüşvetin Önlenmesi Sözleşmesi”nin 4518 sayılı Kanunla onaylanması,
- 24 Mart 2001’de İçeriğinde yolsuzlukla mücadeleyle ilgili öncelikli hedeflerin de yer aldığı “Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine

İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar”ın kabul edilmesi,

- 16 Mayıs 2001’de Etkin Yönetim ve Yolsuzlukla Mücadele Yönlendirme Komitesi ve bu Komiteye yardımcı olmak üzere bir çalışma grubu oluşturulması,
- 12 Ocak 2002’de “Türkiye’de Saydamlığın Artırılması ve Kamuda Etkin Yönetimin Geliştirilmesi Eylem Planı”nın Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmesi,
- 16 Kasım 2002 ‘de yolsuzlukla mücadeleye ilişkin hususların da yer aldığı 58. T.C. Hükümeti Acil Eylem Planı açıklanması,
- 2 Ocak 2003’de”Yabancı Kamu Görevlilerine Rüşvet Verilmesinin Önlenmesi İçin Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 4782 sayılı Kanun”un kabul edilmesi,
- 17 Nisan 2003’de Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Avrupa Konseyi Sözleşmesi’nin 4852 sayılı Kanunla onaylanması,
- 9 Ekim 2003’de 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununu,
- 10 Aralık 2003’de”Yolsuzluğa Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”nin Türkiye tarafından imzalanması,
- 14 Ocak 2004’de “Yolsuzluğa Dair Ceza Hukuku Avrupa Konseyi Sözleşmesi’nin 5065 sayılı Kanunla onaylanması,
- 25 Mayıs 2004’de 5176 sayılı Kanun ile oluşturulan “Kamu Görevlileri Etik Kurulu” yürürlüğe girmiş ve 2005 yılında Yönetmeliği çıkarılmış,
- 26 Eylül 2004’de 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu

2005 yılında 5176 sayılı Yasa kapsamında kamu görevlilerinin uymaları gereken etik davranış ilkelerini belirlemek ve uygulamayı gözetmek amacıyla kamu kurum ve kuruluşlarında görevli personelin etik davranış ilkelerine aykırı uygulamaları bulunduğu iddiasıyla vatandaşlarca ileri sürülen iddiaları araştırmak ve sonuçlandırmak üzere Başbakanlık bünyesinde “Kamu Görevlileri Etik Kurulu” oluşturulmuştur. Böylece kişilere başvuru imkânı verilerek kamuoyu denetiminin gerçekleşmesine imkân yaratılmıştır. Kurulun inceleme alanına, Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi

üyeleri, Bakanlar Kurulu üyeleri, Türk Silahlı Kuvvetleri ve yargı mensupları ve üniversiteler dışında kalan tüm personel dâhil edilmiştir.

Devlet yönetiminde etik bilincin en tepeden aşağıya kadar var olması bir siyasal sistemin iyi işleyişinin garantilerinden birisidir. Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik, siyasi, sosyal sistemlerinin gelişiminin sağlanması için öncelikle atılan adım toplumda etik standartların yerleştirilmesi yönünde çalışmalara başlamaktır (C. Yüksel, 2005, s. 360).

3.3. Davranış Kuramı ve Modelleri

Davranış bilimleri, insan davranışlarını değişik disiplinlerin analiz yöntemlerinden, bilgi ve bulgularından yararlanarak bilimsel yöntemlerle sistematik bir biçimde inceleyen bir yaklaşım biçimidir (Şencan, s. 1). Davranış bilimlerinin amacı insanı anlamak, insanın belirli davranışlarına açıklama getirmek, davranışları yönlendirmek ve belli ölçüde davranışları kontrol altında bulundurmaktır (Şencan, s. 2).

Hobbes'a göre insan davranışı öngörülebilir ve kontrol edilebilir. Kişisel gelişme rasyonel tercih tarafından yönetilen kişisel faydanın en çoğa çıkarılması olarak tanımlanır (Doğan, 2007, s. 192).

İnsan davranışını inceleyen teoriler genellikle psikoloji literatüründe geliştirilmiş ve diğer akademik disiplinlerde de yaygın olarak kullanılmıştır. Bu teorilerden ilki Fishbein ve Ajzen (1975) tarafından geliştirilen Sebep Eylem Teorisidir (Theory of Reasoned Action – TRA). Bir diğer önemli davranışsal psikoloji temelli teori Ajzen (1988) tarafından geliştirilen ve TRA'nın bir gelişmiş modeli olan Planlanmış Davranışlar Teorisidir (Theory of Planned Behavior – TPA). Sözü edilen her iki psikoloji temelli davranışsal teoriyi temel alarak Davis (1989) yönetim bilişim sistemleri literatüründe çok kullanılan Teknoloji Kabul Modeli (Technology Acceptance Model – TAM) geliştirmiştir. TAM Davis (1989) tarafından TRA'nın (Fishbein and Ajzen, 1975) uyarlanması şekline geliştirilmiştir. TAM teknoloji uygulamalarının kabulü teorileri uygulamalarında teorik altyapı olarak yaygın bir şekilde kullanılmıştır (Martínez-Torres ve diğerleri, 2008, s. 496).

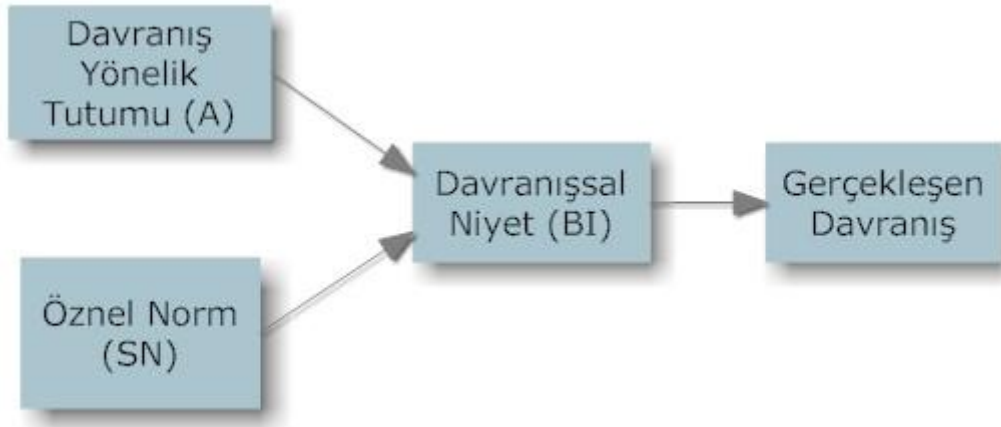
Bunun yanı sıra, Rogers (1983) teknoloji kullanılması konusunda bir diğer önemli teori olan, Yeniliklerin Yaygınlaşması Modelini geliştirmiş (Diffusion of Innovations – DOI) ve BT’lerinin kullanıcılar arasında yaygınlaşmasını incelemiştir. Rogers (1983) tarafından geliştirilen uyumlaştırma (adaptation) eğrisi yenilikçilerin (innovators) ve erken uygulayıcıların (early adopters) bir teknolojik yeniliği ilk olarak uyguladıklarını ve sonradan teknolojiyi kabul edenlere göre farklı davrandıklarını savunmaktadır. Bu kişiler risk alabilen ve yeniliği uygulamak için gerekli zaman ve enerjiyi harcama isteğine sahip olan kimselerdir. Öncü çoğunlukta olanlar (early majority) yeniliklerle ilgili olmalarına karşın, yeniliklerin hayatlarında ne gibi değişiklikler yapacağından habersizdirler. Direnç gösterenler ise (resisters) kendi istekleri ile hiçbir zaman yeniliği benimsemez ve uygulamazlar (Turan & Çolakoğlu, 2008, s. 112).

3.3.1. Sebepli Eylem Teorisi

Sebepli Eylem Teorisi (*Theory of Reasoned Action -TRA*) bilinçli olarak planlanmış davranışların belirleyicileri ile ilgilenen sosyal psikolojiden çalışılmış geniş kapsamlı bir modeldir. Davis’e göre “Sebepli Eylem Teorisi” sosyal davranışların, bireylerin tutumlarına bağlı olduğunu ve bilgi teknolojileri kullanıp, kullanmama davranışının birey davranışından etkilendiğini savunmaktadır (F. Davis, 1989). Olson’a göre bireylerin isteğe bağlı ve iradeleri dâhilinde olan davranışlarını açıklamak amacıyla geliştirilen ve bilimsel araştırmalarda en fazla kullanılan teorik altyapıdır (Olson & Zanna, 1993).

Sebepli Eylem Teorisi yapısına göre belirli bir davranış gerçekleştirme ya da gerçekleştirilmeme bu davranışa gösterilen davranışsal niyet tarafından belirlenir. Bu yüzden davranışsal niyet gerçekleşen davranışın en önemli belirleyicisidir.

Bu teori 1967 yılında geliştirilmiştir. 1970’lerin ilk yılları boyunca teori Ajzen ve Fishbein tarafından tekrar gözden geçirilmiş ve genişletilmiştir. 1980’e kadar teori insan davranışı üzerine yapılan çalışmalarda kullanılmıştır. 1967 de oluşturulan modelin şematik gösterimi **Şekil 3**’te verilmiştir (Malhotra & Galletta, 1999, s. 2).

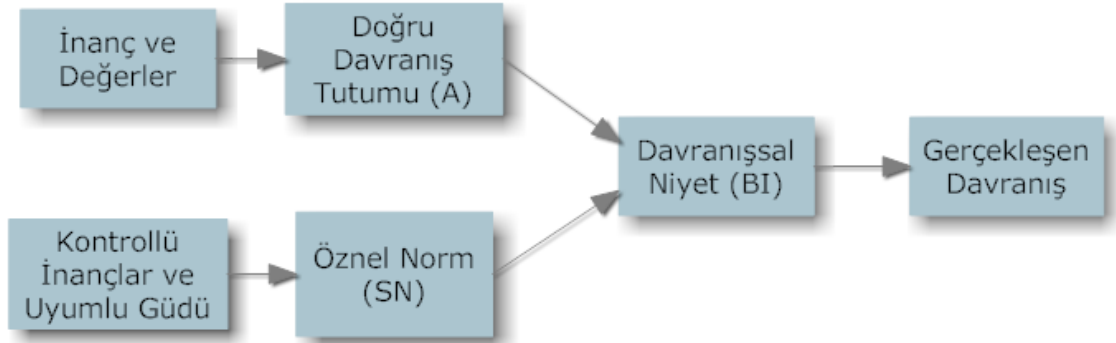

Şekil 3. Sebepli Eylem Teorisi (Theory of Reasoned Action) Şematik Gösterimi.

Bu teori davranışa yönelik çalışmalar için bir çerçeve oluşturmaktadır. Teori, doğru davranışı gerçekleştirmeye yönelik tutumu, davranışsal inançları ve değerleri, davranışsal çıktıların değerlendirmesini, öznel normları, normatif yada diğer bir deyişle kuralcı inançları ve uymaya olan güdüyü içermektedir.

Eğer birey davranışı gerçekleştirmenin sonuçlarının olumlu olacağını algılayorsa, bu davranışı gerçekleştirmek için olumlu bir tutuma sahip olacaktır. Davranışın sonuçlarının negatif olacağını algılaması durumunda ise tersi durum söz konusu olmaktadır. Eğer ilgili diğer kişiler davranışı gerçekleştirmeyi olumlu olarak görürlerse ve birey ilgili diğer kişilerin bakış açılarını da dikkate almaya motive edilirse öznel normun olumlu olması beklenir. Eğer ilgili diğer kişiler davranışı gerçekleştirmeyi olumsuz olarak görürlerse ve birey de bu ilgili kişilerin beklentilerini dikkate almak isterse, birey için öznel normun olumsuz olması muhtemeldir. Tutumlar ve öznel normlar sevmek/sevmemek, iyi/kötü ve aynı fikirde olmak/aynı fikirde olmamak gibi deyimler veya terimlerden yararlanan Likert ölçeği gibi ölçekler kullanılarak ölçülür. Davranışı gerçekleştirmeye yönelik niyet, tutumların ve öznel normların ölçümlerinin sonuçlarına bağlıdır. Olumlu sonuç davranışsal niyeti belirler.

Bu teorinin Ajzen ve Fishbein tarafından tekrar gözden geçirilmiş şematik gösterimi Şekil 4 de verilmiştir.

Şekil 4. Sebepli Eylem Teorisi (Theory of Reasoned Action) Düzenlenmiş Hali.

Teorinin değişkenleri ve bu değişkenlerin tanımlamaları 1994'te Fishbein tarafından yapılmıştır. Bu tanımlamalar şunlardır;

Davranış: Belirli bir davranış dört unsurun birleşimi olarak tanımlanır; eylem, amaç, kavram ve zaman. Niyet: davranışı gerçekleştirmeye yönelik niyet meydana gelecek olan, istenilen davranışın en iyi tahmincisidir. Niyeti doğru ve etkin bir şekilde ölçmek için; eylem, amaç, kavram ve zaman gibi davranışı açıklamak için kullanılan bazı unsurlar kullanılarak niyet tanımlanmalıdır. Bireyin davranışı gerçekleştirmeye yönelik niyetini etkileyen tutum ve normların her ikisi de aşağıda tanımlanmıştır.

Tutum: Bireyin tanımlanan davranışı gerçekleştirmeye yönelik olan olumlu ya da olumsuz duygusudur. Tutumun oluşmasında önemli olan unsur davranışsal inançlardır.

Kuralcı İnançlar: Davranışsal inançlar, bireyin tanımlanan davranışın sonuçları hakkındaki inançları ve bireyin potansiyel sonuçları değerlendirmesinin birleşimidir. Bu inançlar varlıktan varlığa farklılaşmaktadır.

Normlar: Bireyin belirlenen davranış hakkında diğer insanların düşüncelerini algılamasıdır.

Normatif İnançlar: Normatif inançlar; bireyin diğer insanların davranışa olan bakış açıları hakkındaki inançlarının ve bireyin bu bakış açılarına uymadaki istekliliğinin birleşimidir. Diğer insanların düşünceleri hakkındaki davranışsal inançlar ve normatif inançlar ve bu düşüncelerin değerlendirmesi varlıktan varlığa farklılaşacaktır.

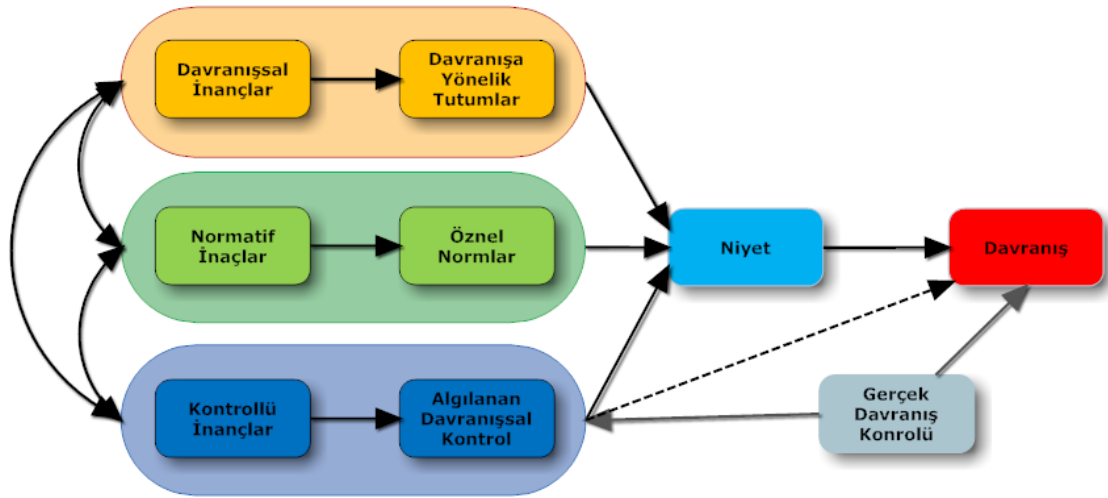
Bu teorinin modeli insanların mantıklı olduğu ve araştırılan davranışın iradi kontrol altında olduğu varsayımını esas almaktadır (Fishbein & Middlestadt, 1997, s. 108). . Teoriye göre davranış dört unsurun birleşimi olarak tanımlanır: Amaç, faaliyet, kavram ve zaman (Ajzen, 2002 (gözden geçirilmiş sürüm 2006), s. 1). Ayrıca bireyin davranışsal niyeti; iki psikolojik değişkenin doğrusal bir fonksiyonu olarak görülmektedir.

Bu konuda birçok çalışma yapılmış olup genellikle bilişim teknolojilerinin kullanımı ilgilidir. En çok bilinen çalışma Lucas (Lucas, 1975) tarafından yürütülenlerdir. Lucas bilgi sistemlerindeki yüksek kullanım seviyelerinin bilgi hizmet personeli kadar, onlara yönelik uygun kullanıcı tutumlarından kaynaklanabileceğini bulmuştur. Ayrıca sistem kullanımının bilgisayarın potansiyeli hakkındaki tutumlardan ve bilgi sistemi personeline yönelik tutumlardan tahmin edilebileceğini belirtmektedir.

3.3.2. Planlanan Davranışlar Teorisi

Ajzen ve Fishbein (Ajzen & Fishbein, 1980) Sebepli Eylem Teorisinin (*Theory of Planned Behavior - TPB*) bir uzantısıdır ve bireylerin istemli kontrollerinin eksik olduğu davranışlarla ilgilenme noktasında, bu teorideki modelin yetersiz kalması sonucunda Planlanan Davranışlar Teorisi'nin gerekliliğini ortaya koymuştur. Planlanan Davranışlar Teorisi'nin odak noktasında bireyin belli bir davranışı sergileme niyeti yer alır. Niyet kurgusu hem Sebepli Eylem Teorisi hem de Planlanan Davranışlar Teorisi için esastır.

Ajzen davranış üzerinde bireysel yoksunluğun söz konusu olduğu durumları açıklamak için davranışsal niyeti etkileyen bir diğer faktör olarak Algılanmış Davranışsal Kontrolü (*Perceived Behavioral Control*) (Ajzen, 2002 (gözden geçirilmiş sürüm 2006), s. 7) ekleyerek genişletmiş ve “Planlanmış Davranış Teorisi (Theory of Planned Behaviour-TPB)” olarak adlandırmıştır. Şekil 5’de Planlanmış Davranış Teorisi’nin şematik gösterimi verilmiştir.

Şekil 5. Planlanan Davranışlar Teorisi

(Ajzen, 2002 (gözden geçirilmiş sürüm 2006), s. 1)

Chen (I. J. Chen, 2007, s. 14) yaptığı araştırmadaki alıntısında bu model iyi davranışsal niyeti gösteren bireyin davranışını tahmin etmektir.

Ayrıca, bireyin davranış niyeti ve bireyin davranışı son derece ilişkilidir.

Davranışsal niyeti üç faktör içerir:

1. Doğru tutum davranış
2. Öznel norm ve
3. Algılanan davranışsal kontrol

Planlanmış Davranış Teorisi Bilişim alanında pek çok farklı çalışmada kullanılmıştır. Siragusa ve Dixon çalışmalarında bilişim teknolojilerinin yüksek

öğretimde kullanıma yönelik öğrenci tutumlarını incelemişlerdir (Siragusa & Dixon, 2008) ve (Siragusa & Dixon, 2009).

Bazı araştırmacılar, Planlanmış Davranış Teorisi'nin bilişim teknolojileri bağlamındaki etik olmayan davranışların tahmininde daha faydalı olduğuna inanmalarına rağmen, Sebepli Eylem Teorisi'nin ve Planlanmış Davranış Teorisi'nin de etiksel karar vermedeki araştırmalara katkıda bulunmuştur.

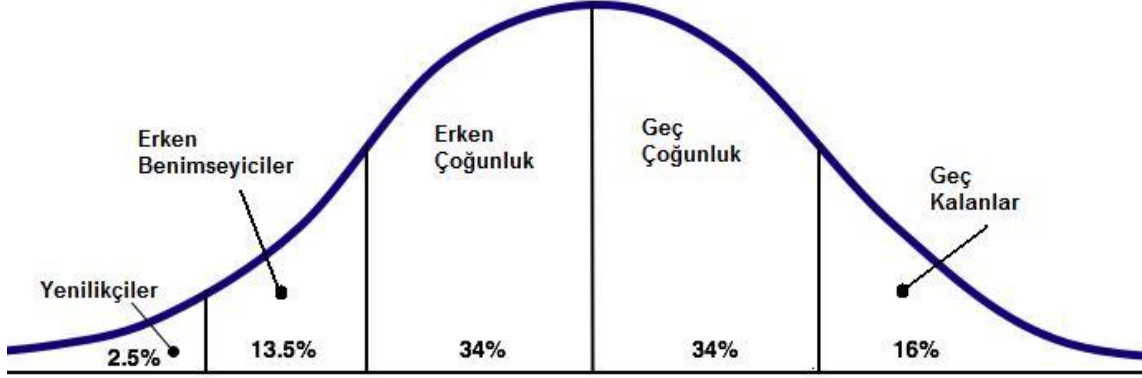
3.3.3. Yeniliklerin Yayılması Modeli

Yayılma, bir yeniliğin bir sosyal sistemin üyeleri arasında zaman içinde iletişim kanalları üzerinden yayılma sürecidir(E. M. Rogers, Medina, Rivera, & Wiley, 2005, s. 3). Rogers teknoloji kullanılması konusunda bir diğer önemli teori olan, Yeniliklerin Yayılması Modelini (*The Diffusion of Innovations Model – DIM*) geliştirmiş ve bilişim teknolojilerinin kullanıcılar arasında yaygınlaşmasını incelemiştir(E. Rogers, 2003). Yine Rogers'a göre yayılım kuramının 4 temel ögesi bulunmaktadır. Bunlar: 1. Yenilik, 2. İletişim kanalı, 3. Zaman, 4. Sosyal sistem.

Rogers tarafından geliştirilen uyumlaştırma (adaptation) eğrisi bir bireyin bir yenilik hakkındaki kararı rasgele bir hareket değil, aksine “bireyin yenilik hakkında bilgilenme, yeniliğe karşı tutum oluşturma, benimseme veya reddetme, yeniliği uygulama ve kararı onaylama aşamalarından geçtiği bir süreç”tir (E. Rogers, 2003, s. 163). Rogers'a göre bir sosyal sistem içindeki bireyler yeniliği aynı anda benimsemezler, bireylerin belli bir yüzdesi yeni bir fikrî görelilik olarak daha önce yada daha sonra benimserler. Rogers bireysel yenilikçilik -bireyin yeniliği sosyal sistemin diğer üyelerine göre erken benimseme derecesi- kuramını temel alarak, benimseyicileri 5 grupta sınıflandırmıştır: Yenilikçiler, Erken Benimseyiciler, Erken Çoğunluk, Geç Çoğunluk, Geride Kalanlar.

Yenilikçilerin ve erken benimseyiciler bir teknolojik yeniliği ilk olarak uyguladıklarını ve sonradan teknolojiyi kabul edenlere göre farklı davrandıklarını savunmaktadır. Bu kişiler risk alabilen ve yeniliği uygulamak için gerekli zaman ve enerjiyi harcama isteğine sahip olan kimselerdir. Erken çoğunlukta olanlar yeniliklerle ilgili olmalarına karşın, yeniliklerin hayatlarında ne gibi değişiklikler yapacağından

habersizdirler. Geç kalanlar veya benimseyenler ise kendi istekleri ile hiçbir zaman yeniliği benimsemez ve uygulamazlar.

Şekil 6. Rogers'a Göre Yeniliklerin Yayılması.

Geç benimseyenlerin erken benimseyenlere göre yenilikleri sürdürmeme eğilimi daha fazladır. Geç benimseyenlere göre erken benimseyenler için kitle iletişim kanalları kişilerarası kanallardan görece olarak daha önemlidir. Geç benimseyenlere göre erken benimseyenler için kozmopolit kanallar lokal kanallardan görece olarak daha önemlidir. Erken benimseyenler geç benimseyenlere göre daha kısa sürede yeniliğe karar verirler. Erken benimseyenler geç benimseyenlere göre yaşça farklılık göstermez. Erken benimseyenler geç benimseyenlere göre daha yüksek formal eğitim derecesine sahiptir. Erken benimseyenler geç benimseyenlere göre daha yüksek sosyal statüye sahiptir. Erken benimseyenler geç benimseyenlere göre değişikliğe daha olumlu tutum geliştirir. Erken benimseyenler geç benimseyenlere göre değişim ajanıyla daha fazla ilişki halindedir. Erken benimseyenler geç benimseyenlere göre daha aktif olarak yenilikler hakkında enformasyon araştırır (Usluel & Aşkar, 2006).

Bu teorik altyapı teknolojinin uyum sürecini anlamamızda faydalıdır, ancak bazı teknolojilerinin tahmin edildiği gibi adapte edilirken bazılarının adapte edilememesi durumunu açıklamamaktadır. Yeni gelişmeler ve teknolojilerin adaptasyonunda, erken uygulayıcıların istek ve heyecanı ile teknolojilerin diğer kimseler tarafından uygulanması arasında bir ilişki kurmak yanlış olur. Dolayısı ile bu teori tek başına teknoloji uyumlaştırması veya kabulü için yapılan çalışmalarda, yetersiz

kalmış ve ancak davranışsal temelli ve daha önce bahsedilen teknoloji kabul modellerinin bir tamamlayıcısı durumunda incelenmiştir (Kirkup & Kirkwood, 2005).

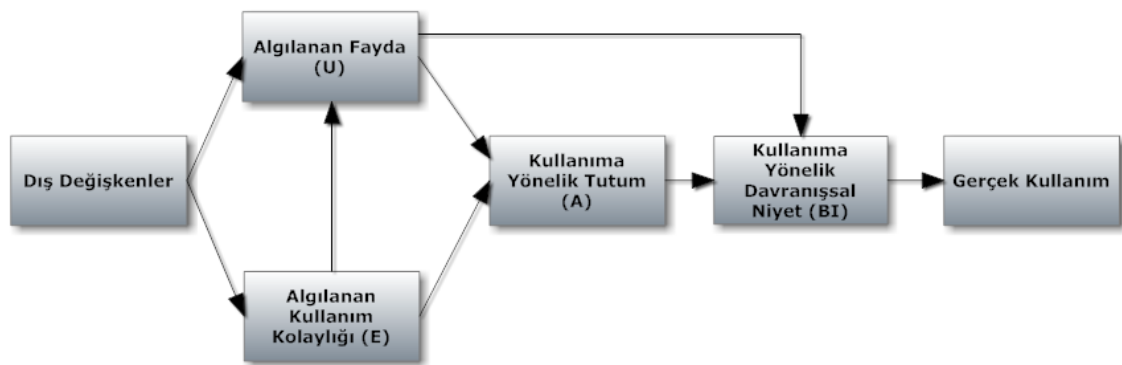
3.3.4. Teknoloji Kabul Modelleri

Teknoloji Kabul Modeller kuramı yıllar boyunca çalışanların işyerlerinde yeni teknolojiler ile tanıştıklarında sergileyecekleri tavırların ve davranışların tahmin edilmesi için de kullanılmıştır.(O. Aykac, Eryarsoy, Kasap, & Kervenoael, 2009, s. 5)

3.3.4.1. Teknoloji Kabul Modeli

Teknoloji Kabul Modeli (*Technology Acceptance Model - TAM*) (Şekil 7), Davis (F. Davis, 1989) tarafında bireysel teknoloji kabul etme ve kullanma davranışını açıklamak ve tahmin etmek için geliştirilmiş bir teoridir. Bu model, teknoloji kabullenme modelleri arasında en yaygın olarak kullanılandır. Teknoloji Kabul Modeli, özellikle bireyin bilgi teknolojisini kullanma niyetini öngörmek amacıyla geliştirilmiştir.

Teknoloji Kabul Modeli, geniş örgütsel yapılar içerisinde bilgisayar teknolojilerinin ve kullanıcı kitlelerinin üç temel unsura dayanarak teknolojiyi kullanma istek ve niyetlerini ölçen bir teoridir(Yousafzai, Foxall, & Pallister, 2007, s. 252).

Şekil 7. Teknoloji Kabul Modeli

(F. D. Davis, Bagozzi, & Warshaw, 1989, s. 985)

Model, dışsal değişkenlerin kullanıcının bilgisayar kabullenmesi ve kullanımıyla olan nedensel bağını izah etmek üzere tasarlanmıştır. Teknoloji Kabul Modeli'nin hedefi, "temel değişkenler arasındaki teorik ilişkileri modellemek için, bu değişkelerin az bir kısmını alarak geniş çaplı bilgisayar teknolojileri ve kullanıcı kitlesi üzerinden kullanıcı davranışını açıklayabilmektir"

Teknoloji Kabul Modeli; yeni sistemin kullanım davranışı sonucuna ulaşabilmesi için tutumun geliştirilmesinde yenilik hakkındaki inançlar ya da algılamaların aracı olduklarını varsaymaktadır (L. D. Chen, Gillenson, & Sherrell, 2002, s. 705). Bu noktadan yola çıkan Davis ofis çalışanları üzerinde yaptığı araştırmada, çalışanların kendilerine sunulan yeni bir bilgi teknolojisini kullanmaya karşı olumlu tutumlarının, onun kullanımının zahmetsiz olduğu ve kullanımından dolayı çalışma performanslarının artacağı yönündeki inançlarına bağlı olduğu sonucuna varmıştır. Diğer bir ifadeyle, teknolojinin kullanışlı, faydalı olduğu (Algılanan Fayda- U) ve onu kullanmanın çok fazla çaba gerektirmeyeceği, yani kullanımının kolay (Algılanan Kullanım Kolaylığı - E) olduğu yönündeki iki kişisel inancın, kişilerin yeni bir teknolojiye karşı tutumlarını doğrudan belirlediğini ileri sürmüştür.

Dolayısıyla Teknoloji Kabul Modeli'ne göre, sistemin gerçek kullanımı her bir bireyin davranışsal niyeti tarafından belirlenmektedir ki bu davranışsal niyetler de bireylerin teknoloji kullanımına karşı geliştirdikleri tutum tarafından belirlenmektedir (L. D. Chen ve diğerleri, 2002).

Algılanan fayda, bireyin teknoloji kullanımının performansını geliştireceğine dair inancıdır. Niyet üzerinde doğrudan bir etkisinin olduğu varsayılan fayda aynı zamanda tutumu belirleyen kullanım kolaylığı ile de bağlantılıdır.

Algılanan kullanım kolaylığı bireyin teknoloji kullanımının emeksiz olacağına dair inancıdır (F. D. Davis ve diğerleri, 1989, s. 998). Algılanan kullanım kolaylığının ilk denemeler üzerinde büyük bir etkisinin olduğu dşnlmekte ve sonrasında tüketicinin teknolojiyi kullanmasını etkilemektedir.

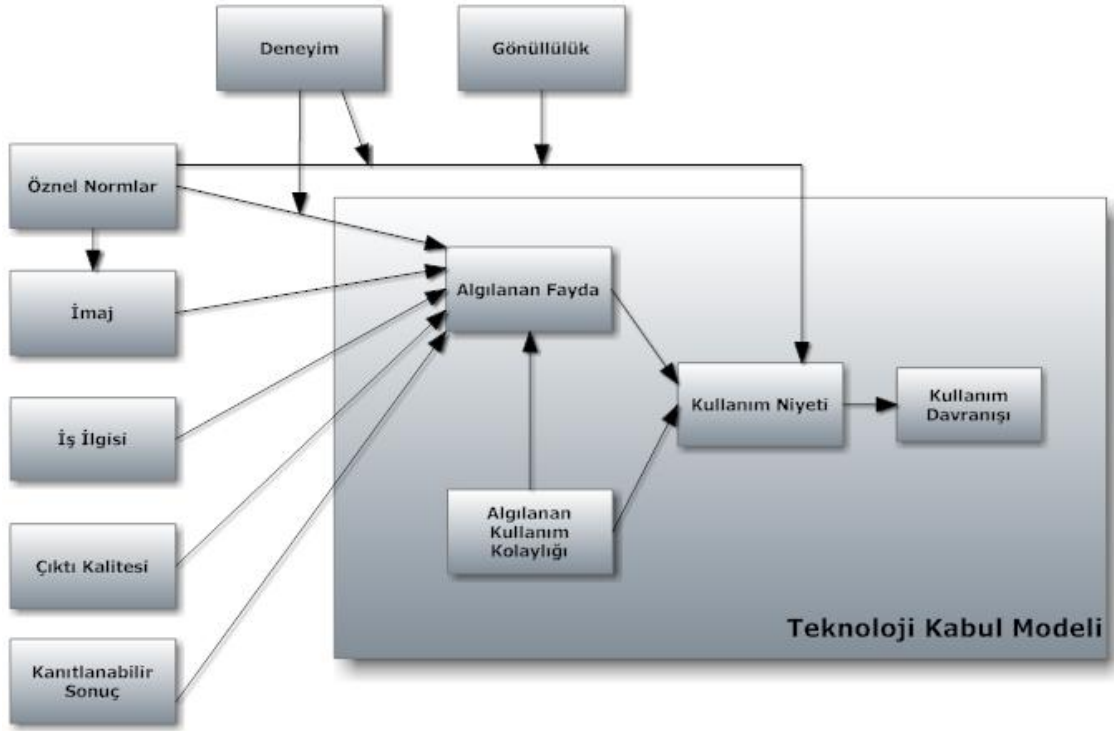
Yapılan araştırmalar, örgütler tarafından kullanımı zorunlu kılınan bilgi teknolojilerinin örgüt çalışanları tarafından kabullenilmesini veya kullanımı kişilerin

tercihine bağlı olan e-posta ve İnternet gibi bilişim teknolojisi araçlarının bireyler tarafından benimsenmesini açıklamada Teknoloji Kabul Modeli'nin geçerli olduğunu ortaya koymaktadır (İşler, 2008).

3.3.4.2. Teknoloji Kabul Modeli 2

Teknoloji Kabul Modeli araştırmacılar tarafından bazı açılardan sınırlı görüldüğünden Venkatesh ve Davis 2000 yılında Teknoloji Kabul Modeli 2'yi *Technology Acceptance Model 2 – TAM2*) geliştirmişlerdir (Şekil 8). Teknoloji Kabul Modeli 2'de orijinal model sosyal etki ve bilişsel süreçler açısından ele alınıp test edilmiştir. Sonuçta hem sosyal etkinin hem de bilişsel süreçlerin kullanıcı kabulünü etkilediği bulunmuştur (Venkatesh & Davis, 2000, s. 187). Model ayrıca gönüllü ve zorunlu kullanımda önemli farklılıkları ortaya koymuştur. Bu farkın kullanıcı niyetini değiştirdiği de bulunan sonuçlar arasındadır.

Bilgi sistemlerinin beşeri topluluklar tarafından benimsenmesini sağlayan şartların oluşturulması ve anlaşılması halen önemli bir araştırma konusudur. İşyerlerinde bilgi teknolojilerinin kullanıcılar tarafından kabul edilmesinin tahmini ve açıklanması konusunda 2000'li yıllara kadar önemli gelişmeler olmuştur. Özellikle Teknoloji Kabul Modelinin (TAM) doğruluğunu destekleyen teorik ve deneysel çalışmalar yapılmıştır(F. Davis, 1989; F. D. Davis ve diğerleri, 1989). TAM kullanıcı kullanım eğilimi varyansının önemli bir oranını açıklamaktadır (genellikle %40) ve Planlanan Davranış Teorisi ile Sebep Eylem Teorisi gibi diğer alternatif modellerle karşılaştırıldığında da başarılı olduğu görülmüştür.

Şekil 8. Teknoloji Kabul Modeli 2

(Venkatesh & Davis, 2000, s. 188)

2000’li yıllara geldiğinde TAM kullanıcı kabulünü tahminde tamamen oturmuş sağlam ve güçlü bir model haline gelmiştir.

Algılanan fayda kullanıcı eğilimlerinin temel faktörü olduğu için algılanan faydanın belirteçlerini anlamak ve sistemi kullanmadaki tecrübe arttıkça zaman içinde bu belirteçlerin etkilerinin nasıl değiştiğini anlamak önemlidir. TAM 2 modelindeki amaç TAM’ı algılanan fayda ve kullanıcı eğiliminin diğer yapı taşlarını içerecek şekilde genişletmek ve bu belirteçlerin etkilerinin zamanla tecrübe arttıkça nasıl değiştiğini anlamaktır.

TAM2 modeli, TAM modelini başlangıç noktası olarak alarak, onun üzerine sosyal etki süreçleri (öznel normlar, gönüllülük, ve imaj) ve bilişsel yardımcı süreçleri (iş ilgisi, çıktı kalitesi, kanıtlanabilir sonuç ve algılanan kullanım kolaylığı) ekler.

TAM2, yeni bir sistemin bireysel olarak kabul ya da reddedilmesini etkileyen birbiriyle ilişkili üç sosyal kuvvetin (nicel standart, gönüllülük ve imaj) etkilerini yansıtmaktadır.

Öznel Normlar; kişinin, istenilen davranışı gerçekleştirmesi yada gerçekleştirmemesi gerektiği konusunda kendisi için önemli olan insanların yargılarını algılama şekli olarak tanımlanabilir (Fishbein & Ajzen, 1975, s. 302). Öznel normun kullanıcı eğilimi üzerine direk etki etmesindeki mantık, insanların kendileri için uygun olduğunu düşünmeseler de kendileri için önemli olan pozisyonundaki insanların önemli görmeleri halinde istenilen davranışları gerçekleştirmelerinde yatmaktadır (Venkatesh & Davis, 2000, s. 187).

Gönüllülük; TAM 2 modelinde kabul edilecek davranışın zorunlu olmama şeklinde algılanma oranı diye tanımlanır (Venkatesh & Davis, 2000, s. 188).

İnsanlar çoğu zaman sosyal etkilere belirli bir grup içinde istedikleri imajı oluşturacak veya koruyacak şekilde karşılık verirler. TAM 2 öznel normların imajı olumlu yönde etkileyeceğini öne sürmektedir. Çünkü bir bireyin iş yerindeki sosyal grubu içindeki önemli insanların, o bireyin belirli bir davranışı gerçekleştirmesine inanmaları, o bireyin grup içersindeki konumunu güçlendirecektir. Öyleyse belirli bir sistemi kullanması doğrudan olmayan yollarla imajını kuvvetlendireceği için birey o sistemi kullanmasının iş performansını iyileştireceğini algılar. TAM 2 bu etkiyi öznel normların imaja, imajında algılanan faydaya etkisi ile yakalar.

TAM 2 de dört adet bilişsel yardımcı belirteç ortaya konmuştur: İş ilgisi, çıktı kalitesi, kanıtlanabilir sonuç ve algılanan kullanım kolaylığı. İnsanlar algılanan fayda yargılarını oluştururken kısmen bilişsel olarak bir sistemin ne yapabildiği ile kendilerinin yapacakları işte neye ihtiyacı olduğunu karşılaştırarak karar verirler. Bilişsel yardımcı belirteçler TAM 2 modelinde üç ana alan incelenerek oluşturulmuştur. Bunlar iş motivasyon teorisi (Vroom, 1964) , sosyal psikolojideki eylem teorisi (Fishbein & Ajzen, 1975) ve davranışsal karar teorisindeki (Beach & Mitchell, 1978) görev koşul bağımlı karar vermedir. Bu teorilerdeki paylaşılan ortak görüş, belirli

davranışları yapmadaki güdünün üst seviye hedef ve amaçlarla bu davranışlar arasında ilişki kuran bir zihinsel sunumdan kaynaklandığıdır.

Bu ilişkilendirme sürecinin anahtar bileşenlerinden bir tanesi, bireyin iş ilişkisi hakkındaki potansiyel yargısıdır. İş ilişkisi TAM2 de hedef sistemin bireyin işine uygulanabilirlik derecesi hakkında bireyin algılama düzeyi olarak tanımlanmıştır. Bir başka deyişle iş ilişkisi bireyin yapacağı işteki görevlerin sistem tarafından desteklenebilme kapasitesine bağlı bir fonksiyondur (Venkatesh & Davis, 2000, s. 191).

Çıktı Kalitesi; bir sistemin gerçekleştirebildiği görevlerle bu görevlerin bireylerin iş hedefleri ile örtüşme derecesine bağlı olarak, bu görevlerin sistem tarafından ne kadar iyi yapabildiği konusundaki bireysel algısıdır. Ampirik olarak, algılanan çıktı kalitesiyle algılanan fayda arasındaki ilişki daha önce gösterilmiştir (F. Davis, Bagozzi, & Warshaw, 1992).

Kullanıcılar etkin bir sistemi bir sistemi kullanmalarına rağmen sistemin iş performanslarına katkılarını göremiyorlarsa sistemi kabul etmeyebilirler. Bu sebeple TAM2 de yeniliği kullanmanın sonuçlarının kanıtlanabilirliği şeklinde tanımlanan **Kanıtlanabilir Sonuç**'un algılanan faydaya direk etkisi olduğu düşünülmüştür (Venkatesh & Davis, 2000, s. 192).

Diğer tüm etkenler aynı iken bir sistemi kullanmanın daha kolay olması durumunda bu istemi kullanmak iş performansına daha çok artıracığı için TAM2 de TAM da olduğu gibi algılanan kullanım kolaylığı, algılanan faydanın doğrudan bir belirteci olarak bırakılmıştır (Venkatesh & Davis, 2000, s. 192).

3.3.4.3. Teknoloji Kabul Modeli 3

Bilişi teknolojilerinin kabulünü ve kullanımını etkileyen belirteçleri açıklayabilme konusunda çok fazla gelişme yaşanmasına rağmen ticari sektördeki yayınlarda, kurumlarda yapılmaya çalışılan bilişim teknolojisi uygulamalarının başarılı olmasını engelleyen büyük bariyerlerin hala mevcut olduğunu gösteren yazılar görülmektedir (Overby, 2002) . Bilgi teknolojileri departmanları kurumsal süreçlerin gerçekleştirilmesinde ve yönetimsel karar alma mekanizmalarında daha karmaşık ve

merkezi bir konuma yerleşmeye başladıkça bu durum daha da kritik hale gelmektedir (Venkatesh & Bala, 2008, s. 274).

Kurumlarda gerçekleştirilmeye çalışılan bilgi teknolojilerinin uygulamalarının başarısızlıkla sonuçlanmasına ve sonuçta çok ciddi ticari kayıpların ortaya çıkmasına verilebilecek bir çok örnek mevcuttur. Bunlara Hewlett-Packard'da 2004 yılında gerçekleşen ve 160 milyon dolar ticari kayba sebep olan başarısızlık ve Nike firmasının 2000 yılında yaşadığı ve 100 milyon dolar ticari kayıp ve %20'lik hisse senedi değer kaybı ile sonuçlanan başarısızlığı örnek verilebilir (Koch, 2007). Bilgi teknolojilerinin düşük oranda kabullenme ve istenilen seviyenin altında kullanım oranı bilgi teknolojileri yatırımları ile firma performansı arasında ortaya çıkan bu üretkenlik paradoksuna sebep olan ana etkenler olarak tahmin edilebilir. Hem sektördeki hem de akademik çalışmalarda bu duruma çözüm olarak yöneticilerin bilgi teknolojileri kabulünü ve kullanımını en üst düzeye çıkaracak etkili düzenlemeleri uygulamaya koyması gerektiği belirtilmiştir (Miniard & Cohen, 1979). Bu sebeple, yeni bilgi teknolojileri uygulamalarının kabulünü ve kullanımını etkileyecek düzenlemelerin belirlenmesi, başarılı bilgi teknolojileri uygulama stratejileri konusunda yönetimsel karar alma mekanizmalarına yol göstermesi bakımından önem kazanmıştır (Jasperson, Carter, & Zmud, 2005).

Venkatesh (2006), bilgi teknolojileri kabulü üzerine yaptığı tarama çalışmasında gelişmekte olan yeni hizmet ve üretim alanlarındaki karar mekanizmaları için yapılacak yeni araştırmalarda bilgi teknolojileri uygulamalarının başarısını artırma potansiyeli ve önemli yönetimsel etkileri bakımından yönetimsel düzenlemelerin kritik araştırma konusu olduğunu vurgulamıştır. Daha yeni çalışmalarda da bireysel seviyede bilgi teknolojileri kabulü ile ilgili kabul düzeyini artıracak ve bilgi teknolojilerinin etkin kullanımını sağlayacak yeni direktifler ortaya koymaya çalışılmıştır (Benbasat & Barki, 2007); (Goodhue, 2007); (Venkatesh, Davis, & Morris, 2007).

Bireysel seviyede bilgi teknolojilerinin kabulü ile ilgili ortaya konulan TAM modeli en çok kabul gören ve kullanılan model olmuştur (F. D. Davis ve diğerleri, 1989);(Adams, Nelson, & Todd, 1992);(Venkatesh & Davis, 2000);(Venkatesh & Morris, 2000). TAM modeli ile ilgili ortaya konulan en ciddi eleştirilerden biri, bu

modelde uygulayıcıların yönlendirici rehberliği içermemesidir(Lee, Kozar, & Larsen, 2003). Bu eksiklik sektördeki yöneticilerle yapılan röportajlarda da belirtilmiştir(Lee ve diğerleri, 2003).Bu eksikliği tanımlama ve giderme adına bazı alan bağımlı çalışmalarla (Karahanna & Straub, 1999);(Koufaris, 2002);(Se-Joon & Kar Yan, 2006);(Rai & Patnayakuni, 1996);(Rai & Bajwa, 1997) birlikte daha genel çalışmalar (Venkatesh & Davis, 2000; Venkatesh & Morris, 2000) da yapılmıştır.

Venkatesh ve Davis'in yaptığı çalışma (2000) algılanan faydanın genel belirteçlerini belirlerken, Venkatesh'in yaptığı çalışma ise (2000) algılanan kullanım kolaylığının genel belirteçlerini ortaya koymaktadır. Bu iki model birbirinden bağımsız ortaya konulmuş olup algılanan fayda ile algılanan kullanım kolaylığı belirteçlerinin diğer taraf üzerine olası çapraz etkileri düşünülmemiştir. TAM etrafında geliştirilecek daha kapsamlı bir model için bu olası etkileri incelemek ve bu etkileri formüle etmek çok önemli bir adımdır. Daha sonrasında ise, algılanan faydanın ve algılanan kullanım kolaylığının belirteçleri üzerine bina edilmiş, bilgi teknolojileri kabulünün belirteçlerini etkileyecek düzenlemelerin yapılabilmesi için yöneticilerin etkin kararları almasına yardımcı olacak düzenlemelerin formüle edilmesi çok önemlidir (DeLone & McLean, 2003; Rai, Lang, & Welker, 2002; Sabherwal, Jeyaraj, & Chowa, 2006). TAM3 modelinde de bu eksiklikleri tamamlayacak şekilde algılanan fayda ve algılanan kullanım kolaylığı belirteçlerini içeren bütünleşik bir model ortaya konulmuştur.

TAM modeli yeni bilgi teknolojileri sistemlerinin bireysel kabullenme ve kullanımını tahmin için geliştirilmiş olup bir bilgi teknolojileri sistemi hakkında bireysel davranış eğilimini iki kabul üzerine bina etmiştir. Bunlar; bireyin bilgi teknolojileri sistemini kullanması durumunda iş performansını olumlu yönde etkileyeceğine inanma düzeyi diye tanımlanan algılanan fayda, ve bireyin bilgi teknolojileri sistemini kullanması için ekstra bir efor harcaması gerekmediğine inanma düzeyi diye tanımlanan algılanan kullanım kolaylığıdır.

(Venkatesh & Davis, 2000), insanın karar alma mekanizması üzerine bina edilen ve algılanan kullanım kolaylığının belirteçlerini ortaya koyan TAM2 modelini geliştirmiştir. Venkatesh bireylerin bilgisayarlar ve bilgisayar kullanımı hakkındaki genel inanışlarına bina edilen belli referans noktalarına bağlı olarak bir sistemin

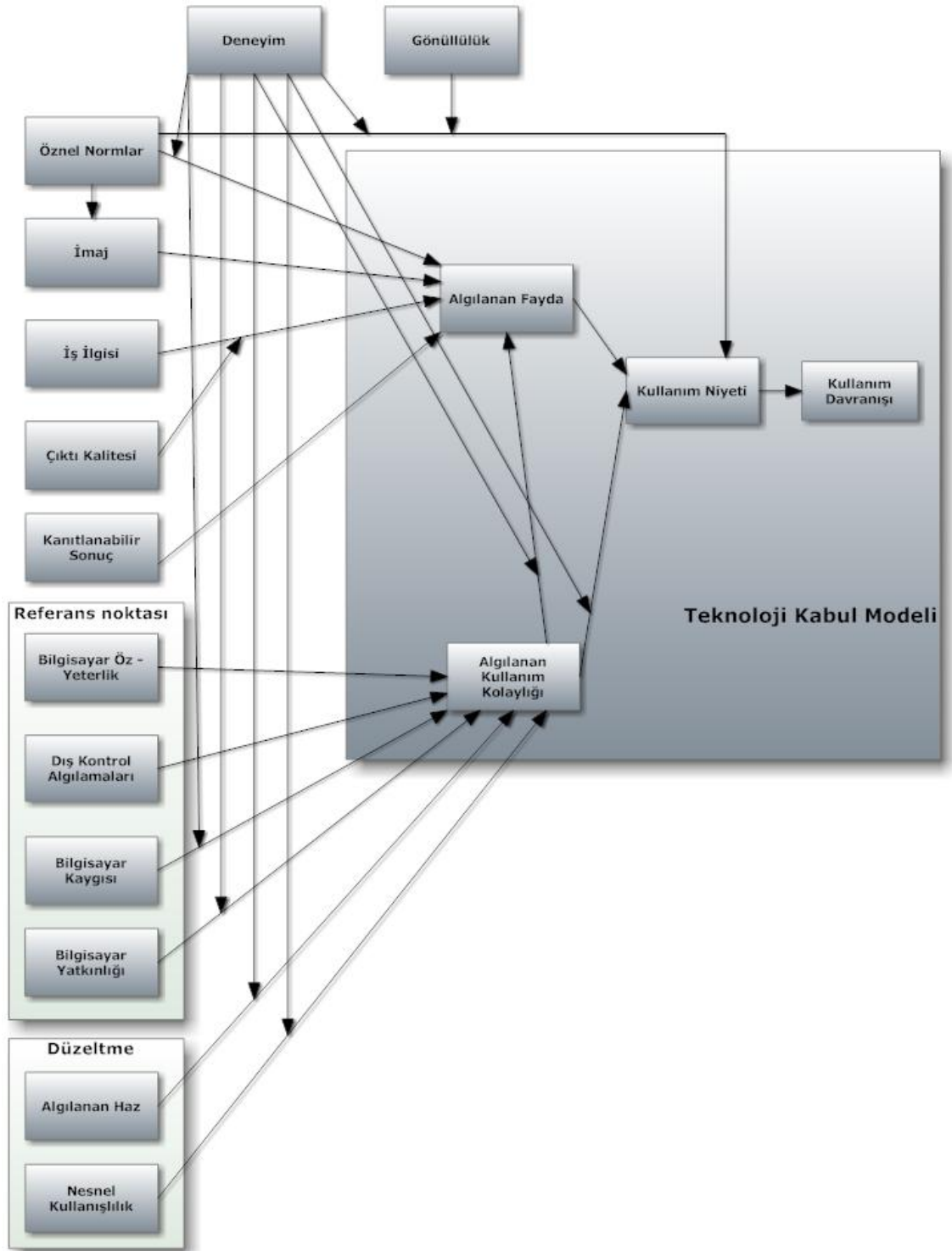
algılanan kullanım kolaylığı hakkında ön algılar oluşturduğunu ileri sürmüştür. Venkatesh tarafından önerilen bu referans noktaları bilgisayar öz-yeterliliği, bilgisayar kaygısı, bilgisayar yatkınlığı ve algılanan dış kontrol algılamaları (veya çalışma koşulları) dır. Bu referans noktalarından ilk üçü bilgisayarlar ve bilgisayar kullanımı ile ilgili genel inanışlar açısından bireysel farklılıkları ortaya koymaktadır. Bilgisayar öz yeterliliği kişinin bir sistemi kullanmadaki bireysel kabiliyetine dair kişisel kontrol inancını ifade etmektedir. Algılanan dış kontrol ise bir sistemin kullanımını devam ettirmek için gerekli kurumsal kaynak ve destek yapılarının bulunabilirliği ile ilgili kontrol inanışlarını ifade etmektedir. Bilgisayar yatkınlığı ise herhangi bir yeni sistemi kullanmakla ilgili içsel motivasyonu ortaya koymaktadır. Venkatesh referans noktalarının algılanan kullanım kolaylığı ile ilgili ilk yargıları oluşturacağını belirtirken, bireyler yeni sistemde tecrübe kazandıkça bu ilk yargılarını bu tecrübelerle göre değiştireceklerini öne sürmüştür. Bireylerin yapacağı bu tür değişikliklerle ilgili sisteme ait iki özellik ise algılanan haz ve nesnel kullanışlılıktır. Bu iki özellik, bireyler yeni sistemde tecrübe kazandıkça algılanan kullanım kolaylığının belirlenmesinde rol oynayacaktır. Venkatesh sistemde tecrübe kazanılsa bile bilgisayar yatkınlığı ve dış kontrol algılamalarının rollerinin yine önemli olacağını düşünmüştür. Buna rağmen bilgisayar yatkınlığı ve bilgisayar kaygısının etkileri zamanla tecrübe kazanıldıkça azalacaktır. Hata, Venkatesh zamanla sistemin bireysel kullanımı sonucu oluşan tecrübeyle düzeltmelerin algılanan kullanım kolaylığı üzerindeki etkilerinin daha güçlü olacağını ileri sürmektedir. Değişik çalışmalar yapılmasına rağmen Venkatesh'in tecrübe ile ilgili bu hipotezi henüz test edilmemiştir.

TAM3 modelinde TAM2 ile (Venkatesh & Davis, 2000) algılanan kullanım kolaylığının belirteçleri modeli (Venkatesh, 2000) birleştirilmesiyle oluşturulmuş bütünleşik bir Teknoloji Kabul Modeli'dir (**Şekil 9**). TAM3 bilgi teknolojilerinin bireysel kabulü ve kullanımına ait belirteçlerin oluşturduğu bütünsel ve esas bir ağıdır. TAM3 modelinde TAM2 ye üç teorik eklenti yapılmış ve algılanan kullanım kolaylığının belirteçleri modelide eklenmiştir. TAM3 de tecrübenin algılanan kullanım kolaylığı ile algılanan fayda arasındaki, bilgisayar kaygısı ile algılanan kullanım kolaylığı arasındaki, ve algılanan kullanım kolaylığı ile davranışsal eğilim arasındaki ilişkileri yönlendireceği ileri sürülmüştür.

TAM3 modeline göre sistem üzerinde kazanılan bireysel tecrübe arttıkça kullanıcı sistemin kullanmanın ne kadar kolay ve zor olduğu hakkında daha çok bilgiye sahip olacaktır. Algılanan kullanım kolaylığı davranışsal eğilimin oluşturulmasında ilerleyen zamanlarda o kadar önemli olmasa da kullanıcılar fayda ile ilgili algılarını oluştururken hala algılanan kullanım kolaylığını hesaba katacaklardır. Tecrübe arttıkça algılanan kullanım kolaylığının algılanan faydaya etkisi, kullanıcılar kazandıkları tecrübe ve bilgi sayesinde algılanan faydaya erişme ihtimallerini daha iyi değerlendirebilecekleri için, artacaktır

Tecrübe arttıkça bireyler bir sistemi kullanmak için gerekli olan efor hakkında daha kesin algılara sahip oldukları için bilgisayar kaygılarının algılanan kullanım kolaylığına etkisi kazanılan tecrübeyle azalacaktır.

TAM3 modeline göre bireyler sistem üzerinde tecrübe kazandıkça algılanan kullanım kolaylığının davranışsal eğilim üzerine etkisi azalacaktır. Algılanan kullanım kolaylığı bir sistem kullanılırken kullanıcılar için ilk başta bir engeldir. Bireyler zamanla sisteme alıştıkça ve kişisel tecrübe kazandıkça algılanan kullanım kolaylığının etkisi bireyle sistem hakkında direk bilgi sahibi olduğu için arka planda kalacak ve davranışsal eğilimler üzerinde çok daha az etkili olacaktır.

Şekil 9. Teknoloji Kabul Modeli 3
(Venkatesh & Bala, 2008, s. 280)

4. ARAŞTIRMA

Çalışmanın kuramsal çerçevesi ile dönüşüm sürecinde Bilişim Toplunun üyesi olan Türkiye’deki üniversite çalışanlarının bilişim teknolojilerini kullanım ve etik tutumları arasında ilişki kurmak amacıyla ampirik çalışmayla araştırılmıştır. Bu bölümde, araştırmanın kapsamı, araştırmanın amacı, araştırmanın yöntemi hakkında bilgiler verilerek, araştırmadan elde edilen bulgular ve bulguların sonuçları değerlendirilmektedir.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bilişim toplumu, hammaddesi bilgi olan bir toplum biçimidir. Bilginin, üretilmesi, çoğaltılması, depolanması, aktarılması gibi süreçler de en etkin ve verimli bir biçimde bilişim teknolojileri vasıtasıyla yapılabilmektedir.

Bilgi, günümüz ekonomisinde toplumların rekabet güçlerini ve gelişmişlik düzeylerini belirleyen en önemli unsur haline gelmiştir. Bilgi ekonomisine geçişte eğitimden sağlığa kadar her alanda bilişim teknolojileri kullanılarak insan kaynaklarının geliştirilmesi ve yaşam boyu eğitim öncelikli önem taşımaktadır.

Eğitim, bir ülkenin ekonomik, politik ve sosyal gelişiminde temeli oluşturan yapı taşlarından biridir (Ç. Şahin & Ersoy, 2010, s. 176). Bireyleri ve toplumları biçimlendirme, yönlendirme, değiştirme ve geliştirmede en etkili süreçlerin başında gelmektedir (İspir, Furkan, & Çitil, 2007, s. 65). Eğitim ve teknoloji, bireylerin yaşamlarını, ulusların arasındaki siyasal-ekonomik-kültürel ilişkileri ve toplumların sosyal refah düzeylerini belirlemede en önemli faktörler arasında yer almaktadır (İspir ve diğerleri, 2007, s. 64). Özellikle teknolojide yaşanan değişim ve gelişmeler eğitimi, eğitime bağlı olarak da toplumu etkilemektedir.

Bilgi çağının en etkin unsurlarından biri olan teknolojinin kullanılması birey, toplum ve meslek üyesini, olaylar ve olgular karşısında daha güçlü hale getirmek ve yaşamı kolaylaştırmakla birlikte bireye, topluma ve meslek üyesine yeni sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumlulukların bilincinde olan, teknolojiyi üretip kullanabilen,

teknolojiyle bütünleşen birey, toplum ve meslek üyesinin her zaman daha önde ve daha güçlü olacağı yadsınamaz bir gerçektir (Kısa & Kaya, 2006, s. 77).

Bu çalışmada Türkiye’deki üniversite çalışanlarının teknoloji kabulünü ve karar mekanizmalarını açıklamada Teknolojinin Kabul Modeli temel alınmıştır. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’deki üniversitelerde çalışanların bilişim teknolojilerini kullanımında algılanan kullanışlılığın, algılanan kullanım kolaylığının, niyetin ve tutumun var olan durumu ve bu durumun bireyin var olan etik davranışlarını ile bireysel etik değerleri arasındaki ilişkinin incelenerek var olan durumu ortaya konmasıdır.

Bu temel amaç çerçevesinde araştırmanın alt amaçları şu şekilde sıralanabilir.

- Bireylerin bilgiye ve bilgi teknolojilerine neden gereksinim duyduklarını ve bakış açılarını kavramsal olarak açıklamak,
- Bireylerin bilgi teknolojilerini kullanımını ve genel ahlaki değerlerini demografik bilgilerle analiz etmek,
- Literatür taraması ile ulaşılabilecek ikincil nitelikli veriler ve uygulamalı araştırmadan elde edilecek bulguların ışığında, bilgi ve teknoloji kaynaklarının kullanımıyla bireyin etik değerlerin değişimi açısından üniversite çalışanlarının hangi düzeyde olduklarını tespit etmek,
- Ampirik araştırma ile ulaşılabilecek verileri yararlı ve aydınlatıcı bulgulara dönüştürmek,

Bu alt amaçlar çerçevesinde çalışmanın **varsayımları** şu şekilde belirtilebilir

1. Üniversite çalışanlarının, bilişim teknolojilerinden faydalanma amacı demografik bulgulara göre farklılık gösterir.
2. Üniversite çalışanlarının, bilişim teknolojilerini kullanımda endişe ve mahremiyet algısı demografik bulgulara göre farklılık gösterir.
3. Üniversite çalışanlarının dönüşüm sürecinde etik değerlere ilişkin algılarında değişim olmuştur.
4. Üniversite çalışanlarının bilişim teknolojilerine ilişkin olumsuz inanışları demografik bulgulara göre farklılık gösterir.

5. Üniversite çalışanlarının e-hizmetlerden faydalanma düzeyi demografik değerlere göre farklılık göstermektedir.
6. Üniversite çalışanlarının genel ahlaki değerleri demografik bulgulara göre farklılık gösterir.
7. Üniversite çalışanlarının bilişim teknolojilerini kullanımına yönelik yaklaşımı demografik bulgulara göre farklılık gösterir.

4.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın genel evreni Türkiye'deki tüm devlet ve vakıf üniversiteleri oluşturmaktadır. Çalışma evrenini ise ankete cevap veren devlet ve vakıf üniversiteleri akademik ve idari çalışanları oluşturmaktadır.

4.3. Veri Toplama Araçlarının Hazırlanması

Anket geliştirme sürecinde alanda yapılmış çalışmalar incelenmiş ve konu ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak (Namlu & Odabasi, 2007, s. 212), (Beycioglu, 2009, s. 203), (Muncy & Vitell, 1992), (Forman, 2009) ve (Jen-hung, Yu-Ru, & Shu-Ting, 2007) çalışmalarından faydalanılarak araştırmacı tarafından geliştirilen anket formu kullanılmıştır. İncelemeler doğrultusunda ölçme aracının taslağı hazırlanmış ve hazırlanan taslak 2010 Akademik Bilişim kongresinde 164 soru ile 100 kişiye uygulanmıştır. Uygulamadan alınan veriler üzerinde yapılan analizler sonucunda ölçme aracının soru sayısı 104 olarak belirlenmiştir. Katılımcılara 16 soru ile demografik bilgiler sorulurken 6'lı likert kullanılarak 88 soru sorulmuştur.

Araştırmada amaçlanan hedefe ulaşmak için <http://anket.marmara.edu.tr> adresinden sadece katılımcıların ulaşılabilceği çevrimiçi anket formu hazırlanmıştır.

Araştırma için Türkiye'deki 94 kamu ve 45 vakıf üniversitesine Marmara Üniversitesi Rektörlüğü tarafından resmi yazı gönderilmiştir. Ayrıca ilgi üniversitelerin Bilgi İşlem birimleri ile temasa geçilerek kurum personeline toplu e-posta göndermeleri sağlanmıştır. Katılımcılar resmi yazıda ve e-postada belirtilen web üzerinden çevrim içi erişebilecekleri ankete katılmışlar, toplamda 87 devlet 30 vakıf olmak üzere 117

üniversiteden, 2564 devlet 318 vakıf üniversitesi olmak üzere 2882 anket verisi toplanmıştır.

Anketlere verilen cevapların açıklamalara uygun olarak verilip verilmediği tek tek kontrol edilip, cevapsız bırakılmış veya yanlış doldurulmuş anketler değerlendirme dışı bırakılmıştır.

4.4. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumu

Üniversite çalışanları tarafından doldurulan veri toplama aracındaki veriler çevrim içi anket siteminden alınarak SPSS (Statistical Packages for Social Sciences) paket programına aktarılmıştır. Programa aktarılan veriler uygun şekilde kodlanarak analize hazır hale getirilmiştir. Kodlamanın ardından program yardımıyla hem bağımsız değişkenler hem de bağımlı değişkenler ayrı ayrı faktör analizine tabi tutularak faktörler belirlenmiştir. Bulunan faktörler ve faktörlerin belirlenmesinde kullanılan sorular tutarlılık analizlerine tabi tutulmuş ve bu test sonucu çok ayırıştırıcı bir performans ortaya koyamayan sorular analizlerden çıkarılmıştır. Bulunan faktörler bazında bağımsız değişkenlerle bağımlı değişkenler arasında istatistikî analizler yapılmıştır. Verilerin çözümlemesinde betimsel istatistiklerden; frekans, yüzde, aritmetik ortalama, standart sapma ve ileri düzeydeki çözümlemeler için t testi, tek yönlü varyans analizleri uygulanmıştır. Benzer şekilde demografik bilgilerin tanımsal istatistik analizleri yapılmış ve kolay izlenebilmesi için aynı zamanda grafik olarak da sunulmuştur.

Ankette kullanılan altılı likert seçeneklere uygun olarak, her seçeneğin aritmetik ortalamasına göre yorum yapılmıştır.

Ankete katılan bireylerin faktörlere ilişkin görüşlerinin demografik bilgilere göre değişme durumlarının belirlenmesi amacıyla T Testi ve Tek Yönlü Varyans analizinden yararlanılmıştır. Gruplar arasında farklılığın olduğu durumlarda farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için Levene testi yapılarak varyans problemi olup olmadığı belirlenmiştir. Varyans probleminin olmadığı durumlarda ise ($p > .05$) Huck (2000) tarafından önerilen Scheffe metodu kullanılmıştır.

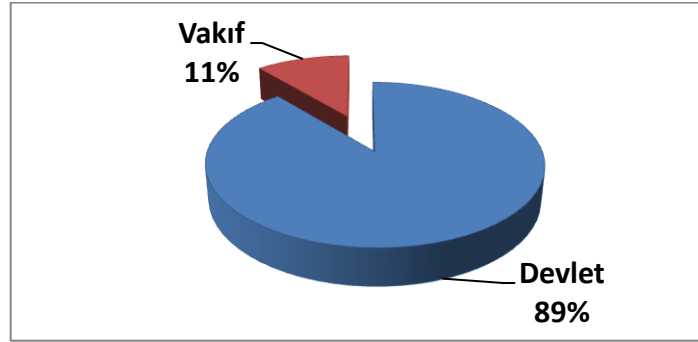
4.5. Deskriptif Bulgular

4.5.1. Demografik Bulgular

Araştırma kapsamında yapılan ampirik çalışmada üniversite çalışanlarının demografik bilgiler toplanmıştır. Yapılan frekans analizi sonucuna göre anket çalışmasına katılan çalışanların sonuçları aşağıda verilmiştir.

4.5.1.1. Türe Göre

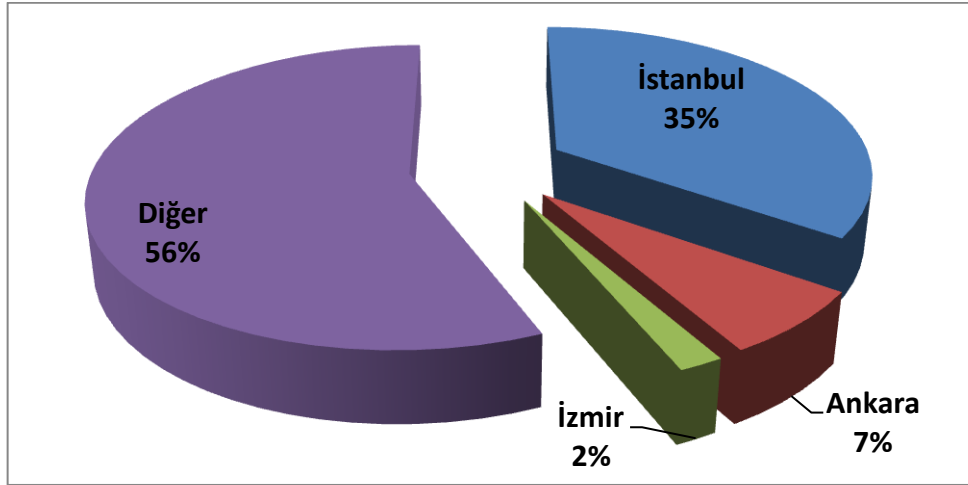
Ankete katılan 2882 katılımcının %89'u (2564) devlet, %11'i (318) vakıf üniversitelerinden katılmıştır (**Şekil 10**).

Şekil 10. Üniversite Türüne Göre Ankete Katılım Oranı.

4.5.1.2. Metropole Göre

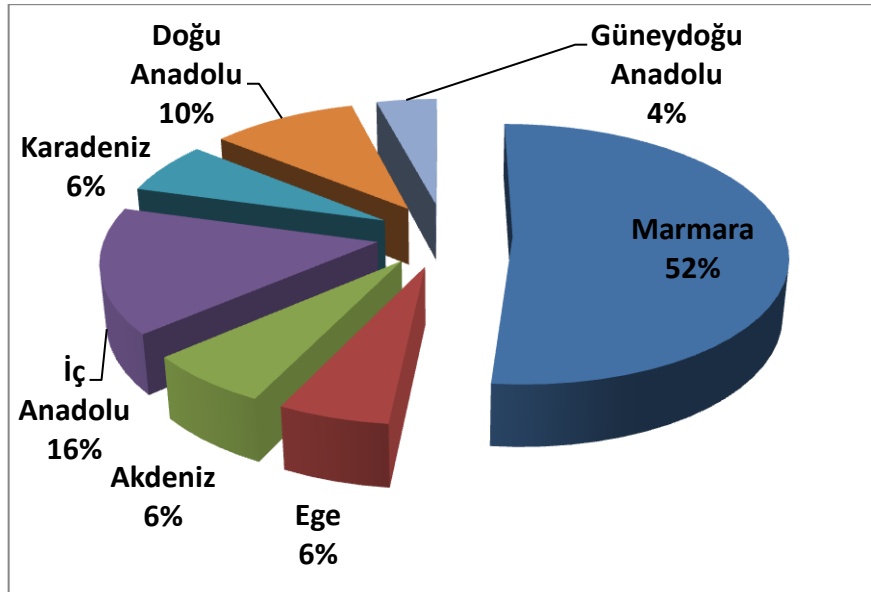
İç içe geçmiş büyük kentlerden ve banliyölerden oluşan, çevreye ve ülkeye göre kültür ve ekonomi yönünden en gelişmiş olan merkez şehir (Vikipedia) olan METROPOL ayırımına dayanarak 3 metropol ve diğer olarak dört gruba ayrılmıştır(Kalaycıoğlu & Toprak, 2004). Kalaycıoğlu ve Toprak'ın yaptıkları araştırmada kullandıkları bu ayırım temel alınarak hazırlanan dağılım sonucu %35'i (1000) İstanbul, %7'si (200) Ankara, %2'si (56) İzmir olup kalan %56'sı (1626) diğer illeri kapsamaktadır (**Şekil 11**).

Şekil 11. Metropole Göre Ankete Katılım Oranı

4.5.1.3. Bölgelere Göre

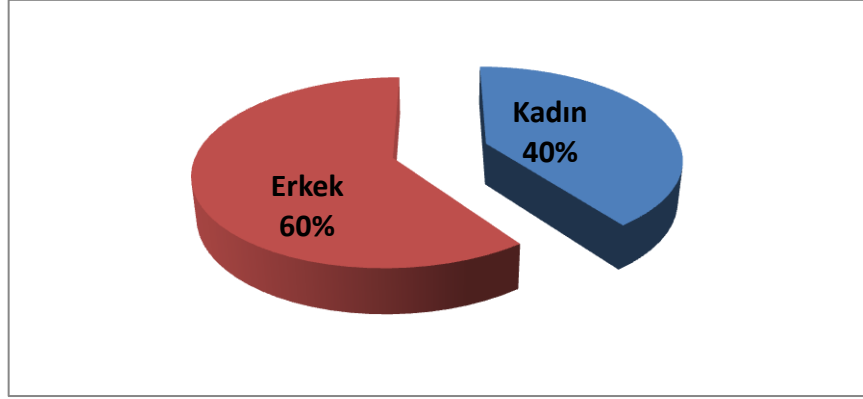
6 Haziran - 21 Haziran 1941 tarihleri arasında Ankara’da toplanan Birinci Coğrafya Kongresi tarafından belirlenen Türkiye’nin coğrafi bölgelerine göre ankete katılan katılımcıların; Marmara %52 (1488), Ege %6 (162), Akdeniz %6 (186), İç Anadolu %16 (449), Karadeniz %6 (188), Doğu Anadolu %10 (289), Güneydoğu Anadolu %4 (120) bölgesindendir (Şekil 12).

Şekil 12. Coğrafi Bölgelere Göre Ankete Katılım Oranı.

4.5.1.4. Cinsiyete Göre

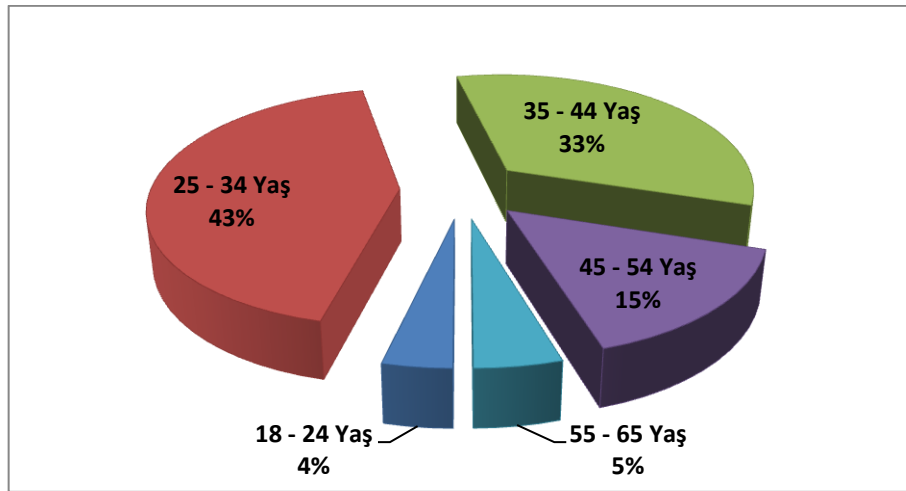
Kadın ve erkek davranışı arasındaki sosyal olarak inşa edilmiş farklılıkları gösteren ve bu yönüyle farklı bağlamlarda farklı kullanımlara sahip bir kavram olan cinsiyet ayrımına göre anket katılımcı sayısı; Erkek %60 (1151), Kadın %40 (1731) dır (Şekil 13).

Şekil 13. Cinsiyete Göre Ankete Katılım Oranı.

4.5.1.5. Yaş Grubuna Göre

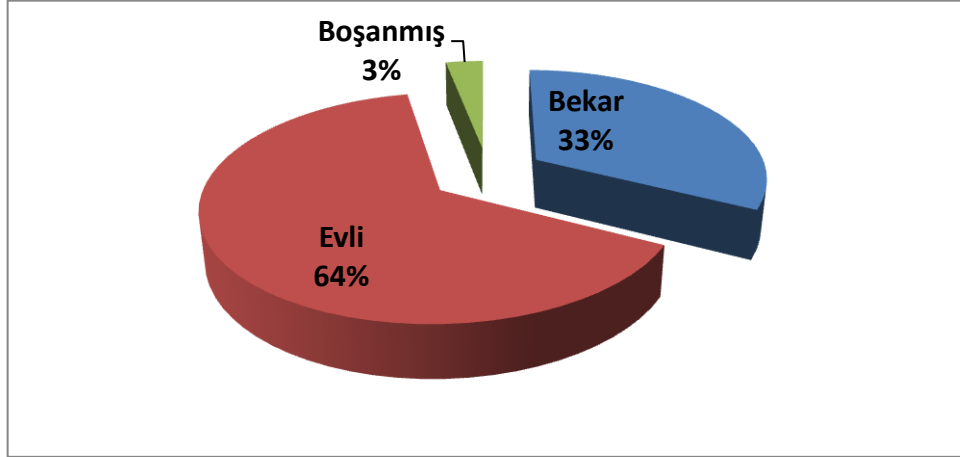
Anket çalışmasına katılan bireylerin yaş dağılımı 18 - 24 yaş %3,7 (108), 25 - 34 yaş %42,9 (1236), 35 - 44 yaş %33,3 (959), 45 - 54 yaş %15,4 (443), 55 - 65 yaş %4,7 (136) şeklindedir (Şekil 14).

Şekil 14. Yaş Grubuna Göre Ankete Katılım Oranı.

4.5.1.6. Medeni Duruma Göre

Resmî olarak tanınan bir birliktelik türü olan medeni duruma göre ankete katılan katılımcıların %64'ü (1858) Evli, %33'ü (936) Bekâr, %3'ü (88) Boşanmış'tır (Şekil 15).

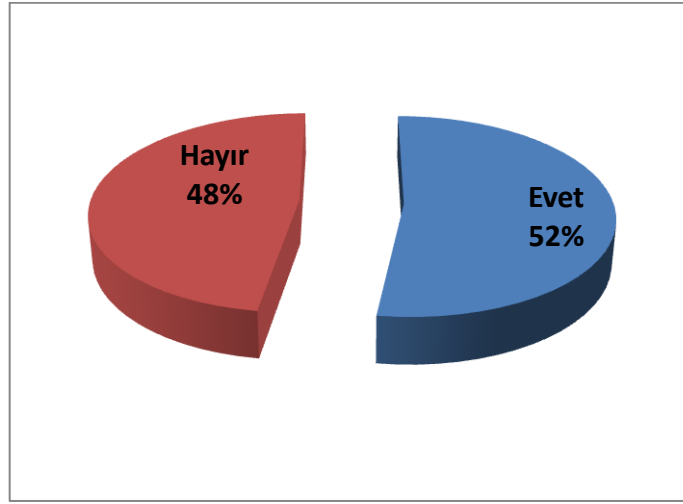

Şekil 15. Medeni Duruma Göre Ankete Katılım Oranı.

4.5.1.7. Çocuk Sahibi Olma Durumuna Göre

Hemen her anne-baba çocuklarını yetiştirirken, kendi çocukluk deneyimleri ile çocuklarınınkini karşılaştırır ve var olan değişimin nedenlerini anlamaya çalışır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de teknolojik ve ekonomik alandaki hızlı gelişim ve değişim toplumsal ve kültürel hayatımızı ciddi bir şekilde etkilemiştir. Teknolojinin, hayatımızın bu denli içinde olması nedeniyle çocukları da bu araçlardan izole etmek mümkün değildir.

Ankete katılan katılımcıların %52'si (1508) çocuk sahibi iken, %48 (1374) çocuk sahibi değildir (Şekil 16).

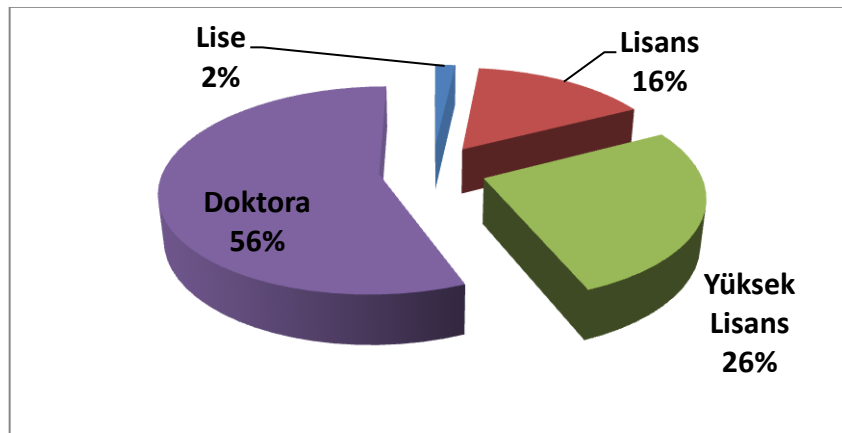

Şekil 16. Çocuk Sahibi Olma Durumuna Göre Ankete Katılım Oranı.

4.5.1.8. Eğitim Durumuna Göre

Günümüz dünyasında teknolojik açıdan ilerlemiş birçok ülke, artık gerçek gücün fiziksel güçte değil de eğitilmiş insan beyninde olduğunu farkına varmışlardır. Bu önemli gelişme sonucunda her ülke eğitimini teknolojinin gereklerini yerine getirecek şekilde yeniden yapılandırma sürecine girmişlerdir(Cetin, Cakiroglu, Bayılmış, & Ekiz, 2004, s. 144). Teknoloji alanında söz sahibi olabilmek için eğitilmiş insanlara ihtiyaç vardır(Cetin ve diğerleri, 2004, s. 147).

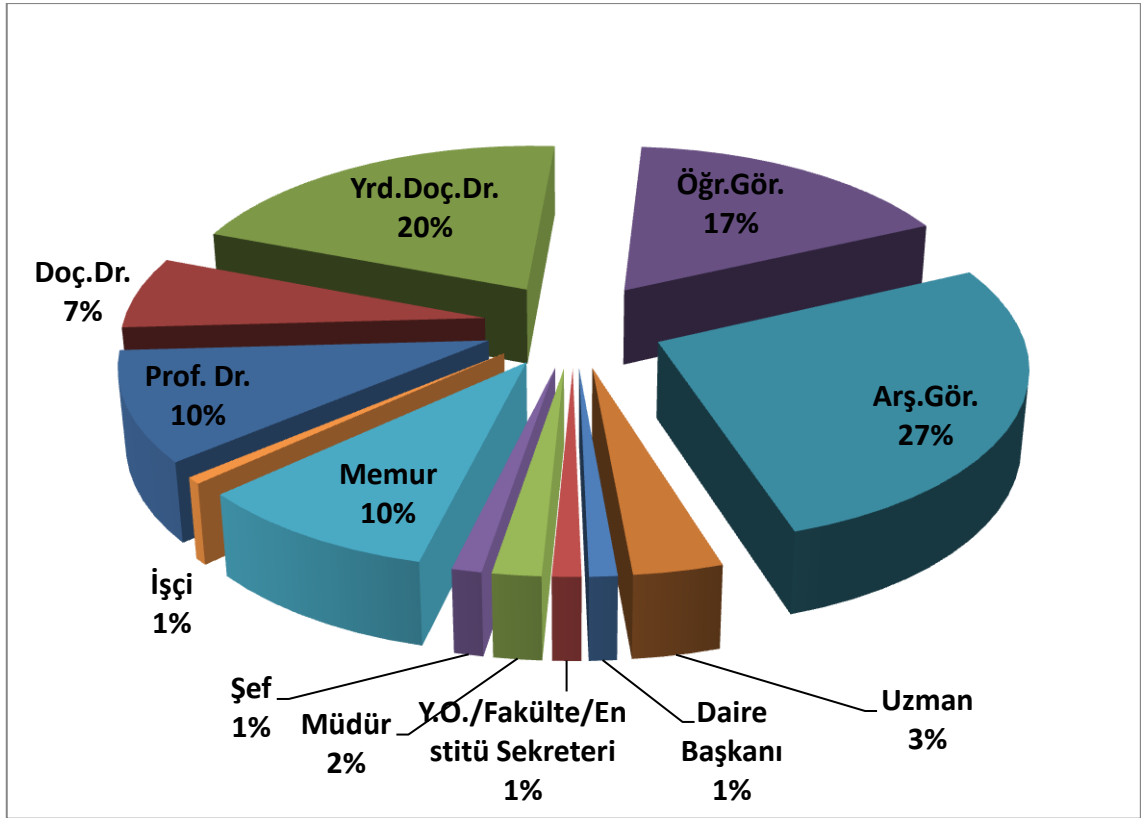
Ankete katılan katılımcılardan, %2'si (52) Lise, %16'sı (451) Lisans, %26'sı (762) Yüksek Lisans, %56'sı (1617) Doktora eğitimini almış bireylerdir (Şekil 17).

Şekil 17. Eğitim Durumuna Göre Ankete Katılım Oranı.

4.5.1.9. Görev Unvanına Göre

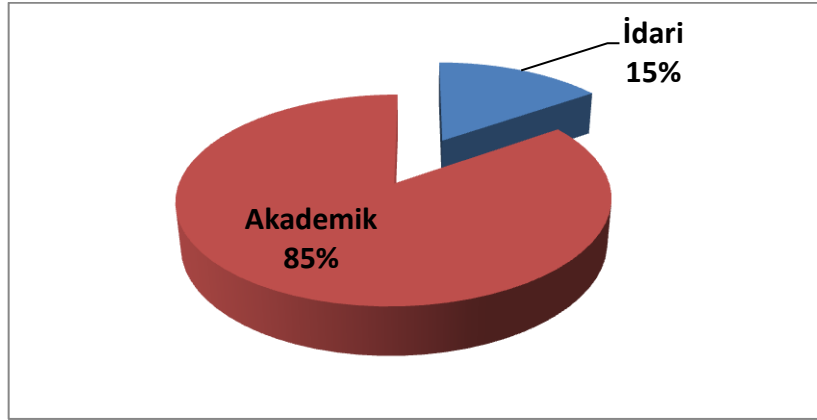
18.02.1982 tarih ve 17609 sayılı Resmi Gazete yayınlanan Üniversitelerde Akademik Teşkilât Yönetmeliğinde akademik olarak Profesör, Doçent, Yardımcı Doçent, Öğretim Görevlisi, Araştırma Görevlisi, Uzman şeklinde tanımlanmıştır. Daire Başkanı, Yüksekokul, Fakülte, Enstitü Sekreteri, Müdür, Şef, Memur, İşçi idari kadro olarak tanımlanmıştır (Şekil 18).

Şekil 18. Görev Unvanına Göre Ankete Katılım Oranı.

4.5.1.10. Akademik ve İdari Göreve Göre

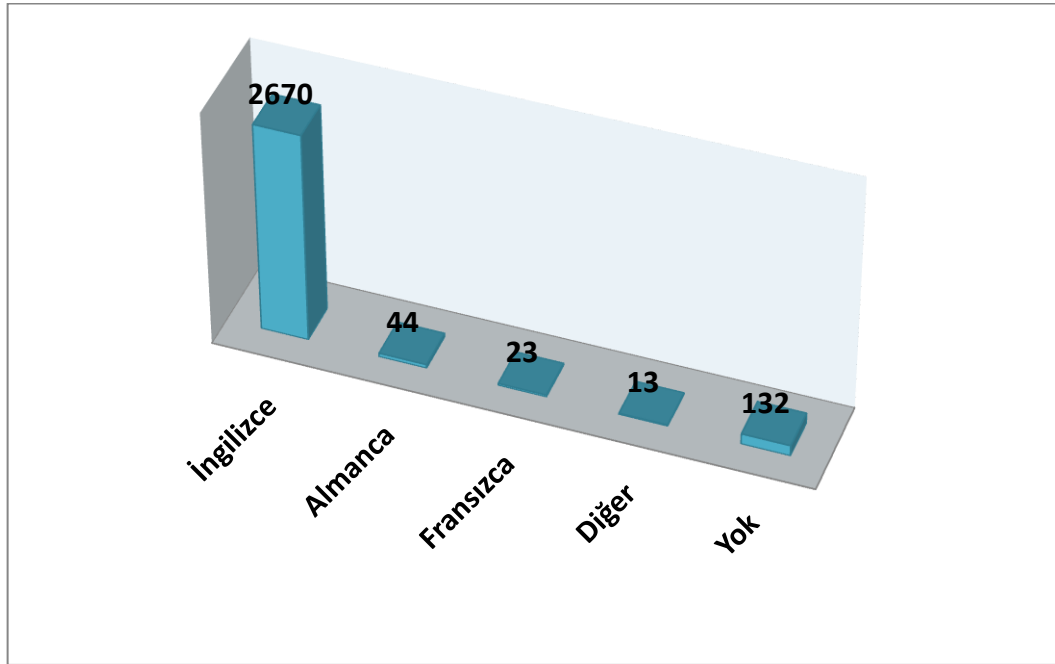
Bilimsel özerkliğe ve kamu tüzelkişiliğine sahip yüksek düzeyde eğitim - öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapan; fakülte, enstitü, yüksekokul ve benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan bir yükseköğretim kurumu (2547 sayılı kanun) olan üniversitelerin etkinliğine çeşitli görevleriyle katılan gerçek kişiler olan idari ve akademik personelin ankete katılım oranları %15 (441) idari, %85 (2441) akademik şeklindedir (Şekil 19).

Şekil 19. Akademik ve İdari Göreve Göre Ankete Katılım Oranı.

4.5.1.11. Yabancı Dil Bilgisine Göre

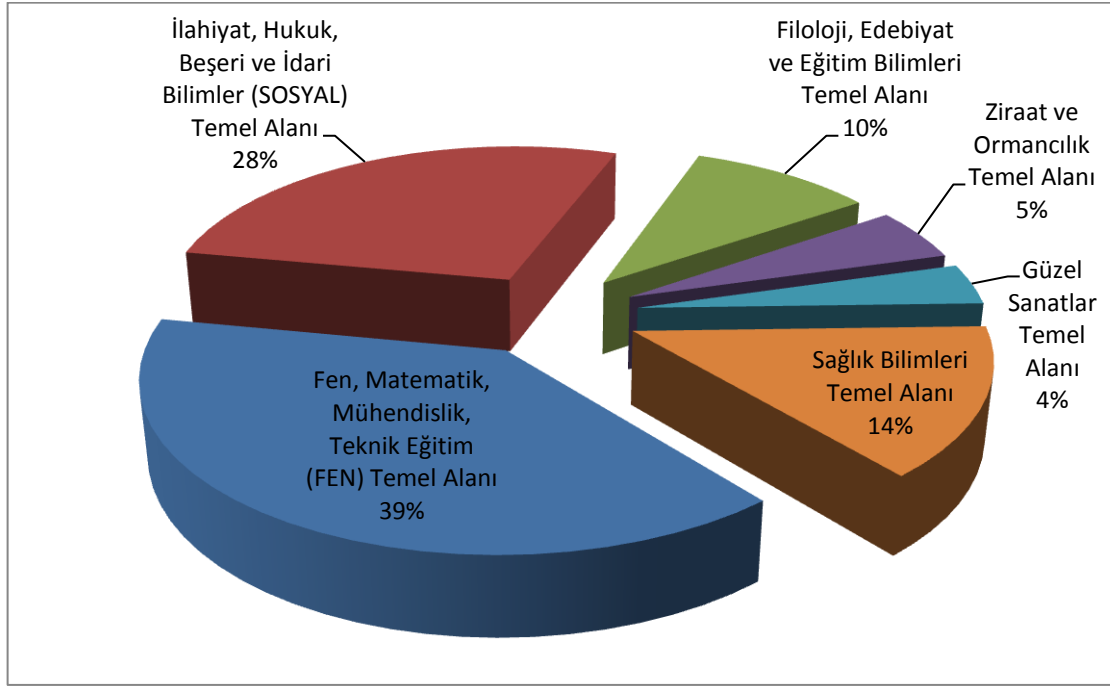
Ankete atkılan katılımcılardan 2670 kişi İngilizce yabancı dil bilgisine sahip olduğunu belirtmiştir diğer dağılımlar Şekil 20’de verilmiştir.

Şekil 20. Yabancı Dil Bilgisine Göre Katılım Oranı.

4.5.1.12. Temel Çalışma Alanına Göre

Ankete katılan akademik personelin Doçentlik Sınav Yönetmeliği'nde belirtildiği şekilde sınıflandırılmış temel alanlarına göre dağılım oranları **Şekil 21**'de verilmiştir.

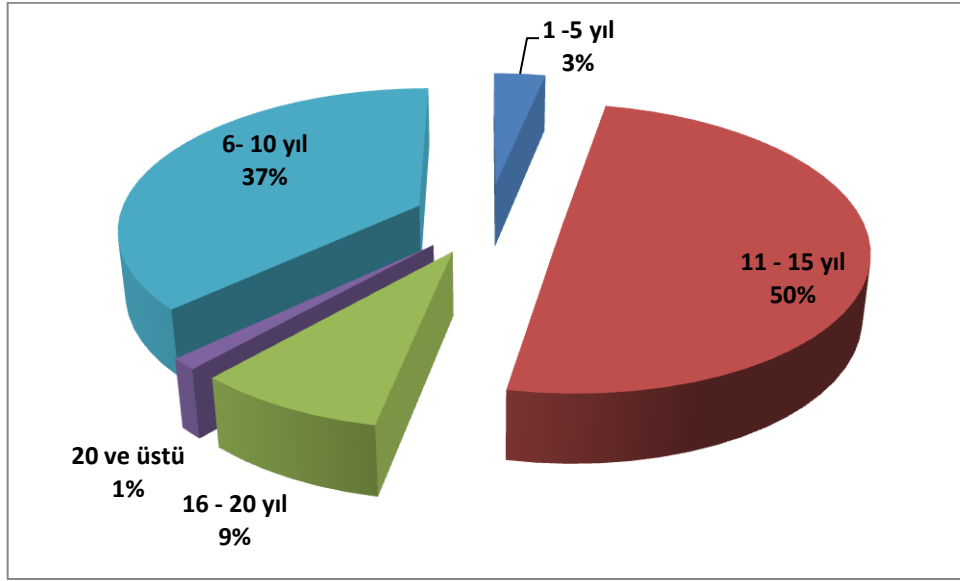

Şekil 21. Temel Çalışma Alanına Göre Ankete Katılım Oranı.

4.5.1.13. İnternet Kullanım Yılına Göre

Bilgi toplumlarında internet bilgiye ulaşma ve bilgiyi paylaşmada bir araç olarak önemli bir yere sahiptir. Günümüzde ticari, askeri, akademik ya da devlet kurumları, diğer kurumlarla işbirliği yapmak; bilgileri bir araya getirmek ve paylaşmak gibi nedenlerle internet kullanılmaktadır. Türkiye’de İnternetin gelişimi üniversite ortamında başlamıştır. Bu nedenle internet erişimi Türkiye ortalamasının -%30- (TUIK, 2009) üstündedir.

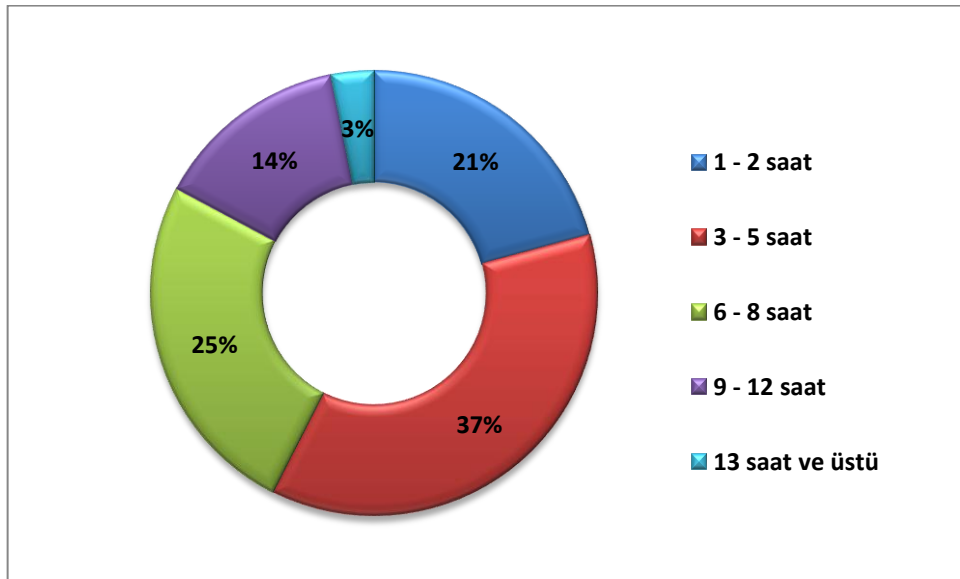
Ankete katılan katılımcıların İnternet kullanım yılına göre katılım oranları **Şekil 22**’de verilmiştir.

Şekil 22. İnternet Kullanım Yılına Göre Ankete Katılım Oranı.

4.5.1.14. Günlük İnternet Kullanım Saatine Göre

Ankete katılan bireylerin günlük internet kullanım oranları Şekil 23'te verilmiştir.

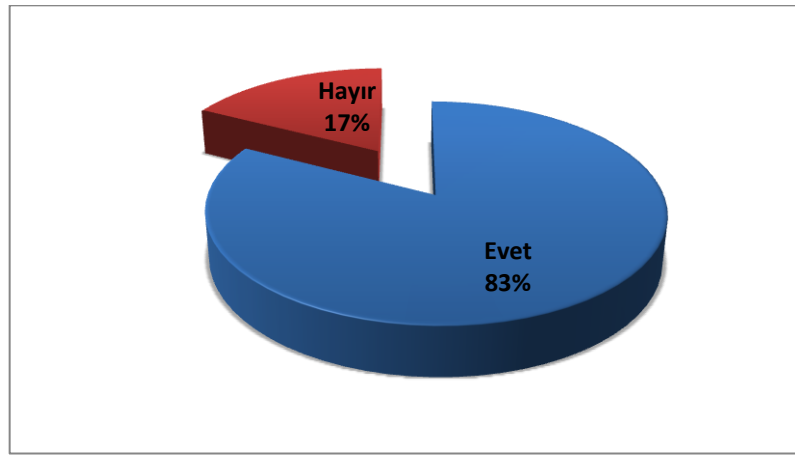

Şekil 23. Günlük İnternet Kullanım Saatine Göre Ankete Katılım Oranı.

4.5.1.15. İnternet Üzerinden Alışveriş Deneyimine Göre

TUIK'in 2009 Yılı Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması Sonuçları'nda Türkiye'deki İnternet kullanan bireylerin kişisel kullanım amacıyla İnternet üzerinden mal veya hizmet siparişi verme ya da satın alma oranı %11,8'dir (TUIK, 2009).

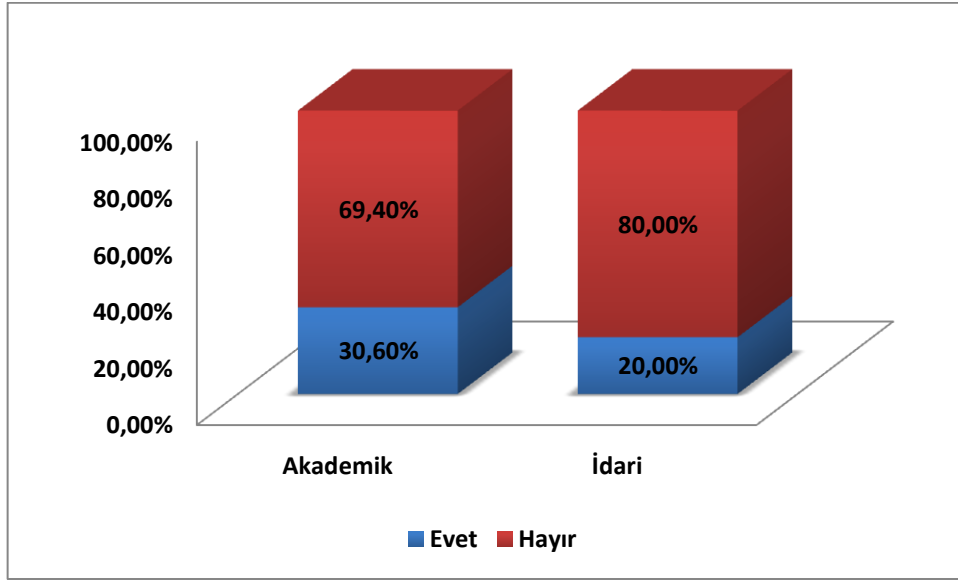
Ankete katılan bireylerin İnternet üzerinden alışveriş deneyimi oranı **Şekil 24**'te verilmiştir.

Şekil 24. Bireylerin İnternet Üzerinden Alışveriş Deneyim Oranı.

4.5.1.16. Web Sayfası Sahipliğine Göre

Bireylerin bilişim teknolojilerini kullanım düzeylerini belirleyebilmek için sorulan bilgilerden olan web sayfası sahipliği ankete katılanlar arasında akademik personel %30,36, idari personel ise %20 oranındadır (**Şekil 25**).

Şekil 25. Bireylerin Web Sayfası Sahiplik Oranı.

4.5.2. Demografik Bulgularının Değerlendirilmesi

Araştırmaya katılan Türkiye’deki 94 kamu ve 45 vakıf üniversitesinden toplamda 87 devlet, 30 vakıf olmak üzere 117 üniversiteden katılım sağlanmıştır. Devlet üniversitelerinden %89,69 katılım olurken vakıf üniversitelerinden %66,66 oranında katılım olmuştur. Devlet, vakıf üniversiteleri cinsiyet faktörüne göre dağılımı **Tablo 3** deki şekilde gerçekleşmiştir.

Tablo 3. Devlet ve Vakıf Üniversitelerinin Cinsiyet Faktörüne Göre Dağılımı.

	Kadın	Erkek	Toplam
Devlet	38,20%	61,80%	100,00%
Vakıf	54,10%	45,90%	100,00%
Toplam	39,90%	60,10%	100,00%

Ford ve Richardson’na (1994) göre, Cinsiyet faktörü, etik ile ilgili araştırmalarda en çok ele alınan demografik değişkenlerden biridir (Kutunis, Bayraktaroğlu, & Özdemir, 2005, s. 214). Tablodan da anlaşıldığı üzere erkek katılımcılar devlet üniversitelerinde yüksek iken vakıf üniversitelerinde kadın katılımcılar daha yüksektir.

Araştırmaya katılan katılımcıların %34,7 İstanbul, %6,9 Ankara, %1,9 İzmir iken diğer illerden katılım %56,4 olarak gerçekleşmiştir. Diğer illerin kendi içinde bölgelere dağılımı **Tablo 4** deki şekilde gerçekleşmiştir.

Tablo 4. Diğer İllerin Bölgelere Dağılım Oranı.

Bölge	Marmara	Ege	Akdeniz	İç Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu
Toplam Kişi	488	106	186	249	188	289	120
Toplam (%)	30,00%	6,50%	11,40%	15,30%	11,60%	17,80%	7,40%

Tabloya göre en yüksek katılım Marmara bölgesinden olurken en düşük Ege bölgesinden gerçekleşmiştir. İstanbul ilinden katılımın yüksek olmasının sebebi kendi üniversitem olması nedeniyle Marmara Üniversitesi'nden %14,6 oranında katılım olmasıdır.

Araştırmaya katılan katılımcıların medeni duruma göre devlet ve vakıf üniversitelerin dağılım oranı **Tablo 5**'teki şekilde gerçekleşmiştir.

Tablo 5. Devlet ve Vakıf Üniversitelerin Medeni Duruma Göre Dağılım Oranı.

		Bekar	Evli	Boşanmış	Toplam
Devlet	Kişi	811	1683	70	2564
	Toplam (%)	31,60%	65,60%	2,70%	100,00%
Vakıf	Kişi	125	175	18	318
	Toplam (%)	39,30%	55,00%	5,70%	100,00%
	Kişi	936	1858	88	2882
	Toplam (%)	32,50%	64,50%	3,10%	100,00%

Tabloya göre vakıf üniversitelerinde bekâr ve boşanmış katılımcı sayısı yüksek iken bu oran devlet üniversitelerinde daha düşüktür.

Araştırmaya katılan katılımcıların eğitim durumuna devlet ve vakıf üniversitelerin dağılım oranı **Tablo 6**'daki şekilde gerçekleşmiştir. Bu duruma göre devlet üniversitelerinde doktora eğitimi almış katılımcı sayısı vakıf üniversitelerine

oranla yüksek iken vakıf üniversitelerinde toplamda %89 oranla lisansüstü eğitim almış kişi sayısı devlet üniversitelerine oranla (%81) daha yüksektir.

Tablo 6. Devlet ve Vakıf Üniversitelerin Eğitim Duruma Göre Dağılım Oranı.

		Lise	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Devlet	Kişi	50	418	646	1450	2564
	Toplam (%)	2,00%	16,30%	25,20%	56,60%	100,00%
Vakıf	Kişi	2	33	116	167	318
	Toplam (%)	0,60%	10,40%	36,50%	52,50%	100,00%
	Kişi	52	451	762	1617	2882
	Toplam (%)	1,80%	15,60%	26,40%	56,10%	100,00%

Tabloya göre vakıf üniversitelerinde doktora eğitimi almış katılımcı sayısı yüksek iken bu oran devlet üniversitelerinde yüksek lisans eğitimi almış olan katılımcı sayısı daha yüksektir.

Araştırmaya katılan katılımcıların internet kullanım sürelerine göre akademik ve idari personel dağılım oranı **Tablo 7**'deki şekilde gerçekleşmiştir

Tablo 7. Akademik ve İdari Personelin İnternet Kullanım Süreleri.

		0-2 saat	3-5 saat	6-8 saat	9-12 saat	13 saat ve üstü	Toplam
İdari	Kişi	69	132	151	75	14	441
	Toplam (%)	15,60%	29,90%	34,20%	17,00%	3,20%	100,00%
Akademik	Kişi	529	926	579	330	77	2441
	Toplam (%)	21,70%	37,90%	23,70%	13,50%	3,20%	100,00%
	Kişi	598	1058	730	405	91	2882
	Toplam (%)	20,70%	36,70%	25,30%	14,10%	3,20%	100,00%

Tabloya göre idari personelin akademik personelden daha fazla süre internet kullanımı söz konusudur.

Araştırmaya katılım en çok genç kuşak denilen 25-34 arası kuşaktan gerçekleşmiştir (**Tablo 8**).

Tablo 8. Kadın Erkek Faktörüne Göre Yaş Dağılımı

		Ortalama Yaş					Toplam
		18 - 24 Yaş	25 - 34 Yaş	35 - 44 Yaş	45 - 54 Yaş	55 - 65 Yaş	
Cinsiyet	Kadın	54 (%4,7)	571 (%49,6)	347 (%30,1)	139 (%12,1)	40 (%3,5)	1151
	Erkek	54 (%3,1)	665 (%38,4)	612 (%35,4)	304 (%17,6)	96 (%5,5)	1731
Toplam		108	1236	959	443	136	2882

Araştırmaya katılan akademik personelin temel çalışma alanlarına göre dağılımı **Tablo 9**'da verilmiştir.

Tablo 9. Akademik Personelin Temel Çalışma Alanlarına Göre Dağılımı.

Temel Çalışma Alanı	Akademik Ünvan						Toplam	%
	Prof. Dr.	Doç. Dr.	Yrd. Doç. Dr.	Öğr. Gör.	Arş. Gör.	Uzman		
Fen,Matematik,Mühendislik,Teknik Eğitim (FEN) Temel Alanı	100	52	227	168	349	38	934	38,8%
İlahiyat,Hukuk,Beşeri ve İdari Bilimler (SOSYAL) Temel Alanı	62	58	142	145	231	22	660	27,4%
Filoloji, Edebiyat ve Eğitim Bilimleri Temel Alanı	15	8	76	75	60	5	239	9,9%
Ziraat ve Ormancılık Temel Alanı	20	19	37	12	35	3	126	5,2%
Güzel Sanatlar Temel Alanı	3	9	23	39	22	2	98	4,1%
Sağlık Bilimleri Temel Alanı	93	47	78	40	76	14	348	14,5%
Toplam	293	193	583	479	773	84	2405	100%
%	12,2%	8,0%	24,2%	19,9%	32,1%	3,5%	100%	

4.6. Analiz Bulguları

Sosyal bilimlerde kavramların birbirleriyle olan ilişkisi araştırılırken, kavramlar doğrudan ölçülemediğinden bu kavramları tanımlayan/gösteren davranış ve

tutumları ifadelere dönüştürülerek ölçekler geliştirilir(Sipahi, Yurtkoru, & Çinko, 2010, s. 73).

Faktör analizi, başlıca amacı aralarında ilişki bulunduğu düşünülen çok sayıdaki değişken arasındaki ilişkilerin anlaşılmasını ve yorumlanmasını kolaylaştırmak için daha az sayıdaki temel boyuta indirgemek veya özetlemek olan bir grup çok değişkenli analiz tekniğidir.

Sorulmuş olan soruların cevaplayıcılar tarafından kaç değişik boyutta algılandığını bulmak için faktör analizi uygulanır. Faktör analizinin bir başka kullanım nedeni de değişken sayısını azaltmaktır(Sipahi ve diğerleri, 2010, s. 73).

Ölçeklerin güvenilirliğini test etmek amacıyla Cronbach alfa (α) katsayısı hesaplanmıştır.

Cronbach α katsayısı, güvenilirliğin test edilmesinde en yaygın kullanılan yöntemdir. Alfa katsayısı ölçekte yer alan k sorunun varyansları toplamının genel varyansa oranlanması ile bulunan bir ağırlıklı standart değişim ortalamasıdır(Özdamar, 2002, s. 663). α değeri bir ölçekteki maddeler arası ortalama korelasyona bağlı olup, ölçeğin güvenilirliğini göstermektedir. Ölçekler belirli bir yapıyı ölçtükleri için ölçeği oluşturan maddelerin birbiriyle pozitif korelasyona sahip olduğunu varsayar(Özdamar, 2002).

Cronbach α katsayısının düşük değeri (0'a yakın olması) değişkenlerin güvenilir olmadığını göstermektedir. Cronbach alfa katsayısının değerlendirilmesinde uyulan değerlendirme ölçütü şöyledir(Özdamar, 2002, s. 673);

- $0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir.
- $0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir.
- $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir.
- $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilirdir.

Ölçek kullanılan soruların sırası geldikçe o sorudaki ölçeklerin güvenilirliklerinin değerlendirildiği Cronbach α katsayısı araştırmada belirtilecektir.

4.6.1. Faktör ve Güvenirlik Analizleri

Anketi oluşturan soru gruplarının alt boyutlarını ve güvenilirliklerini görebilmek için yapılan faktör ve güvenilirlik analizleri sonucunda araştırmanın bundan sonraki kısmında kullanılacak yeni değişkenler belirlenmiştir. Yeni değişkenlerin değerlerinin hesaplanmasında toplam değer hesaplama yöntemlerinden ortalama alma yöntemi kullanılmıştır.

4.6.1.1. Bilişim Teknolojilerinden Faydalanma Amacı

Ankete katılan katılımcıların bilişim teknolojilerinden faydalanma amacı ölçeğinin alt boyutlarını tespit etmek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunun test edilmesi için, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği testi ve Bartlett küresellik testi uygulanmış, KMO değeri 0,50'nin üzerinde olduğu ve Bartlett testi de 0,05 önem derecesinde anlamlı olduğundan veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur (KMO=0,848, χ^2 Bartlett test (78)= 8910,116, p=0,000).

Faktör yapılarını incelemek amacıyla varimax döndürme yöntemi (Varimax Rotated) temel bileşenler (Principal Component) analizi kullanılarak sorular analiz edilmiştir. Yapılan ilk faktör analizi hedef değişkenlerle ilgili olan ilk 14 soruya uygulanmıştır. İlk faktör analizinde bir soru hem 0,5 değerinden küçük bir değere sahip olduğu için hem de iki boyuta birden yakın olduğu için analizden çıkarılmıştır. Bu faktör analizi sonucunda 13 sorudan oluşan üç faktör elde edilmiştir. Toplam açıklanan varyans %50,602 olarak bulunmuştur. Faktörler sırasıyla; “Eğlence”, “Ticari” ve “Bilgi Edinme” olarak adlandırılmıştır (**Tablo 10**) Faktörlerin içsel tutarlılıklarının hesaplanmasında Cronbach α değerleri kullanılmıştır (bu değerler sırasıyla 0,738; 0,614; 0,653 dir)

Tablo 10. Faydalanma Amacı Faktör Analizi Sonuç Tablosu.

FAKTÖRÜN ADI	SORU İFADESİ	FAKTÖR AĞIRLIKLARI	FAKTÖRÜN AÇIKLAYICILIĞI (%)	GÜVENİLİRLİK
EĞLENCE	Sohbet odalarına, haber gruplarına veya online tartışma forumlarına mesaj gönderme, anlık ileti gönderme (Chat, Msn, Skype, başkaları ile gerçek zamanlı yazışma) Sosyal paylaşım ağları (Facebook vs)	0,720	20,162	0,738
	Oyun, müzik, film, görüntü indirme veya oynatma, radyo dinleme ya da TV izleme	0,718		
	İnternet üzerinden telefonla görüşme / İnternet üzerinden video görüşmesi (webcam ile)	0,601		
	Online haber, gazete ya da dergi okuma, haber indirme	0,577		
	Sağlıkla ilgili bilgi arama (yarananma, hastalık, beslenme, vb.)	0,553		
	Yazılım indirme	0,438		
TİCARİ	Mal veya hizmet alımı	0,743	16,381	0,614
	İnternet bankacılığı	0,661		
	Mal veya hizmet satışı	0,654		
EĞİTİM	Akademik araştırma	0,700	14,059	0,653
	Seyahat ve konaklama ile ilgili hizmetlerin kullanımı (otel rezervasyon, bilet satış, vb.)	0,633		
	Okul, üniversite, mesleki kurslar ile ilgili faaliyetler için bilgi arama Öğrenme amacıyla kullanım (Uzaktan Eğitim)	0,614		
	Mal ve hizmetler hakkında bilgi arama (satın almayı kapsamıyor)	0,532		
		Toplam	57,718	
		Kaiser-Meyer-Olkin Ölçek Geçerliliği		0,848
		Yaklaşık Chi-Kare		8910,116
		Serbestlik Derecesi (df)		78
		Bartlett Küresellik Testi		
		Anlamlılık (p)		0,000

4.6.1.2. Endişe ve Mahremiyet Algısı

Ankete katılan katılımcıların bilişim teknolojilerini kullanımda endişe ve mahremiyet algısı ölçeğinin alt boyutlarını tespit etmek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunun test edilmesi için, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği testi ve Bartlett küresellik testi uygulanmış, KMO değeri 0,50'nin üzerinde olduğu ve Bartlett testi de 0,05 önem derecesinde anlamlı olduğundan veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur (KMO=0,821, χ^2 Bartlett test (45)= 9309,226, p=0,000).

Faktör yapılarını incelemek amacıyla dönüştürülmüş (Varimax Rotated) temel bileşenler (Principal Component) analizi kullanılarak sorular analiz edilmiştir. Yapılan faktör analizi hedef değişkenlerle ilgili olan bu bölüme ait 11 soruya uygulanmıştır. İlk faktör analizinde bir soru hem 0,5 değerinden küçük bir değere sahip olduğu için hem de iki boyuta birden yakın olduğu için analizden çıkarılmıştır. Analiz tekrar yapılarak 10 sorudan oluşan üç faktör elde edilmiştir. Toplam açıklanan varyans % 64,647 olarak bulunmuştur. Faktörler sırasıyla; “Kullanıma İlişkin Endişe”, “Güvenlik Duyarlılığı” ve “Güvenlik Önlemi Alma Becerisi” olarak adlandırılmıştır (**Tablo 11**) Faktörlerin içsel tutarlılıklarının hesaplanmasında Cronbach α değerleri kullanılmıştır (bu değerler sırasıyla 0,834; 0,689; 0,582 dir)

Tablo 11. Endişe ve Mahremiyet Algısı Faktör Analizi Sonuç Tablosu.

FAKTÖRÜN ADI	SORU İFADESİ	FAKTÖR AĞIRLIKLARI	FAKTÖRÜN AÇIKLAYICILIĞI (%)	GÜVENİLİRLİK
KULLANIMA İLİŞKİN ENDİŞE	Bilgisayar virüslerinin ya da başkalarının benim adıma e-posta yollamasından endişeliyim	0,861	30,387	0,834
	Görünürde yasal gibi gözüken e-postaların aslında yasal olmamasından endişeliyim.	0,845		
	Başkasına yolladığım e-postanın başka bir yerde basılıp dağıtılmasından endişeliyim	0,817		
	Genel olarak İnternet’i kullanırken gizlilik endişesi taşıyım	0,672		
	İnternet’te insanların söyledikleri gibi olmadıklarından endişeliyim	0,565		
GÜVENLİK DUYARLILIĞI	Web sitesine kayıt olmaya karar verdiğimde lisans anlaşmasını sonuna kadar okurum	0,828	18,635	0,689
	Bilgilerimi kaydetmeden önce web sitesinin güvenlik sertifikasına bakarım	0,825		
	Sadece gizlilik anlaşması olan web sitelerine üye olurum	0,602		
GÜVENLİK ÖNLEMİ ALMA BECERİSİ	İletişim kurmak istemediğim kişilerin mesajlarını bloke ederim	0,840	15,624	0,582
	Açılır pencere (Pop-up) engelleyicisini kullanırım. Web çerezlerini (Cookie) silerim Bilgisayarımı casus yazılımlara (spyware/malware/trojan) karşı kontrol ederim İnternet web geçmişimi silerim	0,739		
		Toplam	64,647	
		Kaiser-Meyer-Olkin Ölçek Geçerliliği		0,821
		Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Chi-Kare	9309,227
			Serbestlik Derecesi (df)	45
			Anlamlılık (p)	0,000

4.6.1.3. Genel Bilişim Teknolojileri Harcamaları

Bir diğer boyut olarak genel bilişim teknolojileri harcamaları ölçeğinin alt boyutlarını tespit etmek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunun test edilmesi için, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği testi ve Bartlett küresellik testi uygulanmış, KMO değeri 0,50'nin üzerinde olduğu ve Bartlett testi de 0,05 önem derecesinde anlamlı olduğundan veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur (KMO=0,607, χ^2 Bartlett test (3)= 606.681, p=0,000).

Faktör yapılarını incelemek amacıyla dönüştürülmüş (Varimax Rotated) temel bileşenler (Principal Component) analizi kullanılarak sorular analiz edilmiştir. Toplam açıklanan varyans % 51,611 olarak bulunmuştur. Faktörün adı “Maddi Değer Yaklaşımı” olarak adlandırılmıştır (Tablo 12) Faktörlerin içsel tutarlılıklarının hesaplanmasında Cronbach α değerleri kullanılmıştır (bu değer 0,517 dir)

Tablo 12. Genel Bilişim Teknolojileri Harcamaları Analizi Sonuç Tablosu.

FAKTÖRÜN ADI	SORU İFADESİ	FAKTÖR AĞIRLIKLARI	FAKTÖRÜN AÇIKLAYICILIĞI (%)	GÜVENİLİRLİK
MADDİ DEĞER YAKLAŞIMI	Bilişim teknolojilerinin pahalı olduğunu düşünüyorum.	0,757	51,611	0,517
	Bilgisayar Yazılımlarını lisanslı kullanmak yerine lisanssız kullanmayı tercih ederim.	0,732		
	Lisanslı yazılımların ücretleri ucuz olsa lisanssız yazılım kullanmam.	0,663		
		Toplam	51,611	
		Kaiser-Meyer-Olkin Ölçek Geçerliliği		0,637
		Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Chi-Kare Serbestlik Derecesi (df)	606,681
			Anlamlılık (p)	3
				0,000

4.6.1.4. Dönüşüm Sürecinde Etik Değerlere İlişkin Algı

Dönüşüm sürecinde etik değerlere ilişkin algı ölçeğinin alt boyutlarını tespit etmek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunun test edilmiştir, Veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur (KMO=0,715, χ^2 Bartlett test (66)= 11295,669, p=0,000).

Faktör yapılarını incelemek amacıyla dönüştürülmüş (Varimax Rotated) temel bileşenler (Principal Component) analizi kullanılarak sorular analiz edilmiştir. Yapılan faktör analizi hedef değişkenlerle ilgili olan bu bölüme ait 12 soruya uygulanmıştır. Toplam açıklanan varyans % 67,324 olarak bulunmuştur. Bu faktör analizi sonucunda 12 sorudan oluşan 4 faktör elde edilmiştir. Faktörler sırasıyla; “Uygunsuz Kullanım”, “Kaygı”, “Telif Hakları”, “Özgür Kullanım” olarak adlandırılmıştır (**Tablo 13**) Faktörlerin içsel tutarlılıklarının hesaplanmasında Cronbach α değerleri kullanılmıştır (bu değerler sırasıyla 0,877; 0,757; 0,766; 0,517 dir)

Tablo 13. Dönüşüm Sürecinde Etik Değerlere İlişkin Algı Analizi Sonuç Tablosu

FAKTÖRÜN ADI	SORU İFADESİ	FAKTÖR AĞIRLIKLARI	FAKTÖRÜN AÇIKLAYICILIĞI (%)	GÜVENİLİRLİK
UYGUNSUZ KULLANIM	İzin almadan birisinin e-postalarını okumakta sakınca yoktur	0,934	20.848	0,877
	Çalıntı bir kredi kartı kullanarak İnternet üzerinden alışveriş yapmakta sakınca yoktur	0,905		
	Eğer bir zararı olmayacaksa birisinin bilgisayarına girmekte sakınca yoktur	0,814		
KAYGI	İnternet üzerindeki diğer kullanıcıların belirsizliği beni korkutur.	0,812	19.386	0,757
	İnternet kullanmanın riski yüksektir.	0,801		
	Web sitelerden yayınlanan uyuşturucu veya cinsellik içeren öğeler beni endişelendirmektedir.	0,785		
	İnternet'in yapısı sabotaja ve suiistimale açıktır.	0,636		
TELİF HAKLARI	Kopya bilgisayar programları oyunları kullanılabilir.	0,888	13.623	0,766
	İnternet'ten müzik film indirip dinlemekte sakınca yoktur.	0,886		
ÖZGÜR KULLANIM	Yasal sınırlamalar İnternet'in özgürlük potansiyelini tehdit etmektedir.	0,723	13.466	0,517
	İnternet üzerindeki verilerin hepsine erişim serbest olmalıdır.	0,680		
	Hackerlar tamamen kötü niyetli insanlar değildir.	0,637		
Toplam			67,324	
Kaiser-Meyer-Olkin Ölçek Geçerliliği				0,715
Bartlett Küresellik Testi			Yaklaşık Chi-Kare	11295,669
			Serbestlik Derecesi (df)	66
			Anlamlılık (p)	0,000

4.6.1.5. Bilişim Teknolojilerine İlişkin Tutum

Bilişim teknolojilerine ilişkin tutum ölçeğinin alt boyutlarını tespit etmek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunun test edilmiştir, Veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur ve tek faktör çıkmıştır (KMO=0,614, χ^2 Bartlett test (3)= 667,987, p=0,000).

Faktör yapılarını incelemek amacıyla dönüştürülmüş (Varimax Rotated) temel bileşenler (Principal Component) analizi kullanılarak sorular analiz edilmiştir. Toplam açıklanan varyans % 52,574 olarak bulunmuştur. Faktörün adı “Olumsuz İnaniş” olarak adlandırılmıştır (**Tablo 14**) Faktörlerin içsel tutarlılıklarının hesaplanmasında Cronbach α değerleri kullanılmıştır (bu değer 0,587’dir)

Tablo 14. Bilişim Teknolojilerine İlişkin Tutum Analizi Sonuç Tablosu.

FAKTÖRÜN ADI	SORU İFADESİ	FAKTÖR AĞIRLIKLARI	FAKTÖRÜN AÇIKLAYICILIĞI (%)	GÜVENİLİRLİK
OLUMSUZ İNANIŞ	Bilişim teknolojileri beni huzursuz ediyor ve aklımı karıştırıyor.	0,762	52,574	0,548
	İş hayatım boyunca Bilişim teknolojileriyle çalışmak benim için önemli olmayacak.	0,735		
	Bilişim teknolojileriyle çözülebilecek her şeyi başka yollarla da aynı derecede iyi çözebilirim.	0,676		
Toplam			52,574	
Kaiser-Meyer-Olkin Ölçek Geçerliliği				0,614
Yaklaşık Chi-Kare				667,987
Bartlett Küresellik Testi			Serbestlik Derecesi (df)	3
			Anlamlılık (p)	0,000

4.6.1.6. E-Hizmetlerden Faydalanma Düzeyi

E-Hizmetlerden faydalanma düzeyi ölçeğinin alt boyutlarını tespit etmek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunun test edilmiştir, Veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur ve iki faktör çıkmıştır (KMO=0,811, χ^2 Bartlett test (21)= 9693,570 , p=0,000).

Faktör yapılarını incelemek amacıyla dönüştürülmüş (Varimax Rotated) temel bileşenler (Principal Component) analizi kullanılarak sorular analiz edilmiştir. Toplam açıklanan varyans % 71,246 olarak bulunmuştur. Bulunan faktörlerin adı “e-devlet”, “e-ticaret” olarak adlandırılmıştır (Tablo 15) Faktörlerin içsel tutarlılıklarının hesaplanmasında Cronbach α değerleri kullanılmıştır (bu değerler sırasıyla;0,884; 0,747 dir)

Tablo 15. E-Hizmetlerden Faydalanma Düzeyi Analizi Sonuç Tablosu

FAKTÖRÜN ADI	SORU İFADESİ	FAKTÖR AĞIRLIKLARI	FAKTÖRÜN AÇIKLAYICILIĞI (%)	GÜVENİLİRLİK (%)
E-DEVLET	E-Devlet hizmetlerini kurumlar arası uyumlu olduğu için kullanıyorum.	0,892	41,940	0,884
	E-Devlet hizmetlerini güvenli olduğu için kullanıyorum.	0,875		
	E-Devlet hizmetlerinin hızlı olduğunu düşünüyorum.	0,829		
	E-Devlet hizmetlerini daha az maliyetli olduğu için kullanıyorum.	0,774		
E-TİCARET	E-bankacılık hizmetlerinin güvenli olduğu için kullanıyorum.	0,862	29,306	0,747
	E-Ticaret hizmetlerini güvenli olduğu için kullanıyorum.	0,829		
	E-fatura hizmetlerini faydalı olarak görüyorum	0,692		
Toplam			71,246	
Kaiser-Meyer-Olkin Ölçek Geçerliliği				0,811
Yaklaşık Chi-Kare Serbestlik Derecesi (df)				9693,570
Bartlett Küresellik Testi				21
Anlamlılık (p)				0,000

4.6.1.7. Genel Ahlaki Değerler

Ankete katılan katılımcıların genel ahlaki değerler ölçeğinin alt boyutlarını tespit etmek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunun test edilmesi için, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği testi ve Bartlett küresellik testi uygulanmış, KMO değeri 0,50'nin üzerinde olduğu ve Bartlett testi de 0,05 önem derecesinde anlamlı olduğundan veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur (KMO=0,815, χ^2 Bartlett test (136)= 13746,668, p=0,000).

Faktör yapılarını incelemek amacıyla dönüştürülmüş (Varimax Rotated) temel bileşenler (Principal Component) analizi kullanılarak sorular analiz edilmiştir. Yapılan ilk faktör analizi hedef değişkenlerle ilgili olan ilk 19 soruya uygulanmıştır. İlk faktör analizinde iki soru analizden çıkarılmıştır. Bu faktör analizi sonucunda 17 sorudan oluşan dört faktör elde edilmiştir. Toplam açıklanan varyans %54,293 olarak bulunmuştur. Faktörler sırasıyla; “Ahlaki Değer Beklentisi”, “Ahlaki Değer Görüşü”, “Olumsuz Ahlaki Yaklaşım”, “Ahlaki Kuralların Uygulanması” olarak adlandırılmıştır (**Tablo 16**) Faktörlerin içsel tutarlılıklarının hesaplanmasında Cronbach α değerleri kullanılmıştır (bu değerler sırasıyla 0,739; 0,775; 0,611; 0,638 dir)

Tablo 16. Genel Ahlaki Değerler Analizi Sonuç Tablosu

FAKTÖRÜN ADI	SORU İFADESİ	FAKTÖR AĞIRLIKLARI	FAKTÖRÜN AÇIKLAYICILIĞI (%)	GÜVENİLİRLİK
AHLAKİ DEĞER BEKLENTİSİ	Kimse başka birini kesinlikle fiziksel ve psikolojik olarak zarar vermemelidir.	0,868	17,234	0,739
	Kimse başka birinin şerefini ve refahını herhangi bir şekilde zedeleyecek hareketlerde bulunmamalıdır.	0,865		
	İnsanların bana güvenmesi benim için önemlidir.	0,622		
	Başkasının karşılaşılabileceği olası zararın varlığı, karşılığında kazanılacak şey ne olursa olsun yanlıştır.	0,535		
	İşyerimde güven ve doğruluk şarttır.	0,506		
AHLAKİ DEĞER GÖRÜŞÜ	Dünyaya iyi bir şekilde örnek olan insanlar, ahlaki olarak da düzgündürler.	0,735	15,228	0,775
	Birine yalan söylemenin hiçbir şekilde mazereti olamaz.	0,712		
	Her durumda dürüstlük en iyi yoldur.	0,680		
	İnsan sadece ahlâki olarak doğru olduğundan emin olduğu şeyleri yapmalıdır.	0,654		
	En mükemmel davranış, ahlaki davranıştır.	0,641		
OLUMSUZ AHLAKİ YAKLAŞIM	Sadece birkaç insan gerçek manada doğru söylediği için bazı durumlarda yalan söylemek kabul edilebilir bir şeydir.	0,734	11,148	0,611
	Bir şeyi herkes yapıyorsa yapılan şey yanlış olsa da kabul edilebilir bir şeydir.	0,685		
	Etik davranmayan ve kurallara uymayan insanların, etik davranan ve kurallara uyan insanlara göre başarılı olmaları daha muhtemeldir.	0,669		
	Suçlular ve diğer insanlar arasındaki fark, suçluların yakalanacak kadar aptal olmalarıdır.	0,569		
AHLAKİ KURALLARIN UYGULANMASI	Ahlaki davranışlar tamamen kişisel kurallardır ve bir insanın nasıl davranması gerektiğini gösterir ancak başkalarını yargılamak için kullanılamaz.	0,792	10,683	0,638
	Ahlâki bir durumun (düşüncenin) katı bir şekilde yasallaştırılması daha iyi insan ilişkileri ve uygulamaların önünü tıkamaktadır.	0,769		
	Neyin ahlâki olduğu toplumdan topluma ve duruma göre değişir.	0,635		
		Toplam	54,293	
		Kaiser-Meyer-Olkin Ölçek Geçerliliği		0,815
		Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Chi-Kare	13746,668
			Serbestlik Derecesi (df)	136
			Anlamlılık (p)	0,000

4.6.1.8. Bilişim Teknolojilerini Kullanıma Yönelik Yaklaşım

Bilişim teknolojilerini kullanıma yönelik yaklaşım ölçeğinin alt boyutlarını tespit etmek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunun test edilmiştir, Veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur ve iki faktör çıkmıştır (KMO=0,694, χ^2 Bartlett test (15)= 3412,390, , p=0,000).

Faktör yapılarını incelemek amacıyla dönüştürülmüş (Varimax Rotated) temel bileşenler (Principal Component) analizi kullanılarak sorular analiz edilmiştir. Toplam açıklanan varyans % 62,225 olarak bulunmuştur. Bulunan faktörlerin adı “e-devlet”, “e-ticaret” olarak adlandırılmıştır (Tablo 17) Faktörlerin içsel tutarlılıklarının hesaplanmasında Cronbach α değerleri kullanılmıştır (bu değerler sırasıyla;0,744; 0,544 dir)

Tablo 17. Yaklaşım Analizi Sonuç Tablosu

FAKTÖRÜN ADI	SORU İFADESİ	FAKTÖR AĞIRLIKLARI	FAKTÖRÜN AÇIKLAYICILIĞI (%)	GÜVENİLİRLİK (%)
OLUMSUZ DAVRANIŞ	Düşündüğümde daha uzun süre internete bağlı kalıyorum.	0,809	38,738	0,744
	İnterneti problemlerden kaçmak ya da bunalım, kaygı, sorumluluk veya çaresizliği bastırmak için kullanıyorum.	0,790		
	İnternete çok vakit ayırdığım için sosyal ilişkilerim, eğitimim, işim veya başka görevlerimi aksatıyorum.	0,741		
	İnternet de kendimi farklı göstermek hoşuma gider.	0,700		
YAPTIRIMLAR	Akademik dürüstlük politikalarına uymamanın yaptırımları olmalıdır.	0,825	23,487	0,544
	İnternet üzerinden işlenen bilişim suçları için özel bir mahkeme oluşturulmalıdır.	0,809		
Toplam			62,225	
Kaiser-Meyer-Olkin Ölçek Geçerliliği				0,6941
Yaklaşık Chi-Kare				3412,390
Serbestlik Derecesi (df)				15
Bartlett Küresellik Testi				Anlamlılık (p)
				0,000

4.6.1.9. Yasal Düzenlemelere İlişkin Algı

Yasal düzenlemelere ilişkin algı ölçeğinin alt boyutlarını tespit etmek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunun test edilmiştir, Veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur ve tek faktör çıkmıştır (KMO=0,830, χ^2 Bartlett test (10)= 8576,365, p=0,000).

Faktör yapılarını incelemek amacıyla dönüştürülmüş (Varimax Rotated) temel bileşenler (Principal Component) analizi kullanılarak sorular analiz edilmiştir. Toplam açıklanan varyans % 69,628 olarak bulunmuştur. Faktörün adı “Yasal Düzenlemeler” olarak adlandırılmıştır (**Tablo 18**) Faktörlerin içsel tutarlılıklarının hesaplanmasında Cronbach α değerleri kullanılmıştır (bu değer 0,887 dir)

Tablo 18. Yasal Düzenlemelere İlişkin Analizi Sonuç Tablosu

FAKTÖRÜN ADI	SORU İFADESİ	FAKTÖR AĞIRLIKLARI	FAKTÖRÜN AÇIKLAYICILIĞI (%)	GÜVENİLİRLİK
YASAL DÜZENLEMELER	... işlemi yapan kişi verdiği zararın tamamını ödemek zorunda kalır.	0,883	69,628	0,548
	... işlemi yapan kişi tutuklanır.	0,861		
	... işlemi yapan kişi telif hakkı sahibi tarafından mahkemeye verilir.	0,839		
	... işlemi yapan kişi kurumundan uzaklaştırılır.	0,811		
	... işlemi yapan kişinin internet erişimi belirli bir süre engellenir.	0,774		
Toplam			69,628	
Kaiser-Meyer-Olkin Ölçek Geçerliliği				0,887
Yaklaşık Chi-Kare				8576,365
Bartlett Küresellik Testi	Serbestlik Derecesi (df)			10
	Anlamlılık (p)			0,000

4.6.1.10. Bilişim Teknolojisinin Zararlarından Etkilenme

Bilişim teknolojisinin zararlarından etkilenme ölçeğinin alt boyutlarını tespit etmek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunun test edilmiştir, Veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur ve tek faktör çıkmıştır (KMO=0,618, χ^2 Bartlett test (3)= 2507,822, p=0,000).

Faktör yapılarını incelemek amacıyla dönüştürülmüş (Varimax Rotated) temel bileşenler (Principal Component) analizi kullanılarak sorular analiz edilmiştir. Toplam açıklanan varyans % 66,507 olarak bulunmuştur. Faktörün adı “Zararlardan Etkilenme” olarak adlandırılmıştır (**Tablo 19**) Faktörlerin içsel tutarlılıklarının hesaplanmasında Cronbach α değerleri kullanılmıştır (bu değer 0,730 dir)

Tablo 19. Bilişim Teknolojisinin Zararlarından Etkilenme Analizi Sonuç Tablosu

FAKTÖRÜN ADI	SORU İFADESİ	FAKTÖR AĞIRLIKLARI	FAKTÖRÜN AÇIKLAYICILIĞI (%)	GÜVENİLİRLİK
ZARARLARDAN ETKİLENME	Kişisel bilgilerin İnternet üzerinden başkalarının eline geçmesi.	0,879	66,507	0,730
	Kredi kartı kullanımında usulsüzlük.	0,878		
	Zaman ya da bilgi kaybına neden olan bilgisayar virüsü.	0,672		
Toplam			66,507	
Kaiser-Meyer-Olkin Ölçek Geçerliliği				0,618
Yaklaşık Chi-Kare				2507,822
Bartlett Küresellik Testi			Serbestlik Derecesi (df)	3
			Anlamlılık (p)	0,000

4.6.2. Fark Testleri

Araştırma kapsamında Üniversite çalışanlarının yaklaşımlarının ankete katılan katılımcıların, İstanbul, Ankara, İzmir metropol şehirleri ile diğer şehirler, devlet ve vakıf üniversite türleri, Türkiye bölgeleri, cinsiyet ayrımı, yaş, medeni hali, çocukluk sahipliği, eğitim durumu, görevi, akademik veya idari görev, temel çalışma alanı, internet kullanım yılı, bilişim teknolojilerini kullanma ile eğitim durumu, günde ne kadar internet kullandığı, bireyin web sayfasının olup olmaması, internet üzerinden alışveriş yapıp yapmadığı, açık kaynak kodlu özgür yazılımlar kullanıp kullanmama durumlarına göre fark testleri yapılmıştır.

Fark testlerinin yapılabilmesi için en azından aralık ölçeğinde ölçülmüş bir özelliğin ve bağımsız ayrık alt gruplardan oluşan sınıflı bir değişkenin olması gerekmektedir. Sınıflı değişken iki alt gruptan oluşması durumunda bağımsız örnekler için *t*-testi; sınıflı değişkenin ikiden fazla alt gruptan oluşması durumunda ise tek yönlü varyans analizi olan ANOVA kullanılır (Sipahi ve diğerleri, 2010, s. 117).

4.6.2.1. Bağımsız Gruplar *t*-Testi

Bağımsız gruplar *t*-testi iki bağımsız grubun ortalamalarının bir birbirinden farklı olup olmadığını test etmek amacıyla kullanılan istatistiksel analiz yöntemidir. Bu testin yapılabilmesi için karşılaştırılacak olan grupların birbirinden bağımsız olması (kadın ve erkek çalışanlar gibi) ve bu gruplardan elde edilen ölçümlerin en az eşit aralıklı ölçek düzeyinde ölçülmüş olması gerekmektedir (Sipahi ve diğerleri, 2010, s. 118).

4.6.2.1.1. Türe Göre

Faktörlerin devlet ve vakıf üniversiteleri olma durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek için yapılan bağımsız gruplar *t*-testi sonunda anlamlı farklılık görülen boyutlar **Tablo 20**'de verilmiştir. Devlet ve Vakıf üniversitelerinin faktör seviyelerinin karşılaştırılması için yapılan *t*-testi sonrasında faktör seviyelerinin bir birinden farklı olduğu bulunmuştur.

Tablo 20. Türe Göre t-testi Sonuçları

Faktör	Tur	N	Ort.	Std. Sap.	t	p
Eğlence Amaçlı Kullanım	Devlet	2564	2,5426	1,02538	-4,113	0,000
	Vakıf	318	2,7940	1,05115		
Bilgi Edinme Amaçlı Kullanım	Devlet	2564	3,6810	0,98623	-3,828	0,000
	Vakıf	318	3,8931	0,92501		
Kaygı	Devlet	2564	3,1620	1,21112	4,084	0,000
	Vakıf	318	2,8687	1,18025		
Telif Hakları	Devlet	2564	1,9544	1,42708	2,115	0,035
	Vakıf	318	2,1447	1,52357		
Özgür Kullanım	Devlet	2564	1,6249	1,16871	-2,739	0,006
	Vakıf	318	1,8166	1,23942		
e-devlet Hizmetleri	Devlet	2564	2,5769	1,27114	2,682	0,007
	Vakıf	318	2,3750	1,22680		
Ahlaki Değer Görüşü	Devlet	2564	4,0303	0,90881	2,648	0,008
	Vakıf	318	3,8868	0,93715		

Tablo 20'de görüldüğü üzere sohbet odalarına girme, oyun, müzik indirme, çevrimiçi haber veya gazete okumak gibi eğlence amaçlı kullanım ortalamaya bakıldığında ($\mu_{devlet}=2,54$, $ss=1,02$; $\mu_{vakif}=2,79$ $ss=1,05$) vakıf üniversitelerinde daha yüksek olmasına rağmen akademik araştırma, çevrim içi eğitim gibi bilgi edinme amaçlı kullanımda daha yüksek ortalamaya sahiptir ($\mu_{devlet}=3,68$, $ss=0,98$; $\mu_{vakif}=3,89$, $ss=0,92$). İnternet hakkında kaygı ($\mu_{devlet}=3,16$, $ss=1,21$; $\mu_{vakif}=2,86$, $ss=1,18$) vakıf üniversitelerine oranla devlet üniversitelerinde daha yüksek çıkmıştır.

Telif hakları konusunda devlet üniversitelerine göre daha fazla olumsuz görüşe sahip olan ($\mu_{devlet}=1,95$, $ss=1,42$; $\mu_{vakif}=2,14$, $ss=1,52$) vakıf üniversiteleri ayrıca, İnternetin daha fazla özgür olması gerektiğini belirtmektedirler ($\mu_{devlet}=1,62$, $ss=1,16$; $\mu_{vakif}=1,81$, $ss=1,23$). Devlet üniversitelerin e-devlet hizmetlerinden faydalanma düzeyleri vakıf üniversitelerine oranla daha yüksektir ($\mu_{devlet}=3,68$, $ss=0,98$; $\mu_{vakif}=3,89$, $ss=0,92$). Ahlaki davranışları ölçen faktör olan bireyin ahlaki değer görüşü faktörü, vakıf üniversitelerine oranla devlet üniversitelerinde daha fazla çıkmıştır ($\mu_{devlet}=4,03$, $ss=0,90$; $\mu_{vakif}=3,88$, $ss=0,93$).

4.6.2.1.2. Cinsiyete Göre

Faktörlerin kadın ve erkek olma durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek için yapılan bağımsız gruplar *t*-testi sonunda anlamlı farklılık görülen boyutlar **Tablo 21**'de verilmiştir. Kadın ve erkek olma durumuna göre faktör seviyelerinin karşılaştırılması için yapılan *t*-testi sonrasında faktör seviyelerinin bir birinden farklı olduğu bulunmuştur.

Tablo 21. Cinsiyete Göre t-testi Sonuçları

Faktör	Cinsiyet	N	Ort.	Std. Sap.	t	p
Ticari Amaçlı Kullanım	Kadın	1151	2,0831	1,16509	-6,691	0,000
	Erkek	1731	2,3821	1,18099		
Bilgi Edinme Amaçlı Kullanım	Kadın	1151	3,8425	0,93890	6,278	0,000
	Erkek	1731	3,6125	0,99900		
Güvenlik Duyarlılığı	Kadın	1151	2,2462	1,30033	4,489	0,000
	Erkek	1731	2,0295	1,24834		
Maddi Değer Yaklaşımı	Kadın	1151	3,0275	1,11992	-3,644	0,000
	Erkek	1731	3,1799	1,06747		
Uygunsuz Kullanım	Kadın	1151	0,2774	0,84079	-3,045	0,002
	Erkek	1731	0,3842	1,03161		
Kaygı	Kadın	1151	3,2155	1,20093	3,109	0,002
	Erkek	1731	3,0725	1,21471		
Özgür Kullanım	Kadın	1151	1,3081	1,04157	-13,306	0,000
	Erkek	1731	1,8708	1,20970		
e-devlet Hizmetleri	Kadın	1151	2,3871	1,26253	-5,820	0,000
	Erkek	1731	2,6661	1,25919		
e-ticaret Hizmetleri	Kadın	1151	2,6953	1,25056	-8,155	0,000
	Erkek	1731	3,0793	1,22958		
Ahlaki Değer Beklentisi	Kadın	1151	4,5781	0,58682	7,030	0,000
	Erkek	1731	4,4001	0,76919		
Olumsuz Ahlaki Yaklaşım	Kadın	1151	1,1831	0,99054	-4,032	0,000
	Erkek	1731	1,3390	1,05439		
Ahlaki Kuralların Uygulanması	Kadın	1151	3,1662	1,21654	4,195	0,000
	Erkek	1731	2,9688	1,25099		
Olumsuz Davranış	Kadın	1151	0,9151	0,90440	-7,631	0,000
	Erkek	1731	1,1918	1,02270		
Yasal Düzenlemeler	Kadın	1151	3,0434	1,41799	3,178	0,001
	Erkek	1731	2,8766	1,35462		
Zararlardan Etkilenme	Kadın	1151	1,2806	1,15500	-2,707	0,007
	Erkek	1731	1,4065	1,26604		

Tablo 21'de görüldüğü üzere internet bankacılığı, mal ve hizmet alımı veya mal ve hizmet satışı gibi ticari olan internet kullanım oranı, cinsiyet faktörüne göre erkeklerde daha yüksek ($\mu_{kadın}=2,08$, $ss=1,16$; $\mu_{erkek}=2,38$, $ss=1,18$) çıkmıştır. Buna karşın akademik araştırmanında içinde olduğu bilgi edinme amaçlı kullanım erkeklerle oranla anketi cevaplayan kadın katılımcılarda daha yüksektir ($\mu_{kadın}=3,84$, $ss=0,93$; $\mu_{erkek}=3,61$, $ss=0,99$).

Kadın bireylerin internet teknolojilerini kullanırken erkeklere oranla daha fazla güvenlik duyarlılığı gösterdiği gözükmemektedir ($\mu_{kadın}=2,24$, $ss=1,30$; $\mu_{erkek}=2,02$, $ss=1,24$). Buna rağmen üniversite çalışanlarının bu faktörle ilgili ortalamaları düşüktür. Bununla birlikte erkek bireyle internetin daha özgür olması gerektiğini düşünmektedirler ($\mu_{kadın}=1,30$, $ss=1,04$; $\mu_{erkek}=1,87$, $ss=1,20$).

e-devlet ($\mu_{kadın}=2,38$, $ss=1,26$; $\mu_{erkek}=2,66$, $ss=1,25$) ve e-hizmetleri ($\mu_{kadın}=2,69$, $ss=1,25$; $\mu_{erkek}=3,07$, $ss=1,22$) faktörleri açısından erkek bireylerin kadın bireylere oranla daha yüksek olduğu görülmüştür.

Maddi değer yaklaşımı açısından bilişim teknolojilerinin pahalı olduğu ve lisanslı yazılım kullanma gibi unsurları değerlendiren faktöre göre erkekler kadınlara göre daha olumsuz düşünmektedir ($\mu_{kadın}=3,02$, $ss=1,11$; $\mu_{erkek}=3,17$, $ss=1,06$).

Genel ortalama da çok düşük ($\mu_{kadın}=0,27$, $ss=0,84$; $\mu_{erkek}=0,38$, $ss=1,03$) olmasına rağmen erkek bireyler kadınlara oranla, başkasının e-postasını okuma, çalıntı kredi kartını kullanma gibi, uygunsuz kullanım açısından farklılık göstermiştir. Bu durumların yansması durumunda zararlardan etkilenme durumu ortalaması düşük olmasına rağmen zararlardan etkilenme faktörü erkeklerde kadınlara oranla daha yüksek çıkmıştır ($\mu_{kadın}=1,28$, $ss=1,15$; $\mu_{erkek}=1,40$, $ss=1,26$).

İnternetin kullanımı ile ilgili kaygı erkeklere oranla kadınlarda daha yüksek ($\mu_{kadın}=3,21$, $ss=1,20$; $\mu_{erkek}=3,07$, $ss=1,21$) olduğu, diğer faktörlerinde desteklediği gibi kadınların teknolojinin kullanımında daha hassas davrandıkları gözükmemektedir. Bu durumla birlikte kadınların yasal düzenlemeler hakkında erkeklerden daha fazla bilgi sahibi olduğu gözükmemektedir ($\mu_{kadın}=3,04$, $ss=1,41$; $\mu_{erkek}=2,87$, $ss=1,35$).

Araştırmada kadınların erkeklere oranla ahlaki değer beklentisinin daha yüksek olduğu gözükmemektedir ($\mu_{kadın}=4,57$, $ss=0,58$; $\mu_{erkek}=3,07$, $ss=1,21$). Bunun zıttı olan olumsuz ahlaki yaklaşımın erkeklerde daha yüksek olduğu çıkmıştır ($\mu_{kadın}=1,18$, $ss=0,99$; $\mu_{erkek}=1,33$, $ss=1,05$). Ahlaki davranışların başkalarını yargılamak için kullanılmaması gibi ahlaki davranışların uygulanması yönünde kadın bireylerin ortalaması erkeklere göre daha yüksek çıkmıştır ($\mu_{kadın}=3,16$, $ss=1,21$; $\mu_{erkek}=2,96$, $ss=1,25$). Ahlaki olumsuz davranışlar noktasında genel ortalama çok düşük ($\mu_{kadın}=0,91$, $ss=0,90$; $\mu_{erkek}=1,19$, $ss=1,02$) olmasına rağmen erkeklerin kadınlara göre daha fazla olumsuz görüşleri olduğu gözükmemektedir.

4.6.2.1.3. Çocuk Sahipliğine Göre

Ankete katılan bireylerin çocuk sahibi olma durumuna göre faktörlerin farklılık gösterip göstermediğini test etmek için yapılan bağımsız gruplar *t*-testi sonunda anlamlı farklılık görünen boyutlar **Tablo 22**'de verilmiştir. Çocuk sahibi olma durumuna göre faktör seviyelerinin karşılaştırılması için yapılan *t*-testi sonrasında faktör seviyelerinin bir birinden farklı olduğu bulunmuştur.

Tablo 22'de görüldüğü üzere çocuk sahibi olmayan bireylerin olanlara göre, interneti, eğlence ($\mu_{Evet}=2,33$, $ss=1,00$; $\mu_{Hayır}=2,83$, $ss=0,99$), ticari amaçla amacı ($\mu_{Evet}=2,20$, $ss=1,18$; $\mu_{Hayır}=2,32$, $ss=1,17$), bilgi edinme amaçla ($\mu_{Evet}=3,58$, $ss=1,02$; $\mu_{Hayır}=3,83$, $ss=0,91$), daha fazla kullandıkları çıkmıştır.

Ankete katılan çocuk sahibi bireylerin olmayanlara göre internete olan kaygıları ($\mu_{Evet}=3,23$, $ss=1,09$; $\mu_{Hayır}=3,00$, $ss=1,18$), olumsuz inanışları ($\mu_{Evet}=1,11$, $ss=0,88$; $\mu_{Hayır}=0,98$, $ss=0,84$) ve bunun sonucu olan güvenlik duyarlılığı ($\mu_{Evet}=2,16$, $ss=1,30$; $\mu_{Hayır}=2,06$, $ss=1,24$) yüksek çıkmıştır. Fakat güvenlik önlemi alma becerisi ($\mu_{Evet}=2,91$, $ss=1,51$; $\mu_{Hayır}=3,34$, $ss=1,38$) ve maddi değer yaklaşımı ($\mu_{Evet}=3,04$, $ss=1,09$; $\mu_{Hayır}=3,20$, $ss=1,08$) düşük çıkmıştır. Bunun bir yansıması olabilecek zararlardan etkilenme ($\mu_{Evet}=1,04$, $ss=1,25$; $\mu_{Hayır}=1,30$, $ss=1,19$) ise yüksek çıkmıştır. Çocuk sahibi olmayanların telif hakları ($\mu_{Evet}=1,81$, $ss=1,35$; $\mu_{Hayır}=2,15$, $ss=1,50$) ve bununlar birlikte özgür kullanım ortalaması da yüksek ($\mu_{Evet}=1,60$, $ss=1,16$; $\mu_{Hayır}=1,60$, $ss=1,18$) çıkmıştır.

Tablo 22. Çocuk Sahipliğine Göre t-testi Sonuçları

Faktör	Çocuk	N	Ort.	Std. Sap.	t	p
Eğlence Amaçlı Kullanım	Evet	1508	2,3333	1,00641	-13,316	0,000
	Hayır	1374	2,8304	0,99484		
Ticari Amaçlı Kullanım	Evet	1508	2,2027	1,18959	-2,853	0,004
	Hayır	1374	2,3285	1,17381		
Bilgi Edinme Amaçlı Kullanım	Evet	1508	3,5837	1,02644	-7,007	0,000
	Hayır	1374	3,8368	0,91244		
Güvenlik Duyarlılığı	Evet	1508	2,1662	1,30055	2,219	0,027
	Hayır	1374	2,0609	1,24140		
Güvenlik Önlemi Alma Becerisi	Evet	1508	2,9184	1,51961	-7,859	0,000
	Hayır	1374	3,3439	1,38659		
Maddi Değer Yaklaşımı	Evet	1508	3,0451	1,09082	-3,819	0,000
	Hayır	1374	3,2001	1,08599		
Kaygı	Evet	1508	3,2387	1,22459	5,090	0,000
	Hayır	1374	3,0098	1,18492		
Telif Hakları	Evet	1508	1,8150	1,35744	-6,280	0,000
	Hayır	1374	2,1514	1,50443		
Özgür Kullanım	Evet	1508	1,6043	1,16915	-1,994	0,046
	Hayır	1374	1,6919	1,18644		
Olumsuz İnanış	Evet	1508	1,1127	0,88927	4,100	0,000
	Hayır	1374	0,9806	0,84078		
e-devlet Hizmetleri	Evet	1508	2,7147	1,23155	7,148	0,000
	Hayır	1374	2,3790	1,28388		
e-ticaret Hizmetleri	Evet	1508	2,9797	1,23541	2,414	0,016
	Hayır	1374	2,8671	1,26779		
Ahlaki Değer Görüşü	Evet	1508	4,1691	0,83939	9,616	0,000
	Hayır	1374	3,8448	0,95938		
Olumsuz Ahlaki Yaklaşım	Evet	1508	1,2397	1,06416	-2,024	0,043
	Hayır	1374	1,3173	0,99435		
Ahlaki Kuralların Uygulanması	Evet	1508	2,9819	1,25845	-2,985	0,003
	Hayır	1374	3,1198	1,21775		
Olumsuz Davranış	Evet	1508	0,9947	0,95969	-4,946	0,000
	Hayır	1374	1,1763	1,00666		
Yaptırımlar	Evet	1508	4,2268	0,99799	4,183	0,000
	Hayır	1374	4,0662	1,05665		
Yasal Düzenlemeler	Evet	1508	3,0444	1,38018	4,128	0,000
	Hayır	1374	2,8322	1,37690		
Zararlardan Etkilenme	Evet	1508	1,4036	1,25220	2,179	0,029
	Hayır	1374	1,3042	1,19111		

E-devlet ($\mu_{\text{Evet}}=2,71$, $ss=1,23$; $\mu_{\text{Hayır}}=2,37$, $ss=1,28$) ve e-ticaret ($\mu_{\text{Evet}}=2,97$, $ss=1,23$; $\mu_{\text{Hayır}}=2,86$, $ss=1,26$) gibi çevrimiçi yapılan hizmetlere bakış açısı çocuk sahibi bireylerde daha yüksek çıkmıştır. Yasal düzenlemelerin farkında olma ile ilgili faktörün ortalaması çocuk sahibi olanların olmayanlara göre yüksek çıkmıştır ($\mu_{\text{Evet}}=3,04$, $ss=1,38$; $\mu_{\text{Hayır}}=2,83$, $ss=1,37$).

Ankete katılan çocuk sahibi olan bireylerin olmayanlara göre ahlaki değer görüşü ($\mu_{\text{Evet}}=4,16$, $ss=0,83$; $\mu_{\text{Hayır}}=3,84$, $ss=0,95$), yüksek iken olumsuz ahlaki yaklaşım ($\mu_{\text{Evet}}=1,23$, $ss=1,06$; $\mu_{\text{Hayır}}=1,31$, $ss=0,99$) ve ahlaki kuralların uygulanmasına ($\mu_{\text{Evet}}=2,98$, $ss=1,25$; $\mu_{\text{Hayır}}=3,11,60$, $ss=1,21$) ait faktörlerin ortalamaları daha düşüktür.

Olumsuz davranışlar faktöründe çocuk sahibi olmayan bireylerin olanlara oranla daha yüksek olduğu çıkmıştır ($\mu_{\text{Evet}}=0,99$, $ss=0,95$; $\mu_{\text{Hayır}}=1,17$, $ss=1,00$). Çocuk sahibi olan bireyler yaptırımların uygulanması yönündeki cevaplarının ortalaması olmayanlara göre daha yüksektir ($\mu_{\text{Evet}}=4,22$, $ss=0,99$; $\mu_{\text{Hayır}}=4,06$, $ss=1,05$).

4.6.2.1.4. Akademik veya İdari Personel Olma Durumuna Göre

Ankete katılan bireylerin çocuk sahibi olma durumuna göre faktörlerin farklılık gösterip göstermediğini test etmek için yapılan bağımsız gruplar *t*-testi sonunda anlamlı farklılık görünen boyutlar **Tablo 23**'te verilmiştir. Akademik veya idari personel olma durumuna göre faktör seviyelerinin karşılaştırılması için yapılan *t*-testi sonrasında faktör seviyelerinin bir birinden farklı olduğu bulunmuştur.

Ankete katılan üniversite personelinin akademik ve idari olma durumuna göre faktörlerin ortalamaları incelendiğinde, idari personelin akademik personele göre eğlence amaçlı kullanımın ($\mu_{\text{İdari}}=2,65$, $ss=1,06$; $\mu_{\text{Akademik}}=2,55$, $ss=1,02$) daha fazla olduğu, akademik personelinde ticari amaçla kullanım ($\mu_{\text{İdari}}=2,04$, $ss=1,25$; $\mu_{\text{Akademik}}=2,30$, $ss=1,16$), maddi değer yaklaşımı ($\mu_{\text{İdari}}=2,93$, $ss=1,19$; $\mu_{\text{Akademik}}=3,15$, $ss=1,06$) ve bilgi edinme amaçlı ($\mu_{\text{İdari}}=3,00$, $ss=1,20$; $\mu_{\text{Akademik}}=3,83$, $ss=0,87$) kullanımda idari personele göre daha fazla olduğu çıkmıştır.

İdari personelin akademik personele göre Uygunsuz kullanımın ($\mu_{İdari}=0,56$, $ss=1,24$; $\mu_{Akademik}=0,30$, $ss=0,89$) ortalaması ve bunun bir sonucu olarak zararlardan etkilenme ($\mu_{İdari}=1,59$, $ss=1,40$; $\mu_{Akademik}=1,31$, $ss=1,18$) ortalaması yüksek çıkmıştır.

Tablo 23. Akademik veya İdari Personel Olma Durumuna Göre t-testi Sonuçları

Faktör	Görev Türü	N	Ort.	Std. Sap.	t	p
Eğlence Amaçlı Kullanım	İdari	441	2,6599	1,06509	1,983	0,048
	Akademik	2441	2,5541	1,02421		
Ticari Amaçlı Kullanım	İdari	441	2,0484	1,25395	-3,940	0,000
	Akademik	2441	2,3014	1,16646		
Bilgi Edinme Amaçlı Kullanım	İdari	441	3,0034	1,20026	-13,825	0,000
	Akademik	2441	3,8310	0,87945		
Maddi Değer Yaklaşımı	İdari	441	2,9312	1,19217	-3,650	0,000
	Akademik	2441	3,1529	1,06855		
Uygunsuz Kullanım	İdari	441	0,5616	1,24633	4,187	0,000
	Akademik	2441	0,3018	0,89471		
e-devlet Hizmetleri	İdari	441	2,7012	1,32015	2,641	0,008
	Akademik	2441	2,5282	1,25644		
e-ticaret Hizmetleri	İdari	441	2,7717	1,31974	-2,692	0,007
	Akademik	2441	2,9538	1,23760		
Yaptırımlar	İdari	441	3,9649	1,23556	-3,524	0,000
	Akademik	2441	4,1837	0,98406		
Yasal Düzenlemeler	İdari	441	3,1070	1,44549	2,606	0,009
	Akademik	2441	2,9136	1,36897		
Zararlardan Etkilenme	İdari	441	1,5933	1,40163	3,947	0,000
	Akademik	2441	1,3134	1,18466		

E-devlet ($\mu_{İdari}=2,70$, $ss=1,32$; $\mu_{Akademik}=2,52$, $ss=1,25$) hizmetlerinde idari personelin ortalaması yüksek iken e-ticaret ($\mu_{İdari}=2,77$, $ss=1,31$; $\mu_{Akademik}=2,95$, $ss=1,23$) hizmetlerinde akademik personelin ortalaması yüksektir. Yaptırımların ($\mu_{İdari}=3,96$, $ss=1,23$; $\mu_{Akademik}=4,18$, $ss=0,98$) olması hakkında akademik personelin faktör ortalaması yüksek iken, yasal düzenlemeler ($\mu_{İdari}=3,10$, $ss=1,44$; $\mu_{Akademik}=2,91$, $ss=1,36$) hakkında bilgi sahibi olma durumunda ise idari personel daha yüksektir.

4.6.2.1.5. Eğitim Alma Durumuna Göre

Bilişim teknolojilerinin kullanımına ilişkin eğitim alma durumuna göre faktörlerin farklılık gösterip göstermediğini test etmek için yapılan bağımsız gruplar *t*-testi sonunda anlamlı farklılık görünen boyutlar **Tablo 24**'te verilmiştir. Eğitim alma durumuna göre faktör seviyelerinin karşılaştırılması için yapılan *t*-testi sonrasında faktör seviyelerinin bir birinden farklı olduğu bulunmuştur.

Tablo 24. Eğitim Alma Durumuna Göre t-testi Sonuçları

Faktör	Eğitim	N	Ort.	Std. Sap.	<i>t</i>	<i>p</i>
Eğlence Amaçlı Kullanım	Evet	817	2,6740	1,02820	3,402	0,001
	Hayır	2065	2,5293	1,02960		
Güvenlik Duyarlılığı	Evet	817	2,1942	1,27094	2,075	0,038
	Hayır	2065	2,0851	1,27358		
Güvenlik Önlemi Alma Becerisi	Evet	817	3,2344	1,48846	2,596	0,009
	Hayır	2065	3,0765	1,46460		
Özgür Kullanım	Evet	817	1,5643	1,16538	-2,347	0,019
	Hayır	2065	1,6785	1,18171		
Ahlaki Değer Beklentisi	Evet	817	4,4115	0,76589	-2,713	0,007
	Hayır	2065	4,4948	0,68155		
Zararlardan Etkilenme	Evet	817	1,4823	1,28486	3,483	0,001
	Hayır	2065	1,3064	1,19609		

Bireylerin, eğitim alma durumunun davranışla etki edip etmediğinin incelendiği bu bölümde, bilişim teknolojilerini kullanıma yönelik bir eğitim almış olanların almamış olanlara göre; eğlence amaçlı kullanımı ($\mu_{\text{Evet}}=2,67$, $ss=1,02$; $\mu_{\text{Hayır}}=2,52$, $ss=1,02$), güvenlik duyarlılığı ($\mu_{\text{Evet}}=2,19$, $ss=1,27$; $\mu_{\text{Hayır}}=2,08$, $ss=1,27$), güvenlik önlemi alma becerisi ($\mu_{\text{Evet}}=3,23$, $ss=1,48$; $\mu_{\text{Hayır}}=3,07$, $ss=1,46$), ve zararlardan etkilenme ($\mu_{\text{Evet}}=1,48$, $ss=1,28$; $\mu_{\text{Hayır}}=1,30$, $ss=1,19$) yüksek çıkmıştır. Özgür kullanım ($\mu_{\text{Evet}}=1,56$, $ss=1,16$; $\mu_{\text{Hayır}}=1,67$, $ss=1,18$) ortalaması ve ahlaki değer beklentisi ($\mu_{\text{Evet}}=4,41$, $ss=0,76$; $\mu_{\text{Hayır}}=4,49$, $ss=0,68$) ortalanması eğitim almamış olanlarda yüksek çıkmıştır.

4.6.2.1.6. Web Sayfası Olma Durumuna Göre

Ankete katılan bireylerin bilişim teknolojisini uygulamalarının yaklaşımlarını etkileyip etkilenmediğini belirlemek için web sayfalarının olup olmadığı durumuna göre faktörlerin farklılık gösterip göstermediğini test etmek için yapılan bağımsız gruplar *t*-testi sonucu **Tablo 25**'te verilmiştir. Web sayfası olma durumuna göre faktör seviyelerinin karşılaştırılması için yapılan *t*-testi sonrasında faktör seviyelerinin bir birinden farklı olduğu bulunmuştur.

Tablo 25. Web Sayfası Olma Durumuna Göre t-testi Sonuçları

Faktör	Web Sayfası	N	Ort.	Std. Sap.	<i>t</i>	<i>p</i>
Eğlence Amaçlı Kullanım	Evet	836	2,7759	1,06262	6,741	0,000
	Hayır	2046	2,4863	1,00616		
Ticari Amaçlı Kullanım	Evet	836	2,5722	1,18202	9,100	0,000
	Hayır	2046	2,1362	1,16095		
Bilgi Edinme Amaçlı Kullanım	Evet	836	3,8917	0,93105	6,775	0,000
	Hayır	2046	3,6278	0,99183		
Güvenlik Önlemi Alma Becerisi	Evet	836	3,3289	1,42457	4,858	0,000
	Hayır	2046	3,0364	1,48415		
Kaygı	Evet	836	2,9979	1,23257	-3,740	0,000
	Hayır	2046	3,1834	1,19828		
Özgür Kullanım	Evet	836	1,8979	1,23454	7,157	0,000
	Hayır	2046	1,5432	1,13852		
Olumsuz İnanış	Evet	836	0,9868	0,87940	-2,486	0,013
	Hayır	2046	1,0754	0,86340		
e-ticaret Hizmetleri	Evet	836	3,1180	1,24194	5,288	0,000
	Hayır	2046	2,8475	1,24791		
Ahlaki Değer Beklentisi	Evet	836	4,3849	0,77148	-3,973	0,000
	Hayır	2046	4,5065	0,67644		
Ahlaki Değer Görüşü	Evet	836	3,9347	0,95272	-2,926	0,003
	Hayır	2046	4,0471	0,89434		
Olumsuz Davranış	Evet	836	1,2078	1,02948	4,296	0,000
	Hayır	2046	1,0296	0,96370		

Ankete katılan bireylerin halen kullanmakta ve yönetmekte olduğu çevrimiçi web sayfalarının olup olmadığı durumu ile ilişkili faktörlerin analizinde web sayfası olan bireylerin eğlence ($\mu_{\text{Evet}}=2,77$, $ss=1,06$; $\mu_{\text{Hayır}}=2,48$, $ss=1,00$), ticari ($\mu_{\text{Evet}}=2,57$, $ss=1,18$; $\mu_{\text{Hayır}}=2,13$, $ss=1,16$), bilgi ($\mu_{\text{Evet}}=3,89$, $ss=0,93$; $\mu_{\text{Hayır}}=3,62$, $ss=0,99$) amaçla

kullanım oranları ve e-ticaret ($\mu_{\text{Evet}}=3,11$, $ss=1,24$; $\mu_{\text{Hayır}}=2,84$, $ss=1,24$) hizmetleri ne yaklaşımları yüksek çıkmıştır. Yine bu bireylerin güvenlik önlemi alma becerileri ($\mu_{\text{Evet}}=3,32$, $ss=1,42$; $\mu_{\text{Hayır}}=3,03$, $ss=1,48$) diğerlerine göre yüksektir. Web sayfaları olmayanların ise internet hakkında kaygılarını ($\mu_{\text{Evet}}=2,99$, $ss=1,23$; $\mu_{\text{Hayır}}=3,18$, $ss=1,19$) ve olumsuz inanışlarını ($\mu_{\text{Evet}}=0,98$, $ss=0,87$; $\mu_{\text{Hayır}}=1,07$, $ss=0,86$) ölçen faktör ortalaması olanlara göre daha yüksek çıkmıştır.

Web sayfası olan bireylerin olmayanlara göre internetin özgür kullanımına ilişkin ($\mu_{\text{Evet}}=2,99$, $ss=1,23$; $\mu_{\text{Hayır}}=3,18$, $ss=1,19$) yaklaşımları ve olumsuz davranışlar ($\mu_{\text{Evet}}=1,20$, $ss=1,02$; $\mu_{\text{Hayır}}=1,02$, $ss=0,96$) ile ilgili faktörlerde yüksek bulunmuştur.

Ankete katılan web sayfası olmayan bireylerin ahlaki değer beklentisi ($\mu_{\text{Evet}}=4,38$, $ss=0,77$; $\mu_{\text{Hayır}}=4,50$, $ss=0,67$) ve ahlaki değer görüşü ($\mu_{\text{Evet}}=3,93$, $ss=0,95$; $\mu_{\text{Hayır}}=4,04$, $ss=0,67$) olanlara göre daha yüksektir.

4.6.2.1.7. İnternet Üzerinden Alış Veriş Durumuna Göre

Ankete katılan bireylerin bilişim teknolojilerini uygulamalarının yaklaşımlarını etkileyip etkilenmediğini belirlemek için internet üzerinden alışveriş yapıp yapmadığı durumuna göre faktörlerin farklılık gösterip göstermediğini test etmek için yapılan bağımsız gruplar *t*-testi sonucu **Tablo 26**'da verilmiştir. Alışveriş yapma durumuna faktör seviyelerinin karşılaştırılması için yapılan *t*-testi sonrasında faktör seviyelerinin bir birinden farklı olduğu bulunmuştur.

Ankete katılan ve İnternet üzerinden alışveriş yapma durumuna göre bireylerin faktör analizinde eğlence ($\mu_{\text{Evet}}=2,67$, $ss=1,00$; $\mu_{\text{Hayır}}=2,08$, $ss=1,00$), ticari ($\mu_{\text{Evet}}=2,51$, $ss=1,06$; $\mu_{\text{Hayır}}=1,07$, $ss=0,67$), bilgi edinme ($\mu_{\text{Evet}}=3,81$, $ss=0,91$; $\mu_{\text{Hayır}}=3,18$, $ss=1,09$) amaçlı kullanım ve e-ticaret hizmetlerine ($\mu_{\text{Evet}}=3,12$, $ss=1,15$; $\mu_{\text{Hayır}}=1,95$, $ss=1,25$) yaklaşımları, maddi değer yaklaşımları ($\mu_{\text{Evet}}=3,20$, $ss=1,04$; $\mu_{\text{Hayır}}=2,71$, $ss=1,19$) yüksek çıkmıştır.

Tablo 26. Alış Veriş Yapma Durumuna Göre t-testi Sonuçları

Faktör	Alış Veriş	N	Ort.	Std. Sap.	t	p
Eğlence Amaçlı Kullanım	Evet	2381	2,6715	1,00725	11,754	0,000
	Hayır	501	2,0895	1,00804		
Ticari Amaçlı Kullanım	Evet	2381	2,5120	1,06581	27,747	0,000
	Hayır	501	1,0778	0,98067		
Bilgi Edinme Amaçlı Kullanım	Evet	2381	3,8146	0,91862	12,071	0,000
	Hayır	501	3,1806	1,09741		
Güvenlik Önlemi Alma Becerisi	Evet	2381	3,2232	1,42230	7,565	0,000
	Hayır	501	2,6367	1,60803		
Maddi Değer Yaklaşımı	Evet	2381	3,2038	1,04795	8,461	0,000
	Hayır	501	2,7159	1,19787		
Uygunsuz Kullanım	Evet	2381	0,2993	0,85918	-3,928	0,000
	Hayır	501	0,5422	1,32709		
Kaygı	Evet	2381	3,1021	1,19860	-2,664	0,008
	Hayır	501	3,2605	1,26155		
Telif Hakları	Evet	2381	2,0260	1,44934	4,298	0,000
	Hayır	501	1,7345	1,36469		
Özgür Kullanım	Evet	2381	1,6878	1,16708	4,157	0,000
	Hayır	501	1,4478	1,21041		
Olumsuz İnanış	Evet	2381	1,0185	0,85035	-3,959	0,000
	Hayır	501	1,1983	0,93865		
e-ticaret Hizmetleri	Evet	2381	3,1296	1,15154	19,213	0,000
	Hayır	501	1,9581	1,25849		
Olumsuz Ahlaki Yaklaşım	Evet	2381	1,2996	1,03259	2,593	0,010
	Hayır	501	1,1682	1,02337		
Olumsuz Davranış	Evet	2381	1,1350	0,98331	6,421	0,000
	Hayır	501	0,8258	0,96150		
Yaptırımlar	Evet	2381	4,1709	1,00669	2,188	0,029
	Hayır	501	4,0519	1,12663		
Yasal Düzenlemeler	Evet	2381	2,9055	1,36972	-3,199	0,001
	Hayır	501	3,1226	1,42926		
Zararlardan Etkilenme	Evet	2381	1,3335	1,19396	-2,005	0,045
	Hayır	501	1,4644	1,35512		

İnternet üzerinden alışveriş yapan bireylerin uygunsuz kullanım ($\mu_{\text{Evet}}=0,29$, $ss=0,85$; $\mu_{\text{Hayır}}=0,54$, $ss=1,32$), yasal düzenlemeler ($\mu_{\text{Evet}}=2,90$, $ss=1,36$; $\mu_{\text{Hayır}}=3,12$, $ss=1,42$) hakkındaki görüşü ve zararlardan etkilenme ($\mu_{\text{Evet}}=1,33$, $ss=1,19$; $\mu_{\text{Hayır}}=1,46$, $ss=1,19$) durumu düşük iken telif hakları ($\mu_{\text{Evet}}=2,02$, $ss=1,44$; $\mu_{\text{Hayır}}=1,46$, $ss=1,19$) ve

özgür kullanım ($\mu_{\text{Evet}}=1,68$, $ss=1,16$; $\mu_{\text{Hayır}}=1,44$, $ss=1,21$) ait faktörlerin ortalamalarında yüksek çıkmıştır.

Web sayfası olmayan bireylerin internet hakkında kaygı ($\mu_{\text{Evet}}=3,10$, $ss=1,19$; $\mu_{\text{Hayır}}=3,26$, $ss=1,26$) ve olumsuz inanışları ($\mu_{\text{Evet}}=1,01$, $ss=0,85$; $\mu_{\text{Hayır}}=1,19$, $ss=0,93$) yüksek iken web sayfası olanların olumsuz ahlaki yaklaşımı ($\mu_{\text{Evet}}=1,29$, $ss=1,03$; $\mu_{\text{Hayır}}=1,16$, $ss=1,02$), olumsuz davranışı ($\mu_{\text{Evet}}=1,13$, $ss=0,98$; $\mu_{\text{Hayır}}=0,82$, $ss=0,96$) ve yaptırımlar ($\mu_{\text{Evet}}=4,17$, $ss=1,00$; $\mu_{\text{Hayır}}=4,05$, $ss=1,12$) hakkındaki görüşleri ile ilgili faktör ortalamaları daha yüksektir.

4.6.2.1.8. Açık Kaynak Kodlu Yazılımlar Kullanma Durumuna Göre

Açık kaynak kodlu özgür yazılımların ankete katılan bireylerin yaklaşımlarını etkileyip etkilenmediğini belirlemek için açık kaynak kodlu yazılım kullanıp kullanmadığı durumuna göre faktörlerin farklılık gösterip göstermediğini test etmek için yapılan bağımsız gruplar *t*-testi sonucu **Tablo 27**'de verilmiştir. Açık kaynak kodlu yazılımlar kullanma durumuna göre faktör seviyelerinin karşılaştırılması için yapılan *t*-testi sonrasında faktör seviyelerinin bir birinden farklı olduğu bulunmuştur.

Ankete katılan bireylerin açık kaynak kodlu yazılımları kullanma durumuna göre faktör ortalamaları şu şekilde çıkmıştır. Açık kaynak kodlu yazılım kullanan bireylerin kullanmayanlara göre eğlence ($\mu_{\text{Evet}}=2,79$, $ss=1,01$; $\mu_{\text{Hayır}}=2,35$, $ss=1,00$), ticari ($\mu_{\text{Evet}}=2,51$, $ss=1,12$; $\mu_{\text{Hayır}}=2,02$, $ss=1,18$), bilgi ($\mu_{\text{Evet}}=3,88$, $ss=0,89$; $\mu_{\text{Hayır}}=3,53$, $ss=1,03$) edinme amaçlı kullanımları ile ilgili ortalamaları daha yüksektir. Aynı şekilde açık kaynak kodlu yazılım kullanan bireylerin kullanmayanlara göre e-ticaret hizmetlerine ($\mu_{\text{Evet}}=3,10$, $ss=1,19$; $\mu_{\text{Hayır}}=2,75$, $ss=1,28$) yaklaşımları ve maddi değer yaklaşımı ($\mu_{\text{Evet}}=3,22$, $ss=1,05$; $\mu_{\text{Hayır}}=3,01$, $ss=1,11$) ile ilgili faktör ortalamaları da yüksektir.

Güvenlik önlemi alma becerisi ($\mu_{\text{Evet}}=3,35$, $ss=1,37$; $\mu_{\text{Hayır}}=2,89$, $ss=1,53$) ve telif hakları ($\mu_{\text{Evet}}=2,04$, $ss=1,45$; $\mu_{\text{Hayır}}=1,90$, $ss=1,42$) konusunda yaklaşımı yüksek olan bireylerin yine aynı şekilde özgür kullanım ($\mu_{\text{Evet}}=4,17$, $ss=1,00$; $\mu_{\text{Hayır}}=4,05$, $ss=1,12$) faktör ortalamaları da yüksektir.

Tablo 27. Açık Kaynak Kodlu Yazılımlar Kullanımına Göre t-testi

Faktör	Alış Veriş	N	Ort.	Std. Sap.	t	p
Eğlence Amaçlı Kullanım	Evet	1414	2,7957	1,01195	11,791	0,000
	Hayır	1468	2,3532	1,00269		
Ticari Amaçlı Kullanım	Evet	1414	2,5125	1,12781	11,377	0,000
	Hayır	1468	2,0220	1,18649		
Bilgi Edinme Amaçlı Kullanım	Evet	1414	3,8845	0,89118	9,855	0,000
	Hayır	1468	3,5308	1,03271		
Güvenlik Önlemi Alma Becerisi	Evet	1414	3,3575	1,37090	8,573	0,000
	Hayır	1468	2,8937	1,53119		
Maddi Değer Yaklaşımı	Evet	1414	3,2235	1,05269	5,072	0,000
	Hayır	1468	3,0184	1,11799		
Uygunsuz Kullanım	Evet	1414	0,2900	0,85581	-2,842	0,005
	Hayır	1468	0,3912	1,05074		
Kaygı	Evet	1414	3,0700	1,21290	-2,595	0,010
	Hayır	1468	3,1870	1,20689		
Telif Hakları	Evet	1414	2,0435	1,45335	2,497	0,013
	Hayır	1468	1,9097	1,42245		
Özgür Kullanım	Evet	1414	1,7909	1,21304	6,515	0,000
	Hayır	1468	1,5066	1,12622		
Olumsuz İnanış	Evet	1414	0,9656	0,82982	-5,133	0,000
	Hayır	1468	1,1308	0,89771		
e-ticaret Hizmetleri	Evet	1414	3,1035	1,19528	7,552	0,000
	Hayır	1468	2,7550	1,28166		
Ahlaki Değer Beklentisi	Evet	1414	4,4437	0,73419	-2,046	0,041
	Hayır	1468	4,4977	0,67968		
Ahlaki Değer Görüşü	Evet	1414	3,9576	0,94410	-3,287	0,001
	Hayır	1468	4,0693	0,87869		
Olumsuz Davranış	Evet	1414	1,1285	0,98406	2,527	0,012
	Hayır	1468	1,0358	0,98679		
Yasal Düzenlemeler	Evet	1414	2,8767	1,41207	-2,537	0,011
	Hayır	1468	3,0074	1,35068		

Açık kaynak kodlu yazılım kullanmayan bireylerin uygunsuz kullanım ($\mu_{\text{Evet}}=0,29$, $ss=0,85$; $\mu_{\text{Hayır}}=0,39$, $ss=1,05$), olumsuz davranış ($\mu_{\text{Evet}}=1,12$, $ss=0,98$; $\mu_{\text{Hayır}}=1,03$, $ss=0,98$), kaygı ($\mu_{\text{Evet}}=3,07$, $ss=1,21$; $\mu_{\text{Hayır}}=3,18$, $ss=1,20$), olumsuz inanış ($\mu_{\text{Evet}}=0,96$, $ss=0,82$; $\mu_{\text{Hayır}}=1,13$, $ss=0,89$), ahlaki değer beklentisi ($\mu_{\text{Evet}}=4,44$, $ss=0,73$; $\mu_{\text{Hayır}}=4,49$, $ss=0,67$), ahlaki değer görüşü ($\mu_{\text{Evet}}=3,95$, $ss=0,94$; $\mu_{\text{Hayır}}=4,06$, $ss=0,87$) ve yasal düzenlemelerden ($\mu_{\text{Evet}}=2,87$, $ss=1,41$; $\mu_{\text{Hayır}}=3,00$, $ss=1,35$) haberdarlığı açık kaynak kodlu yazılım kullananlara göre daha yüksektir.

4.6.2.2. Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

İkiden fazla bağımsız grubun ortalamalarının bir birinden farklı olup olmadığını test etmek amacıyla kullanılan istatistiksel analiz yöntemine “Tek Yönlü Varyans Analizi” denir. Bu testinde yapılabilmesi için karşılaştırılacak olan grupların bir birinden bağımsız olması ve bu gruplardan elde edilen ölçümlerin en az eşit aralıklı ölçek düzeyinde ölçülmüş olması gerekmektedir.(Sipahi ve diğerleri, 2010, s. 124)

Bağımsız gruplar *t*-testinde olduğu gibi tek varyans analizinde de grupların varyanslarının eşitliği test edilmelidir. ANOVA yapılabilmesi için grupların varyanslarının homojen yani eşit olması şartı aranır. Bağımsız gruplarda, yani farklı bireylerden oluşan ayrı grupta, ölçümlerin karşılaştırılabilmesi için, varyansların homojen olduğu gösterilmelidir. Varyansların homojenliği için en sık kullanılan test F testi (Levene testi) dir. F testi sonucu bulunan p değeri 0.05 ten küçük ise, varyansların homojen olmadığı söylenir.

Bu bölümde İkiden fazla bağımsız grubun ortalamalarının bir birinden farklı olup olmadığını test etmek amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır. ANOVA analizlerinde homojenlik varsayımı arandığından ilk olarak homojenlik testi yapılmış homojen olmayan faktörler analizden çıkarılmıştır. Bunun için Levene testi kullanılmıştır.

4.6.2.2.1. Metropole Göre Faktörlerin ANOVA Testi

ANOVA testinde metropol (İstanbul, Ankara, İzmir) ve diğer (diğer tüm iller) gruplar arasında, faktör analizleri sonucu elde edilen değişkenler bazında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır.

Araştırmamız kapsamında metropol ve diğer illerdeki üniversite çalışanlarının faktörlere yaklaşımlarının eşit olup olmadığını test edilmiş, yapılan tek yönlü varyans analizi sonucu bu gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur (**Tablo 28**). Bu farkın hangi seviyede olduğunu tespit etmek için Scheffe testi sonuçlarına bakılmıştır.

Tablo 28. Metropole Göre Faktörlerin ANOVA Testi Sonucu

Faktör	Metropol	N	Ort.	F	p
Ticari Amaçlı Kullanım	İstanbul	1000	2,1887	2,816	0,038
	Ankara	200	2,1800		
	İzmir	56	2,3571		
	Diğer	1626	2,3151		
Bilgi Edinme Amaçlı Kullanım	İstanbul	1000	3,7628	3,792	0,010
	Ankara	200	3,7400		
	İzmir	56	3,9509		
	Diğer	1626	3,6556		
Kullanıma İlişkin Endişe	İstanbul	1000	2,5190	2,741	0,042
	Ankara	200	2,5470		
	İzmir	56	2,9429		
	Diğer	1626	2,6039		
Maddi Değer Yaklaşımı	İstanbul	1000	3,0367	3,823	0,010
	Ankara	200	3,0700		
	İzmir	56	3,0238		
	Diğer	1626	3,1790		
Kaygı	İstanbul	1000	2,9960	8,923	0,000
	Ankara	200	2,9913		
	İzmir	56	3,4018		
	Diğer	1626	3,2194		
Olumsuz İnanış	İstanbul	1000	,9943	3,412	0,017
	Ankara	200	1,0800		
	İzmir	56	,8512		
	Diğer	1626	1,0869		
e-devlet Hizmetleri	İstanbul	1000	2,4190	15,289	0,000
	Ankara	200	2,2125		
	İzmir	56	2,3527		
	Diğer	1626	2,6871		
e-ticaret Hizmetleri	İstanbul	1000	2,8107	6,228	0,000
	Ankara	200	2,7967		
	İzmir	56	2,9048		
	Diğer	1626	3,0135		
Olumsuz Ahlaki Yaklaşım	İstanbul	1000	1,1608	6,640	0,000
	Ankara	200	1,3400		
	İzmir	56	1,2455		
	Diğer	1626	1,3413		

Tabloda görüleceği gibi ticari amaçlı kullanım, bilgi edinme amaçlı kullanım, kullanıma ilişkin endişe, maddi değer yaklaşımı, kaygı, olumsuz inanış, e-devlet hizmetleri, e-ticaret hizmetleri, olumsuz ahlaki yaklaşım boyutları 0,05'ten küçük bir

anlamlılık değerine sahip olduğu için sadece bu değişkenler açısından gruplar arasında bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılığın anlaşılması için bu değişkenler için Scheffe testleri uygulanmıştır. Uygulanan Scheffe testleri sonucu maddi değer yaklaşımı ($\mu_{İstanbul}=3,03$, $\mu_{Diğer}=3,17$), kaygı ($\mu_{İstanbul}=2,99$, $\mu_{Diğer}=3,21$), e-devlet hizmetleri ($\mu_{İstanbul}=2,41$, $\mu_{Ankara}=2,21$, $\mu_{Diğer}=2,68$), e-ticaret hizmetleri ($\mu_{İstanbul}=2,81$, $\mu_{Diğer}=3,01$), olumsuz ahlaki yaklaşım ($\mu_{İstanbul}=1,16$, $\mu_{Diğer}=1,34$) boyutlarında anlamlı bir farklılık olduğu anlaşılmıştır. Bu testin sonuçları **Tablo 29**'de verilmiştir.

Tablo 29. Metropol Gruplarının Scheffe Testleri

Faktörler	Metropol (I)	Metropol (J)	Fark (I-J)	Std. Hata	p
Maddi Değer Yaklaşımı	İstanbul	Ankara	-0,03333	0,08439	0,984
		İzmir	0,01286	0,14961	1,000
		Diğer	-0,14230	0,04378	0,014
Kaygı	İstanbul	Ankara	0,00475	0,09342	1,000
		İzmir	-0,40579	0,16562	0,112
		Diğer	-0,22340	0,04847	0,000
e-devlet Hizmetleri	İstanbul	Ankara	0,20650	0,09747	0,214
		İzmir	0,06632	0,17280	0,986
		Diğer	-0,26812	0,05057	0,000
	Ankara	İstanbul	-0,20650	0,09747	0,214
		İzmir	-0,14018	0,19025	0,909
		Diğer	-0,47462	0,09429	0,000
e-ticaret Hizmetleri	İstanbul	Ankara	0,01400	0,09672	0,999
		İzmir	-0,09410	0,17146	0,960
		Diğer	-0,20286	0,05018	0,001
Olumsuz Ahlaki Yaklaşım	İstanbul	Ankara	-0,17925	0,07971	0,168
		İzmir	-0,08479	0,14130	0,948
		Diğer	-0,18058	0,04135	0,000

4.6.2.2.2. Bölgelere Göre Faktörlerin ANOVA Testi

ANOVA testinde Marmara, Ege, Akdeniz, İç Anadolu, Karadeniz, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu bölgesi grupları arasında, faktör analizleri sonucu elde edilen değişkenler bazında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır.

Bölgelere göre üniversite çalışanlarının faktörlere yaklaşımlarının eşit olup olmadığını test edilmiş, yapılan tek yönlü varyans analizi sonucu bu gruplar arasında

istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur (**Tablo 30**). Bu farkın hangi seviyede olduğunu tespit etmek için Scheffe testi sonuçlarına bakılmıştır.

Tablo 30. Bölgelere Göre Faktörlerin ANOVA Testi Sonucu

Faktör	Bölge	N	Ort.	F	p
Eğlence Amaçlı Kullanım	Marmara	1488	2,5619	5,072	0,000
	Ege	162	2,7397		
	Akdeniz	186	2,6308		
	İç Anadolu	449	2,6652		
	Karadeniz	188	2,4885		
	Doğu Anadolu	289	2,3189		
	Güneydoğu Anadolu	120	2,7306		
Ticari Amaçlı Kullanım	Marmara	1488	2,2852	3,137	0,005
	Ege	162	2,5535		
	Akdeniz	186	2,3405		
	İç Anadolu	449	2,1841		
	Karadeniz	188	2,1525		
	Doğu Anadolu	289	2,1234		
	Güneydoğu Anadolu	120	2,2722		
Bilgi Edinme Amaçlı Kullanım	Marmara	1488	3,7678	9,252	0,000
	Ege	162	3,8719		
	Akdeniz	186	3,8884		
	İç Anadolu	449	3,6620		
	Karadeniz	188	3,3923		
	Doğu Anadolu	289	3,4715		
	Güneydoğu Anadolu	120	3,6146		
Kullanıma İlişkin Endişe	Marmara	1488	2,5503	3,672	0,001
	Ege	162	2,8272		
	Akdeniz	186	2,8688		
	İç Anadolu	449	2,5145		
	Karadeniz	188	2,4798		
	Doğu Anadolu	289	2,5128		
	Güneydoğu Anadolu	120	2,6617		
Güvenlik Önlemi Alma Becerisi	Marmara	1488	3,0985	3,273	0,003
	Ege	162	3,3642		
	Akdeniz	186	3,0914		
	İç Anadolu	449	3,2929		
	Karadeniz	188	3,1277		
	Doğu Anadolu	289	2,8685		
	Güneydoğu Anadolu	120	3,0792		

Tablo 30 devamı

Faktör	Bölge	N	Ort.	F	p
Olumsuz İnanış	Marmara	1488	1,0224	2,132	0,047
	Ege	162	,9403		
	Akdeniz	186	1,0645		
	İç Anadolu	449	1,0490		
	Karadeniz	188	1,0993		
	Doğu Anadolu	289	1,1361		
	Güneydoğu Anadolu	120	1,2306		
e-devlet Hizmetleri	Marmara	1488	2,5039	4,936	0,000
	Ege	162	2,5586		
	Akdeniz	186	2,6008		
	İç Anadolu	449	2,4065		
	Karadeniz	188	2,6662		
	Doğu Anadolu	289	2,8157		
	Güneydoğu Anadolu	120	2,8583		
Olumsuz Ahlaki Yaklaşım	Marmara	1488	1,2300	2,621	0,015
	Ege	162	1,4614		
	Akdeniz	186	1,2473		
	İç Anadolu	449	1,2851		
	Karadeniz	188	1,2261		
	Doğu Anadolu	289	1,3702		
	Güneydoğu Anadolu	120	1,4750		

Tabloda görüleceği gibi eğlence amaçlı kullanım, ticari amaçlı kullanım, bilgi edinme amaçlı kullanım, kullanıma ilişkin endişe, güvenlik önlemi alma becerisi, olumsuz inanış, e-devlet hizmetleri, olumsuz ahlaki yaklaşım boyutları 0,05'ten küçük bir anlamlılık değerine sahip olduğu için sadece bu değişkenler açısından gruplar arasında bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılığın anlaşılması için bu değişkenler için Scheffe testleri uygulanmıştır. Uygulanan Scheffe testleri sonucu eğlence amaçlı kullanımı ($\mu_{\text{Marmara}}=2,56$, $\mu_{\text{Doğu Anadolu}}=2,73$), ticari amaçlı kullanımı ($\mu_{\text{Ege}}=2,55$, $\mu_{\text{Doğu Anadolu}}=2,27$), bilgi edinme amaçlı kullanımı ($\mu_{\text{Marmara}}=3,76$, $\mu_{\text{Ege}}=2,87$, $\mu_{\text{Akdeniz}}=3,88$, $\mu_{\text{Karadeniz}}=3,39$, $\mu_{\text{Doğu Anadolu}}=3,47$), güvenlik önlemi alma becerisi ($\mu_{\text{İç Anadolu}}=3,29$, $\mu_{\text{Doğu Anadolu}}=2,86$), e-devlet hizmetleri ($\mu_{\text{Marmara}}=2,50$, $\mu_{\text{İç Anadolu}}=2,40$, $\mu_{\text{Doğu Anadolu}}=2,81$), boyutlarında anlamlı bir farklılık olduğu anlaşılmıştır. Bu testin sonuçları **Tablo 31**'de verilmiştir.

Tablo 31. Bölge Gruplarının Scheffe Testleri

Faktörler	Bölgeler(I)	Bölgeler(J)	Fark(I-J)	Std. Hata	p
Eğlence Amaçlı Kullanımı	Marmara	Ege	-0,17777	0,08495	0,625
		Akdeniz	-0,06888	0,07985	0,993
		İç Anadolu	-0,10324	0,05528	0,746
		Karadeniz	0,07346	0,07947	0,991
		Doğu Anadolu	0,24302	0,06600	0,035
		Güneydoğu Anadolu	-0,16862	0,09743	0,809
	Ege	Marmara	0,17777	0,08495	0,625
		Akdeniz	0,10889	0,11034	0,987
		İç Anadolu	0,07453	0,09410	0,996
		Karadeniz	0,25124	0,11007	0,517
		Doğu Anadolu	0,42080	0,10077	0,008
		Güneydoğu Anadolu	0,00916	0,12366	1,000
	İç Anadolu	Marmara	0,10324	0,05528	0,746
		Ege	-0,07453	0,09410	0,996
		Akdeniz	0,03436	0,08953	1,000
		Karadeniz	0,17671	0,08919	0,687
		Doğu Anadolu	0,34627	0,07743	0,003
		Güneydoğu Anadolu	-0,06537	0,10551	0,999
	Güneydoğu Anadolu	Marmara	0,16862	0,09743	0,809
		Ege	-0,00916	0,12366	1,000
		Akdeniz	0,09973	0,12022	0,995
		İç Anadolu	0,06537	0,10551	0,999
		Karadeniz	0,24208	0,11997	0,667
		Doğu Anadolu	0,41164	0,11150	0,034
Ticari Amaçlı Kullanımı	Ege	Marmara	0,26833	0,09770	0,274
		Akdeniz	0,21300	0,12691	0,831
		İç Anadolu	0,36939	0,10823	0,071
		Karadeniz	0,40102	0,12660	0,124
		Doğu Anadolu	0,43008	0,11591	0,033
		Güneydoğu Anadolu	0,28128	0,14223	0,689

Tablo 31 devamı

Faktörler	Bölgeler(I)	Bölgeler(J)	Fark(I-J)	Std. Hata	p
Bilgi Edinme Amaçlı Kullanımı	Marmara	Ege	-0,10410	0,08054	0,947
		Akdeniz	-0,12063	0,07571	0,864
		İç Anadolu	0,10578	0,05241	0,667
		Karadeniz	0,37552	0,07535	0,000
		Doğu Anadolu	0,29636	0,06257	0,001
		Güneydoğu Anadolu	0,15323	0,09238	0,839
	Ege	Marmara	0,10410	0,08054	0,947
		Akdeniz	-0,01653	0,10461	1,000
		İç Anadolu	0,20989	0,08922	0,477
		Karadeniz	0,47963	0,10435	0,002
		Doğu Anadolu	0,40046	0,09554	0,008
		Güneydoğu Anadolu	0,25733	0,11724	0,568
	Akdeniz	Marmara	0,12063	0,07571	0,864
		Ege	0,01653	0,10461	1,000
		İç Anadolu	0,22641	0,08488	0,311
		Karadeniz	0,49615	0,10067	0,000
		Doğu Anadolu	0,41699	0,09151	0,002
		Güneydoğu Anadolu	0,27386	0,11398	0,449
Güvenlik Önlemi Alma Becerisi	İç Anadolu	Marmara	0,19442	0,07912	0,419
		Ege	-0,07132	0,13467	1,000
		Akdeniz	0,20148	0,12813	0,871
		Karadeniz	0,16521	0,12765	0,947
		Doğu Anadolu	0,42436	0,11081	0,023
		Güneydoğu Anadolu	0,21371	0,15100	0,919
e-devlet Hizmetleri	Marmara	Ege	-0,05478	0,10445	1,000
		Akdeniz	-0,09694	0,09819	0,987
		İç Anadolu	0,09741	0,06798	0,915
		Karadeniz	-0,16236	0,09772	0,838
		Doğu Anadolu	-0,31188	0,08116	0,022
		Güneydoğu Anadolu	-0,35447	0,11981	0,188
	İç Anadolu	Marmara	-0,09741	0,06798	0,915
		Ege	-0,15218	0,11571	0,943
		Akdeniz	-0,19435	0,11009	0,794
		Karadeniz	-0,25976	0,10968	0,468
		Doğu Anadolu	-0,40929	0,09521	0,005
		Güneydoğu Anadolu	-0,45187	0,12974	0,059
	Doğu Anadolu	Marmara	0,31188	0,08116	0,022
		Ege	0,25710	0,12391	0,636
		Akdeniz	0,21494	0,11868	0,773
		İç Anadolu	0,40929	0,09521	0,005
		Karadeniz	0,14952	0,11830	0,953
		Güneydoğu Anadolu	-0,04259	0,13711	1,000

4.6.2.2.3. Yaş Ortalamalarına Göre Faktörlerin ANOVA Testi

ANOVA testinde TUIK'den alınan sınıflandırmaya göre yapılmış olan yaş dağılımlarına göre oluşturulmuş gruplar arasında, faktör analizleri sonucu elde edilen değişkenler bazında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır.

Yaş sınıflandırmasına göre üniversite çalışanlarının faktörlere yaklaşımlarının eşit olup olmadığını test edilmiş, yapılan tek yönlü varyans analizi sonucu bu gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur (**Tablo 32.**). Bu farkın hangi seviyede olduğunu tespit etmek için Scheffe testi sonuçlarına bakılmıştır.

Tablo 32.Yaş Ortalamalarına Göre Faktörlerin ANOVA Testi Sonucu

Faktör	Yaş Ort.	N	Ort.	F	p
Eğlence Amaçlı Kullanım	18 - 24 Yaş	108	3,1960	134,825	0,000
	25 - 34 Yaş	1236	2,9396		
	35 - 44 Yaş	959	2,4022		
	45 - 54 Yaş	443	2,0425		
	55 - 65 Yaş	136	1,6225		
Ticari Amaçlı Kullanım	18 - 24 Yaş	108	2,13580	48,266	0,000
	25 - 34 Yaş	1236	2,48975		
	35 - 44 Yaş	959	2,30240		
	45 - 54 Yaş	443	1,85327		
	55 - 65 Yaş	136	1,35294		
Kullanıma İlişkin Endişe	18 - 24 Yaş	108	2,6778	3,001	0,017
	25 - 34 Yaş	1236	2,4956		
	35 - 44 Yaş	959	2,6709		
	45 - 54 Yaş	443	2,5837		
	55 - 65 Yaş	136	2,5544		
Kaygı	18 - 24 Yaş	108	3,0231	6,081	0,000
	25 - 34 Yaş	1236	3,0113		
	35 - 44 Yaş	959	3,2158		
	45 - 54 Yaş	443	3,2652		
	55 - 65 Yaş	136	3,2390		

Tablo 32^c devamı.

Faktör	Yaş Ort.	N	Ort.	F	p
Özgür Kullanım	18 - 24 Yaş	108	1,7037	2,827	0,024
	25 - 34 Yaş	1236	1,6963		
	35 - 44 Yaş	959	1,6413		
	45 - 54 Yaş	443	1,4838		
	55 - 65 Yaş	136	1,7059		
e-ticaret Hizmetleri	18 - 24 Yaş	108	2,8241	11,792	0,000
	25 - 34 Yaş	1236	3,0027		
	35 - 44 Yaş	959	2,9997		
	45 - 54 Yaş	443	2,7570		
	55 - 65 Yaş	136	2,3407		
Ahlaki Değer Beklentisi	18 - 24 Yaş	108	4,4259	0,555	0,695
	25 - 34 Yaş	1236	4,4547		
	35 - 44 Yaş	959	4,4932		
	45 - 54 Yaş	443	4,4840		
	55 - 65 Yaş	136	4,4603		
Olumsuz Ahlaki Yaklaşım	18 - 24 Yaş	108	1,4931	8,436	0,000
	25 - 34 Yaş	1236	1,3655		
	35 - 44 Yaş	959	1,2497		
	45 - 54 Yaş	443	1,0807		
	55 - 65 Yaş	136	1,1268		
Yasal Düzenlemeler	18 - 24 Yaş	108	2,7685	8,648	0,000
	25 - 34 Yaş	1236	2,7926		
	35 - 44 Yaş	959	3,0327		
	45 - 54 Yaş	443	3,1183		
	55 - 65 Yaş	136	3,2500		

Tabloda görüleceği gibi eğlence amaçlı kullanım, ticari amaçlı kullanım, kullanıma ilişkin endişe, kaygı, özgür kullanım, e-ticaret hizmetleri, ahlaki değer beklentisi, olumsuz ahlaki yaklaşım, yasal düzenlemeler boyutları 0,05'ten küçük bir anlamlılık değerine sahip olduğu için sadece bu değişkenler açısından gruplar arasında bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılığın anlaşılması için bu değişkenler için Scheffe testleri uygulanmıştır. Uygulanan Scheffe testleri sonucu eğlence amaçlı kullanım, ticari amaçla kullanım, kullanıma ilişkin endişe, kaygı, özgür kullanım, e-ticaret hizmetleri,

olumsuz ahlaki yaklaşım, yasal düzenlemeler boyutlarında anlamlı bir farklılık olduğu anlaşılmıştır. Bu testin sonuçları **Tablo 33**'de verilmiştir.

Tablo 33. Yaş Gruplarının Scheffe Testleri

Faktörler	Yaş(I)	Yaş(J)	Fark(I-J)	Std. Hata	p
Eğlence Amaçlı Kullanım	35 - 44 Yaş	18 - 24 Yaş	-0,79383	0,09611	0,000
		25 - 34 Yaş	-0,53744	0,04075	0,000
		45 - 54 Yaş	0,35964	0,05439	0,000
		55 - 65 Yaş	0,77961	0,08676	0,000
	45 - 54 Yaş	18 - 24 Yaş	-1,15347	0,10161	0,000
		25 - 34 Yaş	-0,89708	0,05243	0,000
		35 - 44 Yaş	-0,35964	0,05439	0,000
		55 - 65 Yaş	0,41996	0,09282	0,000
	55 - 65 Yaş	18 - 24 Yaş	-1,57344	0,12204	0,000
		25 - 34 Yaş	-1,31704	0,08554	0,000
		35 - 44 Yaş	-0,77961	0,08676	0,000
		45 - 54 Yaş	-0,41996	0,09282	0,000
Ticari Amaçla Kullanım	35 - 44 Yaş	18 - 24 Yaş	0,16660	0,11637	0,727
		25 - 34 Yaş	-0,18735	0,04934	0,006
		45 - 54 Yaş	0,44913	0,06586	0,000
		55 - 65 Yaş	0,94946	0,10505	0,000
	45 - 54 Yaş	18 - 24 Yaş	-0,28253	0,12304	0,261
		25 - 34 Yaş	-0,63648	0,06349	0,000
		35 - 44 Yaş	-0,44913	0,06586	0,000
		55 - 65 Yaş	0,50033	0,11240	0,001
	55 - 65 Yaş	18 - 24 Yaş	-0,78286	0,14777	0,000
		25 - 34 Yaş	-1,13681	0,10358	0,000
		35 - 44 Yaş	-0,94946	0,10505	0,000
		45 - 54 Yaş	-0,50033	0,11240	0,001
Kullanıma İlişkin Endişe	25 - 34 Yaş	18 - 24 Yaş	-0,18215	0,12227	0,696
		35 - 44 Yaş	-0,17528	0,05244	0,025
		45 - 54 Yaş	-0,08812	0,06748	0,790
		55 - 65 Yaş	-0,05878	0,11009	0,991
Kaygı	25 - 34 Yaş	18 - 24 Yaş	-0,01182	0,12109	1,000
		35 - 44 Yaş	-0,20452	0,05193	0,004
		45 - 54 Yaş	-0,25391	0,06683	0,006
		55 - 65 Yaş	-0,22764	0,10903	0,360
	35 - 44 Yaş	18 - 24 Yaş	0,19270	0,12249	0,649
		25 - 34 Yaş	0,20452	0,05193	0,004
		45 - 54 Yaş	-0,04939	0,06933	0,973
		55 - 65 Yaş	-0,02312	0,11058	1,000

Tablo 33 devamı

Faktörler	Yaş(I)	Yaş(J)	Fark(I-J)	Std. Hata	p
Özgür Kullanım	25 - 34 Yaş	18 - 24 Yaş	-0,00737	0,11805	1,000
		35 - 44 Yaş	0,05504	0,05063	0,881
		45 - 54 Yaş	0,21251	0,06515	0,031
		55 - 65 Yaş	-0,00955	0,10629	1,000
e-ticaret Hizmetleri	45 - 54 Yaş	18 - 24 Yaş	-0,06711	0,13336	0,993
		25 - 34 Yaş	-0,24574	0,06882	0,013
		35 - 44 Yaş	-0,24269	0,07139	0,021
		55 - 65 Yaş	0,41627	0,12183	0,020
	55 - 65 Yaş	18 - 24 Yaş	-0,48339	0,16017	0,059
		25 - 34 Yaş	-0,66201	0,11227	0,000
		35 - 44 Yaş	-0,65897	0,11387	0,000
		45 - 54 Yaş	-0,41627	0,12183	0,020
Olumsuz Ahlaki Yaklaşım	45 - 54 Yaş	18 - 24 Yaş	-0,41236	0,11018	0,007
		25 - 34 Yaş	-0,28479	0,05686	0,000
		35 - 44 Yaş	-0,16904	0,05898	0,084
		55 - 65 Yaş	-0,04614	0,10065	0,995
Yasal Düzenlemeler	25 - 34 Yaş	18 - 24 Yaş	0,02404	0,13799	1,000
		35 - 44 Yaş	-0,24019	0,05918	0,002
		45 - 54 Yaş	-0,32573	0,07615	0,001
		55 - 65 Yaş	-0,45744	0,12424	0,009

4.6.2.2.4. Medeni Duruma Göre Faktörlerin ANOVA Testi

ANOVA testinde bekar, evli, boşanmış gruplar arasında, faktör analizleri sonucu elde edilen değişkenler bazında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır.

Medeni duruma göre üniversite çalışanlarının faktörlere yaklaşımlarının eşit olup olmadığını test etmek istediğimizde yapılan tek yönlü varyans analizi sonucu bu gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur (**Tablo 34**). Bu farkın hangi seviyede olduğunu tespit etmek için Scheffe testi sonuçlarına bakılmıştır.

Tablo 34. Medeni Duruma Göre Faktörlerin ANOVA Testi Sonucu

Faktör	Medeni Durum	N	Ort.	F	p
Eğlence Amaçlı Kullanım	Bekar	936	2,8971	73,096	0,000
	Evli	1858	2,4136		
	Boşanmış	88	2,4034		
Maddi Değer Yaklaşımı	Bekar	936	3,2390	8,966	0,000
	Evli	1858	3,0669		
	Boşanmış	88	2,9432		
Kaygı	Bekar	936	3,0155	6,289	0,002
	Evli	1858	3,1816		
	Boşanmış	88	3,2443		
e-devlet Hizmetleri	Bekar	936	2,3854	15,402	0,000
	Evli	1858	2,6511		
	Boşanmış	88	2,3182		
e-ticaret Hizmetleri	Bekar	936	2,7860	9,924	0,000
	Evli	1858	3,0029		
	Boşanmış	88	2,7917		
Olumsuz Ahlaki Yaklaşım	Bekar	936	1,3536	5,548	0,004
	Evli	1858	1,2491		
	Boşanmış	88	1,0426		
Yasal Düzenlemeler	Bekar	936	2,8071	9,516	0,000
	Evli	1858	2,9928		
	Boşanmış	88	3,3455		

Tabloda görüleceği gibi eğlence amaçlı kullanım, maddi değer yaklaşımı, kaygı, e-devlet ve e-ticaret hizmetleri, olumsuz ahlaki yaklaşım, yasal düzenlemeler boyutları 0,05'ten küçük bir anlamlılık değerine sahip olduğu için sadece bu değişkenler açısından gruplar arasında bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılığın anlaşılması için bu değişkenler için Scheffe testleri uygulanmıştır. Uygulanan Scheffe testleri sonucu eğlence amaçlı kullanımı ($\mu_{\text{Bekar}}=2,89$, $\mu_{\text{Evli}}=2,41$, $\mu_{\text{Boşanmış}}=2,40$), maddi değer yaklaşımı ($\mu_{\text{Bekar}}=3,23$, $\mu_{\text{Evli}}=3,06$), kaygı ($\mu_{\text{Bekar}}=3,01$, $\mu_{\text{Evli}}=3,18$), e-devlet hizmetleri ($\mu_{\text{Bekar}}=2,38$, $\mu_{\text{Evli}}=2,65$), e-ticaret hizmetleri ($\mu_{\text{Bekar}}=2,78$, $\mu_{\text{Evli}}=3,00$), olumsuz ahlaki yaklaşım ($\mu_{\text{Bekar}}=1,35$, $\mu_{\text{Evli}}=1,24$, $\mu_{\text{Boşanmış}}=1,04$), yasal düzenlemeler ($\mu_{\text{Bekar}}=2,80$, $\mu_{\text{Evli}}=2,99$, $\mu_{\text{Boşanmış}}=3,34$) boyutlarında anlamlı bir farklılık olduğu anlaşılmıştır. Bu testin sonuçları **Tablo 35**'te verilmiştir.

Tablo 35. Medeni Hal Gruplarının Scheffe Testleri

Faktörler	M.Hal(I)	M.Hal(J)	Fark(I-J)	Std. Hata	p
Eğlence Amaçlı Kullanımı	Bekar	Evli	0,48346	0,04033	0,000
		Boşanmış	0,49367	0,11219	0,000
Maddi Değer Yaklaşımı	Bekar	Evli	0,17204	0,04361	0,000
		Boşanmış	0,29578	0,12132	0,051
Kaygı	Bekar	Evli	-0,16616	0,04845	0,003
		Boşanmış	-0,22883	0,13478	0,237
e-devlet Hizmetleri	Bekar	Evli	-0,26569	0,05056	0,000
		Boşanmış	0,06723	0,14065	0,892
e-ticaret Hizmetleri	Bekar	Evli	-0,21690	0,05003	0,000
		Boşanmış	-0,00570	0,13917	0,999
Olumsuz Ahlaki Yaklaşım	Bekar	Evli	0,10457	0,04130	0,041
		Boşanmış	0,31102	0,11489	0,026
Yasal Düzenlemeler	Bekar	Evli	-0,18574	0,05525	0,004
		Boşanmış	-0,53840	0,15369	0,002

4.6.2.2.5. Eğitim Duruma Göre Faktörlerin ANOVA Testi

ANOVA testinde lise, lisans, yüksek lisans ve doktora grupları arasında, faktör analizleri sonucu elde edilen değişkenler bazında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır.

Eğitim durumuna göre üniversite çalışanlarının faktörlere yaklaşımlarının eşit olup olmadığını test etmek istediğimizde yapılan tek yönlü varyans analizi sonucu bu gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu **Tablo 36'**da gösterilmiştir. Bu farkın hangi seviyede olduğunu tespit etmek için Scheffe testi sonuçlarına bakılmıştır.

Tablo 36. Eğitim Duruma Göre Faktörlerin ANOVA Testi Sonucu

Faktör	Eğitim Durumu	N	Ort.	F	p
e-devlet Hizmetleri	Lise	52	2,0433	5,259	0,001
	Lisans	451	2,6253		
	Yüksek Lisans	762	2,4610		
	Doktora	1617	2,5955		
Olumsuz Davranış	Lise	52	1,0337	3,620	0,013
	Lisans	451	1,1092		
	Yüksek Lisans	762	1,1716		
	Doktora	1617	1,0325		
Yasal Düzenlemeler	Lise	52	2,7808	2,792	0,039
	Lisans	451	3,0510		
	Yüksek Lisans	762	2,8383		
	Doktora	1617	2,9678		

Tabloda görüleceği gibi e-devlet hizmetleri, olumsuz davranış, yasal düzenlemeler boyutları 0,05'ten küçük bir anlamlılık değerine sahip olduğu için sadece bu değişkenler açısından gruplar arasında bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılığın anlaşılması için bu değişkenler için Scheffe testleri uygulanmıştır. Uygulanan Scheffe testleri sonucu sadece e-devlet hizmetleri ($\mu_{\text{Lise}}=2,04$, $\mu_{\text{Lisans}}=2,62$, $\mu_{\text{Doktora}}=2,59$), ve olumsuz davranış ($\mu_{\text{Yüksek Lisans}}=1,17$, $\mu_{\text{Doktora}}=1,03$), boyutlarında anlamlı bir farklılık olduğu çıkmıştır. Bu testin sonucu **Tablo 37**'de verilmiştir.

Tablo 37. Eğitim Gruplarının Scheffe Testi

Faktörler	Eğitim(I)	Eğitim (J)	Fark(I-J)	Std. Hata	p
e-devlet Hizmetleri	Lise	Lisans	-0,58201	0,18525	0,020
		Yüksek Lisans	-0,41769	0,18130	0,151
		Doktora	-0,55228	0,17821	0,022
Olumsuz Davranış	Doktora	Lise	-0,00119	0,13878	1,000
		Lisans	-0,07673	0,05245	0,544
		Yüksek Lisans	-0,13912	0,04328	0,016

4.6.2.2.6. Akademik Unvana Göre Faktörlerin ANOVA Testi

Profesör, doçent, yardımcı doçent, öğretim görevlisi, araştırma görevlisi ve uzman grupları arasında, faktör analizleri sonucu elde edilen değişkenler bazında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır.

Akademik unvana göre akademik çalışanların faktörlere yaklaşımlarının eşit olup olmadığını test etmek istediğimizde yapılan tek yönlü varyans analizi sonucu bu gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur (**Tablo 38**). Bu farkın hangi seviyede olduğunu tespit etmek için Scheffe testi sonuçlarına bakılmıştır.

Tablo 38. Akademik Unvana Göre Faktörlerin ANOVA Testi Sonucu

Faktör	Unvan	N	Ort.	F	p
Eğlence Amaçlı Kullanım	Prof. Dr.	295	1,8328	79,896	0,000
	Doç. Dr.	194	2,1692		
	Yrd. Doç. Dr.	585	2,3148		
	Öğr. Gör.	488	2,7449		
	Arş. Gör.	780	2,9340		
	Uzman	99	2,9394		
Ticari Amaçlı Kullanım	Prof. Dr.	295	1,8215	17,980	0,000
	Doç. Dr.	194	2,2131		
	Yrd. Doç. Dr.	585	2,1789		
	Öğr. Gör.	488	2,5020		
	Arş. Gör.	780	2,4594		
	Uzman	99	2,3939		
Kaygı	Prof. Dr.	295	3,2492	4,393	0,001
	Doç. Dr.	194	3,2139		
	Yrd. Doç. Dr.	585	3,1620		
	Öğr. Gör.	488	3,2551		
	Arş. Gör.	780	2,9978		
	Uzman	99	2,9268		
Olumsuz İnanış	Prof. Dr.	295	1,0384	3,814	0,002
	Doç. Dr.	194	1,1031		
	Yrd. Doç. Dr.	585	1,1060		
	Öğr. Gör.	488	1,0984		
	Arş. Gör.	780	0,9329		
	Uzman	99	1,0774		

Tablo 38 devamı

Faktör	Unvan	N	Ort.	F	p
e-devlet Hizmetleri	Prof. Dr.	295	2,6746	6,456	0,000
	Doç. Dr.	194	2,8428		
	Yrd. Doç. Dr.	585	2,5846		
	Öğr. Gör.	488	2,5236		
	Arş. Gör.	780	2,3926		
	Uzman	99	2,2323		
e-ticaret Hizmetleri	Prof. Dr.	295	2,7932	2,216	0,050
	Doç. Dr.	194	3,0464		
	Yrd. Doç. Dr.	585	2,8900		
	Öğr. Gör.	488	3,0150		
	Arş. Gör.	780	3,0124		
	Uzman	99	2,8653		
Yasal Düzenlemeler	Prof. Dr.	295	3,1241	8,096	0,000
	Doç. Dr.	194	3,1175		
	Yrd. Doç. Dr.	585	2,9795		
	Öğr. Gör.	488	3,0127		
	Arş. Gör.	780	2,6700		
	Uzman	99	2,9293		
Zararlardan Etkilenme	Prof. Dr.	295	1,2463	2,681	0,020
	Doç. Dr.	194	1,3900		
	Yrd. Doç. Dr.	585	1,3761		
	Öğr. Gör.	488	1,4214		
	Arş. Gör.	780	1,2124		
	Uzman	99	1,2559		

Eğlence amaçlı kullanım, ticari amaçlı kullanım, kaygı, olumsuz inanış, e-devlet hizmetleri, e-ticaret hizmetleri, yasal düzenlemeler, zararlardan etkilenme boyutları 0,05'ten küçük bir anlamlılık değerine sahip olduğu için sadece bu değişkenler açısından gruplar arasında bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılığın anlaşılması için bu değişkenler için Scheffe testleri uygulanmıştır. Uygulanan Scheffe testleri sonucu sadece kaygı ($\mu_{\text{Öğr. Gör.}}=3,25$, $\mu_{\text{Arş. Gör.}}=2,99$), olumsuz inanış ($\mu_{\text{Yrd. Doç. Dr.}}=1,10$, $\mu_{\text{Öğr. Gör.}}=1,09$, $\mu_{\text{Arş. Gör.}}=0,93$), e-devlet hizmetleri ($\mu_{\text{Doç. Dr.}}=2,84$, $\mu_{\text{Arş. Gör.}}=2,39$, $\mu_{\text{Uzman}}=2,23$), boyutunda anlamlı bir farklılık olduğu çıkmıştır. Bu testin sonucu **Tablo 39**'da verilmiştir.

Tablo 39. Unvan Gruplarının Scheffe Testi

Faktörler	Unvan (I)	Unvan (J)	Fark(I-J)	Std. Hata	p
Kaygı	Arş. Gör.	Prof. Dr.	-0,25140	0,08185	0,093
		Doç. Dr.	-0,21616	0,09608	0,409
		Yrd. Doç. Dr.	-0,16421	0,06550	0,280
		Öğr. Gör.	-0,25737	0,06912	0,017
		Uzman	0,07099	0,12777	0,997
Olumsuz İnanış	Arş. Gör.	Prof. Dr.	-0,10551	0,05870	0,664
		Doç. Dr.	-0,17019	0,06890	0,297
		Yrd. Doç. Dr.	-0,17308	0,04697	0,019
		Öğr. Gör.	-0,16545	0,04957	0,049
		Uzman	-0,14454	0,09163	0,778
e-devlet Hizmetleri	Doç. Dr.	Prof. Dr.	0,16821	0,11550	0,832
		Yrd. Doç. Dr.	0,25817	0,10352	0,286
		Öğr. Gör.	0,31922	0,10605	0,107
		Arş. Gör.	0,45016	0,10024	0,001
		Uzman	0,61046	0,15433	0,008

4.7. Araştırma Bulgularının Yorumlanması

Analiz sonucunda oluşan faktörlerin devlet ve vakıf üniversiteleri olma durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek için yapılan bağımsız gruplar *t*-testi sonunda anlamlı gözüken farklılık **Tablo 20**'de verilmişti. Buna göre ortalamalara bakıldığında vakıf üniversitelerinin bilişim teknolojilerini eğlence ve bilgi edinme amacıyla devlet üniversitelerinden daha fazla kullandığı, devlet üniversitelerinin e-devlet hizmetleri açısından ise vakıf üniversitelerine göre daha fazla olumlu yaklaştığı görülmektedir. Vakıf üniversiteleri telif hakları konusunda daha olumsuz görüşlere sahip olmakla birlikte Gökalp'in (Gökalp, 2009, s. 1) "İnsanın teknoloji karşısındaki durumuna yönelik ana problem, özgürlük problemidir." dediği gibi, internetin daha özgür bir ortam olması gerektiğini düşünürken devlet üniversitelerinin internet hakkında kaygıları daha yüksektir. Bununla birlikte Devlet üniversitelerinin ahlaki değer görüşleri vakıf üniversitelerine göre daha yüksektir.

Kutanis'e göre bireyler davranışlar sergilenirken farklılıklar arz eder. Bu farklılıklar bireylerin cinsiyetlerinden, yaşlarından ve yaşama biçimlerinden kaynaklanabilir (Kutanis ve diğerleri, 2005, s. 213) demektedir.

Yapılan araştırmada alt faktörlerin cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar gösterdiği **Tablo 21**'de verilmişti. Buna göre ortalamalara bakıldığında erkekler interneti ticari amaçla daha fazla kullanırken kadınların bilgi edinme amacıyla erkeklere oranla daha fazla kullandıkları gözükmeğedir. Kadınların kaygılarının yüksek olması münasebeti ile güvenlik duyarlılığının erkeklere nazaran daha yüksek olduğu bununla birlikte erkeklerin uygunsuz kullanımının ve olumsuz davranışlarının kadınlara göre daha yüksek olduğu sonucu çıkmıştır. Bilişim teknolojilerinin zararlarından kadınların daha az etkilendiği, erkekler ise kadınlara göre bilişim teknolojilerinin kullanımında maddi değere daha fazla önem verdiği görülmektedir. Erkek bireylerin, aile ataerkil değerlerin egemen olduğu Türk toplumundaki geleneksel erkeklik algısının (Zeybekoğlu, 2010, s. 7) üniversitelerde de var olduğunun bir göstergesi sayılabilecek e-devlet ve e-ticaret hizmetlerinin kullanımında kadınlara göre daha yüksek bir orana sahip oldukları, kadınların ise yasal düzenlemeler konusunda erkeklere nazaran daha bilgili oldukları gözükmeğedir.

Kutanis ve arkadaşlarının Loo (2003) den yapmış oldukları alıntıda, çalışan erkeklerin kadınlardan daha çok etik olmayan davranışlara eğilimli olduğunu tespit etmişlerdir. Yine yapılan araştırmalara göre kadınların erkeklerden daha insancıl davrandığını ve karar verirken erkeklere nazaran diğer insanları daha fazla düşündükleri saptanmıştır. Dolayısıyla aldığı kararın diğer insanları nasıl etkileyeceğini erkeklerden daha çok düşündüklerini söylemişlerdir (Kutanis ve diğerleri, 2005, s. 214).

Bu bağlamda ahlaki değer beklentisinin kadınların erkeklerden daha yüksek olduğu, yine kadınların, "Ahlaklı davranışlar tamamen kişisel kurallardır ve bir insanın nasıl davranması gerektiğini gösterir ancak başkalarını yargılamak için kullanılamaz" gibi faktör ağırlığının yüksek olduğu kısımlarda daha yüksek çıkmıştır. Bunun tersine olumsuz ahlaki yaklaşımın ve olumsuz davranışların erkek bireylerde daha yüksek olduğu gözükmeğedir.

İnternet, kullanım amaçları, özellikle çocuk ve gençlerin fiziksel ve ruhsal sağlıkları üzerine etkilerinin araştırıldığı güncel bir konudur (Kelleci, Güler, Sezer, & Gölbaşı, 2009, s. 223). Çocuk sahibi olma durumuna göre faktör ortalamalarına bakıldığında çocuk sahibi olmayan bireylerin eğlence amaçlı kullanım, ticari amaçlı

kullanım, bilgi edinme amaçlı kullanım oranlarının yüksek olduğu, güvenlik duyarlılığının düşük olmasına rağmen, güvenlik önlemi alma becerisinin yüksek olduğu gözükmektedir. Çocuk sahibi olan bireylerin maddi değer yaklaşımının düşük olduğu, kaygısının yüksek olduğu, telif hakları konusunda daha hassas olduğu etik olmayan kullanım noktasında çocuk sahibi olmayanlara göre daha iyi noktada olduğu, bununla birlikte olumsuz inanışının da yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Çocuk sahibi olan bireylerin e-devlet hizmetleri ve e-ticaret hizmetlerinden faydalanması çocuk sahibi olmayanlara göre daha fazladır.

Ankete katılan ve çocuk sahibi olan bireylerin ahlaki değer görüşü çocuk sahibi olmayanlara göre daha yüksek iken, çocuk sahibi olmayanların olumsuz ahlaki yaklaşımı, ahlaki kuralların uygulanmasındaki olumsuz görüşleri ve ahlaken olumsuz davranışları daha yüksek gözükmektedir.

Çocuk, öteki aile üyelerinin yüksek ahlâki standartlara bağlılığını veya onlara aykırı davrandıklarında cezalandırıldığını görürse, muhtemelen yüksek ahlâki standartları benimseyecektir. Ters durumda, aile üyeleri ahlâki olmayan davranışlarla ilgilenir ve çocuklarının da aynı şeyleri yapmalarına göz yumarlarsa, bireyin düşük ahlâki standartları geliştirme olasılığı daha fazladır (Özgener, 2000, s. 8).

Gürcan'ın yaptığı araştırama sonucuna göre çocukların internet kullanım sıklıkları ve evden bağlanma oranları arttıkça bilgisayar virüsleri yüzünden sıkıntılarla karşılaşma oranlarının da arttığı (Gürcan, 2007) belirtilmiştir. Çocuk sahibi olanların bilişim teknolojisi zararlarından etkilenmeleri yüksek olması (güvenlik önlemi alma becerisinin düşük olduğu bunun bir göstergesidir) ve bunun sonucu yaptırımların uygulanması ve yasal düzenlemelerdeki haberdarlığı çocuk sahibi olmayanlara göre daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 23'te verilen *t*-testi ortalamalara bakıldığında akademik personel interneti ticari ve bilgi edinme amaçlı kullanırken idari personel eğlence amaçlı kullanmaktadır. Maddi değer yaklaşımı akademik personelde daha fazladır. Uygunsuz kullanım idari personelde yüksek iken yaptırımların yapılması gerektiğini akademik personel savunmaktadır. E-devlet hizmetlerini en çok idari personel kullanırken e-

ticaret hizmetlerini akademik personel kullanmaktadır. İdari personel akademik personele göre daha fazla yasal düzenlemelerin farkındadır. Bilişim teknolojilerinin zararlarından idari personel daha fazla etkilenmiştir.

Tablo 24'te görüleceği üzere; bilişim teknolojilerinin kullanımına yönelik eğitim almış olan bireyler ile olmayanlar arasında farklılıklar vardır. Eğitim almış olan bireylerin interneti eğlence amacıyla kullanımı yüksekken, bununla birlikte güvenlik duyarlılığı ve güvenlik önlemi alma becerisi de yüksektir. Fakat bilişim teknolojilerinin zararlarından daha fazla etkilenmektedirler. Eğitim almayan bireylerde ise özgür kullanım ve ahlaki değer beklentisi yüksek çıkmıştır. Yeni teknolojilere adaptasyon konusunda çalışanların eğitimi, bilgi, beceri ve tutumların kazandırılması çalışmalarının yapılması çok önemlidir. Bilişim teknolojilerini kullanmaya yönelik eğitim, bireyin kendini kontrol etmesi değil, kendi içindeki potansiyeli geliştirebilmesi için, bireye, uygun koşulların sunulmasıdır.

Baker ve White (1999), 1990'lı yılların ortasında başlayan web sayfalarının eğitim amaçlı olarak kullanımının, 1990'lı yılların sonunda bir eğitim devrimine dönüştüğünü ifade etmektedir (Baker & White, s. 257). Kişisel web sayfaları genellikle, eğitime yardımcı olması, akademik paylaşım veya kendini tanıtmaya gibi amaçlarla hazırlanmaktadır. Web sayfası hazırlama ve kullanma durumu bireylerin bilgi teknolojilerini kullanabilme becerisini de beraberinde getirmektedir. Çelik ve arkadaşlarına (2004) göre internet kullanmak bir miktar bilgi ve tecrübe gerektirmektedir (K. Çelik, Akyazı, Kalça, & Kalaycı, 2004, s. 2).

Tablo 25'te ki verilerin ışığında web sayfası olan bireyler olmayanlara göre interneti hem eğlence hem ticari hem de bilgi edinme amacıyla daha fazla kullanmaktadırlar. Güvenlik önlemi alma becerisi web sayfası olan bireylerde daha yüksekken web sayfası olmayan bireyin kaygıları daha yüksektir. Web sayfası olan bireyler internetin daha fazla özgür olması gerektiğini düşünürken web sayfası olmayanların olumsuz inanışları daha yüksektir. Web sayfası olmayanların ahlaki değer beklentisi ve ahlaki değer görüşü daha yüksekken olmayanların olumsuz davranışları daha yüksektir.

Rogers'e (2003) göre sosyal sistem içindeki bireyler yeniliği aynı anda benimsemezler, bireylerin belli bir yüzdesi yeni bir fikrî görelî olarak daha önce ya da daha sonra benimserler(E. Rogers, 2003). Her yeni gelişme, peşinden toplumsal, kültürel, ekonomik ve sosyal değişimleri getirmektedir.

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde dünya genelinde ortaya çıkan sosyo-ekonomik değişmeler, bölgesel uyumlar, serbest ticareti yaygınlaştırma çabaları, her geçen gün farklılaşan tüketici tercihleri, bilgi teknolojilerindeki değişim, yeni pazarlama stratejileri ile birlikte dünya ticareti yeni bir yapılanma sürecine girmiştir. Bu yapı, ticaretin yapılış şeklini değiştirerek, geleneksel ticaretten elektronik ticaret aşamasına geçilmiştir.

İnternet üzerinden e-ticaret yapmış olan bireylerin **Tablo 26**'da bu değişimin on altı alt faktörle gözükmeğdir. Buna göre internet üzerinden alış veriş yapanların eğlence, ticari, bilgi edinme amacı ile kullanımları, e-ticaret hizmetlerinden faydalanma ve güvenlik önlemi alma becerisi diğerlerine göre daha yüksektir. Uyğunsuz kullanım, kaygı, olumsuz inanış ortalamaları alış veriş yapmayanlarda daha yüksek iken maddi değer yaklaşımı, telif hakları yaklaşımı ve özgür kullanım alış veriş yapanlarda daha yüksek çıkmıştır.

Olumsuz ahlaki yaklaşım ve davranış, yaptırımlar faktör ortalamaları alış veriş yapanlarda yüksek, yasal düzenlemeler ve zararlardan etkilenme alışveriş yapmayanlarda yüksek çıkmıştır.

E-ticaretin etkilerini değerlendirebilmek için ne tür endüstrilerin ortaya çıkacağını ya da ne tür taleplere yol açacağını bilmek gerekmektedir. Çünkü e-ticaretin toplumsal hayatta gittikçe kendisine daha fazla yer bulması bazı ekonomik ve sosyal değişimlere sebebiyet verecektir(K. Çelik ve diğerleri, 2004, s. 6).

Özgür yazılım olarak adlandırılan açık kaynak kodlu yazılımlar, özgürlüğün üretimde ve paylaşımda olduğu felsefî bir harekettir. Bireylerin açık kaynak kodlu yazılımları kullanmasındaki amaç değişim sürecinde telif hakları ve uyğunsuz kullanım unsurları konusunda yaklaşımlarını belirlemektir.

Bilgiye erişim bir hak olarak görülse de, bilginin de bir üretim maliyeti vardır. Bu nedenle bilgiye erişebilmek için hak ettiği telif ödenmeli ve fikri mülkiyet hakkına saygı duyulmalıdır.

Tablo 27'de gözüktüğü üzere, açık kaynak kodlu yazılım kullanan bireyler interneti eğlence, ticari, bilgi edinme amacıyla kullanımı kullanmayanlara göre daha fazla orandadır. Güvenlik önlemleri alma ve olumsuz maddi değer yaklaşımları daha fazladır. Uygunsuz kullanımı ve kaygıları daha düşüktür. Telif hakları ve özgür kullanım faktörlerindeki ortalamaları daha yüksektir. Olumsuz inanış sergilemeyip e-hizmetlerden daha fazla faydalanmaktadırlar. Ahlaki değer beklentileri yüksek olmayıp ahlaki değer görüş ortalamaları daha düşüktür. Olumsuz davranış faktör ortalaması yüksek olup yasal düzenlemeler faktör ortalaması düşüktür.

Yazılım lisansları hakkında okullarda bilgi vermek üzere derslerde konunun işlenmesi yerinde olacaktır. Özellikle öğrencilerin kullandıkları yazılımlar ve lisansları hakkında bilgi sahibi olmaları okul yıllarından itibaren lisanslı yazılım kullanmaları için atılacak en önemli adım olacaktır (Cengizhan, 2006, s. 3). E-Dönüşüm Türkiye Projesi 2005 Eylem Planı'nın da "7 numaralı eylem: Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Açık Kaynak Kodlu Yazılımların Uygulanabilirliği" başlığı altında açık kaynak kodlu yazılımlara kamu kuruluşlarında geçilmesi ön görülmektedir(DPT, 2005).

Kalkınma sürecinin ilk evrelerinde, gelişme merkezleri konumundaki metropol iller, sundukları mal, hizmet ve istihdam olanakları nedeniyle, üretim faktörleri için çekim odakları olmaktadır. Ancak, nüfusun düzensiz ve hızlı birikimi nedeniyle dışsal yararlar, zamanla negatif dışsallıklara dönüşerek, metropolde yaşamının maliyetini artırmaktadır. **Tablo 29**'da görüleceği üzere scheffe testi sonucunda metropol illerden olan maddi değer yaklaşımı konusunda İstanbul ve diğer iller arasında fark çıkmıştır. Bunla birlikte nerdeyse her türlü ticari değerın temin edilebileceği e-ticaret hizmetleri konusunda fark çıkmış diğer illerin metropol şehirlere göre e-ticarete bakış açısı ortalaması daha yüksek olmuştur.

Sosyal bilimciler, modern kentsel yaşam hakkında birbiriyle çelişkili şeyler söylemişlerdir. Örneğin, bazılarının uygarlaşmış bir erdem, yenilik, hareketlilik,

gelişme, ilerleme, özgürlük ve mutluluk kaynağı olarak gördüğü kentler; başkaları tarafından saldırgan ve güven vermeyen kalabalıkların suç, şiddet ve ahlâkî yozlaşmasına kaynaklık eden bir mekân olarak görülmüştür (Öyurt, 2007, s. 113). Bu durumla ilgili olarak Scheffe testi sonucunda İstanbul ve diğer iller arasında kaygı faktörü ile ilgili fark çıkmıştır. İnternet hakkında kaygılar diğer illerde daha yüksek iken İstanbul da daha düşük bir ortalamaya sahiptir.

Özyurt (2007) alıntısında “kent sosyolojisinde, kentsel yaşamın psişik formları, kentli insanın kişiliğini ve davranışını etkileyen kurumlar, ilişkiler ve düşünceler kent sosyolojisinin odağına yerleşir” demektedir (Öyurt, 2007, s. 115). Kent içi sınırların kalkması ve kentlerdeki nüfus yoğunlaşması kentte yasayan herkesi birbirine yabancı hale getirerek, ahlâkî kontrolü zorlaştırmıştır (Öyurt, 2007, s. 124). Buradan hareketle bu çalışmada olumsuz ahlaki yaklaşım faktörü metropol şehirlerden İstanbul ve diğer iller arasında fark doğurmuştur. Fakat durum yukarıdaki kavramların tersine işlemiştir.

Coğrafi, bölgesel ve kültürel farklılıklar, toplumsal gelişme için itici bir güç ve zenginlik kaynağı olmuştur. Bu unsurlar bireyin her alanda tutum, davranış ve eylemlerinde yansımıştır. Bu çalışmada bölgesel unsurlar eğlence amaçlı kullanım, ticari amaçla kullanım, bilgi edinme amaçlı kullanım, güvenlik önlemi alma becerisi, e-devlet hizmetleri faktörleri ile ilgili farklılıkları ortaya koymuştur (**Tablo 31**). Eğlence amaçlı kullanım faktör ortalaması en düşük Doğu Anadolu bölgesinde çıkmış, Ege bölgesi ise bu oran en yüksektir. Marmara, Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgeleri arasında bilgi edinme amaçlı kullanımda bir fark olduğunu göstermiştir. Marmara bölgesinin bu bölgelere göre bilgi edinme amaçlı kullanımı daha yüksektir. Keza bu farklılıklar Ege, Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgeleri arasında ve Akdeniz, Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgeleri arasında gerçekleşmiştir. Güvenlik önlemi alma becerileri faktöründe ise İç Anadolu ve Doğu Anadolu arasında fark çıkmış, e-devlet hizmetlerine bakış noktasında Doğu Anadolu’nun Marmara ve İç Anadolu arasında fark çıkmıştır.

Bu araştırmada genç kuşak olarak nitelendirebileceğimiz 18-34 yaş grubu %47,7’lik bir dilimi oluşturmaktadır. 1980’lerden günümüze hızla gelişen teknoloji en çok bu genç kuşağı etkilemiştir. Sümerler’in çivi yazıtlarında “şu gençliğin hali ne

olacak?” yazmaktadır. Bu araştırmaya konu olan faktörlere baktığımızda bu bağlamda farklılıklar çıkmıştır (**Tablo 33**).

Bu tabloda verilen scheffe testi sonuçlarına göre eğlence amaçlı kullanım tüm yaş grupları arasında anlamlı farklılıklar olduğunu göstermiştir. Eğlence amaçlı kullanım faktör ortalamaları genç ve yaşlı kuşak arasında düşen oranda gerçekleşmiştir. En yüksek eğlence amaçlı kullanım oranı 18-24 yaş iken, en düşük 55-65 yaş arası bireyler arasında olmuştur.

Ticari amaçlı kullanım 55-65 yaş grubu tüm yaş grupları ile anlamlı bir ilişkisi varken, 34-35 yaş gurubunun 18-24 yaş hariç tüm yaş gruplarıyla ilişkisi olduğunu göstermiştir. Ticari amaçlı kullanım en yüksek 25-34 yaş grubunda çıkmıştır. E-ticaret hizmetleri konusunda ise 18-24 yaş grubu hariç tüm yaş gruplarında fark çıkmış, bu fark ileri yaş gruplarına doğru düşen oranda gerçekleşmiştir.

Kullanıma ilişkin endişe faktörü iki yaş grubunda anlamlı çıkmıştır. Bu yaş grupları genç kuşaktan (25-34) orta yaş (35-44) kuşağa geçişte kullanıma ilişkin bakış açısını ortaya koymuştur. 35-44 yaş arası grubun kullanıma ilişkin endişe faktörü ortalaması daha yüksek çıkmıştır. Yine aynı şekilde kaygı faktörü 25-34, 35-44 ve 45-54 yaş grupları arasında artan oranda farklı olduğunu göstermiştir. Özgür kullanım noktasında ise 25-34 yaş ve 45-54 yaş grupları arasında anlamlı bir fark çıkmıştır. 25-34 yaş grubu internetin daha özgür olması gerektiğini düşünmektedirler. Deloitte TMT Grubu tarafından hazırlanan TMT Küresel Güvenlik Araştırması 2009 sonuçlarına göre “Bilgi paylaşımıyla telif haklarının ihlalini birbirinden ayıran ince çizgi, yaşlı ve genç kuşaklar tarafından farklı şekilde algılanıyor.” demektedir (İHA, 2009).

Olumsuz ahlaki yaklaşım faktöründe üç yaş grubu arasında anlamlı fark çıkmıştır. Bu yaş grupları 18-24, 25-34, ve 45-54 yaş gruplarıdır. Bu farkın ortalamaları düşen oranda gerçekleşmiştir. 18-24 yaş grubu olumsuz ahlaki yaklaşım faktör ortalaması daha yüksekken 45-54 yaş grubunda bu oran daha düşük olarak gerçekleşmiştir.

Bir diğer faktör olan bireyin yasal düzenlemeler hakkında bilgisi ile ilgili 18-24 yaş grubu hariç tüm yaş guruplarında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Bu ilişki

yaş ilerledikçe bireyin yasal düzenlemeler konusunda bilgisinin daha fazla olduğu şeklindedir.

Bu çalışmada ankete katılan bireylerin medeni hallerinin faktörlerle olan ilişkisine bakılmış ve **Tablo 35**'te görüldüğü üzere anlamlı farklar çıkmıştır. Bu farklar; eğlence amacı ile kullanımda bekâr, evli ve boşanmış bireyler arasında, azalan oranda, maddi değer yaklaşımı bekâr ve evli arasında azalan oranda, kaygı bekâr, evli arasında artan oranda, e-devlet ve e-ticaret hizmetleri bekâr, evli arasında artan oranda, olumsuz ahlaki yaklaşım bekâr, evli ve boşanmış arasında azalan oranda, yasal düzenlemeler bekâr, evli ve boşanmış arasında artan oranda gerçekleşmiştir.

Bireylerin eğitim seviyelerine göre yapılan scheffe testinde e-devlet hizmetleri ve olumsuz davranış faktörlerinde fark çıkmıştır (**Tablo 37**). Bu farklar; e-devlet hizmetlerinde lise, lisans ve doktora eğitime sahip olanlar arasında anlamlı olmuştur. E-devlet hizmetleri faktör ortalaması en çok lisans eğitime sahip olan bireylerde yüksek çıkmıştır. Olumsuz davranış sadece yüksek lisans ve doktora eğitimi almış bireylerde farklı çıkmış, doktora eğitimi alan bireyler daha az olumsuz davranış sergilemektedirler.

Akademik unvanlara göre yapılan test sonucunda sadece üç boyutta anlamlı fark olduğu görülmüştür. Araştırma görevlileri ve öğretim görevlileri arasında kaygı faktörü açısından fark çıkmış, öğretim görevlilerinin kaygılarının araştırma görevlilerinden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Olumsuz inanış faktöründe yardımcı doçent, öğretim görevlisi ve araştırma görevlisi bireyler arasında azalan oranda farklı çıkmıştır. E-devlet hizmetlerinde doçent, araştırma görevlisi ve uzman arasında azalan oranda fark çıkmıştır.

Faktörlere ve bireylerin özelliklerine göre yapılan bu çalışmada teknolojinin dönüşüm sürecinde etik ve davranışların üniversitelerde sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerin etkilediği durumu görüşü çıkmıştır.

5. SONUÇ

Teknolojik gelişmelere bağlı olarak yaşanan hızlı toplumsal değişme sürecinde ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel politikalar, yeni bir dünya düzeni oluşturma iddiasını içinde barındırmaktadır. Türkiye’de uygulanan bu politikalar teknolojik gelişmelere bağlı olarak yaşanan hızlı toplumsal değişme sürecini bir sorun olarak görmeyip, sadece bir olgu olarak ele almakta ve sosyal bilimlerin ilgisine ve tartışma gündemine götürmektedir.

Teknolojik gelişmeler, iletişimde ve bilgiye ulaşmada hayal edilemeyecek bir hızlılığa olanak tanımaktadır. İnternet, istenen bilgiye istenildiği anda ulaşılmasını sağlayan bir araç olarak günümüz bilgi toplumunda öne çıkmaktadır. Günümüz bilişim teknolojileri, evrensel anlamda bir bilgi anlayışını da meydana getirmiştir. Bilgi toplumunu oluşturan teknolojilerin olumsuz etkilerinin toplumsal ve bireysel bazdaki etkilerini önleyebilmek için; toplumlar kültürel farklılıklarını özümseyerek sürdürebilmeli, etik problemlerden doğan kimi sorunları engelleyebilmek için gerektiği noktalarda kısıtlandırmaya gidilmeli ve bu teknolojilerin toplumun tüm katmanlarına ulaşımı sağlanmalıdır. Geçmiş çağlardan günümüze değin değişimlerle bugününe ulaşan bilgi mirası, gelecek toplumlara da değişim ve gelişimlerle sunulmalıdır.

Bilgi toplumuna geçişle birlikte üniversitelerin konumunu etkileyen en önemli dinamiklerden birisi bilgi üretiminin ve iletişiminin, iletişim ve bilişim teknolojilerinin yaygınlaşması ile üniversitelerin ve diğer yüksek öğretim kurumlarının bilgi üretme ve yayma tekellerinin kırılmaya yüz tutmasıdır. Bunun altında yatan en önemli süreç bilimsel bilgi üretiminin toplumsal ortamının değişmesi ile ilgilidir.

Bu bağlamda bu çalışmada da ortaya konmaya çalışılan Türkiye’deki üniversitelerin bu dönüşüm sürecinde var olan sorunları teze konu olan faktörler boyutunda ortaya koymaktır. Bu araştırmaya göre üniversite çalışanları hızla gelişen teknolojiye adaptasyon sağlanırken çalışanların etik değerlerinin değiştiğini göstermiştir. Buradaki sonuçların ışığında teknolojinin kullanımında üniversitelerin amaçlarından olmayan farklı kullanım ve davranışlar, bireyin ahlaki değer görüşünü etkilemektedir.

Bu çalışmada çıkan sonuçlardan biri olan cinsiyet faktörü literatürle (Mert, 2003; Savcı, 1999) uyusmaktadır. Toplumsal ve biyolojik cinsiyetle ilgili tartışmada temel konu, kadın ve erkeğin davranış ve rollerinin biyolojik yapı mı yoksa kültür veya toplum tarafından mı tayin edildiğidir. Yapılan çalışmada kadınların ahlaki değer oranlarının erkeklere göre istatistiksel açıdan anlamlı derecede yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Kadın çalışanlar tüm alt boyutlarda erkeklere göre anlamlı ölçüde daha etik tutum içerisindedirler.

Toplumsal düzenin sağlanmasında önemli bir rolü olan, eğitim alanın baş aktörü kadınlar bu araştırmada cinsiyet faktörü ile ön plana çıkmıştır. Kadın hala toplumsal ahlaktaki rolünü oynamaya devam etmektedir.

Metropol kentlerdeki üniversitelerin bağımsız bir oluşum değil, tam aksine barındırdığı kültürel, sosyal ve ekonomik süreçlerle birlikte etkili olması, nüfus yapısında sürekli bir hareketlilik doğurması ve genel olarak ait olunan ülkenin kültürel, siyasal ve ekonomik düzenine göre bir sosyal yapılanmaya sebebiyet vermesi dikkate alınması gereken birinci husustur.

Toffler'e göre tarım, sanayi ve bilgi aşamasından geçen toplumlarda dinamizm, tarım toplumunda kas gücü, sanayi toplumunda buhar gücü ve bilgi toplumunda beyin gücüyle sağlanmaktadır. Sanayi toplumları yerlerini gün geçtikçe “enformasyon toplumu”, “bilgi toplumu” veya “post-kapitalist toplum” diye adlandırılan yeni bir toplum yapısına bırakmaktadırlar. Dolayısıyla insan, ekonomik gelişme ve bilgi üreticiliği arasında kuvvetli bir ilişki söz konusu olduğu açıktır. Bu düşüncenin arka planı bilgi toplumuna ve/veya internete dayanmaktadır. Çünkü bilgi toplumunun en etkili silahı internet olacaktır

İnternet teknolojileri sayesinde küreselleşen dünyaya bireylerin uyum sağlaması önemlidir. Bilgisayar teknolojilerinden gerektiği gibi yararlanabilmesi için, üniversite personeline bilişim teknolojilerini kullanmaya yönelik hizmet içi eğitim verilmelidir. Aynı zamanda personel seçiminde bilişim teknolojilerini kullanabilecek kalifiye personel seçimine dikkat edilmelidir. Eğitim politikaları yeniden gözden geçirilmelidir. Şöyle ki bilgi temelli bir ekonomiye geçerken, geleneksel

okuryazarlıktan bilgisayar okuryazarlığına geçişin sağlanması için eğitim alanında gerekli adımların atılması önemlidir. Toplumsal eğitim anlayışı değişecek, sanal üniversiteler sayesinde toplum yeniden dönüştürülecektir.

Üniversiteler bilişim okuryazarları eğitiminden bilişim sektörü için gerekli kanunların çıkarılmasına kadar doğrudan veya dolaylı rol üstlenmelidirler. Unutulmaması gereken bir konuda şudur ki bilişim sektörüne yapılan yatırımın kısa sürede karşılığı alınabilecek ve getirileri yüksek yatırımlardır. Bu alana yapılacak yatırımla oluşacak elektronik kültür toplumların pek çok alanda ihtiyaçlarına cevap verebildiği gibi gelişmişlik düzeyini de direk etkilediği için o topluma bakış açısını pozitif yönde etkileyecektir.

İnternet, dolayısıyla e-ticaretin sosyal değişime en önemli etkisi, sanal ortamın insan psikolojisini olumsuz etkileyecek olması, hızlı yaşam nedeniyle stresin artması, kumar ve pornografik yayınların getireceği olumsuzluklar ve dünyada bir elektronik kirlenmenin yaşanacak olması şeklinde olacaktır.

Bilişim etiği konusu da üstünde ısrarla durulması gereken bir konudur (Akyazı, Dilmen, & Kara, 2008, s. 37). Her ne kadar internet sınırsız özgürlük alanı olarak tanımlansa da internet üzerinde de bireyin özgürlüğü diğer bir bireyin özgürlüğünün başladığı yerde sonlanmalıdır. Bilişim etiği ve ağ üzerinde davranış kuralları konusunda özellikle genç kuşak kullanıcılarının eğitime önem verilmelidir, zira günlük yaşamında hırsızlık yapmayı ahlaki değerleriyle veya toplumsal statüsü ile bağdaştıramayan bir genç net ortamında çok rahat hırsızlık yapabilmekte veya başkalarına zarar vermektedir. Bu tarz suçların engellenmesi amacıyla, hukuki ve yasal tedbirlerinde caydırıcı bir şekilde kurallarının koyularak uygulanması önemli bir adımdır.

İnternet; devletler tarafından oluşturulan sınırlardan, kanun hükümlerinden, en nihayetinde toplumun paylaştığı ortak ahlak değerlerinden kaçmak isteyenler için de fırsatlar sunan bir özgürlük alanı haline gelmişken üniversitelerin etkin kurallarla ve müdahalelerle bir düzene sokulmasını düşünmek veya bunu sağlamak sanıldığı kadar kolay değildir.

Teknoloji etiği konusunda atılacak doğru adımlar ve geliştirilecek eğitsel ve altyapısal politikalar, internetin güvenlik ve etik bağlamında aileler üzerinde olumsuz etkiler yaratmasına engel olabilecektir.

Etik olmayan uygulamalara ve davranışlara ilişkin beklentilerin ve değerlendirmelerin kültürlere göre farklılık gösterdiği düşünüldüğünde, kendi kültürümüzde hatta alt kltrlerimizdeki farklılıkları tespit etmek oldukça önemlidir

Bilişim eğitimi süreçleri, e-kültürün yaygınlaştırılması açısından büyük bir şans yaratmaktadır ve hemen başlatılmalıdır.

Sonuç olarak, siber uzay, başka bir deyişle İnternet sosyal düzene ve bireysel mahremiyete yeni meydan okumalar yaratmaktadır. Onun zellikleri düzen, kural koyma ve denetim açısından problemler doğurmaktadır. Sosyal düzenin çelişkili karakteri nedeniyle zm arayışları sonsuzdur ve dünya döndüğü müddetçe arayış ta devam edecektir.

Eskiden her şeyin bir hakikisi birde sahtesi vardı. Günümüzde ise, bilginin akışkanlığı sayesinde, her şeyin bir gerçeği bir de sanalı olmaya başladı.

Getirdiği zmnden daha büyük sorunlar yaratan hiçbir bilimsel ve teknolojik ilerleme olmamalıdır diyen (Güleç, 2007) nin görüşüne katılmamak elde değildir Bireyin, toplumun ne olduğunu anlaması ve karşılıklı saygıya dayanan doğru ya da yanlış davranışları yargılaması ancak empati yoluyla olmaktadır.

Hiçbir zaman teknolojiyi suçlamak ve kullanmaktan çekinmek sonucuna götürmemelidir. Her teknolojik gelişme kötü niyetli ellerde suç aracına dönüşebilir. Bu nedenle koruyucu önlemlerin alınmasının gerekliliği, teknik yanının dışında, toplumsal ve kültürel yönüyle de kendini hissettirmektedir.

KAYNAKÇA

- Acun, R. (1998). Bilim, Bilgi Teknolojisi ve Türkiye, <http://www.history.hacettepe.edu.tr/archive/bilim.html>, (25.10.2009)
- Acuner, T. (2000). Değişim Sürecinde Organizasyonel Süreklilik. *İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 2*(Sayı 2).
- Ada, N. (2007). Örgütsel İletişim Ve Yeni Bilgi Teknolojileri; Örgütsel İletişim Ağları. *Ege Akademik Bakış, Cilt : 7*(Sayı : 2), 543-551.
- Adams, D. A., Nelson, R. R., & Todd, P. A. (1992). Perceived Usefulness, Ease of Use, and Usage of Information Technology: A Replication. *Mis Quarterly, 16*(2), 227-247.
- Ajzen, I. (2002 (gözden geçirilmiş sürüm 2006)). *Constructing a TpB Questionnaire: Conceptual and Methodological Considerations*.
- Ajzen, I., & Fishbein, M. (1980). *Understanding Attitudes and Predicting Social Behavior*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Akarsu, B. (1984). *Felsefe Terimler Sözlüğü*, . Ankara: Savaş Yayınları.
- Akay, S. (2004). *Bilgi Toplumu Ve Türkiye ' nin Gelişme Sürecine Olası Etkileri*. 3.Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi -sunulmuş makale-, Eskişehir.
- Akşit, B. (2002). Bilgi Toplumuna Geçiş Ve Üniversiteler: Şu Andaki Durum Ve Yeniden Yapılanma Konusunda Bazı Söylem Ve Tartışmalar. *Bilgi Toplumu Geçiş: Sorunsallar/Görüşler, Yorumlar/Eleştiriler ve Tartışmalar*, 343-370.
- Akyazı, E., Dilmen, N. E., & Kara, T. (2008). *Toplumsal Ve Ekonomik Etkileri Bağlamında Bilişim Çağının Yeni Tehdidi: Siberterör*. Türkiye Bilişim Derneği 2. İstanbul Bilişim Kongresi -sunulmuş makale-, İstanbul.
- Akyüz, Y., Görmüş, Ş., & Bektaş, Ç. Bilgi Toplumu Geçiş Sürecinde Bilginin Artan Ekonomik Değeri Ve İşletmeler Üzerindeki Etkileri.
- Altay, A. (2007). *Etik ile Ekonomi İlişkisi (Kamu Açısından)*. Türkiye ve Almanya'da Ekonomik ve Sosyo-Politik Yapısal Reformlar -sunulmuş makale-, İzmir.
- Altun, T. D. A. (2007). Geleceğin Mimarlığı: Bilimsel-Teknolojik Değişimlerin Mimarlığa Etkileri. *DEÜ Mühendislik Fakültesi Fen Ve Mühendislik Dergisi, 9*(1), 77-91.

- Arslan, R. (2009). *Bilgi Toplumuna Geçiş Sürecinde Bilginin Artan Ekonomik Değeri ve İşletmeler Üzerindeki Etkileri*. I. Uluslararası Davraz Kongresi -sunulmuş makale-, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Atabek, Ü. (2001). *İletişim ve Teknoloji*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Avşar, İ. İ., & Cinkara, E. (2008). *Elektronik Kültür Dönüşümü Sürecinde Akademik Personelin İnternet Kullanımı (Kırgızistan Modeli)*. Akademik Bilişim 2008 - sunulmuş makale-, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Aydın, E. (2003). Tıp Etiğine Giriş, www.medinfo.hacettepe.edu.tr/ders/TR/D2/9/3347.doc, (28.03.2010)
- Aymankuy, Y., & Sarıoğlu, M. (2005). Muhasebe Meslek Mensuplarının Meslek Etiğine Yaklaşımları ve Balıkesir İl Merkezinde Bir Uygulama. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(14), 23-45.
- Baker, R. E., & White, C. E. Internet uses in accounting education: survey results. *Journal of Accounting Education*, 17(2-3), 255-266. doi: Doi: 10.1016/s0748-5751(99)00015-9
- Balay, R. (2004). Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt : 37(Sayı :2), 61-82.
- Banks, S. (2003). From oaths to rulebooks: a critical examination of codes of ethics for the social professions. *European Journal of Social Work*, 6(2), 133 - 144.
- Beach, L., & Mitchell, T. (1978). A Contingency Model for the Selection of Decision Strategies. *The Academy of Management Review*, 3(3), 439-449. doi: citeulike-article-id:4662534
- Benbasat, I., & Barki, H. (2007). Quo vadis, TAM? *Journal of the Association for Information Systems*, 8(4), 211-218.
- Bernbom, G. (2000). *Information Alchemy, the Art and Science of Knowledge Management*: John Wiley & Sons, Inc.
- Beycioglu, K. (2009). A cyberphilosophical issue in education: Unethical computer using behavior - The case of prospective teachers. *Computers & Education*, 53(2), 201-208. doi: DOI: 10.1016/j.compedu.2009.01.009
- Bostancı, N., Bozkurt, V., Cırhinlioğlu, Z., Durakbaşı, A., Kurt, A., Gökçe, B., et al. (2003). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Martı Kitabevi.

- Bowyer, K. W. (2000). *Ethics and Computing: Living Responsibly in a Computerized World, 2nd Edition*: Wiley-IEEE Press.
- Bülbül, H. (2003). *Rekabet Üstünlüğü Sağlamada Ürün ve Süreç Yeniliği: Bilişim Teknolojileri Uygulaması*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Bynum, T. (2008). Computer and Information Ethics. In E. N. Zalta (Ed.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
- Canlıoğlu, G. (2008). *Değişen Toplum Yapılarında Bilginin Değişen Konumu*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Castells, M. (2002). *The Internet Galaxy*. New York: OXFORD University Press.
- Cengizhan, C. (2006). *Böte Öğrencilerinin Açık Kaynak Kod Ve Yazılım Lisansları Hakkındaki Görüşleri*. Akademik Bilişim 2006 -sunulmuş makale-, Pamukkale Üniversitesi Denizli
- Cerit, Y. (2001). *Bilgi Toplumunda İlköğretim Okulu Müdürlerinin Rolü*. Doktora, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Cerrah, İ. (2002). Bilişim Teknolojileri ve Etik: Bilişim Teknolojilerinin Güvenlik Hizmetlerinde Kullanımın Etik Boyutu ve Sosyal Sonuçları. *Polis Bilimleri Dergisi, Cilt 4*(Sayı 1-2), 137-155.
- Cetin, O., Cakiroglu, M., Bayılmış, C., & Ekiz, H. (2004). Teknolojik Gelişme İçin Eğitimin Önemi ve İnternet Destekli Öğretimin Eğitimdeki Yeri. *The Turkish Online Journal of Educational Technology - TOJET*, 3(4), 144-147.
- Cevizci, A. (2002). *Etiğe Giriş*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Chan, P. S., & Land, C. (1999). Implementing reengineering using information technology. *Business Process Management Journal*, 5(4), 311.
- Chen, I. J. (2007). Using The Theory Of Planned Behavior To Understand In-Service Kindergarten Teachers' Behavior To Enroll In A Graduate Level Academic Program. *Journal of College Teaching & Learning*, 4(1).
- Chen, L. D., Gillenson, M. L., & Sherrell, D. L. (2002). Enticing online consumers: an extended technology acceptance perspective. *Inf. Manage.*, 39(8), 705-719. doi: [http://dx.doi.org/10.1016/S0378-7206\(01\)00127-6](http://dx.doi.org/10.1016/S0378-7206(01)00127-6)
- Çağlayan, U. (2003). *Bilgi Güvenliği - Dünyadaki Eğilimler*. UlakNet Sistem Yönetimi Konferansı - Güvenlik de sunulmuş makale, Ankara.

- Çakır, H. (2005). Bir İletişim Dili Olarak İnternet. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(Sayı: 19), 71-96.
- Çalgüner, A. (2008). ‘Teknolojik Değişim’ kavramının, tasarımın gelişimi doğrultusunda değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*(Sayı: 2).
- Çalık, D., & Çınar, Ö. P. (2009). *Geçmişten Günümüze Bilgi Yaklaşımları Bilgi Toplumu ve İnternet*. XIV. Türkiye'de İnternet Konferansı -sunulmuş makale-, İstanbul.
- Çelik, A. (1998). Bilgi Toplumu Üzerine Bazı Notlar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 15*(Sayı : 1), 53 - 59.
- Çelik, K., Akyazı, H., Kalça, A., & Kalaycı, C. (2004). *Türkiye ’ nin Bilgi Toplumu Stratejileri: E-Ticaret*. IV. İzmir İktisat Kongresi -sunulmuş makale-, İzmir.
- Çubukçu, H. (2006). Kişilerarası İletişimde Devingenlik: Yeni Bir İletişim Modeline Doğru... *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt : 23*(Sayı : 1), 75-87.
- Çukurçayır, A., & Çelebi, E. (2009). Bilgi Toplumu ve E-Devlet Sürecinde Türkiye. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(9), 59-82.
- Davenport, T. H. (1998). *Working knowledge : how organizations manage what they know / Thomas H. Davenport, Laurence Prusak*. Boston, Mass :: Harvard Business School Press.
- Davis, F. (1989). Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology. *Mis Quarterly, 13*(3), 318-340. doi: citeulike-article-id:1270542
- Davis, F., Bagozzi, R., & Warshaw, P. (1992). Extrinsic and Intrinsic Motivation to Use Computers in the Workplace. *Journal of Applied Social Psychology, 22*(14), 1111-1132. doi: citeulike-article-id:3245206
- Davis, F. D., Bagozzi, R. P., & Warshaw, P. R. (1989). User Acceptance of Computer Technology: A Comparison of Two Theoretical Models. *Management Science, 35*(8), 982-1003.
- Dedeoğlu, S. G. (2004). *Bilişim Toplumunda Ortaya Çıkan Etik Sorunlar*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

- DeLone, W. H., & McLean, E. R. (2003). The DeLone and McLean Model of Information Systems Success: A Ten-Year Update. [Article]. *Journal of Management Information Systems*, 19(4), 9-30.
- Demirci, M. (2005). *Şehir Planlamasında Etik Kodları Bağlamında Etik Davranış İlkeleri ve Standartları 2. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu* -sunulmuş makale-, Sakarya.
- Dış_Ticaret_Müşterileri, T. C. B. (2009). E-Ticaret Koordinasyonunun Tarihçesi, <http://www.e-ticaret.gov.tr/tarihce.htm>, (28.03.2010)
- Doğan, B. (2007). Yönetim Ve Örgüt Kuramlarının Tasnifinde Modern ve Postmodern Ayırımı. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, XXIII(2), 185-201.
- DPT. (2005). e-Dönüşüm Türkiye Projesi: 2005 Eylem Planı, http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/2005_Eylem_Plani/050300_EylemPlanIDOC.doc, (28.03.2010)
- Drucker, P. F. (1993). *Post-Capitalist Society*: HarperInformation.
- Duffy, J. (2000). Knowledge Management: What Every Information Professional Should Know. *Information Management Journal*, 34(3), 10.
- Durkheim, E. (1986). *Meslek Ahlakı* (M. Karasan, Çevirisi 1. Baskı basım). İstanbul: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.
- Elektrik_Mühendisleri_Odası. (2006). *Küreselleşme Etik Kodlar ve Örgütler*. Ankara.
- Elitsoy, Z. A. (2008). *Toplumsal Dönüşümler Bağlamında Teknoloji - Sanat İlişkisi Ve (Bilişim Teknolojilerinin Sanatta Estetik Ve Yaratıcılığa Etkilerinin Algılanışı Üzerine Bir Araştırma)*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ergun, D. (2005). *Sosyoloji ve Tarih* İmge Kitapevi.
- EUROPE, C. O. (1966). The European Convention on Human Rights, <http://www.hri.org/docs/ECHR50.html>, (03.04.2010)
- Fischer-Hübner, S. (1998). Privacy and Security At Risk In The Global Information Society *Information, Communication & Society*, Cilt 1(Sayı 4).
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). *Belief, Attitude, Intention, and Behavior : an Introduction to Theory and Research*. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing.

- Fishbein, M., & Middlestadt, S. E. (1997). A Striking Lack of Evidence for Nonbelief-Based Attitude Formation and Change: A Response to Five Commentaries. *Journal of Consumer Psychology*, 6(1), 107-115. doi: DOI: 10.1207/s15327663jcp0601_08
- Flaherty, D. H. (1989). *Protecting Privacy in Surveillance Societies: The Federal Republic of Germany, Sweden, France, Canada, and the United States*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Forman, A. E. (2009). *An Exploratory Study on the Factors Associated with Ethical Intention of Digital Piracy*. Doktora Tezi, Nova Southeastern University, Florida - United States
- Frankel, B. (1987). *The post-industrial utopians*. Cambridge, Cambridgeshire: Polity Press.
- Gavison, R. (1980). Privacy and the Limits of Law. *The Yale Law Journal*, 89(3), 421-471.
- Ghazali, H. (2003). *Examining high-school students' views on computer and information ethics*. Ph.D. dissertation, Kansas State University, Manhattan, Kansas, United States.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji* (5. basım basım). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Goodhue, D. L. (2007). Comment on Benbasat and Barki's " Quo Vadis TAM" article. *Journal of the Association for Information Systems*, 8(4), 219-222.
- Gökalp, N. (2009). *Teknoloji ve İnsanın Özgürlüğü*. I. Uluslararası Davraz Kongresi - sunulmuş makale-, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Gross, B. (2008). Ethics and New Media *Real-World Media Ethics* (pp. 185-213). Boston: Focal Press.
- Gül, H., & Gökçe, H. (2008). Örgütsel Etik ve Bileşenleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 13(Sayı 1), 377-389.
- Güleç, C. (2007). Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Etik, <http://www.gundem-online.net/haber.asp?haberid=34425>, (28.03.2010)
- Günday, Ş. (2003). Doğru ve Doğruluk Kuramları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1-2).

- Gürçan, A. (2007). *İnternet Güvenliğini Sağlamada Hukuksal Düzenlemenin Sosyal Boyutları*. 5651 Sayılı Kanun ve Adli Bilişimi Konferansı -sunulmuş makale-, Ankara - Polis Akademisi.
- Güven, S. (1999). *Toplumbilim*. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Harris, R. (2007). Evaluating Internet Research Sources, <http://www.virtualsalt.com/evalu8it.htm>, (17.11.2009)
- Himanen, P. (2005). *Hacker Etiği: İş Hayatına Yıkıcı Bir Yaklaşım* (Ş. Kaptan, Çevirisi). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İçli, G. (2001). Eğitim, İstihdam Ve Teknoloji. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*(Sayı: 9), Sayfa : 65 - 71.
- İHA. (2009). Teknolojide güvenliğe kriz darbesi, <http://www.ihacom.tr/haber/detay.aspx?nid=81617&cid=5>, (28.03.2010)
- İpek, N. (2007). Değişim Başlıyor http://www.donusumkonagi.net/kose_yazisi.asp?id=97&baslik=degisim-basliyor, (28.12.2009)
- Iraz, R. (2004). Organizasyonlarda Karar Verme Ve İletişim Sürecinin Etkinliği Bakımından Bilgi Teknolojilerinin Rolü. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(Sayı : 11), 407-422.
- İspir, E., Furkan, H., & Çitil, M. (2007). Lise Fen Grubu Öğretmenlerinin Teknolojiye İlişkin Tutumları- Kahramanmaraş Örneği. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 63-72.
- İşgüden, B., & Çabuk, A. (2006). Meslek Etiği Ve Meslek Etiğinin Meslek Yaşamı Üzerindeki Etkileri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2006(16), 59-86.
- İşler, D. B. (2008). *Konaklama İşletmelerinde E-İş Sürecinin Adaptasyonunun Teknoloji Kabullenme Modeli ve Planlı Davranış Teorisi Çerçevesinde Değerlendirilmesi*. Doktora, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Jasperson, J. S., Carter, P. E., & Zmud, R. W. (2005). A Comprehensive Conceptualization of the Post-Adoptive Behaviors Associated with IT-Enabled Work Systems. *MIS Quarterly*, 29(3), 525–557.

- Jen-hung, H., Yu-Ru, L., & Shu-Ting, C. (2007). Elucidating user behavior of mobile learning: A perspective of the extended technology acceptance model. *Electronic Library*, 25(5), 585-598.
- Johnson, D. G. (1985). *Computer Ethics* (2nd edn 1994; 3rd edn 2001 basım): Prentice-Hall.
- Johnson, D. G. (1994). *Computer ethics (2nd ed.)*: Prentice-Hall, Inc.
- Kalaycıoğlu, E. M., & Toprak, B. (2004). *İş Yaşamı, Üst Yönetim ve Siyasette Kadın*. İstanbul: TESEV.
- Karadal, F., & Türk, M. (2008). İşletmelerde Teknoloji Yönetiminin Geleceği. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:1*(Sayı: 1), 59-71.
- Karahanna, E., & Straub, D. W. (1999). The psychological origins of perceived usefulness and ease-of-use. *Information & Management*, 35(4), 237-250. doi: Doi: 10.1016/s0378-7206(98)00096-2
- Katsouli, E. (2006). Investigating the Impact of Technology and Network Readiness on National Competitiveness. *Journal of Information Technology Impact, Cilt :* 6(Sayı: 3), 153-160.
- Kazan, H., Karadal, H., & Uygun, M. (202). *Bilişim Teknolojilerine Geçiş Sürecinde Küçük Ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmelerinin Temel Üretim ve Yönetim Sorunları: Aksaray Örneği*. 21. Yüzyılda KOBİ'ler: Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri Sempozyumu -sunulmuş makale-, Doğu Akdeniz Üniversitesi - Kıbrıs.
- Kelleci, M., Güler, N., Sezer, H., & Gölbaşı, Z. (2009). Lise Öğrencilerinde İnternet Kullanma Süresinin Cinsiyet ve Psikiyatrik Belirtiler ile İlişkisi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(3), 223-230.
- Kirkup, G., & Kirkwood, A. (2005). Information and communications technologies (ICT) in higher education teaching—a tale of gradualism rather than revolution. *Learning, Media and Technology*, 30(2), 185 - 199.
- Kısa, B., & Kaya, H. (2006). Hemşire Öğretim Elemanlarının Teknolojiye İlişkin Tutumları. *The Turkish Online Journal of Educational Technology – TOJET*, 5(2), 77-83.
- Kocacık, F. (2000). *Tophumbilim Ders Notları* (Vol. 2. Baskı). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

- Kocacık, F. (2003). Bilgi Toplumu ve Türkiye. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 27(No 1), 1-10.
- Koch, C. (2007). When Bad Things Happen to Good Projects, [http://www.cio.com/article/101505/When Bad Things Happen to Good Projects](http://www.cio.com/article/101505/When_Bad_Things_Happen_to_Good_Projects), (03.02.2010)
- Kongar, E. (1985). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği* İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Koufaris, M. (2002). Applying the Technology Acceptance Model and Flow Theory to Online Consumer Behavior. [Article]. *Information Systems Research*, 13(2), 205-223.
- Kurttepe, G. (2007). *Yönetmel Açısından E-Dönüşüm ve Bir Uygulama* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kutanis, R. Ö., Bayraktaroğlu, S., & Özdemir, Y. (2005). *Etik Davranışların Yöneliminde Cinsiyet Faktörü: Bir Devlet Üniversitesi Örneği*. II. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu -sunulmuş makale-, Sakarya.
- LaFollette, H. (2000). *The Blackwell Guide to Ethical Theory*: Wiley-Blackwell Publishing.
- Laurie, G. (2002). *Law and Ethics of Genetic Privacy*. New York: Cambridge University Press.
- Lavin, M. (2004). Ethical Issues in Forensic Psychology. In T. O. D. William & R. L. Eric (Eds.), *Handbook of Forensic Psychology* (pp. 45-61). San Diego: Academic Press.
- Lee, Y., Kozar, K. A., & Larsen, K. R. T. (2003). The Technology Acceptance Model: Past, Present, And Future. [Article]. *Communications of AIS*, 2003(12), 752-780.
- Lucas, H. C., Jr. (1975). Performance and the Use of an Information System. *Management Science*, 21(8), 908-919. doi: 10.1287/mnsc.21.8.908
- Lyon, D. (1997). *Elektronik Göz: Gözetim Toplumunun Yükselişi* (D. Hattatoğlu, Çevirisi). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Malhotra, Y., & Galletta, D. F. (1999). *Extending the Technology Acceptance Model to Account for Social Influence: Theoretical Bases and Empirical Validation*. Proceedings of the Thirty-Second Annual Hawaii International Conference on System Sciences-Volume 1 - Volume 1 -sunulmuş makale-.

- Maras, S. (2009). On Transmission: A Metamethodological Analysis http://journal.fibreculture.org/issue12/issue12_maras.html, (11.12.2009)
- Martínez-Torres, M. R., Toral Marín, S. L., García, F. B., Vázquez, S. G., Oliva, M. A., & Torres, T. (2008). A technological acceptance of e-learning tools used in practical and laboratory teaching, according to the European higher education area. *Behaviour & Information Technology*, 27(6), 495 - 505.
- Mason, R. O. (1986). Four Ethical Issues of the Information Age. *Mis Quarterly*, 10(1), 5-12.
- McCarthy, R. V., Halawi, L., & Aronson, J. E. (2005). Information Technology Ethics: A Research Framework. *Issues in Information Systems*, VI(2).
- Mert, İ. S. (2003). *Düşünme stilleri ve etik algı arasındaki ilişki: Üniversite öğrencileri üzerine bir uygulama* Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Mertins, K., Heisig, P., & Vorbeck, J. (2003). *Knowledge Management: Concepts and Best Practices* (2 basım). Berlin, Germany: Springer.
- Miniard, P. W., & Cohen, J. B. (1979). Isolating Attitudinal and Normative Influences in Behavioral Intentions Models. *Journal of Marketing Research*, 16(1), 102-110
- Miser, R. (2002). "Küreselleşen" Dünyada Yetişkin Eğitimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 45(1-2), 55-60.
- Muncy, J. A., & Vitell, S. J. (1992). Consumer ethics: An investigation of the ethical beliefs of the final consumer. *Journal of Business Research*, 24(4), 297-311. doi: Doi: 10.1016/0148-2963(92)90036-b
- Namlu, A. G., & Odabasi, H. F. (2007). Unethical computer using behavior scale: A study of reliability and validity on Turkish university students. *Computers & Education*, 48(2), 205-215. doi: DOI: 10.1016/j.compedu.2004.12.006
- Nonaka, I., & Krogh, G. v. (2009). Perspective---Tacit Knowledge and Knowledge Conversion: Controversy and Advancement in Organizational Knowledge Creation Theory. *Organization Science*, 20(3), 635-652. doi: <http://dx.doi.org/10.1287/orsc.1080.0412>
- O'Dell, C., & Grayson, J. (1998). *If Only We Knew What We Know: The Transfer of Internal Knowledge and Best Practice*: Free Press.

- O. Aykac, D. S., Eryarsoy, E., Kasap, N., & Kervenoael, R. d. (2009). Using Mobil Phones for e-Government Services in Turkey: Analysis of Conceptual Models (Türkiye'de E-Devlet Hizmetleri İçin Mobil Telefonların Kullanımı). SSRN eLibrary.
- ODTÜ_Rektörlük_BİM. (1997). İnternet Nedir - Temel Kavramlar, <http://www.po.metu.edu.tr/links/inf/css25/bolum1.html#1>, (30.11.2009)
- Oktay, E., Balkanlı, A. O., & Salepçioğlu, A. (2004). *Bilgi Toplumunda Yeni Ekonomi ve e-Dönüşüm Stratejileri*. 3.Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi - sunulmuş makale-, Eskişehir.
- Olson, J. M., & Zanna, M. P. (1993). Attitudes and Attitude Change. *Annual Review of Psychology*, 44(1), 117-154. doi: doi:10.1146/annurev.ps.44.020193.001001
- Orkan, A. L. (1992). *Bilişim Teorisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Overby, S. (2002). User Management: How to Win Friends and Influence Users, http://www.cio.com/article/31338/User_Management_How_to_Win_Friends_and_Influence_Users, (03.02.2010)
- Öğüt, S. (2005). Dönüşüm Kavramı, İletişim ve Ortam' ın Dönüşümü, <http://www.sertacogut.com>, (28.03.2010)
- Öyurt, C. (2007). Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(18), 111-126.
- Özçağlayan, M. (1996). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Değişim*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Özdamar, K. (2002). *Paket Programlar ile İstatiksel Veri Analizi* (4 basım Vol. 1). Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özdemir, M. (2008). Kamu Yönetiminde Etik. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 179-195.
- Özgener, Ş. (2000). *İş Ahlâkı ve Sosyal Sorumluluk: İmalat Sanayiinde Bir Uygulama*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Özlem, D. (2004). *Etik - Ahlâk Felsefesi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Özmen, F., & Güngör, A. (2008). Eğitim Denetiminde Etik. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(15), 137-155.
- Parsaye, K., & Chignell, M. (1988). *Expert systems for experts*: John Wiley Sons, Inc.

- Pater, A., & Gils, A. V. (2003). Stimulating Ethical Decision-making in a Business Context:: Effects of Ethical and Professional Codes. *European Management Journal*, 21(6), 762-772. doi: DOI: 10.1016/j.emj.2003.09.016
- Percival, F., Ellington, H., & Race, P. (1993). *Handbook of Educational Technology*. London: Kogan Page.
- Pieper, A. (1999). *Etiğe Giriş* (G. Sezer & V. Atayman, Çevirisi): Ayrıntı Yayınları.
- Quinn, J. B., Anderson, P., & Finkelstein, S. (1996). Managing Professional Intellect: Making the Most of the Best. [Article]. *Harvard Business Review*, 74(2), 71-80.
- Rai, A., & Bajwa, D. S. (1997). An Empirical Investigation into Factors Relating to the Adoption of Executive Information Systems: An Analysis of EIS for Collaboration and Decision Support. [Article]. *Decision Sciences*, 28(4), 939-974.
- Rai, A., Lang, S. S., & Welker, R. B. (2002). Assessing the Validity of IS Success Models: An Empirical Test and Theoretical Analysis. [Article]. *Information Systems Research*, 13(1), 50-69.
- Rai, A., & Patnayakuni, R. (1996). A Structural Model for CASE Adoption Behavior. [Article]. *Journal of Management Information Systems*, 13(2), 205-234.
- Resnik, D. B. (2004). *Bilim Etiği* (V. Mutlu, Çevirisi): Ayrıntı Yayınları.
- Rogers, E. (2003). *Diffusion of Innovations, 5th Edition*: Free Press.
- Rogers, E. M., Medina, U. E., Rivera, M. A., & Wiley, C. J. (2005). Complex Adaptive Systems And The Diffusion Of Innovations. *The Innovation Journal: The Public Sector Innovation Journal*, 10(3), 1-26.
- Sabherwal, R., Jeyaraj, A., & Chowa, C. (2006). Information System Success: Individual and Organizational Determinants. [Article]. *MANAGEMENT SCIENCE*, 52(12), 1849-1864.
- Sağ, V. (2003). Toplumsal Değişim Ve Eğitim Üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), 11-25.
- Sağsan, M. (2003). *Bilgi Yönetiminin Kavramsal Çerçevesi*. Başkent Üniversitesi İletişim Fakültesi. Ankara.
- Sakin, A. (2007). *Okul Öncesi Öğretmenlerin Mesleki Etik Davranışlar Hakkındaki Görüşleri İle Ahlaki Yargı Düzeyleri Ve Öğretmenlik Tutumlarının İncelenmesi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Sanders, G. L., Courtney, J. F., & Loy, S. L. (1984). The impact of DSS on organizational communication. *Information & Management*, 7(3), 141-148. doi: Doi: 10.1016/0378-7206(84)90042-9
- Savcı, İ. (1999). Toplumsal Cinsiyet ve Teknoloji. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 54(1), 123-142.
- Saygılı, Ş. (2003). *Bilgi Ekonomisine Geçiş Sürecinde Türkiye Ekonomisinin Dünyadaki Konumu*. Ankara: Ekonomik Modeller Ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Schultheis, R. A., & Sumner, M. (1997). *Management Information Systems*: McGraw-Hill, Inc.
- Se-Joon, H., & Kar Yan, T. (2006). Understanding the Adoption of Multipurpose Information Appliances: The Case of Mobile Data Services. [Article]. *Information Systems Research*, 17(2), 162-179.
- Sevinç, İ. (2006). *Bilgi Teknolojileri Kullanımının Kamu Kurumları Üzerindeki Etkileri: Kavramsal Ve Ampirik Bir Çalışma (Konya Örneği)*. Doktora Tezi Doktora, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Shannon, C. E., & Weaver, W. (1998). *The Mathematical Theory of Communication*. Urbana, IL: University of Illinois Press.
- Sipahi, B., Yurtkoru, E. S., & Çinko, M. (2010). *Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi* (3 basım). İstanbul: BETA Basım Yayım Dağıtım
- Siragusa, L., & Dixon, K. C. (2008). *Planned behaviour: Student attitudes towards the use of ICT interactions in higher education*. ascilite 2008 de sunulmuş makale, Melbourne.
- Siragusa, L., & Dixon, K. C. (2009). *Theory of planned behaviour: Higher education students' attitudes towards ICT-based learning interactions*. ascilite 2009 de sunulmuş makale, Auckland
- Skyrme, D., & Amidon, D. (1997). The Knowledge Agenda. *Journal of Knowledge Management*, 1(1), 27-37.
- Spek, R. v. d., & Spijkervet, A. (2005). *Knowledge Management: Dealing Intelligently with Knowledge*. Netherlands: CIBIT Consultants - Educators and CSC.

- Surry, D. W., & Land, S. M. (2000). Strategies for Motivating Higher Education Faculty to Use Technology. *Innovations in Education & Training International*, 37(2), 145 - 153.
- Sütçü, C. S. (1995). *İstatistiksel Veri Sistemleri ve Basın Sektöründe Bir Karar Destek Sistemi Uygulaması*. Doktora, Marmara Üniversitesi İstanbul.
- Şahin, Ç., & Ersoy, E. (2010). Sınıf Öğretmenlerinin İlköğretim I. Kademe Fen Ve Teknoloji Dersindeki Ölçme-Değerlendirmeye İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Milli Eğitim National Education*, 39(185).
- Şahin, Y. (2009). *Bilgi Yönetimi Ve Tedarik Zinciri Yönetimindeki Uygulamaları*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Şeker, T. B. (2005). Bilgi Teknolojilerindeki Gelişmeler Çerçevesinde Bilgiye Erişimin Yeni Boyutları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(Sayı: 1), 377-391.
- Şen, A., & Koç, O. (2002). *Bilgi Toplumunun Taşıdığı Risk Unsurları*. 1. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi -sunulmuş makale-, Kocaeli Üniversitesi.
- Şencan, H. *DAVRANIŞ BİLİMLERİ*. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi. İstanbul.
- Şimşek, M. Ş., & İraz, R. (1999). Bilişim Teknolojilerinin Örgütsel Dönüşüm Üzerindeki Etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 5, 37-52.
- Tanılır, M. N. (2002). *İnternet Suçları ve Bireysel Mahremiyet*. İstanbul: Liberte Yayınları
- Tataroğlu, M., & Coşkun, B. (2006). Bilgi İletişim Teknolojileri Ve E-Devletin Etik Açısından İrdelenmesi. www.etikturkiye.com.
- Tepe, H. (1998). Bir Felsefe Dalı Olarak Etik. *Doğu Batı*, 1(4), 9-24.
- Tezcan, M. (1995). *Toplumsal Değişme* (3. basım). Ankara: Bilim Yayınları
- Tıngöy, Ö. (2009). *Bilişim Çağında Etik*. İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- TMMOB. (2004). Teknoloji URL: http://81.214.24.212/fenike_interaktif/katalog_bilgileri.php?BIRIMKOD=2&KNO=1333
- Topdemir, H. G. (2009). Felsefe Nedir? Bilgi Nedir? *Türk Kütüphaneciliği*, Cilt :23(Sayı :1), 119-133.

- Toplumu, B. (2009). E-Dönüşüm Türkiye Projesi, <http://www.bilgitoplumu.gov.tr>, (12.01.2010)
- Torun, İ. (2003). Endüstri Toplumu' nun Oluşmasında Etkili Olan İktisadi Ve Sina-İ Faktörler. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(1).
- Töre, C. (2001). Türkiye'de Teknoloji Kullanımı. *Mühendis ve Makine*, 42(502), 35 - 38.
- Tuğlular, T. (2003). *Üniversitelerde Bilgi Güvenliği Politikaları*. UlakNet Sistem Yönetimi Konferansı - Güvenlik de sunulmuş makale, Ankara.
- TUIK. (2009). 2009 Yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması Sonuçları (Vol. Sayı:147). Ankara.
- Turan, A. H., & Çolakoğlu, B. E. (2008). Yüksek Öğrenimde Öğretim Elemanlarının Teknoloji Kabulü Ve Kullanımı: Adnan Menderes Üniversitesinde Ampirik Bir Değerlendirme. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9(1), 106-121.
- Turban, E., & Frenzel, L. E. (1992). *Expert Systems and Applied Artificial Intelligence*: Prentice Hall Professional Technical Reference.
- Tutar, H. (2000). *Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Ulutaşdemir, N. (2007). Engelli Çocuklarda İletişim ve Oyunun Önemi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, Cilt:2 (Sayı: 5), 36-51.
- Usluel, Y. K., & Aşkar, P. (2006). Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Okullarda Yayılımı, http://www.ebit.hacettepe.edu.tr/dersnotu/diffusion_of_innovation.pdf, (28.03.2010)
- Uysal, Ö., & Odabaşı, H. F. (2006). *Bilgisayar Etiği Öğretiminde Kullanılan Yöntemler*. International Education Technology Conference -sunulmuş makale-, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Uysal, Ö., & Odabaşı, H. F. (2007). *Bilgisayar Etiği İle İlgili Konular*. VII. International Education Technology Conference de sunulmuş makale, Yakın Doğu Üniversitesi.
- Ünal, S. (1991). *Eğitim Yöneticilerinin Okulda Eğitim ve Öğretimin Niteliğini Geliştirecek Şekilde Eğitilmeleri*. Eğitimde Arayışlar I. Sempozyumu -sunulmuş makale-, İstanbul.

- Varinli, İ. (2004). Hizmet İşletmelerinde Çalışanların Etik Olmayan Davranışlara İlişkin Değerlendirmeleri Otel İşletmelerinde Bir Uygulama. *Ege Akademik Bakış*, 4(1-2), 44-53.
- Varol, N. (2002). *Teknolojik Görsel-İşitsel Okur Yazarlığın Önemi Ve Olumsuz Yönlerinin Giderilmesi İçin Çözüm Önerileri*. Açık ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu -sunulmuş makale-, Eskişehir.
- Venkatesh, V., & Bala, H. (2008). Technology Acceptance Model 3 and a Research Agenda on Interventions. [Article]. *Decision Sciences*, 39(2), 273-315. doi: 10.1111/j.1540-5915.2008.00192.x
- Venkatesh, V., & Davis, F. D. (2000). A Theoretical Extension of the Technology Acceptance Model: Four Longitudinal Field Studies. *Management Science*, 46(2), 186.
- Venkatesh, V., Davis, F. D., & Morris, M. G. (2007). Dead Or Alive? The Development, Trajectory And Future Of Technology Adoption Research. *Journal of the Association for Information Systems*, 8(4), 267-286.
- Venkatesh, V., & Morris, M. G. (2000). Why Don't Men Ever Stop to Ask for Directions? Gender, Social Influence, and Their Role in Technology Acceptance and Usage Behavior. *Mis Quarterly*, 24(1), 115-139.
- Vikipedi, Ö. A. (2009). İnternetin Tarihsel Gelişimi, http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nternetin_tarihsel_geli%C5%9Fimi, (02.12.2009)
- Vikipedia, Ö. A. Metropol, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Metropol>, (12.03.2010)
- Vroom, V. H. (1964). *Work and motivation*. New York: Wiley.
- Vural, Y., & Sağiroğlu, Ş. (2008). Kurumsal Bilgi Güvenliği ve Standartları Üzerine Bir İnceleme *Gazi Üniviversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 23(2), 507-522.
- Waltz, E. (1998). *Information Warfare Principles and Operations*. London: Artech House.
- Waluchow, W. J. (2003). *The Dimensions of Ethics: An Introduction to Ethical Theory*: Broadview Press.

- Wang, W.-T., & Pontes, J. (2005). *Science, Metascience, and Information Science*. 3rd Center for Humanities, Arts, and TechnoScience (CHATS) Conference - sunulmuş makale-, Albany, New York, USA.
- Wiig, K. M. (1994). *Knowledge Management Foundations: Thinking about Thinking - how People and Organizations Represent, Create, and Use Knowledge*: Schema Press, Limited.
- Winand, U., Kortzfleisch, H. v., & Pohl, W. (1996). Online Aus- und Weiterbildung: Die Virtualisierung der Wissensvermittlung und des Lernens. *IM Information Management*, 2, 16-25.
- Woodbury, M. C. (2002). *Computer and Information Ethics* Urbana-Champaign: Stipes Publishing Company.
- Yamaç, K. (2009). *Bilgi Toplumu ve Üniversiteler* Ankara: Eflatun Yayınevi.
- Yousafzai, S. Y., Foxall, G. R., & Pallister, J. G. (2007). Technology acceptance: a meta-analysis of the TAM: Part 1. [3]. *Journal of Modelling in Management*, 2(3), 251-258.
- Yörük, S., Dikici, A., & Uysal, A. (2002). Bilgi Toplumu ve Türkiye’ de Mesleki Eğitim. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 299-312.
- Yörün, S., Dikici, A., & Uysal, A. (2002). Bilgi Toplumu ve Türkiye’ de Mesleki Eğitim. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 299-312.
- Yücel, D., & Erkut, H. (2003). Bilişim teknolojilerinin çalışma yaşam kalitesi üzerine etkisi. *itüdergisi/d*, 2(2), 49-59.
- Yüksel, C. (2005). *Türk Kamu Yönetiminde Etik Mevzuatı Değerlendirmesi ve Çözüm Önerileri*. Siyasette ve Yönetimde ETİK Sempozyumu -sunulmuş makale-, Sakarya Üniversitesi.
- Yüksel, M. (2009). Mahremiyet Hakkına Ve Bireysel Özgürlüklere Felsefi Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(1).
- Zeybekoğlu, Ö. (2010). Toplumsal Cinsiyet Rollerinde Türk Toplumunun Erkeklik Algısı. *Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 3(1), 1-14.